

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXXIII Nr. 1 — 2
IANUARIE - FEBRUARIE
1974

Redacția și Administrația: Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul V

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul
Bisericii Ortodoxe Române

VICEPREȘEDINȚI :

P. S. Dr. ANTIM
Episcopul Buzăului

P. S. Dr. ANTIM
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL
Episcop vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. Petre F. ALEXANDRU
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

Pag.

REDACȚIA, <i>Întîlnirea Prea Fericitului Patriarh Justinian cu preoșimea din Capitală, în ziua de Anul nou</i>	5
--	---

ANIVERSĂRI

REDACȚIA, <i>Sărbătorirea celei de a șaptezeci și treia aniversare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — 22 februarie</i>	8
---	---

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. Lector DUMITRU RADU, <i>La Duminica lui Zaheu</i>	10
Pr. CEAUȘU ION, <i>La Duminica a XXXII-a după Rusalii</i>	12
Pr. Dr. CONSTANTIN N. GALERIU, <i>La Duminica a XXXIII-a după Rusalii</i>	15
Prof. C. PAVEL, <i>La Duminica Lăsăturii sec de carne</i>	17
Pr. DAVID POPESCU, <i>La Duminica izgonirii lui Adam din Rai</i>	21
Arhim. IERONIM MOTOC, <i>Despre numele de bolez</i>	23

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii (ianuarie-februarie)</i>	27
Prof. O. BUCEVSCHI, Pr. AN. LEFTER, CEZAR VASILIU, <i>Știri ecumenice</i>	33

ARTICOLE ȘI STUDII

Arhim. Prof. CHESARIE GHEORGHESCU, <i>Științii Trei Ierarhi — modele de dascăli și păstori în Biserica creștină</i>	38
Pr. Prof. MIHAIL BULACU, <i>Cunoașterea creștină prin trăirea virtuților</i>	49
Pr. DAVID POPESCU, <i>Pagini alese din Științii Părinți. Selecțiuni și comentarii din Epistola către Diognet</i>	60
CALOIANU VIOREL, <i>Raportul dintre concepția despre înțelepciune în Cartea «Proverbele lui Solomon» și tradiția despre înțelepciune în textele egiptene</i>	63
Pr. DAMIAN IONESCU, <i>O operă reprezentativă a literaturii liturgice rusești: «Novaia Scrijal» (Tabla Nouă), a Arhiepiscopului Veniamin Krasnopievkov</i>	72

DOCUMENTARE

Prof. T. G. BULAT, <i>Titularii Episcopiei Buzăului în secolul al XVIII-lea</i>	84
PAVEL CHIHAIA, <i>Portrete de ctitori din Țara Românească oglindite în cronici și documente artistice</i>	95
Diac. GEORGE DINCĂ, «Doamne și Domnițe» dintr-alte vremi ctitore-dona-toare de obiecte de cult și făuritoare de odore bisericești	110
Pr. SANDU TUDOR, <i>Biserici de lemn pe Valea Slănicului — Buzău</i>	125
Pr. HORIA CONSTANTINESCU, <i>Meșteri de biserici buzoieni</i>	133
Pr. C. CRONȚ, <i>Biserica «Vovidenia»-Galați — monument istoric</i>	145
Pr. ALEXANDRU-ARMAND MUNTEANU, <i>Ghid bibliografic, pe teme și probleme, din publicațiile revistei mitropolitane «Glasul Bisericii»</i>	152
Pr. ILIE D. NEOIȚĂ, <i>Ctitorii și danii lăcute de domnitorii Țării Românești la Locurile Sfinte, oglindite în colecția «Documenta Romaniae Historica», B, Țara Românească, vol. I și II</i>	166

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

IOAN F. STÂNCULESCU, <i>Sărbătorirea hramului «Sfinții Trei Ierarhi»</i>	175
Pr. DAVID POPESCU, <i>Ședința Adunării Generale a Casei de Ajutor Reciproc a Clerului și Salariaților bisericești din Arhiepiscopia Bucureștilor</i>	181
ASISTENT, <i>Biserica din satul Glimbocel, comuna Bogați, județul Argeș</i>	182
ASISTENT, <i>Biserica Sfinții Nicolae din parohia Căjeleu</i>	184
ASISTENT, <i>Biserica din parohia «Sfinții Împărați»-Călărași, județul Ialomița</i>	185
ASISTENT, <i>Biserica din parohia Satnoieni, jud. Ialomița</i>	187
ASISTENT, † <i>Preotul Ioan Berbeceanu</i>	188
ASISTENT, † <i>Preotul Iconom Stavrofor Popovici Valentin</i>	189

EPISCOPIA DUNĂRII DE JOS

CRONICAR, <i>Cronica Sărbătorilor Nașterii Domnului 1973, Anul nou 1974 și Bo-tezul Domnului, la Centrul Eparhial Galați</i>	191
--	-----

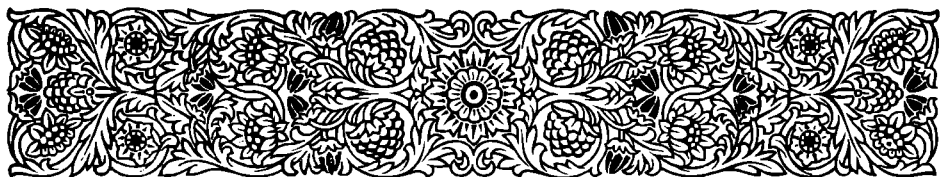
RECENZII

Romeo Crețu, <i>Prezențe românești la Istanbul, București, 1973, 94 p.</i>	195
Ligia Bârbu, <i>Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV—V (Cimitirul I de la Bratej)</i> , Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, 308 p. text + 8 planșe, de IOAN F. STÂNCULESCU	198
<i>Note bibliografice</i> , de Prof. N. Stănculescu, C. N. Velichi și Pr. Ilie D. Neoiță	201

ANEXĂ

Cîntări liturgice, de Diac. Asist. NICU MOLDOVEANU

I—XVI

ÎNȚILNIREA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN CU PREGĂTIREA DIN CAPITALĂ, ÎN ZIUA DE ANUL NOU

În prima zi a anului 1974, preoții de la bisericile din Capitală, PP. CC. Protopopi, reprezentanți ai obștei monahale, ai salariaților de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, profesori de la Institutul teologic, Școala de cântăreți și Seminarul teologic din București, au fost prezenți la palatul patriarhal pentru a aduce Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, omagiile lor respectuoase, dimpreună cu urările lor de sănătate deplină, de mulți ani fericiți, la acest început de an.

La orele 18, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian însoțit de PP. SS. Episcopi, Dr. Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și Roman Ialomiteanul, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, a intrat în sala de festivități a palatului patriarhal.

Mai erau de față : P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale ; P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajuutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar mitropolitan, P. C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Cabinetului patriarhal, PP. CC. Consilieri patriarhali și mitropolitani și prototierii Capitalei.

Corala preoților, sub conducerea P. C. Pr. Ion Runcu, a prezentat un program festiv ce a cuprins următoarele piese muzicale : 1. *Mașii de la Răsărit*, montaj muzical literar de Pr. Ion Runcu ; 2. *În orașul Vifleem*, de Pr. Ion Runcu ; 3. *O, Iroade Împărate*, de Gh. Ghiulamila ; 4. *La poartă la Țarigrad*, de Vasile Popovici ; 5. *La poartă la Ștefan Vodă*, de Costache Palade și *Imnul Patriarhal*, de Pr. Ion Runcu.

Programul a fost dirijat de P. C. Preot Ion Runcu (piesele corale 1, 2 și 6) și de P. C. Preot Nicolae Marinescu, de la parohia Pucioasa (piesele corale 3, 4 și 5).

Cu o aleasă interpretare, programul coral s-a bucurat de un real succes și de calde aprecieri din partea tuturor celor prezenți.

În continuare, în numele preoțimii din Capitală a rostit un cuvânt festiv P. C. Preot Teodor Mircescu, de la biserica «Apostol».

«Venirea noastră aici, — a spus vorbitorul — depășește o îndatorire de protocol, pentru că are un caracter familiar. Părintele primește

fiii sirguitori din toate sectoarele de activitate..., oferindu-le căldura inimii și bucuria sufletului, la răsărit de nădejdi noi, într-un nou an».

Referindu-se apoi la mesajul trimis credincioșilor și clerului, cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Nașterii Domnului, de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, P. C. Sa a subliniat faptul că citirea Pastoralăi și ascultarea ei de către credincioși a făcut să se trăiască laolaltă bucuria tuturor mărturiilor Scripturii Sfinte legate de venirea Pruncului Iisus în lume.

Apoi, s-a făcut o retrospectivă asupra anului care s-a încheiat evidențiindu-se faptul că realizările din țara noastră, în toate domeniile de activitate s-au încheiat cu rezultate valoroase și au asigurat perspective tot mai bune pentru viitor.

Pentru Biserica Ortodoxă Română, datorită intuiției și cunoașterii îndeaproape a aspectelor de către Întâistătătorul său, acest an a fost bogat în înnoiri potrivite timpului și schimbărilor din țara noastră.

Preoțimea ortodoxă română — a precizat vorbitorul — având în Prea Fericirea Sa pilda vie a faptei și slujirii credinciosului, se angajează, pe mai departe, să-și sporească eforturile în activitatea pastorală și pe tărâm social. În acest sens ghid călăuzitor al generațiilor de azi și de mâine rămîne tezaurul scump de gândire ce se află cuprins în tomurile de «Apostolat Social».

În numele celor prezenți la această oră de seară, cu inimile pline de bucurie, P. C. Sa a exprimat admirația și recunoștința preoțimii pentru monumentală lucrare și edificare a tuturor sectoarelor vieții bisericești. «Smerit, Vă rugăm, Prea Fericirea Voastră, s-a spus în încheiere, să ne permiteți să depunem în numele tuturor celor de față și a credincioșii noștri — acum în cea dintâi zi care s-a desprins din filele calendarului pe 1974, cele mai sincere sentimente și doriri de sănătate, sporire a puterilor, îndelungare de zile și urări de fericire pentru a ne conduce și a înălța tot mai sus catargurile Bisericii noastre strămoșești, pe noi avându-ne vislași credincioși, ascultători și devotați... cu rugă caldă către Cel Atotputernic: Întii pomenește Doamne, pe Prea Fericitul Părintele nostru Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pe care îl dăruiește Bisericii Tale, în pace, întreg, cinstit, sănătos, îndelung în zile, drept învățând cuvîntului adevărului Tău».

În cuvîntul de răspuns, Prea Fericitul Părinte Patriarh și-a exprimat bucuria pentru această întâlnire — cea de a 26-a — devenită tradiție foarte mult așteptată.

«Vă mulțumesc din toată inima — a spus Prea Fericirea Sa — pentru urările pe care mi le-ați făcut și de făgăduințele pe care vi le-ați luat prin delegatul sfințiilor voastre în legătură cu activitatea care se desfășoară în cadrul Patriarhiei și în cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor».

Evidențiind roadele obținute în acest an, Prea Fericitul Părinte Patriarh a mulțumit din toată inima pentru felul în care preoțimea a activat în anul ce a trecut și în ceilalți ani și a precizat: *fără ajutorul preoțimii, fără concursul Administrației noastre, protopopi, consilieri, vicari, arhieriei-episcopi etc. n-ar fi fost posibilă sporirea aceasta duhovnicească în viața Bisericii noastre. De aceea îmi întorc mulțumirile*

mele și către colaboratorii mei cei mai apropiați de la Patriarhie, de la Arhiepiscopie, care au dat ascultare sfaturilor și îndrumărilor noastre, care au contribuit la analizarea problemelor care s-au ivit în cursul anului și care la fața locului au aplicat cele hotărâtoare pentru ca totul să iasă bine. Împart deci toate omagiile pe care mi le aduceți și mi le aduc totdeauna preoții mei, cu colaboratorii mei cei mai apropiați, fiindcă fără ajutorul lor, căci așa este natural, singur Patriarhul nu poate să ducă o sarcină atât de mare cum este aceea a Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, care este conducătorul Patriarhiei și conducătorul Arhiepiscopiei și Mitropolitul Ungrovlahiei».

Tuturor Prea Fericitul Părinte Patriarh le-a făcut din inimă călduroase urări pentru anul 1974, de deplină sănătate și spor în activitatea pastorală.

«Astăzi, a spus Prea Fericirea Sa, ne felicităm reciproc și mulțumim în primul rând lui Dumnezeu că ne-a dat deplină sănătate și ne-a ajutat în anul care s-a dus să ajungem la rezultatele de care amintea mai cu seamă delegatul Dv., cuvântătorul din seara aceasta».

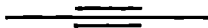
Prea Fericirea Sa a adus apoi mulțumiri Coralei preoților din București și dirijorului ei, Părintele Runcu pentru programul de colinde executat subliniind îndeosebi frumusețea compoziției «Cei trei magi» a Preotului Ion Runcu.

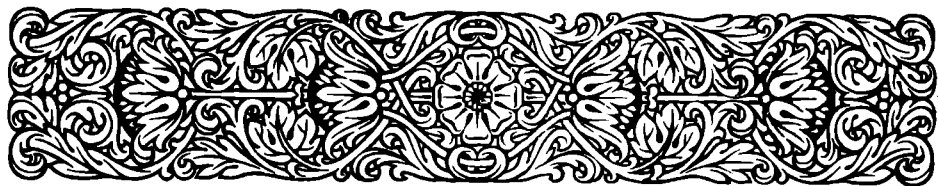
«Vă zic acum la toți : Mulți ani cu sănătate» — a spus în încheiere Prea Fericitul Părinte Patriarh.

Ascultată cu mult interes, cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh a fost urmată de intonarea, de către întreaga asistență, a Imnului patriarhal.

Într-o atmosferă de aleasă bucurie duhovnicească, Prea Fericirea Sa s-a întreținut cu participanții împărtășindu-le Înalta binecuvântare Patriarhală.

REDACȚIA

ANIVERSĂRI

SĂRBĂTORIREA CELEI DE A ȘAPTEZECI ȘI TREIA ANIVERSARE A PEA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN — 22 FEBRUARIE —

Ziua de 22 februarie a fiecărui an a constituit — mai bine de un sfert de veac, — pentru Biserica Ortodoxă Română o oază caldă de bucurie, de omagiu și de recunoștință, de rugăciune îndreptată spre ceruri, cu adânci mulțumiri, pentru că a dăruit Bisericii noastre personalitatea energică, înțeleaptă, practică și atotcoordonatoare, a Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Și anul acesta — ca și în ceilalți 25 de ani care au trecut, — reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române, ai Sfântului Sinod, ai Administrației Patriarhale, cu unitățile anexe, ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și Școlilor de învățămînt teologic, au urcat Dealul Patriarhiei, ca să depună, odată cu florile, mărturia dragostei și devotamentului lor, respectul filial duhovnicesc și înaltă prețuire înțelesă a Bisericii noastre.

Au participat din partea membrilor Sfântului Sinod II. PP. SS. Mitropoliți Teotist al Olteniei și Nicolae al Banatului; PP. SS. Episcopi Antim al Buzăului, Visarion al Aradului, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. S. Episcop Emilian Bîrdaș Rășinăreanul, vicarul Mitropoliei de Alba Iulia și Sibiu, P. S. Episcop Nestor Severineanul, vicarul Sfintei Mitropolii a Olteniei, P. S. Episcop Justinian, vicarul Arhiepiscopiei Clujului și P. S. Arhiepiscop Ghenasim Constanțeanul, vicarul Episcopiei Dunării de Jos. A fost de față delegația Episcopiei Catolice Ortodoxe din Franța, condusă de către Episcopul Germain de Saint Dennis și o delegație venită din Austria, de la Gratz, condusă de Arhimandritul Daniel Gelsi; P. C. Pr. I. Uroș, Conducătorul Vicariatului Ortodox român din Iugoslavia, precum și Dl. Remus Țincoca, distinsă personalitate română, care prin arta sa dirijorală a dus în Canada și alte țări, mărturia dragostei poporului român pentru muzică, și pentru artă, în genere.

A fost de față P. C. Pr. Ioan Gaگیu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române, PP. CC. Preeni Consilieri patriarhali și mitropolitani, P. C. Pr. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic, P. C. Pr. Vasile Bria, Directorul Seminarului teologic, profesori ai Școlilor de învățămînt teologic, protoierei etc.

După săvîrșirea Te Deum-ului, efectuat de un sobor de preoți și diaconi de la Catedrala Patriarhală, în frunte cu P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Arhi-

episcopiei Bucureștilor, s-a trecut în cabinetul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, unde a luat cuvîntul I.P.S. Teoctist, Mitropolitul Olteniei, care a spus, printre altele: «Ne-am adunat astăzi, ierarhi, colaboratori, slujitori ai altarelor, și catedrelor de învățămînt teologic și oaspeți de peste hotare la popasul aniversar care are o sfințită însemnătate nu numai pentru Prea Fericirea Voastră, ci și pentru toți fiii Bisericii noastre strămoșești. Este prea bine cunoscut că nu sinteți omul vorbelor, ci al faptelor. Graiul acestora, al faptelor, Vă este totdeauna cel mai apropiat, cel mai plăcut, cel mai de nădejde, și ecoul vrednicieiilor tuturor fiilor Bisericii noastre se aude pretutindeni. Înconjurîndu-Vă, ani de ani, la această zi de mare însemnătate pentru Biserica noastră, aducem cu noi prinosul respectului și dragostei frățești a tuturor păstoritilor Prea Fericirii Voastre, care au înălțat astăzi și înălță pururea rugăciuni pentru îndelunga înziliră a Părintelui Bisericii Ortodoxe Române. Preoțimea, laolaltă cu credincioșii sînt permanent îndreptați cu privirile nu numai către chipul Prea Fericirii Voastre ci și către cuvîntul și opera cu care ați încununat dumnezeiescul nostru Așezămînt vreme de trei decenii. Sîntem recunoscători că popasurile aniversare le împărtășiți în fiecare an cu toți cei prezenți, dăruindu-ne cu bunătatea ce vă este proprie noi și noi învățăminte din izvorul bogat al zestrei sufletești cu care V-a împodobit Bunul Dumnezeu. În numele tuturor, Vă rog să primiți respectuoase omagii și încredințarea că din inimile noastre se înălță calda urare de mulți și fericiri și la ocîrmuirea Sfintei noastre Bisericii».

P. F. P. Patriarh Justinian, mulțumind I.P.S. Teoctist al Olteniei și tuturor celor prezenți, a spus: «Vă mulțumesc din toată inima, astăzi, cînd pășesc pragul celui de al 74-lea an. Ați fost împreună cu mine la mulțumirea adusă lui Dumnezeu că Ne-a ajutat să împlinim cei 73 de ani și în același timp ne-am rugat pentru ajutorul Său în continuarea vieții Noastre. Mulțumesc din toată inima I.P.S. Mitropolit al Olteniei, Teoctist, pentru urările făcute în numele Dvs. și al Sfîntului Sinod, care de 25 de ani colaborează cu mine în duhul frăției și al dragostei reciproce».

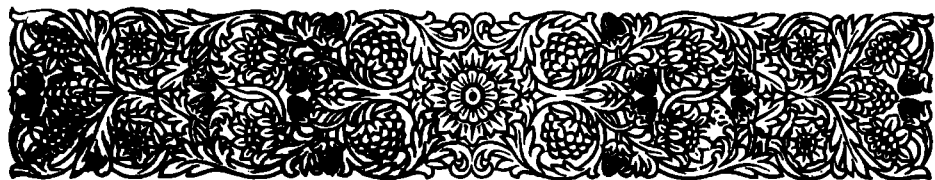
Prea Fericirea Sa mulțumește delegației venită de la Paris în frunte cu P. S. Episcop Germain de Saint Dennis, al Episcopiei Catolice-Ortodoxe din Franța, care s-a ostenit să ia parte la rugăciunea determinată de prilejul aniversării.

Mulțumește de asemenea delegației venită din Austria, condusă de P. C. Arhim. Daniel Gelsi, care a adus cu sine pe rectorul Acad. teologice din acel oraș.

În continuare, Prea Fericirea Sa adaugă: «Vă mulțumesc tuturor și să știți că pun la inimă rugăciunile ce le faceți pentru sănătatea mea în anii ce urmează ai vieții mele, pentru că, așa cum știți, înaintea lui Dumnezeu, cele mai primite rugăciuni sînt acelea pe care le fac alții pentru tine. De aceea, conform tradiției noastre și credinței noastre ortodoxe, zilele de naștere sînt zile de popas duhovnicesc și mai cu seamă zile de stat de vorbă cu Dumnezeu, mai cu seamă cînd pășești în alt an al vieții tale. Mulțumindu-vă, la rîndul meu, vă urez și eu sănătate deplină și să ne întîlnim tot așa de voioși și sănătoși, la anul și la mulți ani».

Ceremonia sărbătoririi celei de a 73-a aniversări de viață a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian a constituit pentru noi și pentru preoțimea și credincioșii Bisericii noastre o zi de mulțumire duhovnicească, un popas de încununare a unei excepționale activități în ogrorul Bisericii Ortodoxe Române și o rugăciune sinceră și caldă adusă în fața lui Dumnezeu pentru sănătatea, îndelunga înziliră și fericirea înaltului nostru Arhiepiscop.

REDACTIA

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

LA DUMINICA LUI ZAEHU

Ceea ce dă sens și conținut vieții creștine și vieții umane în general este mîntuirea noastră în Hristos. Pentru a noastră mîntuire, Dumnezeu a trimis în lume pe însuși Fiul Său, care din nemărginita Lui iubire față de noi, oamenii, s-a făcut om și a petrecut cu noi, și s-a jertfit pe Cruce ca să ne elibereze din robia păcatului și a morții și să ne împace cu Dumnezeu-Tatăl, înnoindu-ne prin învierea Sa din morți și reaşezindu-ne în comuniunea de viață și de iubire cu Dumnezeu cel închinat în trei persoane, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh. Prin Hristos, omul și lumea întregă și-au dobîndit în mod obiectiv mîntuirea și frumusețea lor cea dintîi.

După mîntuire înselează și astăzi credinciosul, căuînd să înfilnească pe Hristos, dîci și acum, pe drumurile acestei vieți și în această lume, așa cum l-a căutat Zaheu, vameșul. Aceasta pentru că «mîntuire» este și ceea ce face Dumnezeu «astăzi», cu fiecare dintre noi și cu noi toți laolaltă. Dumnezeu ne caută și vrea să stea de vorbă cu noi și să poposească în sufletul nostru, ca să ne mîntuiască. Chemarea la mîntuire pe care Mîntuitorul ne-o face, cere un răspuns al nostru cu fapta și cu adevărul. Poposirii Mîntuitorului în casa sa, Zaheu, mai marele vameșilor, i-a răspuns cu fapta vieții sale: «Iată, jumătate din averea mea, Doamne, o dau săracilor și dacă am nedreptățit pe cineva cu ceva întorc împătrit!» (Luca XIX, 8). În sufletul lui Zaheu se produce acum o mare transformare: el o rupe cu păcatul și cu nedreptățile, căci era doar *mal-marelo vameșilor* care pe mulți îi năpăstuise și îi încercase la dări, agonisindu-și prin mijloace necinstite bani și avere multă. Prezența lui Hristos în casa sa și în inima sa îi trezește conștiința păcatului și hotărîrea energică de a rupe cu acesta: fiind chemat, Zaheu s-a coborît repede din dud, unde se suise ca să-L vadă pe Iisus, și L-a primit cu mare bucurie (Luca XIX, 5—6). Zaheu pune capăt stărilor de păcat în care își dusese viața pînă acum și se dăruiește lui Hristos, mîntuindu-se: «Astăzi s-a făcut mîntuire casei acesteia, căci și acesta este fiul lui Avraam» (Luca XIX, 9).

Iată aici lucrarea și roadele pocăinței în slujba mîntuirii noastre, asupra cărora vom stăruia astăzi.

Chemarea la mîntuire este adresată de Hristos tuturor oamenilor, din toate timpurile și din toate locurile, căci toți sînt creați în Adam după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om, semen și frate al nostru, tocmai

pentru a intra în relație cu noi, și a cina cu noi, pentru ca împreună cu El noi toți să ne dobândim mîntuirea.

Viața omenească nu este însă un continuu urcuș, ci prezintă suișuri și coborîșuri, bucurii și întristări și dureri. De felul cum ne-o trăim și ne-o împodobim depinde însăși mîntuirea noastră. Ne noi sintem autorii și proprietarii vieții, căci nu ne-am dat-o noi. Sintem însă răspunzători de felul cum folosim acest dar de mult preț, pentru noi înșine, și în același timp sintem coresponsabili de viața și mîntuirea semenilor noștri. Fiindcă nimeni nu-și este suficient sieși, ci are nevoie de mărturia și iubirea celorlalți. Omul a fost creat pentru comuniunea de viață și iubire cu Dumnezeu și cu semenii săi, oamenii, comuniunea fiind modul propriu al existenței umane.

Rămînînd în comuniune cu Dumnezeu și arătînd aceasta prin fapte ale iubirii semenului nostru, de aproape și de departe, creștinul își dobîndește mîntuirea, cu ajutorul harului lui Dumnezeu care i se împărtășește în Biserică prin Sfintele Taine, în acest scop.

Păcatul înstrăinează pe credincios de Dumnezeu și-l duce spre pierzare, scoțîndu-l treptat atît din comuniunea cu Dumnezeu cît și din cea cu semenii săi. De ce? Fiindcă păcatul nu este numai o simplă abatere de la normele Legii morale, de la poruncile Bisericii, ci, în toate cazurile, el este și o închidere egoistă a credinciosului atît față de Dumnezeu cît și față de semenii săi. Această închidere nu este însă niciodată totală fiindcă conștiința păcătoșeniei și necesitatea imperioasă a mîntuirii nu-l părăsesc niciodată pe credincios. Zahau era conștient că este foarte păcătos și de aceea aleargă să vadă cu orice preț pe Mîntuitorul, care văzînd hotărîrea lui de pocăință și de întoarcere poposește în casa lui și-l mîntuiește.

Pocăința este posibilă și din partea lui Dumnezeu și din partea credinciosului. «Fiul Omului, spune Sfînta Evanghelie de azi, a venit să caute și să mîntuiască pe cel pierdut» (Luca XIX, 10). Hristos se jertfește pe Cruce ca pe întregul neam omenească să-l răscumpere din robia păcatului și să împace pe toți cu Dumnezeu. Mîntuitorul însuși ne spune că nu a venit să cheme pe cei dreți ci pe cei păcătoși la pocăință (Matei IX, 12—13).

Chemarea la pocăință, ca și cea la mîntuire, este adresată tuturor, Dumnezeu oferindu-ne, spre ajutor, harul Său. Răspunsul la această chemare depinde însă de noi; pocăința, ca și mîntuirea, este un act personal, liber.

Nu orice pocăință însă duce spre mîntuire, și aduce mîntuirea din robia păcatelor, ci numai pocăința adevărată. Aceasta cere recunoașterea păcatului săvîrșit și mărturisirea lui cu adîncă căință în fața duhovnicului, însoțită de hotărîrea de a nu mai greși.

Pocăința înseamnă transformarea totală a ființei noastre, care se realizează prin fapte vrednice, ca înfrînarea de la tot ceea ce urîște ființa noastră; căința adîncă cu lacrimi pentru cele săvîrșite; postul și rugăciunea.

Păcatul afectează nu numai relația noastră cu Dumnezeu ci și relațiile cu semenii și cu Biserica. Pocăința trebuie să refacă aceste relații prin fapte ale iubirii lui Dumnezeu și ale iubirii semenului nostru, și să le adîncească. Exemplele demne de urmat ne oferă Sfinții Apostoli Petru și Pavel. Primul și-a spălat întreita lepădare de Hristos printr-o pocăință adîncă cu lacrimi și prin jertfirea propriei sale vieți pentru răspîndirea Evangheliei lui Hristos. La fel și Sfîntul Apostol Pavel, care încheie și desăvîrșește căința sa adîncă prin martiriul vieții sale.

Participarea la viața Bisericii prin acte de slujire aduce consolidarea creștinului și a comunității Bisericii pe linia virtuți și a faptelor bune.

Pocăința ca atitudine generală în fața păcatului ține mereu treze atenția și conștiința creștinului în fața lui Dumnezeu și în comunitatea Bisericii. Credinciosul va simți permanent un dezgust față de păcat și necesitatea de a se întări pe linia binelui prin cultivarea virtuții și prin fapte ale slujirii semenului și a comunității în care acesta trăiește.

Ca Sfântă Taină, Pocăința reface și adincește comuniunea penitentului cu Dumnezeu și cu Biserica și îl menține pe drumul desăvârșirii morale și al dobândirii mântuirii.

Faptele vrednice de pocăință care trebuie să însoțească continuu pocăința ca atitudine în fața păcatului și ca Sfântă Taină, vizează continua desăvârșire morală, care este un drum mereu deschis și niciodată încheiat. Prin pocăință curată și prin fapte ale iubirii și adevărului creștin, noi dăluim cu răbdare chipul lui Hristos în ființa și lucrarea noastră de fiecare zi, deschizându-ne, din ce în ce mai mult, spre semenii noștri într-o atitudine de respect și prețuire în iubire.

Legate de pocăința curată și sinceră, conștiința și trăirea supremă a prezenței lui Dumnezeu devin realități profunde ale sufletului nostru și ale vieții noastre creștine. Creștinul, înarmat cu pocăință, se apropie tot mai mult de Dumnezeu, într-o atitudine de deschidere și dăruire. Dar numai cel smerit se pleacă înaintea semenului ca înaintea lui Dumnezeu, fiindcă i-a descoperit valoarea și lucrarea lui pentru el însuși. Pocăința oferă creștinului un plus de cunoaștere pe drumul lui spre Dumnezeu și spre semenii săi.

Dorul unei continue desăvârșiri personale se concretizează și prin atitudini și fapte împotriva nedreptăților de tot felul care pun în pericol pacea și armonia în lumea întreagă, demnitatea și valoarea omului, precum și creațiile lui materiale și spirituale, puse în slujba progresului și a vieții lui în general.

Duhul smereniei și căința adevărată, înțelese ca o permanentă cercetare a propriilor fapte pentru o continuă desăvârșire morală, care trebuie să caracterizeze viața creștinului adevărat, țin treaz sentimentul responsabilității credinciosului pentru viața sa în fața lui Dumnezeu și a semenilor.

Modelul viețuirii noastre și ținta ultimă a vieții noastre este Hristos care ne-a învățat ce înseamnă căința, pocăința și smerenia, iar ajutorul nostru pe acest drum este Duhul Sfânt, care ne împărtășește Harul dumnezeiesc prin Sfintele Taine ale Bisericii, spre a slăvi pe Dumnezeu Tatăl în veci. Amin.

Pr. Lector DUMITRU RADU

LA DUMINICA A XXXII-A DUPĂ RUSALII

«Nu fii nepăsător față de harul care este întru tine, care ți s-a dat prin proorocie, cu punerea mâinilor preoției» (I Tim. IV, 14).

Aceste cuvinte sînt spuse de Sfîntul Apostol Pavel unui urmaș al său, pus în cea mai mare treaptă a ierarhiei bisericești, episcopului Timotei și le auzim citindu-se în Apostolul acestei duminici, în timpul sfîntei liturghii.

Despre preoție v-am mai vorbit și deci nu voi mai insista, ci doar vă amintesc, că preotul este acela care are îndatorirea de a predica pe Hristos Domnul cu fapta și cu cuvântul înaintea oamenilor.

Da și astăzi este duminica lui Zaheu și Evanghelia ce s-a citit (Luca XIX, 1—10) este interesantă, prin aceea că Zaheu este pildă pentru toți oamenii ca el care mulți ani a stat departe de Dumnezeu și apoi L-a primit cu toată ființa sa, totuși vă este destul de cunoscută aceasta din cazaniile ce s-au citit și din predicile ținute în fiecare an; de aceea eu m-am gândit să vă vorbesc despre învățăturile Sfântului Apostol Pavel date lui Timotei și la ce anume s-a referit el când a zis: «Nu fii nepăsător față de harul ce este întru tine, care ți s-a dat ție prin proorocie, cu punerea mâinilor preoției».

Aici este vorba, desigur, de predicarea Cuvântului lui Dumnezeu, de dreapta credință care este de folos vieții de acum și celei viitoare, după cum citim în ver. 8 Timotei IV: «Căci deprinderea trupească la puțin folosește, dar dreapta credință spre toate este de folos, avînd făgăduința vieții de acum și a celei ce va să vină» și continuă: «Fiindcă pentru aceasta ne și ostenim și sîntem ocăriți, căci ne-am pus nădejdea în Dumnezeu cel viu, care este Mîntuitorul tuturor oamenilor și mai ales al credincioșilor» (ver. 10).

Dreapta credință este lucrul față de care Timotei și toată preoțimea, să nu fie nepăsătoare, dreapta credință primită de la Sfinții Apostoli printre care s-a numărat și Sfîntul Pavel, căruia Hristos îi zice: «Scoală-te și stai pe picioarele tale. Căci spre aceasta M-am arătat ție: ca să te rînduiesc slujitor și martor, și al celor ce a-i văzut, și al celor întru care Mă voi arăta ție. Alegîndu-te pe tine din popor, și din neamurile la care te trimit, să le deschizi ochii ca să se întorcă de la întuneric la lumină și de la stăpînirea lui Satan la Dumnezeu ca să ia iertarea păcatelor și partea cu cei ce s-au sfîrșit, prin credința în Mine» (Fapte XXVI, 16—18).

Dar Sfîntul Pavel se adresează nu numai celor ce au primit harul preoției, ca să păstreze dreapta credință ci și celorlăți creștini, cînd zice: «De aceea deci, fraților, stați neclintii și țineți predaniile pe care le-ați învățat fie prin cuvînt, fie prin epistola noastră» (II Tesaloniceni II, 15).

Dar cine amenința dreapta credință în vremea apostolică ?

Dreapta credință a fost și este amenințată de «învățători mincinoși» care tîlcuiesc Scriptura în fel și chip despre care același Pavel zice: «...în vremile cele de apoi unii se vor depărta de la credință, luînd aminte la duhurile cele înșelătoare și la învățăturile demonilor prin fățărnicia unor mincinoși care sînt înfierăți în cugetele lor.» (I Timotei IV, 1—2; II Petru III, 3, ș. a.). Și aceștia se cunosc prin aceea că umblă fără rînduială, cum citim la II Tesaloniceni III, 6: «Fraților, vă poruncim în numele Domnului nostru Iisus Hristos, să vă feriți de orice frate care umblă fără rînduială și nu după învățătura primită de la noi».

Dreapta credință o găsim în Scriptura Vechiului și Noului Testament, dar singură nu poate să ne călăuzească pe calea mîntuirii, fără Biserică, cum citim în *Cartea de Învățătură Ortodoxă* (p. 18). Biserica este autoritatea hotărîtoare în tîlcuirea textului biblic. Ea «este stîlpul și temelia adevărului» zice Sfîntul Pavel la I Tim. III, 15. Ea ține «canonul neclintit al adevărului. Unde este Biserica, zice Sfîntul Irineu, acolo este și duhul lui Dumnezeu și unde este Duhul lui Dumnezeu acolo este Biserica și tot harul, iar Duhul este adevărul» (*Idem*, p. 18).

Iată deci, cum este, ce se îndeletnicesc cu citirea Sfînteii Scripturi și o interpretează fără ca să întrebze Biserica, aluneacă de la dreapta credință.

Pentru vitejia lui, Ștefan a fost numit cel Mare, pentru dreptatea ce o făcea în popor, a fost numit cel Bun, iar pentru credința sa, din izvorul căreia a răsărit nenumărate biserici, a fost numit cel Sfânt.

Constantin Brîncoveanu iar mai fi trăit mulți ani și el și copiii lui dacă s-ar fi lepădat de legea creștinească, dar a preferat moartea. Și tot de numele lui Brîncoveanu este legală Mînăstirea Sîmbăta din Transilvania, unde românii de peste munți găseau scut și pavăză împotriva prozelitismului catolic.

În Tratatul de alianță antiotomană din 1711, încheiat de domnul Moldovei Dimitrie Cantemir și țarul Rusiei, Petru I^{ntîi}, acesta din urmă se lega, printre altele, a nu se amesteca în treburile Moldovei în nici un fel, numai în cazul cînd domnul Moldovei și urmașii săi «s-ar lepăda de sfînta biserică a răsăritului». De asemenea «boierii și toți supușii domniei Moldovei să fie datori a se supune poruncii domnului, iar dacă s-ar lepăda de biserica răsăritului, în acest caz nu va fi datori să-i dea ascultare».

Fiindcă sîntem la cîteva zile de 24 Ianuarie, zi în care s-a sărbătorit de către tot poporul împlinirea a 115 ani de la Unirea Principatelor, aș aminti că acest ideal, avea la temelie unitatea de limbă, de teritoriu, de credință. Dimitrie Cantemir, de care am mai amintit, scria : «Neamul Moldovenilor, Muntenilor, Ardelenilor cu toții cu un nume de obște Români se cheamă» că «toți aceștia dintr-o ființă au izvorit și cură». La fel spunea și Kogălniceanu : «Unirea Principatelor este firească, legitimă și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia sîntem același popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie...».

Noi nu ne rușinăm să răspundem și azi pe pămînt și mîine în ceruri, a mărturisii credința noastră Apostolică. Cui ne închinăm și ce credință avem ?! Toți vom zice și vom mărturisii : Credința noastră aceeași este, pe care au avut-o și mărturisit-o părinții, moșii și strămoșii noștri ! Noi ne închinăm aceluiași Dumnezeu, întreit în persoane : Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt, la care s-au închinat și ei domnii și părinții noștri. Noi îl predicăm pe Hristos cel răstignit pe Sfînta Cruce «nebuie pentru cei ce pier, iar pentru noi cei ce ne mîntuim, este puterea lui Dumnezeu» (I Corinteni I, 18), cum zice Sfîntul Pavel. Aceste adevăruri le găsim în Sfînta Scriptură, înscuțată de Sfînta Biserică, mama noastră, «trupul lui Hristos» cum este numită la Efeseni, IV, iar cei ce răspund de predicarea dreptei credințe, este preoția cu toate treptele ei, care a primit acest har și dar de la Dumnezeu, prin punerea mîinilor, cum am auzit de la Sfîntul Apostol Pavel în Apostolul' ce s-a citit azi. Și tot același mare Pavel zice : «Păzește-te pe tine însuși și învățătura, stăruiește în ea, căci, făcînd aceasta și pe tine te vei mîntui și pe cei ce te ascultă» (I Timotei IV, 16). «Ține dreptarul cuvintelor sănătoase pe care le-ai auzit de la mine... Lucrul cel bun ce ți s-a încredințat păzește-l, cu ajutorul Sfîntului Duh, care sălășluiește întru noi» (II Timotei I, 13—14).

Sfîntul Apostol Pavel spunea : «Să vă feriți de învățătorii mincinoși că ei sînt oameni vicleni și amăgitori care merg spre tot mai rău, rătăcind pe alții și rătăciți fiind ei înșiși» (II Tesoloniceni II, 13).

Harul lui Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt, cu noi cu toți, Amni !

Pr. CEAUȘU ION

LA DUMIMICA A XXXIII-A DUPĂ RUSALII

1-2

«Zis-a Domnul pilda aceasta : Doi oameni s-au suit la templu să se roage : unul fariseu și celălalt vameș...» (Luca XVIII, 10).

Rugăciunea este un suiș la Dumnezeu care e infinit. De aceea și altarele de demult se zideau pe înălțimi, însemnând suișul. Templul din Ierusalim era zidit pe muntele Moria.

Dar rugăciunea este un suiș nu după loc, ci după fire, cu duhul. E o suire a minții și a inimii către Dumnezeu, o mutație în conștiință care aduce după sine schimbare și în întreaga noastră făptură.

«Fariseul stînd așa se ruga în sine : Dumnezeu îți mulțumesc că nu sînt ca ceilalți oameni, răpitori, nedrepti, adulteri ; sau ca și acest vameș. Postesc de două ori pe săptămînă, dau zeciuială din tot ce câștig...» (11—12). Fariseul pare un mulțumit cu el însuși. Și totuși chiar în el însuși pălîmește. Pălîmește de răul fundamental, de «Inceputul păcatului», de mîndrie, orgoliu. De acel păcat de care Sfîntul Ioan Scărarul merge pînă la a socoti că «cel trufaș nici nu mai are nevoie de demon ; el a ajuns să-și fie singur demon și dușman» (Tr. XXXIII, 32). Fariseul se iubește pe sine. Nu acesta este păcatul lui, căci și Domnul a zis, să-l iubim pe aproapele ca pe noi înșine. Dar el se iubește atît încît iubirea pentru ceilalți și pentru Celălalt, Supremul Celălalt-Dumnezeu se mistuie se pierde în cea dintîi. Și el și-a devenit luiși idol. «Eu însumi idol m-am făcut» cum spune (Sf. Andrei Criteanul).

În rugăciunea lui e prezent totul, treimea existenței ; Dumnezeu, aproapele, el însuși. Dar Dumnezeu e invocat pentru a-i mulțumi că i-a dat lui, fariseul să nu fie ca ceilalți oameni păcătoși ; pe aproapele și pomenește pentru a-l ponegri și osîndi ; pe sine pentru a se proslăvi.

Există o ordine în rugăciune. După Sfîntii Părinți trebuie să începem printr-un cuvînt de preamărire și mulțumire adus lui Dumnezeu ; apoi cu o inimă smerită, plină de căință să-i descoperim păcatele și în sfîrșit să înfățișăm cererile noastre împăratului nostru al tuturor.

Ce a rămas la el din acest duh al dreptei rugăciuni ? În afară de acea firavă mulțumire, restul e : preamărirea lui și descoperirea și judecarea păcatelor altuia. Preamărirea lui în comparație cu cine ? Cu un vameș ! Nu s-a văzut și cercetat în fața unui drept, a unui sfînt. Nu în fața lui Dumnezeu după al cărui chip și asemănare sîntem. Și cît de dreaptă e judecata față de vameș ? De unde îi cunoaște sufletul, sau faptele lui mai tainice, poate bune ? Dar limba hullitorului e mai rea ca iadul, cum se spune. Acesta osîndește doar pe răi ; aceasta și răi și buni. Cine dintre noi știe care-i mai aproape de împărăția lui Dumnezeu ?

Dar orice suferință e pe măsura păcatului. Și nu e suferință mai mare decît să te vezi în mîndria ta, la un moment dat părăsit, izolat, singur. Căci prea plin și obsedat de eul meu, mă separ de ceilalți. Mă despăr de Domnul vieții, de semenii mei, de cei de un destin cu mine. O asemenea stare duce la ceea ce au numit nevoitorii duhovnicești «stîngerea duhului» sau «moartea sufletului înainte de moartea trupului». «Cel ce-și iubește — egocentric viața, o va pierde» (Ioan XII, 25). După Sf. Scriptură făptura noastră e numită : vas, templu. «Îmi este vas ales ca să poarte numele Meu la neamuri» zice Mîntuitorul despre Sfîntul Pavel (Fapte IX, 15). Și «nu știți că trupul vostru e templu al Duhului Sfînt, Care este în voi... Preamăriți pe Dumnezeu în trupul și în duhul vostru...» (I Corinteni V, 19—20). Sîntem vas și tem-

Pentru vitejia lui, Ștefan a fost numit cel Mare, pentru dreptatea ce o făcea în popor, a fost numit cel Bun, iar pentru credința sa, din izvorul căreia a răsărit nenumărate biserici, a fost numit cel Sfânt.

Constantin Brincoveanu nu mai fi trăit mulți ani și el și copiii lui dacă s-ar fi lepădat de legea creștinească, dar a preferat moartea. Și tot de numele lui Brincoveanu este legată Mănăstirea Sîmbăta din Transilvania, unde românii de peste munți găseau scut și pavăză împotriva prozelitismului catolic.

În Tratatul de alianță antiotomană din 1711, încheiat de domnul Moldovei Dimitrie Cantemir și țarul Rusiei, Petru întâi, acesta din urmă se lega, printre altele, a nu se amesteca în treburile Moldovei în nici un fel, numai în cazul cînd domnul Moldovei și urmașii săi «s-ar lepăda de sfînta biserică a răsăritului». De asemenea «boierii și toți supușii domniei Moldovei să fie datori a se supune poruncii domnului, iar dacă s-ar lepăda de biserica răsăritului, în acest caz nu va fi datori să-i dea ascultare».

Fiindcă sîntem la cîteva zile de 24 Ianuarie, zi în care s-a sărbătorit de către tot poporul împlinirea a 115 ani de la Unirea Principatelor, aș aminti că acest ideal, avea la temelie unitatea de limbă, de teritoriu, de credință. Dimitrie Cantemir, de care am mai amintit, scria: «Neamul Moldovenilor, Muntenilor, Ardelenilor cu toții cu un nume de obște Români se cheamă» că «toți aceștia dintr-o ființă au izvorit și cură». La fel spunea și Kogălniceanu: «Unirea Principatelor este firească, legitimă și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia sîntem același popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie...».

Noi nu ne rușinăm să răspundem și azi pe pămînt și mîine în ceruri, a mărturisii credința noastră Apostolică. Cui ne închinăm și ce credință avem?! Toți vom zice și vom mărturisii: Credința noastră aceeași este, pe care au avut-o și mărturisit-o părinții, moșii și strămoșii noștri! Noi ne închinăm aceluiași Dumnezeu, întreit în persoane: Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt, la care s-au închinat și ei domnii și părinții noștri. Noi îl predicăm pe Hristos cel răstignit pe Sfînta Cruce «nebuie pentru cei ce pier, iar pentru noi cei ce ne mîntuim, este puterea lui Dumnezeu» (I Corinteni I, 18), cum zice Sfîntul Pavel. Aceste adevăruri le găsim în Sfînta Scriptură, îlcuită de Sfînta Biserică, mama noastră, «trupul lui Hristos» cum este numită la Efeseni, IV, iar cei ce răspund de predicarea dreptei credințe, este preoția cu toate treptele ei, care a primit acest har și dar de la Dumnezeu, prin punerea mîinilor, cum am auzit de la Sfîntul Apostol Pavel în Apostolul' ce s-a citit azi. Și tot același mare Pavel zice: «Păzește-te pe tine însuși și învățătura, stăruiește în ea, căci, făcînd aceasta și pe tine te vei mîntui și pe cei ce te ascultă» (I Timotei IV, 16). «Ține dreptarul cuvintelor sănătoase pe care le-ai auzit de la mine... Lucrul cel bun ce ți s-a încredințat păzește-l, cu ajutorul Sfîntului Duh, care sălășluiește întru noi» (II Timotei I, 13—14).

Sfîntul Apostol Pavel spunea: «Să vă feriți de învățătorii mincinoși că ei sînt oameni vicleni și amăgitori care merg spre tot mai rău, rătăcind pe alții și rătăciți fiind ei înșiși.» (II Tesoloniceni II, 13).

Harul lui Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt, cu noi cu toți, Amni!

Pr. CEAUȘU ION

LA DUMIMICA A XXXIII-A DUPĂ RUSALII

1-2

«Zis-a Domnul pilda aceasta : Doi oameni s-au suit la templu să se roage : unul fariseu și celălalt vameș...» (Luca XVIII, 10).

Rugăciunea este un suiș la Dumnezeu care e infinit. De aceea și altarele de demult se zideau pe înălțimi, însemnând suișul. Templul din Ierusalim era zidit pe muntele Moria.

Dar rugăciunea este un suiș nu după loc, ci după fire, cu duhul. E o suire a minții și a inimii către Dumnezeu, o mutație în conștiință care aduce după sine schimbare și în întreaga noastră făptură.

«Fariseul stînd așa se ruga în sine : Dumnezeuule îți mulțumesc că nu sînt ca ceilalți oameni, răpitori, nedrepti, adulteri ; sau ca și acest vameș. Postesc de două ori pe săptămînă, dau zeciuială din tot ce cîștig...» (11—12). Fariseul pare un mulțumit cu el însuși. Și totuși chiar în el însuși pătimește. Pătimește de răul fundametal, de «Inceputul păcatului», de mîndrie, orgoliu. De acel păcat de care Sfîntul Ioan Scărarul merge pînă la a socoti că «cel trufaș nici nu mai are nevoie de demon ; el a ajuns să-și fie singur demon și dușman» (Tr. XXXIII, 32). Fariseul se iubește pe sine. Nu acesta este păcatul lui, căci și Domnul a zis, să-l iubim pe aproapele ca pe noi înșine. Dar el se iubește alîl încît iubirea pentru ceilalți și pentru Celălalt, Supremul Celălalt-Dumnezeu se mistuie se pierde în cea dintîi. Și el și-a devenit luiși idol. «Eu însumi idol m-am făcut» cum spune (Sf. Andrei Criteanul).

În rugăciunea lui e prezent totul, treimea existenței ; Dumnezeu, aproapele, el însuși. Dar Dumnezeu e invocat pentru a-i mulțumi că i-a dat lui, fariseul să nu fie ca ceilalți oameni păcătoși ; pe aproapele, a pomenește pentru a-l ponegri și osîndi ; pe sine pentru a se proslăvi.

Există o ordine în rugăciune. După Sfinții Părinți trebuie să începem printr-un cuvînt de preamărire și mulțumire adus lui Dumnezeu ; apoi cu o inimă smerită, plină de căință să-i descoperim păcatele și în sfîrșit să înfățișăm cererile noastre împăratului nostru al tuturor.

Ce a rămas la el din acest duh al dreptei rugăciuni ? În afară de acea firavă mulțumire, restul e : preamărirea lui și descoperirea și judecarea păcatelor altuia. Preamărirea lui în comparație cu cine ? Cu un vameș ! Nu s-a văzut și cercetat în fața unui drept, a unui sfînt. Nu în fața lui Dumnezeu după al cărui chip și asemănare sîntem. Și cît de dreaptă e judecata față de vameș ? De unde îi cunoaște sufletul, sau faptele lui mai tainice, poate bune ? Dar limba hulitorului e mai rea ca iadul, cum se spune. Acesta osîndește doar pe răi ; aceasta și răi și buni. Cine dintre noi știe care-i mai aproape de împărăția lui Dumnezeu ?

Dar orice suferință e pe măsura păcatului. Și nu e suferință mai mare decît să te vezi în mîndria ta, la un moment dat părăsit, izolat, singur. Căci prea plin și obsedat de eul meu, mă separ de ceilalți. Mă despart de Domnul vieții, de semenii mei, de cei de un destin cu mine. O asemenea stare duce la ceea ce au numit nevoitorii duhovnicești «stîngerea duhului» sau «moartea sufletului înainte de moartea trupului». «Cel ce-și iubește — egocentric viața, o va pierde» (Ioan XII, 25). După Sf. Scriptură făptura noastră e numită : vas, templu. «Îmi este vas ales ca să poarte numele Meu la neamuri» zice Mîntuitorul despre Sfîntul Pavel (Fapte IX, 15). Și «nu știți că trupul vostru e templu al Duhului Sfînt, Care este în voi... Preamăriți pe Dumnezeu în trupul și în duhul vostru...» (I Corinteni V, 19—20). Sîntem vas și tem-

Tatăl vostru din Ceruri este desăvârșit». Desăvârșirea trebuie să fie deci obiectivul tuturor străduințelor noastre, pentru că numai ea ne asigură fericirea veșnică pe care o dorim toți.

Dar ce înțelegem prin desăvârșirea morală? Înțelegem asemănarea cu Dumnezeu prin fapte bune și virtuți.

Sfânta noastră Biserică ne învață că noi ne mîntuim în Biserică colaborînd cu harul divin prin credință și fapte bune. Credința adevărată și deplină nu înseamnă numai primirea adevărului mîntuitor descoperit prin Iisus Hristos ci și iubirea față de el. Iar această iubire duce neapărat la fapte bune.

Aceasta este credința vie care lucrează prin iubire, cum spune Sfîntul Apostol Pavel (Galateni V, 6), căci o credință vie se arată negreșit în fapte (Iacob III, 17; II, 26).

Dar poate exista și o credință fără iubire, pe care o pot avea și diavolii, întrucît cunosc prin ea că Dumnezeu există ceea ce îi face să se cutremure, dar pentru că ei nu pot iubi pe Dumnezeu, nu se mîntuiesc. Despre o astfel de credință, redusă la o simplă cunoaștere intelectuală a lui Dumnezeu, care nu angajează existențial, fiind lipsită de iubire, Sfîntul Apostol Pavel spune că este fără nici un folos, oricît de puternică ar fi (I Corinteni XIII, 2). Și aceasta pentru că nu poate produce fapte bune. Iar «credința fără fapte este moartă», cum spune Sfîntul Apostol Iacob (II, 26).

Așadar, pentru mîntuire avem neapărată nevoie de fapte bune.

După învățătura Bisericii noastre, prin fapte bune înțelegem toate faptele săvîrșite potrivit cu poruncile divine și cu ajutorul harului divin cu care conlucrăm conștient și de bună voie. Cu alte cuvinte, faptele bune sînt toate actele noastre conforme cu voința lui Dumnezeu, cunoscută din legea morală naturală și legile morale pozitive, dumnezeiești și omenești; fapte care izvorăsc din iubire față de Dumnezeu și față de aproapele și într-o colaborare liberă cu harul dumnezeiesc. Acestea sînt rugăciunea, postul, faptele de milostenie față de aproapele, precum și toate faptele prin care se realizează binele individului și binele obștei.

Tot ceea ce se face pentru Domnul sau ca pentru Domnul — care este Binele Suprem — este o faptă bună, potrivit cuvintelor Mîntuitorului: «Orice ați făcut unuia din acești frați mai mici ai Mei, Mie mi-ați făcut» (Matei XXV, 40; Marcu IX, 42). De aceea Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă: «Orice faceți sau cu cuvîntul sau cu lucrul, toate să le faceți întru numele Domnului Iisus» (Coloseni III, 24).

Se cuvine să precizăm că pentru ca o faptă să fie morală bună, trebuie să corespundă voinței lui Dumnezeu după toate părțile ei și anume după obiect, motiv, scop, intenție și împrejurări.

Astfel, fapta în sine trebuie să fie poruncită de Dumnezeu, motivul ei să fie iubirea față de Dumnezeu sau sentimente care nu o contrazic, scopul ultim să fie preamărirea lui Dumnezeu, iar intenția să fie fără reproș. De asemenea, împrejurările privitoare la particularitățile care individualizează fapta, precum sînt: datele privind persoana celui ce săvîrșește fapta, locul, timpul și modul în care se face, mijloacele folosite etc. trebuie să fie și ele în perfect acord cu voința lui Dumnezeu.

Dar toate aceste condiții le împlinește în mod firesc, fără greutate și fără prea multă gîndire, cel care lucrează pătruns și călăuzit de iubirea față de Dumnezeu și de semenii.

Faptele bune sînt de neapărată trebuință pentru mîntuire. Mîntuitorul spune categoric: «Nu tot cel ce-Mi zice: Doamne, Doamne, va intra întru Împărăția Cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu Celui din ceruri» (Matei VII, 21). Sfîntul Apostol

Pavel repetă acest lucru spunând: «Împărăția lui Dumnezeu nu stă în vorbe ci în fapte» (I Corinteni IV, 20). «Nu cei ce aud legea sînt drepti la Dumnezeu, ci cei ce implinesc legea se vor îndrepta» (Romani II, 12). «Dumnezeu va da fiecăruia după faptele sale» (Romani II, 6).

Sfîntul Ioan Gură de Aur condiționează fericirea de fapte bune cînd spune: «Dacă vrem să ne bucurăm de adevărata fericire, să fugim mai întîi de răutate și să căutăm a face fapte bune, căci într-altfel nu este cu putință să ne apropiem de ea chiar dacă ne-am ridicat pe tronul împărătesc» (Comentar la Epistola către Romani, Omilia I, P. G. 60, 400).

De asemenea, Origen socotește faptele milosteniei, alături de credință, care este începutul și temelgia mîntuirii, ca fiind «desăvîșirea și culmea întregului edificiu» (Comentar la Epistola către Romani; P. G. 14, 981).

Faptele bune sînt alît de importante că, fără ele, harul divin primit la botez rămîne în adîncul ființei noastre ca o sămînță fără rod. Ca să valorificăm, deci, puterea dumnezeiască revărsată în noi prin Sfintele Taine trebuie să colaborăm cu ea prin fapte bune.

Numai prin acestea simțim și experimentăm prezența și acțiunea harului. Hristos devine vizibil în noi pe măsura creșterii noastre în virtute. Căci prin înfăptuirea binelui noi întrupăm lreptal pe Hristos, prin desăvîșirea morală apropiindu-ne de unirea și asemănarea cu El. Prin faptele noastre bune noi arătăm unii altora pe Hristosul din noi, pentru că așa cum spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul «Ființa virtuții din fiecare este Hristos» (Ambig.; P. G. 91, 1081).

Necesitatea faptelor bune pentru mîntuire, rezultă din faptul că prin ele noi colaborăm cu Dumnezeu la desăvîșirea noastră proprie, ajutăm și pe semenii să se desăvîșească și în același timp contribuim și la perfecționarea universului. Cu alte cuvinte prin activitatea noastră după voința și cu ajutorul lui Dumnezeu, noi ne ridicăm pe noi și ridicăm și natura externă pe trepte din ce în ce mai înalte în ascensiunea noastră spre culmile perfecțiunii și fericirii.

Într-adevăr, firea noastră poate fi dezvoltată prin străduințele noastre, trezite și susținute de harul divin. E vorba de o adevărată renaștere, de o reinnoire și creștere pe care o dobîndim prin botez și pe care o dezvoltăm continuu prin strădanile proprii ajutate permanent de harul divin. În felul acesta, putem spune cu Sfîntul Apostol Pavel, că pe toate le putem întru Hristos care ne întărește (Filipeni IV, 13).

Dar faptele bune privesc nu numai pe cei ce le săvîșesc, ci și pe semenii față de care se fac. Creștinul își dă perfect seama că va răspunde nu numai de sine ci și de semenii săi cu care este legal într-o comunitate de viață și destin. De altfel toate faptele bune ale creștinului au ca obiect direct sau indirect binele aproapelui. Răspunderea noastră se extinde chiar și asupra naturii externe, pe care avem porunca s-o stăpînim în folosul nostru al tuturor, lucru care cere o muncă multilaterală și continuă și practicarea unor virtuți autentic morale și creștine. Căci Dumnezeu a lăsat anume neterminat, într-o stare perfectibilă, alît universul material și biologic cîl și pe om, pentru ca în crearea în continuare a acestora și în dezvoltarea lor, să-l asocieze și pe om. Rostul important și valoarea imensă a faptelor noastre constă tocmai în faptul că prin ele colaborăm cu Dumnezeu la continua perfecționare a noastră și a universului.

Toate acestea însemnează pentru noi o mare cinste dar care este însoțită și de grave răspunderi.

De aceea trebuie să ne dăm toată silința de a dezvolta capacitatea noastră de a săvârși binele, cultivând virtuțile creștine, prin care voința noastră ajutată de harul divin să realizeze continuu binele, din iubire față de Dumnezeu și aproapele.

Între virtuțile creștine, milostenia, de care Mîntuitorul condiționează mîntuirea, are privilegiul de a concentra toate celelalte virtuți. Ea marchează stadiul cel mai înaintat în desăvîrșirea morală, la care se ajunge numai după ce s-a parcurs drumul celorlalte porunci ca smerenia, pocăința, blîndețea, dreptatea și altele, toate asociate cu credința, nădejdea în Dumnezeu și iubirea față de El. Mîntuitorul nu le mai amintește cu acest prilej pe toate acestea pentru că ele sînt presupuse și cuprinse în virtutea milosteniei, care este încununarea tuturor virtuților.

Formele în care poate și trebuie să se facă milostenia sînt multe și variate, în funcție de nevoile aproapelui, de posibilitățile noastre și de împrejurări. În *Mărturisirea Ortodoxă*, Sfînta noastră Biserică arată direcțiile principale în care trebuie să se practice milostenia. Acestea se cuprind mai întîi în următoarele șapte fapte de îndurare trupească: hrănirea celor flămînzi, adăparea celor însetați, găzduirea celor fără adăpost, îmbrăcarea celor goi, îngrijirea și cercetarea celor bolnavi și a celor în nevoi și necazuri și îngroparea săracilor. Urmează faptele îndurării sufletești tot în număr de șapte și anume: întoarcerea celor păcătoși la calea virtuții, învățarea dreptei credințe a celor neștiutori, buna sfătuiră la nevoie, rugăciunea la Dumnezeu pentru aproapele, mîntuirea celor întristați, suportarea ocărilor și iertarea celor ce ne-au greșit.

Este ușor de înțeles că pentru înfăptuirea tuturor acestor binefaceri este necesar mai întîi să ne pregătim serios practicînd și alte virtuți. E nevoie, spre exemplu, de muncă asiduă pentru a produce bunurile materiale necesare celor flămînzi, goi și bolnavi și pentru a ne ridica nivelul pregătirii intelectuale și morale ca să fim capabili de a împlini datoriile față de sufletul aproapelui.

De aceea nu trebuie să neglijăm nici o virtute, dar, mai presus de toate, să cultivăm iubirea, care este izvorul și ființa tuturor virtuților.

Din cele arătate socotesc că a reieșit destul de limpede covârșitoarea însemnătate pe care o au faptele bune pentru mîntuirea noastră. Toată lumea este de acord că valoarea unui om stă în faptele bune pe care le face. Omul se cunoaște după fapte ca pomul după roade. Fără fapte bune omul face umbră pămîntului degeaba. Prin fapte rele, decade din demnitatea lui, se închircește în egoism, sărăcește și dispare fără urmă. Mai rău chiar, în loc să fie folositor și altora, este dăunător. Dimpotrivă, prin faptele bune, omul își realizează pe deplin rostul în lume, progresează în toate direcțiile, devenind din ce în ce mai fericit și contribuind astfel și la fericirea altora.

A face bine este o datorie pentru toți cei în stare să facă bine. Sfîntul Apostol Iacob spune: «Cine știe să facă bine și nu face săvîrșește un păcat» (Iacob IV, 17). Și nimeni nu-i scutit de a face bine pentru că, în realitate, nu există om care să nu fie capabil de a face un bine într-una din nenumăratele feluri în care se poate face acest bine.

Prin parabola talanților, Mîntuitorul ne învață că sîntem obligați să facem tot binele de care sîntem capabili înmulțind talanții cu care am fost înzestrați. În toată activitatea noastră trebuie să ascultăm și îndemnul Sfîntului Apostol Pavel, care zice: «Orice faceți, faceți din toată inima ca pentru Domnul» (Col. III, 23). Amin.

Prof. C. PAVEL

LA DUMINICA IZGONIRII LUI ADAM DIN RAI

Îeetă-ne ajunsă, cu ajutorul lui Dumnezeu în această sffntă zi a lăsatului sec de brânză cînd toată suflarea ortodoxă, desprinzîndu-se sufletește și trupește de zilele obișnuite, va intra în Sffntul și marele post al păresimilor.

De mai bine de trei săptămîni inimile noastre se pregătesc pentru această trăire sffntă pe care de aproape 200 de ani Biserica creștină o practică. Căci postul este, într-adevăr, una din căile pregătirii duhovnicești ale creștinului. El este o faptă de virtute, o întărire a voinței, o formă de pocăință. În el, asemenea vameșului din parabola Mîntuitorului Iisus Hristos, creștinul își bate pieptul conștiinței sale în rugă fierbinte și aplecîndu-și fruntea spre pămînt zice: «Ușile pocăinței deschide-mi mie, Dătătorule de viață».

Ca un imn, murmurînd, «cuvintele acestea picură odată cu lacrimile, doruri de împăcare, de restaurare a armoniei sufletești, de recștigare a echilibrului dintre cerul și pămîntul din noi.

La poarta pocăinței bate azi creștinătatea ortodoxă, aducînd jertfa iubirii, a renunțării la cele trecătoare, căutînd să smulgă din ființa sa urmele păcatului.

De aceea, sffnta noastră Biserică ne-a înfățișat cu trei duminici mai înainte icoana vameșului și a fariseului și ne-a învățat cît de neprețuită este smerenia. Haina aceasta a smereniei — cea mai frumoasă haină pe care a îmbrăcat-o cineva. Cu ea s-a înveșmîntat însuși Fiul lui Dumnezeu, smerindu-se pe Sine și pogorîndu-se din ceruri. «S-a sărăcit pe Sine pentru noi, bogat fiind, ca noi, cu sărăcia Lui să ne îmbogățim» (II Corinteni VIII, 9). S-a făcut om, ca noi să ne facem dumnezei» (Sffntul Atanasie cel Mare, *Epistola către Adelfie*, în *Cartea de Înviștură*). Cu haina smereniei și a iubirii Sale de oameni, Mîntuitorul s-a suit pe cruce și a răscumpărat prin jertfa Sa, păcatele noastre. Din acea duminică am înscris, cu litere de neșters, în conștiința umană creștină, cuvintele dumnezeiești ale Evangheliei: «Cel ce se înalță se va smeri și cel ce se smerește se va înalța». Această antiteză dintre cele două manifestări ale vieții a căpătat din gura Mîntuitorului Hristos o confirmare divină, dimensiuni și direcții valabile pentru întreaga viață creștină.

În cea de a doua duminică a «Fiului risipitor» Biserica a mai pus o imagine pentru hotărîrea noastră. În ea ne-am regăsit pe noi înșine — fiecare pe măsura vieții lui și a conștiinței sale. Ne-am regăsit în alftea și alftea momente din trecut, cînd pe drumul depărtării de «acasă» ne-am petrecut anii vieții, regăsiindu-ne uneori la depărtări nespuse față de dragostea lui Dumnezeu și poruncile Sale. De ne-am văzut în mijlocul petrecerilor și al jocurilor, sau la masa bogată și nesăturată a simțurilor; de ne-am regăsit în mijlocul pustiului unde un stăpîn aspru ne trimitea la păscutul porcilor; de ne-am regăsit pe drumul amintirilor amare și al muștrărilor de conștiință și am strigat ca fiul din evanghelie: «Tată am greșit, nu mai sînt vrednic a mă chema fiul tău...», sau dacă, în sfîrșit, ne-am regăsit pe calea întoarcerii «acasă», aceasta înseamnă că harul lui Dumnezeu și dragostea Lui pentru noi a revărsat și asupra noastră balsamul iertării și al binecuvîntării.

În aceste cuvinte «Tată am greșit» se cuprinde toată valoarea conștiinței noastre creștine și a dorului de pace, de împăcare și de mîntuire.

Iar dacă, în duminica trecută Biserica ne-a așezat în față icoana Înfricoșatei judecăți, cu despărțirea dintre cei drepți și cei nedrepi și am privit, dincolo de ani, dincolo de spațiu și de veacuri, fiecare faptele și viața lui, ne-am înspăimîntat. Dar Dumnezeu este iubire și El ne cheamă la dînsul cu porunca acestei iubiri. Vrea să

ne aibă lingă El ca orice Părinte iubitor de fii, ca orice Creator față de creația sa și ca orice Tată în sensul cel mai înalt al cuvântului.

Azi, la duminica izgonirii lui Adam din Rai, sfânta noastră Biserică, într-un spirit metodic de înaltă înțelegere, ne înfățișează una dintre primele și cele mai dureroase pagini din viața oamenilor. Momentul părăsirii raiului de către primii oameni: Adam și Eva (Geneza III, 23). Și cu imaginea paradisiacă primii părinți ai neamului omenesc au părăsit casa veșniciei și a fericirii. Această sfântă și caldă nostalgie a paradisului a rămas, din generație în generație, în sufletele noastre, care ne îndeamnă la căutarea cea mai deplină a căilor de a realiza în viața și în frământările noastre, cel puțin o parte din bucuria aceea pe care au pierdut-o primii noștri părinți.

De aceea, azi, la intrarea în sfântul și marele post al Paștelui gândul nostru, viața noastră — încearcă să găsească din nou legătura cu cerul, cu Dumnezeu prin credință, prin iubirea către aproapele, prin milostenie, prin rugăciune și prin post.

Am ascultat cu toții cuprinsul «Apostolului», în care Apostolul Pavel sfătuiește pe creștinii din Roma în epistola trimisă lor cum să se comporte în viața lor și, în special față de autorități, față de stăpânire: «că nu este stăpânire, fără numai de la Dumnezeu și stăpânirile care sînt, de la Dumnezeu sînt rinduite» (Romani XIII, 1) El subliniază, încă odată, că împlinirea tuturor poruncilor se concretizează în porunca generală: «să iubești pe vecinul tău ca pe tine însuși, căci dragostea nu lucrează rău vecinului, deoarece plinirea legii este dragostea» (9—10).

Și acum, reflectînd aceste gânduri pentru sufletele noastre și privind înainte sfîntul post al Paștelui, Biserica noastră apelează din nou la marele Pavel care ne spune cu glasul său: «Știind vremea, că acum este vreme să ne sculăm din somn, căci trează aproape decît am crezut este de noi mîntuirea. Noaptea a trecut și ziua s-a apropiat. Să lepădăm lucrurile întunecului și să ne îmbrăcăm în haina luminii» (14—12). Cu alte cuvinte, iată-ne la începutul postului. Este timpul să ne trezim la adevăr, deoarece avem prilej de curățire, de împăcare și de mîntuire. Cu cuvinte asemănătoare va veni Sfîntul Andrei Cretanul și va împlini aceeași rugăciune în canonul său: «Suflete, suflete al meu; scoală-te, pentru ce dormi?» Această trezire, ca o zdruncinare din temelii a stîlpilor vieții sufletești, ca o cutremurătoare transformare launtrică proiectează pe creștin în lumina cea strălucitoare a învierii, căci zice mai departe: «noaptea păcatului a trecut, luminile conștiinței s-au aprins, voința de întoarcere la Dumnezeu s-a întărit, lacrimile de pocăință au spălat cămașa albă pe care am primit-o la botez. Ziua s-a apropiat. De aceea, să lepădăm lucrurile întunecului și să ne îmbrăcăm în haina luminii. Să umblăm ziua; nu în păcate, în fapte de rușine, într-o circă și pizmă».

Mare cunoscător al vieții și al firii, al slăbiciunilor omenești Sfîntul Apostol Pavel dă îndrumări neapăsătoare pentru toată istoria creștină a mîntuirii. Cunoaște cît de firav, de slab și de neputincios este trupul omenesc care ne atrage mereu spre păcat. De aceea el caută neîncetat să ne ridice privirea și viața la Hristos a Cărui haină de smereniei, a rugăciunii, a iubirii de aproapele, a milosteniei, și a jertfei se cere să ne îmbrăcăm. Tot mai sus, din ce în ce mai sus privirea, gândurile și viața noastră.

Analizînd rînduielele postului, Sfîntul Pavel pune față în față doi oameni: cel tare, care crede că va mîncă toate și pe cel slab, care legume mîncă. În legea Vechiului Testament recomanda și impunea postul (Eșire XXXIV, 28; Levitic 26, Isaia LXIII etc.), iar înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah, are cuvinte copleșitoare despre post: «Nu fi nesățios întru toată desfătarea și nu te apleca la mîncare multă».

căci în mincările cele multe va fi durere și nesățiu și va veni pînă la îngrețoșare. Pentru nesățiu mulți au pierit, iar cel înfrînat își înmulțește viața» (XXXVII, 32—34).

Socotind postul ca un mijloc de desăvîrșire, de omorîre a poftei trupului, un semn văzut al rivnei noastre spre mîntuire, Sfinții Părinți l-au experimentat și l-au așezat în mijloacele de curățire și de purificare a vieții, căci el păstrează sănătatea trupului și dă aripi sufletului. Astfel Sfîntul Ioan Gură de Aur spune: «Postul potolște zburdaliciunea trupului, înfrînează poftele cele nesăturate, curățește și înaripează sufletul, îl înalță și-l luminează» (*Omilia X la Cartea Facerii*, vezi *Cartea de învățătură*, p. 337), iar Sfîntul Simion al Tesalonicului zice: «Postul este lucrarea lui Dumnezeu, căci lui nu-i trebuiește hrana. Este omorîrea trupului, căci acesta hrînindu-se ne-a făcut morți. Și izgonirea patimilor este postul, căci lăcomia întărită patimile trupului».

Cît de frumos ne îndeamnă cîntarea Triodului: «Să postim post primit, bineplăcut Domnului; postul cel adevărat este înstrînarea de răutăți, înfrînarea limbii, lepădarea miniei, depărtarea de poftă, de clevetire, de minciună și de jurămîntul mincinos».

Adresîndu-se credincioșilor din Antiohia Sfîntul Ioan Gură de Aur le spunea: «Postiți? Arătați-mi-o prin fapte. Cum? De vedeți un sărac aveți milă de el; un dușman, împăcați-vă, un prieten înconjurat de o mare bucurie nu-l invidiați. Nu numai gura și stomacul vostru să postească, ci și ochiul și urechea și mîinile și picioarele voastre și toate mădularele trupului vostru».

Mai departe, Sfîntul Apostol Pavel, face o considerație deosebită asupra felului cum se postește, ținînd seama de slăbiciunile firii omenești spunînd: «cel ce mănîncă pe cel ce nu mănîncă să nu-l defăimeze și cel ce nu mănîncă pe cel ce mănîncă să nu-l osindească». În aceste cuvinte ne lasă să înțelegem că nu numai postul de bucate prețuiește în fața lui Dumnezeu ci postul cel duhovnicesc ce este atît de valoros. Deci fiecare fiind răsponsător în fața Bisericii și a conștiinței sale creștine să ia aminte la toate aceste sfaturi scoase din comorile de preț ale tradiției noastre. Să le împletim cu cuvintele Mîntuitorului: «Tu cînd postești unge-ți oapul tău și fața ta o spală, căci Tatăl Tău care vede toate întru ascuns îți va răsplăti ție la arătare».

Și astfel imaginea tristă a «izgonirii lui Adam din rai» prin rugăciune, post și lacrimi de pocăință se va pierde în lumina cea strălucitoare a învierii.

Pr. DAVID POPESCU

DESPRE NUMELE DE BOTEZ

«Bucurați-vă că numele voastre sînt scrise în ceruri» (Luca X, 20).

Începutul vieții noastre duhovnicești se face prin Taina Sfîntului Botez, care este poarta de intrare în dumnezeiescul așezămînt al Bisericii. Prin această Taină cel ce se botează se curățește de păcatul strămoșesc și devine creștin, adică urmaș prin credință al Mîntuitorului Iisus Hristos. De aceea, botezul este numit a doua naștere, nașterea spirituellă, unirea vieții noastre cu viața lui Hristos.

Odată cu botezul, creștinul primește un nume sfințit, numele de botez, care este scris în cartea vieții și care este al doilea nume al său după cel de familie.

Ținând seama de învățătura de credință și tradiția Bisericii noastre, în cele ce urmează vom stărui asupra însemnătății numelui de botez pentru noi credincioșii.

«Un nume bun este mai de preț decât bogăția» zice Sfânta Scriptură (Pilde XXII, 1). Iar «Numele celui drept este binecuvântat» (Pilde X, 7). — Din punct de vedere al credinței numele de botez este un nume bun, binecuvântat, legat pentru veșnicie de cel care îl poartă. Potrivit tradiției acest nume nu se schimbă decât numai pentru cei care intră în monahism, caz cu totul rar. De aceea, la rugăciuni și la pomeniri Biserica folosește numai numele de botez, nume care este scris în ceruri, cum spune însuși Mântuitorul: «Bucurați-vă că numele voastre sînt scrise în ceruri» (Luca X, 20). Iar despre cel care își păstrează haina sufletului său nepătată, zice: «Nu voi șterge deloc numele lui din cartea vieții și voi mărturisii numele lui înaintea Părintelui Meu și înaintea îngerilor Lui» (Apoc. III, 5).

Avînd o însemnătate așa de mare, se înțelege că numele de botez trebuie dat cu multă chibzuință celor ce se botează și cu cuget de evlavie. Sfânta Scriptură ne arată că pentru a da nume de mîntuire celor aleși ai săi, însuși Dumnezeu a purtat grijă de aceasta. El n-a dat atunci nume la întîmplare, cum dăm noi oamenii, ci în atotștiința Sa a dat nume care puneau în lumină chemarea înaltă și menirea providențială pe care aveau să o îndeplinească în viață cei care primeau numele Său. Astfel, acest nume era ca o profeție și ca o lumină călăuzitoare, după care oamenii puteau cunoaște pe cei pe care Dumnezeu i-a rînduit să slujească în lucrarea mîntuirii lumii.

La nașterea Sf. Ioan Botezătorul «cel mai mare între cei născuți din femei» (Luca VII, 28), Dumnezeu a trimis pe îngerul Său să vestească părinților ca să-i pună numele Ioan (Luca I, 13). Ioan însemnează cel ales de Dumnezeu. Adică, cel care avea să mearcă înaintea Mîntuitorului, să-L boteze în Iordan și să-L înfățișeze mulțimilor ca pe Fiul lui Dumnezeu și să creadă în El.

De asemenea, cu privire la Mîntuitorul, arhangelul Gavriil a fost trimis de Dumnezeu la Prea Curata Fecioară Maria ca să-i vestească bucuria cea mare că ea va naște prunc din adumbrirea Sfîntului Duh și-I va pune numele Iisus.

Numele Iisus însemnează Mîntuitor, iar numele Hristos, sau Mesia, însemnează «Uns», adică miruit, pentru că proorocii, arhieriei și împărații se miruiau; iar Iisus Hristos, în activitatea sa mesianică, a îndeplinit cu vrednicie dumnezeiască această întreită slujire pentru mîntuirea noastră. Numele Iisus Hristos este un nume slăvit, nume puternic «mai presus de orice nume», cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Filip. II, 9), pentru că vine de la Dumnezeu și are putere dumnezeiască. Iar Apostolul Petru spune că noi nu ne putem mîntui decât prin puterea acestui sfințit nume (Fapte IV, 12).

«Orice veți cere întru numele Meu, zice Mîntuitorul, Eu voi face, ca să fie slăvit Tatăl întru Fiul» (Ioan XIV, 13). De aceea, cele mai multe rugăciuni ale noastre le facem întru numele Domnului nostru Iisus Hristos, Mîntuitorul lumii.

Spre deosebire de numele acestea alese de Dumnezeu, care exprimă în mod mînnat de mai înainte ce va deveni pruncul în viață, ce fapte mari va săvîrși, numele noastre de botez le-am primit de la nașii și părinții noștri, în înțelegere cu preotul care a oficiat Taina. — Fiînd date de oameni, ele nu pot prevesti ce se va întîmpla în viitor în viață cu cei care poartă aceste nume și care va fi menirea lor. Totuși chiar și așa, un nume bine ales, un nume bun poate înlăvuri viața noastră dacă cel care îl poartă vor căuta să se pătrundă de înțelesul lui. Căci după cum numele de creștin ne amintește totdeauna de Hristos, de jertfa Lui pentru noi, tot așa, cînd noi

purtăm un nume de sfinți, ne gândim la viața lor curată și căutăm să mergem, pe drumul virtuții, socotindu-i pe aceștia ca povățuitori ai noștri și pildă de urmat.

Cînd se pune numele de botez? La evrei numele pruncului se punea în ziua a opta după naștere, cu prilejul tăierii împrejur, care preînchipuia botezul creștin. În Sfînta Evanghelie se arată despre Mîntuitorul Iisus Hristos că și El a păzit această rînduială prin grija Maicii Domnului: «Și cînd s-au împlinit opt zile, ca să-L taie împrejur, I-au pus numele Iisus, cum a fost numit de înger» (Luca II, 21).

Urînd aceste tradiții sfinte, Biserica a statornicit ca numele pruncului să fie pus tot în ziua a opta după naștere.

Atuncea, după rînduiala din Moltfelnic, pruncul este adus de moașă la biserică, afară în pridvor și preotul îl binecuvîntează, făcîndu-i semnul crucii la frunte pentru luminarea minții și gîndurilor, la gură, pentru sfințirea cuvîntului și a suflării și la piept, pentru ferirea inimii de poftete și patimile trupești. Apoi zice rugăciunea pentru punerea numelui pruncului:

«Doamne, Dumnezeu nostru, Ție ne rugăm și pe Tine Te chemăm, să se însemneze lumina feții Tale, peste robul Tău acesta (aici îi pune numele) și să se însemneze Crucea Unuia-Născut Fiului Tău în inimă și în cugetul lui, ca să fugă de deșărtăciunea lumii și de toată vicleana uneltire a vrăjmașului și să urmeze poruncile Tale. Și dă Doamne, ca numele Tău cel sfînt să rămînă nelepădat de dînsul, cînd se va uni, la vremea cuvenită cu Biserica Ta cea sfîntă, desăvîrșindu-se prin înfricoșatele Taine ale Hristosului Tău; ca, după poruncile Tale viețuind și păzînd pe-cetea nestrîcată, să dobîndească fericirea celor aleși în împărăția Ta. Cu harul și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău, cu care ești binecuvîntat, cu Preasfîntul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin. (Moltfelnic, 1965, p. 10, 11).

De obicei, în timpul din urmă, preoții împreunează această rînduială fie cu cea din ziua întâia după naștere, la femeia lăuză, fie cu cea a botezului.

Numele dat în ziua a opta rostit iarăși în unele rugăciuni din rînduiala la face-rea catehemenului, iar la slujba Sfîntului Botez numele este statornicit pentru totdeauna. La întretaia afundare a pruncului în apa sfințită din cristelniță, preotul zice: Botează-se robul lui Dumnezeu (N) în numele Tatălui, Amin — și al Fiului, Amin — și al Sfîntului Duh, Amin, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin. — Pruncul este apoi uns cu Sfîntul Mir și împărțășit cu Sfintele Taine cînd iarăși se pomenește numele său ca membru deplin al Bisericii.

Numele care se dă pruncului la botez este de obicei numele nașului, al părinților sau al unui sfînt pe care părinții îl aleg copilului lor ca ocrotitor.

Cartea de călăuză a creștinului «Învățătura de credință creștină ortodoxă» îndeamnă să se pună pruncilor nume de sfinți din calendarul ortodox sau din cele obișnuite în popor (*Învățătura de Credință Creștină Ortodoxă*, București 1952, p. 316).

Prin botez, cel ce dă și cel ce primește nume de sfînt, cinstesc prin această pe sfînt, iar sfîntul îi ocrotește și mijlocește pentru ei înaintea lui Dumnezeu. De aici vine îndatorirea noastră de a cunoaște viața sfîntului al cărui nume îl purtăm și de a-i urma în virtute, stăruind pentru o viețuire creștinească și îndemnînd și pe alții. Ziua de pomenire a sfîntului din calendar, ziua proslăvirii, cînd el a intrat în bucuria Domnului și-a primit cununa, este zi de sărbătorire a celui ce poartă numele sfîntului, sărbătoare pentru sine, pentru familia sa, pentru nașii săi.

Pentru zilele de sărbătorire a numelui, Biserica a întocmit slujbe speciale care se săvîrșesc în sfîntul lăcaș și acasă. Cea mai obișnuită slujbă este rînduiala bine-

cuvîntării colivei. Credincioșii aduc cu acel prilej la biserică o colivă de griu fierți, sau prinoase de fructe, colăcei, cozonac, vin și pomelnicul de vii pentru pomenire. După citirea rugăciunii Amvonului preotul vine în fața mesei unde se află prinoasele și tămîiază, rostind și rugăciunea de binecuvîntare (*Liturghier*, 1967, p. 326).

Unii credincioși fac această rînduială în casele lor, la care preotul adaugă și unele ectenii și polihroniu. Această rînduială, în unele părți din Moldova, se numește «Hiritismoase», de la cuvîntul a hiritisi, adică a felicita, a prăznui.

În sărbătorile cu sfinți mai însemnați, după încheierea liturghiei, preotul și cîntărețul bisericesc pleacă cu hiritismoasele la casele credincioșilor care poartă numele sfințului din acea zi și săvîrșesc slujba amintită. Credincioșii așteaptă atunci venirea preotului cu evlavie și cu bucurie. Tot acasă, prin unele locuri se săvîrșește rînduiala ridicării Panaghiei cu prilejul serbării sfințului, patronul casei, care e unită și cu o masă sărbătorească.

La orașe, mai ales, este obiceiul ca în zilele de sărbătorire a sfinților mai mari, să se săvîrșească rînduiala Litiei, în ajunul sărbătorii, sau chiar în ziua sfințului, care se oficiază în biserică după Vecernie.

În Cartea de rugăciuni pentru credincioși se află de obicei și o rugăciune la ziua numelui, în care noi aducem mulțumire lui Dumnezeu pentru viața ce ne-a dat, pentru binefacerile revărsate asupra noastră și pentru rugăciunile și mijlocirile sfințului al cărui nume îl purtăm. Această rugăciune o putem rosti și în fiecare zi.

La botez se dă un singur nume. Obiceiul de a se da cîte două nume sau chiar trei, ~~aceleiași~~ persoane, nu este ortodox.

De aceea, părinții și nașii trebuie să se gîndească bine cînd pun un nume, pentru că numele bine ales poate fi prilej de bucurie pentru ei, pentru copiii lor. Și dimpotrivă, un nume nepotrivit poate pricinui întristare și mustrare de conștiință pentru toată viața din partea celor care poartă un asemenea nume.

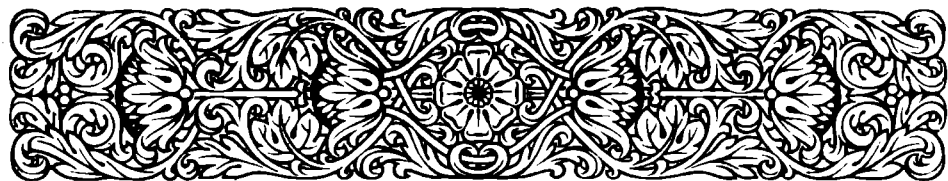
Pentru a cunoaște mai bine viața sfinților ale căror nume le purtăm, este necesar ca atunci cînd venim la biserică, să ascultăm cu luare-aminte, citirile, cîntările și predicile din zilele de pomenire a sfinților de peste an, în care noi vom afla numeroase învățături folositoare și pilde de urmat.

De asemenea, pe cît este cu putință, pe lângă icoana Mîntuitorului Iisus Hristos și a Maicii Domnului din casa noastră, e bine să avem la loc de cinste și icoana sfințului al cărui nume îl purtăm și cîndela aprinsă. Iar de ziua sărbătoririi sfințului, să ne împlinim datoriiile creștinești la biserică și acasă cum este obiceiul.

Toate aceste rînduiali atavice de Biserică, fac parte din tezaurul de învățură al credinței noastre ortodoxe moștenit de la Mîntuitorul Iisus Hristos, de la Sfinții Apostoli și de la sfinții Părinți. Ele au ca scop sfințirea vieții noastre sufletești și trupești.

De aceea, să păstrăm aceste tradiții sfinte și folositoare. Și, ținînd seama de însemnătatea numelui de botez și de obiceiurile creștinești care se leagă de acesta, să fim cu toată luarea aminte la alegerea lui, dînd copiilor noștri nume potrivite din calendarul bisericesc, din tradiția poporului nostru, pe care ei să le poarte cu plăcere și cu mulțumire pentru părinții și nașii lor, binecuvîntînd numele slăvit al Tatălui și al Fiului și al Sfințului Duh, Dumnezeu, Cel mult milostiv și iubitor de oameni, Căruia I se cuvine slavă și cinste de la noi toți, în vecii vecilor. Amin.

Arhim. IERONIM MOTOC

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(ianuarie - februarie)

RELAȚIILE CULTURALE ÎN SLUJBA PĂCII ȘI PRIETENIEI. În cadrul unei vizite făcute în țara noastră, Prof. Dr. Julio Castro Franco, președintele Asociației de prietenie și relații culturale peruano-române a acordat un interviu ziarului *România liberă*.

Personalitate marcantă a vieții științifice și culturale, oaspele și-a exprimat de la început imensa dragoste ce o poartă României. Domnul Julio Castro a vorbit apoi despre lupta poporului peruan de a face «pași înainte, poate nu fără dificultăți, dar fără discuție cu mult patriotism».

Referindu-se apoi la câteva dintre cele mai importante acțiuni ale asociației al cărei președinte este, de la înființarea ei, din 1957, publicistul peruan a amintit de sutele de manifestări: conferințe, expoziții, concerte, recitaluri de poezii, menite să facă mai cunoscută imaginea României de azi. Anul trecut a apărut, în Peru, volumul de articole și cuvântări ale președintelui Nicolae Ceaușescu, *Norme și relații pentru pacea și cooperarea mondială*. Altă acțiune pe aceeași linie—colaborarea culturală româno-peruană — a fost și cea dedicată vieții și personalității lui Dimitrie Cantemir.

PENTRU PACE ȘI COOPERARE INTERNAȚIONALĂ. — La începutul lunii ianuarie, în cadrul manifestărilor dedicate celei de a XXVI-a aniversări a proclamării Republicii noastre, presa libaneză a publicat o serie de articole în care se relevă rezultatele obținute de țara noastră în toate domeniile de activitate. Se subliniază totodată intensă activitate desfășurată de România pentru promovarea păcii și colaborării internaționale, pentru stingerea focarelor de tensiune și război, pentru rezolvarea tuturor problemelor litigioase pe cale pașnică.

EUROPA — UN CONTINENT AL PĂCII. — La 15 ianuarie au fost reluate, la Geneva, lucrările celei de a doua faze a Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa. În întâmpinarea acestui eveniment ziarul «Scinteia» a organizat o anchetă internațională privind opiniile unor personalități europene.

Cea de a treia etapă a Conferinței general-europene, ce va avea loc la Helsinki, «va constitui un moment important în afirmarea principiului coexistenței pașnice în Europa și în lume» — a spus Dimităr Bratonov, președintele Comitetului național bulgar pentru securitate și colaborare europeană. Vorbitorul și-a exprimat apoi con-

vingerea că «anul 1974 va fi anul unor acțiuni susținute pentru transformarea Europei într-un continent al păcii și colaborării». Aceasta este dorința maselor populare, iar opinia lor are un rol decisiv.

Securitatea și pacea pe continentul european — a declarat dl. Victor Larock, personalitate politică belgiană — pot fi asigurate numai pe baza principiilor dreptului internațional.

Documentele ce vor fi adoptate la Conferință, — declara Dr. Djuro Nincici, șeful delegației iugoslave la a doua fază a Conferinței de la Geneva pentru securitate și cooperare în Europa — trebuie să cuprindă toate problemele esențiale ale securității și colaborării în Europa, și aceasta în contextul mai larg al cerințelor consolidării păcii și securității în lume, și să exprime interesele tuturor țărilor participante și năzuințele lor spre relații democratice și egale în drepturi.

Referindu-se, în mod particular, la relațiile cu România, Dl. Alfred Ströer, secretarul Uniunii Generale a Sindicatelor austriece, și-a exprimat convingerea că dezvoltarea în continuare a relațiilor româno-austriece va contribui la aducerea prosperității materiale și progresului în cele două țări cit și la instaurarea păcii în Europa și în lume.

ÎN SPIRITUL IDEILOR PĂCII. — În aula *Universității București* s-au deschis, joi 10 ianuarie 1974, lucrările seminarului internațional *Studentii și securitatea europeană*.

La seminar au luat parte peste 160 de reprezentanți ai studenților de la universitățile din țările europene, precum și din S.U.A. și Canada, reprezentanți ai unor organizații studențești și de tineret.

În cadrul dezbaterilor s-a realizat un amplu dialog cu privire la problema securității și cooperării pe continentul european, la rolul universităților în educarea tineretului studentesc în spiritul ideilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare.

După încheierea lucrărilor seminarului, a avut loc întâlnirea Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, cu participanții.

Reuniunea — spunea dl. Nicolae Ceaușescu în cadrul acestei întâlniri — are loc în condițiile în care statele de pe continentul nostru au așezat relațiile dintre ele pe baze noi, de egalitate, respect al independenței și suveranității, neamstec în treburile interne, pe o colaborare și conlucrare fructuoasă, în scopul dezvoltării economico-sociale a fiecărei națiuni. În cadrul acestui proces masele populare au avut un rol hotărâtor. Iar tineretul universitar, a jucat și joacă un rol activ în imprimarea acestui nou curs în viața internațională. Astăzi, se impun însă, mai mult ca oricând, unirea tuturor forțelor progresiste, intensificarea luptei lor pentru găsirea celor mai bune soluții pentru organizarea mai bună a lumii, a conlucrării între popoare, a realizării păcii.

În aceste condiții — spunea în continuare dl. Nicolae Ceaușescu — tineretul universitar, împreună cu întregul tineret, cu masele largi populare, este chemat să fie tot mai activ în această grandioasă luptă pentru o lume mai dreaptă și mai bună. Pe această linie trebuie să acționeze și tineretul din Europa. Continentul nostru trebuie să devină un continent al păcii și colaborării, care să exercite o influență puternică în lume, să asigure triumful politicii noi, de egalitate între toate națiunile, al unei lumi a păcii și dreptății sociale — s-a subliniat în cuvântarea rostită.

SOLI AI ARTEI ȘI AI DORINȚEI DE PACE. — Cu prilejul celei de a 25-a aniversări a «Zilei drepturilor omului» din cadrul O.N.U., a fost dat un concert internațional la care și-au dat concursul și Gheorghe Zamfir și formația sa.

Adresându-se în scris, muzicienilor români, Kurt Waldheim, secretar general al O.N.U. spunea, printre altele : *Ne-ați adus din România un program muzical absolut original și ne-ați sprijinit să marcăm un moment important în viața O.N.U. — a 25-a aniversare a Declarației universale a drepturilor omului. Vă simțem profund recunoscători că ați venit în mijlocul nostru și că ne-ați prezentat un spectacol minunat.*

SCHIMBURI FRUCTUOASE ÎN INTERESUL PĂCII ȘI PROGRESULUI. — Joi, 17 ianuarie, a sosit în țara noastră, într-o vizită oficială, ministrul federal al afacerilor externe al Republicii Austria, dr. Rudolf Kirchschlaeger.

În ziua următoare, oaspetele austriac a fost primit de președintele Nicolae Ceaușescu. În cursul acestei întrevederi s-a evidențiat importanța unor asemenea întâlniri și urmările lor favorabile în promovarea cooperării și înțelegerii între țări și popoare.

A avut loc totodată un schimb de păreri cu privire la problemele actuale ale vieții internaționale subliniindu-se necesitatea participării fiecărui stat la rezolvarea problemelor care confruntă omenirea.

Cele două părți și-au exprimat dorința de a acționa mai departe pe drumul destinderii și securității, pentru înfăptuirea unei lumi a păcii, dreptății și înțelegerii internaționale.

Referindu-se la această vizită și la schimbul de păreri, ce a avut loc, în cadrul unui interviu acordat ziarului «*România liberă*», șeful diplomației austriece, Rudolf Kirchschlaeger, spunea, între altele : «Rolul pe care îl poate juca un stat derivă din intensitatea cu care ia parte la viața internațională. În cazul în care o țară este interesată — potrivit unui concept de solidaritate — în a-și aduce contribuția la înfăptuirea procesului de colaborare pașnică în lume, atunci faptul că este vorba despre un stat mic sau mijlociu, nu trebuie să aibă vreo importanță».

Pe această linie se înscrie și schimbul de vizite între România și Austria. Actuala vizită — a spus interlocutorul — a fost foarte pozitivă, o nouă contribuție la construirea unui *edificiu european în care să sădăluiască pacea, securitatea, colaborarea.*

Bilanțul rodnic al acestui dialog româno-austriac demonstrează, o dată mai mult, posibila existență a cooperării între două state cu orânduirii sociale diferite, cooperare bazată pe stimă, respect, încredere reciprocă, înțelegere. Toate acestea sînt expresia dorinței celor două popoare de a conlucra în interesul progresului și civilizației umane.

PENTRU PACEA ȘI LIBERTATEA POPOARELOR. — Spre sfîrșitul lunii ianuarie a apărut la Londra o nouă lucrare care face cunoscut publicului cititor englez efortul României pe calea progresului, lupta sa pentru pace și colaborare internațională. Lucrarea este intitulată *De vorbă cu președintele Ceaușescu*, opera profesorului Stan Newens — personalitate politică și culturală de prestigiu din Anglia. Tot el este, de altfel, autorul volumului tipărit în anul 1972, de editura «Russel Press Ltd», intitulat *Nicolae Ceaușescu — omul, idelle sale, înfăptuirile pe calea socialismului.*

Noul volum cuprinde interviul acordat de șeful statului român, Nicolae Ceaușescu, în luna august 1972, profesorului Stan Newens, cu prilejul vizitei în țara noastră, și

materiale cu considerații ale autorului englez asupra țării noastre, asupra luptei poporului român în slujba idealurilor păcii și progresului.

Alături de celelalte lucrări tipărite în Anglia, volumul *De vorbă cu președintele Ceaușescu* constituie încă o dovadă a prestigiului țării noastre în lume, a interesului altor popoare față de lupta României pentru cauza păcii și progresului.

PENTRU UN CLIMAT DE PACE ȘI PRIETENIE. — La invitația președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, Majestatea Sa Hussein Ibn Talal, regele Regatului Hașemit al Iordaniei, a efectuat, între 29 și 30 ianuarie 1974, o vizită oficială în țara noastră.

Cu acest prilej între cele două părți, au avut loc convorbiri, într-o atmosferă de prietenie și cordialitate. Discuțiile referitoare la relațiile româno-iordaniene — se arată în Comunicatul Comun dat publicității — au dus la concluzia că există posibilități pentru dezvoltarea lor în continuare.

Abordând unele probleme internaționale, cei doi șefi de state au evidențiat *cursul pozitiv al vieții internaționale îndreptat spre pace și destindere în lume și au subliniat afirmarea tot mai puternică, în raporturile dintre state, a principiilor egalității depline, respectării stricte a independenței și suveranității naționale, neamestecul în treburile interne, renunțării la amenințarea cu forța și folosirea forței.*

Cele două părți au arătat totodată necesitatea întăririi rolului O.N.U. în rezolvarea problemelor internaționale precum și necesitatea unei participări mai active a tuturor statelor, mari sau mici, la rezolvarea problemelor lumii contemporane.

ÎN FOLOSUL CAUZEI ÎNȚELEGERII ȘI PĂCII ÎN LUME. — Cu prilejul vizitei în țara noastră, în prima parte a lunii februarie, Domnul Dr. Constantin Drăgan evidențiază — în cadrul unui interviu — contribuția marketingului la intensificarea schimburilor și cooperării internaționale.

Federația internațională de Marketing, al cărei președinte este Dl. Dr. Constantin Drăgan, cuprinde peste 30 de asociații naționale de specialitate din țări de pe toate continentele. Prin esența și prin structura sa, Federația Internațională de Marketing aduce un aport deosebit *la promovarea legăturilor dintre state, dincolo de deosebirile de sistem economic și social-politic* — a spus vorbitorul. Sub egida federației au avut loc numeroase întâlniri care au *prilejuit un bogat și fructuos dialog în folosul economiilor țărilor respective, al cunoașterii și apropierii între popoare, cauzei înțelegerii și păcii în lume.*

Promotoare a dorinței de cooperare pașnică între state, țara noastră a fost gazda a importante reuniuni de marketing iar în vară va fi organizată o reuniune internațională de acest gen.

MESAGERI AI PĂCII ȘI PRIETENIEI ÎNTRE ȚĂRI ȘI POPOARE. — La 12 februarie 1974, președintele Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, a început vizita într-un șir de țări ale Orientului Apropiat, vizită cu profunde semnificații, solie de prietenie, înțelegere și colaborare între țări și popoare.

Între 12—14 februarie 1974, la invitația Consiliului Comandamentului Revoluției al Republicii Arabe Libiene, președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a făcut o vizită oficială în Republica Arabă Libiană. La centrul universitar din Tripoli, la Zanzur, pretulindeni, oaspeții au fost primiți cu căldură, *expresie a sentimentelor de prietenie și considerație pe care popoarele română și libian le nutresc reciproc* — se spune în Comunicatul Comun dat publicității.

Cu prilejul acestei vizite cei doi șefi de state au avut un schimb de păreri cu privire la relațiile bilaterale și la probleme privind situația internațională actuală.

În domeniul relațiilor bilaterale s-a exprimat necesitatea continuării dezvoltării relațiilor de colaborare dintre cele două țări, pe baza principiilor ce corespund intereselor ambelor țări, cauzei păcii și colaborării internaționale.

Așa după cum se menționează în Comunicatul Comun dat publicității cu acest prilej, *cei doi președinți și-au exprimat convingerea că această vizită și convorbirile care au avut loc reprezintă o contribuție importantă la dezvoltarea relațiilor de prietenie, a colaborării dintre cele două țări și popoare, pentru întărirea păcii și înțelegerii internaționale.*

În continuare, președintele Republicii Socialiste România a făcut o vizită oficială în Liban. Aici a purtat convorbiri cu președintele Republicii Liban, Suleiman Frangieh, asupra relațiilor bilaterale și a unor probleme ale lumii contemporane.

În Comunicatul Comun dat publicității cu privire la aceste convorbiri, se menționează, printre altele, exprimarea dorinței comune de a menține și în viitor contactele dintre cei doi șefi de state, în interesul celor două țări, al păcii și înțelegerii internaționale.

În cadrul schimbului de vederi legate de situația internațională, cei doi președinți au evidențiat *creșterea rolului și influenței forțelor păcii, democrației și progresului în lumea contemporană și necesitatea de a se acționa perseverent pentru asigurarea respectării dreptului popoarelor de a decide de sine stătător căile de dezvoltare economică și socială.* Relațiile dintre toate statele trebuie să aibă la bază respectarea riguroasă a principiilor Cartei O.N.U., principiile egalității suverane, independenței, reglementării pe cale pașnică a tuturor litigiilor.

Așa precum se arată în *Comunicatul Comun*, cei doi președinți și-au exprimat convingerea că aceste schimburi de păreri reprezintă o contribuție importantă la dezvoltarea relațiilor de prietenie și colaborare dintre cele două țări și popoare.

La invitația președintelui Republicii Arabe Siriene, Hafez Al-Asaaf, președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, a efectuat o vizită oficială în Republica Arabă Siriană, între 17 și 19 februarie 1974.

Pe tot parcursul vizitei oaspeții români au fost înconjurați de caldă ospitalitate, întâmpinați cu simpatie și prietenie.

Așa precum se arată în *Comunicatul Comun* dat publicității, în cadrul schimbului de idei, cei doi președinți și-au exprimat satisfacția față de evoluția pozitivă a relațiilor dintre cele două țări și hotărârea lor de a extinde această cooperare în diferite domenii.

În timpul convorbirilor s-a subliniat totodată afirmarea tot mai puternică în relațiile dintre state a principiilor înscrise în Carta O.N.U. Cei doi șefi de state au evidențiat creșterea rolului statelor mici și mijlocii în lupta pentru un climat de pace în lume și necesitatea creșterii eficacității O.N.U. în rezolvarea problemelor internaționale, în aplicarea principiilor de drept internațional în relațiile dintre state.

Președintele Nicolae Ceaușescu și președintele Hafez Al-Assaf au scos în evidență importanța acestor schimburi de vizite pentru pacea lumii.

Între 19 și 21 februarie, președintele Republicii Socialiste România a făcut o vizită oficială în Republica Irak.

În timpul convorbirilor, desfășurate într-o atmosferă de prietenie, au fost abordate probleme privind relațiile bilaterale dintre România și Irak.

Vizita în Libia, Liban, Siria și Irak a președintelui Nicolae Ceaușescu reprezintă, pentru opinia publică din țara noastră, încă o confirmare a dorinței de colaborare și solidaritate cu popoarele care luptă pentru dezvoltarea independentă, pentru progres, pentru pace și colaborare.

CONGRESUL MONDIAL AL FORȚELOR PĂCII. — În zilele de 9 și 10 februarie a. c., a avut loc, la Moscova, reuniunea Comitetului director al Congresului mondial al forțelor păcii. Au fost prezenți reprezentanți ai unor organizații internaționale, precum și ai unor organizații naționale din diferite țări.

Reuniunea a prilejuit realizarea unui schimb de păreri privind activitatea organizațiilor internaționale, regionale și naționale, se spune în comunicatul dat publicității la sfârșitul reuniunii.

În comunicat se menționează totodată necesitatea unor măsuri corespunzătoare cooperării tot mai largi în lupta pentru pace, independență națională, securitate internațională, pentru respectarea drepturilor omului, pentru progresul omenirii.

PENTRU O PACE TRAINICĂ ȘI DURABILĂ. — Cu prilejul deschiderii lucrărilor Conferinței țărilor islamice de la Lahore — Pakistan, președintele Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu a transmis reprezentanților la conferință un salut cordial.

Conferința dumneavoastră — se spune în mesaj — se desfășoară în condițiile în care pe plan internațional au loc profunde transformări sociale, se produc mutații de însemnătate istorică, se afirmă forțe noi, iar problemele care se ivesc reclamă abordări și rezolvări pe o bază nouă, pornind de la principiul deplinei egalități în drepturi a tuturor popoarelor și statelor.

Problemele cu care este confruntată omenirea, «caracterul indivizibil al păcii și securității internaționale evidențiază, o dată mai mult, necesitatea creșterii contribuției tuturor statelor în găsirea unor soluții care să corespundă intereselor popoarelor».

În mesaj se exprimă speranța că această conferință va aborda probleme contemporane pornind de la tendința de destindere internațională, de pace și colaborare între popoare și că va găsi soluții care să ducă la lichidarea focarelor de încordare și conflict, la statornicirea unei păci drepte și durabile.

Astăzi, mai mult ca oricând — se spune în mesaj —, este imperios necesar ca toate statele să acționeze pentru întărirea rolului și eficienței Organizației Națiunilor Unite în soluționarea problemelor cu care este confruntată omenirea, în promovarea unui curs nou în relațiile internaționale, în edificarea unei lumi mai drepte și mai bune.

COOPERAREA PRIETENEASCĂ ÎNTRE STATE FAVORIZEAZĂ PROGRESUL SOCIAL. — În cadrul Comisiei Națiunilor Unite pentru drepturile omului au avut loc dezbateri asupra punctului intitulat *Problema înlăptuirii drepturilor economice, sociale și culturale, și studierea problemelor sociale legate de drepturile omului în statele în curs de dezvoltare.*

Discuțiile au evidențiat, între altele, corelarea dintre respectarea drepturilor omului și problemele dezvoltării și dezarmării.

În cadrul proiectului de rezoluție adoptat, comisia și-a exprimat convingerea că «atmosfera de destindere, coexistență pașnică și cooperarea prietenească între state favorizează condițiile progresului social», întărirea cauzei păcii.

REDACȚIA

ȘTIRI ECUMENICE

— Mitropolitul Serafim de Ianina este (din ianuarie) noul Arhiepiscop de Atena și Primat al Bisericii Ortodoxe din Grecia. Noul Primat (ca mirean Visarion Tikas) s-a născut în 1913 în Tesalia, a urmat studiile teologice la Atena, în 1938 a fost hirotonit diacon și în 1942 preot. În 1949 a fost ales Mitropolit de Arta și în 1958 de Ianina. Pretutindeni a dezvoltat și o frumoasă activitate socială, pe lângă cea bisericască.

— Mitropolitul ortodox, Dr. Stilianos Harkianakis, directorul Institutul patristic de la Salonic, a ținut, la invitație, o serie de conferințe, privind învățătura ortodoxă, la facultatea teologică romano-catolică din Regensburg. Se știe că aici se organizează simpozioane romano-catolice-ortodoxe, la care participă și teologi ai Bisericii noastre.

— La invitația Împăratului Haile Selassie și a conducătorului Bisericii Etiopiene, Patriarhul Pimen al Moscovei a vizitat Etiopia.

— «Conferința Creștină pentru Pace» (Praga) a făcut propunerea ca ziua de 27 octombrie să fie «ziua rugăciunii în toată lumea», iar 17 iunie «ziua dezarmării generale», în amintirea aceleiași zile din anul 1925, cind a fost semnată convenția pentru interzicerea întrebuintării gazelor toxice.

— A apărut volumul IX — și ultimul al «Dicționarului teologic pentru Noul Testament», — lucrare teologică-standard. Începută în 1928 de către profesorul de Noul Testament Gerhard Kittel lucrarea s-a terminat după 45 ani, avind 105 colaboratori.

— În Roma se va zidi o Moschee pentru cei 4000 de mahomedani ce trăiesc în prezent în capitala Italiei.

— O «anumită unitate» între Biserici nu-i suficientă pentru o «Euharistie comună», a afirmat Episcopul romano-catolic H. Tehnhuberg (Münster). Impediment decisiv în drum spre unitatea Bisericii (Bisericilor) îl constituie înțelegerea oficiului apostolic (succesunea apostolică), care este diferită la unele confesiuni.

— «Institutul pentru cercetare ecumenică» din Strasburg a hotărât organizarea în diferite localități a unui seminar ecumenic internațional cu tema: «Înțelegerea și înnoirea oficiului bisericesc».

— În vîrstă de 73 de ani a decedat fostul Episcop romano-catolic de Saigon, Jean Cassaigne. Da, nimic extraordinar. Dar Episcopul a murit de lepră. Ca Episcop de Saigon s-a interesat mereu de cei leproși, contaminîndu-se apoi și el. Atunci s-a retras de la conducerea diecezei, trăind și activînd numai între leproși. I-a mîngîiat și ajutat și... a murit între ei.

— Sub patronajul Consiliului Ecumenic al Bisericilor se organizează prima «Consultație ecumenică despre discriminarea femeilor», discutîndu-se probleme de ordin psihologic, biologic, cultural și economic pentru a pregăti femeile să participe cu eficiență la programul Consiliului Ecumenic. Nu vor fi neglijate nici probleme teologice.

— Cu ocazia împlinirii (1974) a 200 de ani de la înființarea catedrei de «teologie practică» (privită ca disciplină independentă) la Universitatea din Viena, s-a or-

ganizat un congres științific cu tema generală: «Teologia practică în prezent și obligațiile ei față de Biserică și Societate». Inițiativa Congresului revine Prof. Dr. F. Klostermann, titularul catedrei de teologie practică, și la el au participat 160 de teologi de specialitate, de diferite confesiuni și din diferite țări.

— Un foc a nimicit într-o biserică din Kolisz (Polonia) «Luarea de pe Cruce» (a Mintuitorului), pictură a vestitului pictor flamand Peter Paul Rubens. Pictura, care făcea parte dintre cele mai prețioase opere de artă din Polonia, a fost cumpărată de un polon la Antrepen în 1621 și în 1639 donată bisericii din Kalisz.

— Bisericele creștine din Anglia au organizat o conferință cu tema: «Creștinii și comunitatea europeană», urmărind a arăta datoriile comunității europene pentru anii viitori, cu sublinierea responsabilității creștine pentru dreptate și pace.

— «Săptămâna păcii» a avut în Olanda ca motto: «Pacea în casa noastră», iar în Suedia: «Dreptatea nu admite nici o amânare».

— «Candela», Publicație religioasă-culturală a Parohiei Ortodoxe Române din Suedia, nr. 4/1973. Are un substanțial conținut religios, ortodox și românesc. Menționăm: Textul evanghelic de la Nașterea Domnului; Mesaieul Crăciunului ieri și azi, o frumoasă exegeză a acestei sărbători semnată de Păintele Alexandru (adăugăm Prof. Dr. Ciurea, superiorul parohiei ortodoxe române din Suedia); O serie de colinde; «Pe firul neîntreruptei datine străbune», duioasă și nostalgică descriere a datinilor legate de Nașterea Domnului și Anul Nou de pe «meleagurile natale din Bucovina» semnată de inginer Vladimir Mărgineanu (Stockholm); Aniversarea Unirii Transilvaniei cu România; «300 de ani de la apariția Psaltirii în versuri a Mitropolitului Dosoftei», «citorul poeziei românești culte și ostentor de frunte pentru făurirea limbii noastre literare»; «Călătoria română» de Thomas Nordquist, care a rămas adinc impresionat de «credința și pietatea credincioșilor români... de unitatea indisolubilă a Bisericii Ortodoxe Române cu poporul român, precum și de personalitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian — «Conducător activ și înțelept al Bisericii, care răspindește căldură și iubire frățească și unul din cei mai distinși conducători de Biserică în Ortodoxia contemporană». Doctorandul Ștefan N. Sandu semnează paginile «Din activitatea parohiei», activitate dezvoltată de și sub îndrumarea Pr. Prof. Dr. Alexandru Ciurea (care semnează unele rânduri cu «Alici»); servicii divine, ședințe, participări la diferite întruniri bisericesti interconfesionale, ecumenice ș. a.

— Patriarhul ecumenic din Constantinopol, Dimitrie I, l-a hirotonit pe diaconul Ioachim (Nerouzoutis) preot și «Episcop de Melitene», dându-i funcțiunea de conducător al cancelariei patriarhale. Astfel administrația centrală a Patriarhiei ecumenice dispune acum numai de oameni de încredere ai Patriarhului Dimitrie I. În cuvântarea rostită la intronizare anunțase de altfel că «va întineri fanarul».

— La Patriarhia din Ierusalim a fost hirotonit noul Arhiepiscop Ortodox al Bisericii autonome din Peninsula Sinai, Damian, urmaș al Arhiepiscopului Grigorie II, decedat în septembrie trecut.

— La finea anului 1973 Biserica Ortodoxă Bulgară a prăznuit 85 ani de la decesul «Exarhului Antim I, care în 1872 a preluat conducerea «Exarhatului Bulgar», redând Bisericii Bulgare independența, apoi autocefalia și în 1953 rangul de Patriarhie, recunoscut în 1961 de toate Bisericile Ortodoxe.

— Patriarhul ortodox Nicolae VI de Alexandria a apelat la toți creștinii ortodocși să contribuie pentru salvarea, fiind amenințată de prăbușire, a vechii Catedrale patriarhale Sfântul Nicolae, din Cairo.

— Între ortodocșii și luteranii din Estonia s-au stabilit relații de bună colaborare. Astfel împreună au restaurat biserica ortodoxă din orașul Kivili, ce suferise de un foc în anul 1972, redând-o misiunii sale.

— Cardinalul Lorenz Jaeger (Paderborn) a cerut însumarea mariologiei în dialogul ecumenic, păci «slujirea unității creștine nu pretinde nivelare, ci profilare, nici părăsire, ci dăruire. Convingerile și formele noastre de credință, deci și în privința Fecioarei Maria — trebuie să le prezentăm integrale în discuțiile noastre ecumenice. Maria ca femeie credincioasă și mamă a credincioșilor, a deschis ușa și multor creștini evanghelicilor spre mariologie. Desigur însă că în dialogul dintre catolici și protestanți, nu trebuie uitați nici creștinii ortodocși, căci evlavial lor pentru Maria ne im-

presionează adînc. A privi Fecioara Maria în lumina eclesiologică este o temă centrală și cine voințe să se apropie de Hristos, trebuie să fie ca și Fecioara Maria, exemplu de credință».

— Biserica Ortodoxă din Etiopia a acordat 8 milioane dolari pentru ajutorarea copiilor (10 000) rămași orfani în urma marii secete din unele provincii ale țării. Consiliul Ecumenic al Bisericilor acordă de asemenea ajutoare.

— Consiliul Bisericilor din Indonezia, țară care va găzdui în 1975 a cincea Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a început pregătirile pentru aceasta. Între altele a publicat, în limba indoneziană, o broșură cu toate datele privitoare la Consiliul Ecumenic, fapt ce a fost foarte bine apreciat. E și firesc.

— O delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, condusă de Mitropolitul Vladimir de Dimitrov, rectorul Academiei Duhovnicești de la Zagorsk a fost primită în audiență de Papa Paul VI. Delegația a avut o convorbire și cu Cardinalul Willebrands, președintele Secretariatului Vatican pentru unitatea creștinilor.

— Mitropolitul Dorotei de Praga, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Aucefale din Cehoslovacia, însoțit de o delegație de clerici a făcut o vizită Patriarhiei Ortodoxe Ruse.

— Mitropolitul Meletie de Buenos Aires și Argentina (Patriarhia de Antiohia) a vizitat Patriarhia Ortodoxă Rusă.

— «Hristos pe Muntele Măslinilor», renumita operă a renumitului pictor Lucas Cronach, datează de pe la anul 1525. Il prezintă pe Mîntuitorul, cuprins de frica morții, cu ochii îndreptați spre cer, de unde coboară un înger, și rugîndu-se: «Părintele Meu, de este cu puțință trecă de la Mine paharul acesta, însă nu precum voiesc Eu, ci precum voințești Tu». La oarecare distanță dorm Apostolul Petru și cei doi fii ai lui Zevedeu, deși ar trebui să se roage împreună cu Învățătorul lor. Pe la mijlocul secolului XIX, pictura aceasta a lui Cronach a ajuns în Muzeul din Dresda (R. D. Germană), constituind punctul de atracție pentru mii și mii de vizitatori. În anul 1945 dispăre din Dresda și ajunge în Cehoslovacia, la un anticariat din Praga, de unde îl cumpără Dr. Maximilian Ungar, profesor la facultatea de medicină. Acesta emigrează apoi la Londra, reușind, pe neașteptate, să ia cu dînsul pictura menționată. Conducerea muzeului de la Dresda nu știa nimic de această odisee a picturii lui Cronach — pierderea căreia o regreta. Dar iată că în februarie 1958 doi negustori de obiecte de artă — unul din Londra și altul din München — înștiințează muzeul din Dresda că menționata pictură a lui Cronach — și încă una tot a lui — vor fi puse la licitație. Directorul muzeului din Dresda se adresează imediat autorităților londoneze, revendicîndu-și proprietatea respectivelor picturi. Și după un proces de 17 luni, picturile lui Cronach se întorc la muzeul din Dresda, după o absență nedorită de 14 ani.

«Conferința Bisericilor Africane» a ajuns la convingerea că «Bisericile africane trebuie să studieze temeinic cultura și tradițiile Africii pentru a se putea adresa direct credincioșilor, ajutîndu-i în ocupațiile și trebuințele lor», fapt de care, de altfel trebuie să țină seama Bisericile de pretutindeni.

— La Kinchasa a apărut prima «istorie a Africii negre», publicată de un autor negru «Joseph Ki-Zerbo» din Volta Superioară. Acesta este primul african licențiat în istoria de la Sorbona — Paris. În cartea aceasta de 702 pagini, autorul se ocupă pe larg de însemnătatea creștinismului pentru continentul negru, mai ales sub raport social-politic.

— Se știe că de la încheierea Conciliului Vatican II, în Biserica Romano-Catolică se lucrează la reforma dreptului bisericesc. Lucrarea va mai dura încă mulți ani, totuși anumite părți ale noului «codex» vor fi aplicate treptat, ca: dreptul administrativ, dreptul matrimonial, ș.a. Comisiunea pentru noua formulare a dreptului bisericesc se conduce în lucrarea ei — după cum a afirmat președintele Comisiunii, Cardinalul Pericle Felici, de «spiritul iubirii și al dreptății bazat pe Sfînta Evanghelie». Noul «codex» voințe să redea spiritul Vaticanului III și să țină seama de «semnele timpului».

— Catedrala «Sfîntul Ioan», cea mai mare biserică romano-catolică din Berlinul apusean va fi pusă la dispoziția comunității ortodoxe grecești, care are în R. F. Germania 400 000 credincioși, ținînd de Patriarhia ecumenică din Constantinopol. După trebuință ea va fi utilizată însă și de credincioșii romano-catolici.

— La Leibingen a. Thunersee (Elveția) lucrări arheologice au dat, de temelie unei biserici din veacul V. Creștinism vechi pe meleagurile elvețiene.

— A apărut în «Platt-Deutsch» (dialect în Germania de nord) colecția textelor biblice întrebuințate la serviciile divine.

— Mai mult de trei pătrimi din numărul sfinților canonizați în ultimul mileniu de Biserica Romano-Catolică sînt, după o statistică, de origine romană: italieni, francezi, spanioli.

Pr. Prof. O. BUCEVSCHI

— Comitetul Central, organ executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a aniversat — în luna august 1973 — un sfert de veac de activitate.

— La mijlocul lunii august 1973, Prea Fericitul Makarios, Arhiepiscopul Ciprului și al Noii Justiniane și Președinte al Republicii Cipru, a împlinit vârsta de 60 de ani, prilej cu care a fost felicitat de sute de persoane: demnitari, șefi de stat, înțistătătorii de Biserici și conducători de confesiuni și șefi de culte din lume.

— În editura greacă «Astir» a fost publicată o carte, sub semnătura Arhim. Nicodim Gațiluris, intitulată: *Serafim Sarovski (1759—1833)*. Materialele publicate sînt legate de împlinirea, în anul 1973, a 140 de ani de la sfîrșitul pămîntesc și a 80 de ani de la aflarea cinstitelor moaște ale Sfîntului Serafim de Sarov.

— Între 10 și 17 septembrie 1973 s-a ținut la Moscova, la invitația Comitetului Sovietic pentru Apărarea Păcii, un simpozion științific organizat de Institutele «Internațional și de Etică» și cel de «Științe Sociale» ale Universității din Viena, simpozion care a lucrat pe tema: *Căile și mijloacele dezvoltării colective din punct de vedere al felurilor de concepții despre lume*.

— Printr-o recentă hotărîre a Patriarhiei din Moscova, Protopresbiterul Vitalii Borovoi, a fost numit membru în Comitetul Executiv al Comisiei «Credință și Organizare» din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, înlocuindu-l, astfel, pe Protoiereul Liveirii Voronov.

— În iunie trecut, Academia duhovnicească din Sofia, a aniversat — prin slujbe religioase și ședințe comemorative — 50 de ani de existență.

— În vara anului 1973, Sanctitatea Sa Nicolae, Papă și Patriarh al Alexandriei, în fruntea unei delegații de ierarhi din acest Patriarhat, s-a aflat într-o vizită în Uniunea Sovietică, la invitația Patriarhiei din Moscova. A avut loc un schimb de păreri și s-au purtat convorbiri între reprezentanții celor două Biserici pe teme interortodoxe care privesc raporturile frățești dintre ele.

— Într-o ședință a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, ținută pentru «Probleme ale unității creștine și raporturi interbisericești» sub președinția Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului, au fost analizate și s-au luat hotărârile corespunzătoare cu privire la: 1) Istoria și mersul «rascalului de la Carlovatz»; 2) Rezultatul Adunării generale a Comisiei «Misiunea și evanghelizarea mondială» pe tema «Mîntuirea astăzi»; 3) Posibilitățile cooperării teologilor ruși la «Teologia Conferinței Creștine pentru Pace» și 4) Rezultatele celor trei convorbiri teologice care s-au ținut între teologii ruși și romano-catolici.

— În iarna trecută, Arhim. Kiril (Gundeaev), reprezentant permanent al Patriarhiei din Moscova pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, a făcut o vizită la Roma, la invitația organizației papale «Pro Unione». Aici delegatul rus a luat parte la adunarea anuală a ordinelor călugărești catolice și apoi a fost primit de Cardinalii Ioan Villebrands și Cassaroli.

— La 11 septembrie 1973 s-a stîns din viață înțistătătorul Bisericii Ortodoxe din Sinai, Arhiepiscopul Grigorie al II-lea de Sinai și Rait.

Pr. AN. LEFTER

Guvernul olandez a făcut cunoscut Consiliului Ecumenic al Bisericilor că a hotărît să aloce 500.000 fiorinți olandezi (179.000 dolari) pentru Fondul special de luptă împotriva rasismului. Dl. Jan Pronk, ministru pentru dezvoltare al Olandei, a precizat la Geneva că acest dar este paralel cu «scopul nostru care este acela de a permite dezvoltarea și de a aduce un ajutor umanitar popoarelor din zonele eliberate din Africa australă».

Dl. Baldovin Sjollega, director al Programului Consiliului Ecumenic al Bisericilor de luptă împotriva rasismului (P.L.R.) și-a exprimat solidaritatea cu gestul guvernului olandez.

Ca urmare a Adunării plene a Secretariatului pentru unitate al Vaticanului, secretarul acestui organism romano-catolic Mgr Ch. Moeller a anunțat publicarea, într-un viitor apropiat, a unui document privind orientări pentru o activitate ecumenică mai fructuoasă.

Cel de al XVI-lea Sinod general al Bisericii anglicane din Canada a aprobat, în principiu, hirotonia femeilor, după ce o serie de pastori, mireni și femei s-au exprimat favorabil în această direcție. Dar eparhia Toronto a propus trecerea la această practică nouă abia în anul 1975 pentru a vedea reacțiile la hotărîre.

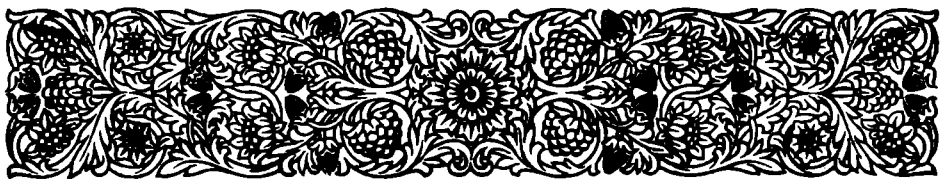
Kaare Stoylen este noul Episcop luteran de Oslo. El succede episcopului Fridtjov Bierkeli care s-a retras din funcție. Noul episcop și-a făcut studiile la Universitatea din Oslo pe care a absolvit-o în anul 1932. Timp de mulți ani a colaborat la «Norwegian Seaman's Mission», și a fost secretar general al acestei organizații din 1954 pînă în 1958. În timpul celui de al doilea război mondial a fost pastor la Borgen, iar în 1957 și-a luat Doctoratul în Teologie. Timp de 15 ani a fost episcop de Adger (Stavanger). Este bine cunoscut în mediile ecumenice europene, fiind membru al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și delegat al Bisericii luterane din Norvegia la numeroase conferințe teologice și ecumenice internaționale.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor a acordat suma de 30 000 dolari pentru refugiații din Chile și a difuzat un apel pentru strîngerea sumei de 1 000 000 dolari pentru aceștia. Numeroase Biserici din diferite țări au răspuns pozitiv acestui apel.

Între 23—24 noiembrie 1973 s-a reunit la Bologna (Italia), noul Consiliu al Federației Bisericilor protestante din Italia.

CEZAR VASILIU

ARTICOLE ȘI STUDII

SFINȚII TREI IERARHI — MODELE DE DASCĂLI ȘI PĂSTORI ÎN BISERICA CREȘTINĂ

Viața și activitatea multilaterală a Sfinților trei Ierarhi Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, în afară de *Colecția Migne*¹, se află prezentate la locul cuvenit în zilele în care sfânta noastră Biserică Ortodoxă face pomenirea fiecăruia dintre ei. Astfel, viața și activitatea Sfântului Vasile cel Mare se află în Viețile Sfinților de la 1 ianuarie; viața și ostenețile Sfântului Grigorie Teologul sînt prezentate la 25 ianuarie, iar viața și învățăturile Sfântului Ioan Gură de Aur sînt descrise în Viețile Sfinților de la 13 noiembrie și de la 27 ianuarie.

Cei trei Ierarhi au trăit toți în secolul al IV-lea al erei creștine și toți trei sînt socotiți drept cei mai mari dascăli și păstori ai Bisericii din epoca de aur a istoriei creștinismului. Viețuind în epoca în care Biserica noastră creștină, abia scăpală de persecuțiile seculare ale stăpînirii romane, era amenințată de marea primejdie a rătăcirii de la adevărata credință, din cauza multor învățături greșite ce apăreau peste tot, Sfinții Vasile, Grigorie și Ioan au depus osteneți multiple și neîntrerupte pentru apărarea Ortodoxiei. Multa lor învățătură, adîncă lor înțelepciune și, îndeosebi, neclintita lor dragoste pentru Iisus Hristos, le-au ajutat să înfrîngă toate încercările ereticilor de a abate Biserica de pe drumul cel adevărat deschis de Mîntuitorul Iisus Hristos și urmat de Apostolii Săi.

Opera teologică, hristologică, ecclaziologică, morală, socială și artistică a Sfinților Trei Ierarhi, care, pe baza Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, arată în ce constă raportul omului credincios cu Dumnezeu și recomandă căile de colaborare ale fapturilor raționale cu Creatorul lor, este un nesecat izvor de inspirație teologică, morală și pastorală pentru preoții, teologii și credincioșii Bisericii creștine de pretutindeni și din tot timpul.

La Conferința profesorilor de teologie, ținută la Atena în anul 1936, la care a participat și o delegație de teologi români, unele dintre Bisericile Ortodoxe Autocefale au rînduit ca sărbătoarea Sfinților Trei Ierarhi de la 30 ianuarie, pe lângă prăznuirea ei obișnuită în biserică², să fie sărbătorită în mod deosebit de toți studenții și das-

1. P. G., XXIX—XXXII; P. G., XXXV—XXXVIII; P. G., XLVII—LXIV.

2. Sărbătorirea Sfinților Trei Ierarhi laolaltă, în ziua de 30 ianuarie, a fost rînduită de episcopul Ioan Evhantul, în timpul împăratului Alexie I Comnen (1081—1118), pentru a sînge dezbinările ce se iviseră între credincioșii de la Bizanț, cînd unii cinsteau mai mult pe Vasile, alții pe Grigorie, iar alții pe Ioan Gură de Aur. Biserica a stabilit că este cuvîncios

călii școlilor teologice, care se pregătesc spre slujirea sfințită a preoției, — Sfinții mari Dascăli ai lumii creștine și Ierarhi fiind socotiți *patroni* și *ocrotitori* ai școlilor teologice de pe întregul cuprins al Bisericii Ortodoxe.

Ca urmare a hotărârii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din anul 1949, hotărâre luată la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, astăzi aproape toate școlile teologice din țara noastră serbează la 30 ianuarie, ca patroni ai lor pe Sfinții Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur.

Alegerea acestor trei mari dascăli și ierarhi ai Bisericii, ca patroni, povățuitori și ocrotitori ai școlilor teologice ortodoxe nu este un lucru întâmplător, deoarece Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Ioan Hrisostom înfățișează în mod simbolic cele trei direcții în care trebuie îndrumată educația tinerilor teologi care urmează la aceste școli și care s-au hotărât să se dedice nobilei misiuni a preoției.

Sfântul Vasile cel Mare este simbolul vieții petrecută în austeritate, îndrumată și organizată după reguli severe, specifice ortodoxiei, — așadar simbolul vieții și ținutei preoțești pline de seriozitate și demnitate;

Sfântul Grigorie Teologul este simbolul înaltei teologii care înfringe și înlătură învățăturile greșite, punindu-ne în față mereu adevărurile fundamentale și înălțătoare ale Teologiei creștine;

Sfântul Ioan Gură de Aur este simbolul stăruinței neostenite, dar și al unei largi înțelegeri asupra vieții oamenilor, care prin puterea și arta cuvântului și prin exemplul faptei îndrumează pe toți către o viață filantropică, curată și demnă de ființa omenească.

Prin studiile lor superioare în domeniul teologiei, filozofiei și al științei în general din epoca respectivă, prin viața lor curată și sfințită, prin multele osteneli și sacrificii aduse pe Altarul sfințit al Bisericii Domnului, în calitate de preoți și urmași ai Marelui Păstor (Ioan X, 11—16), Sfinții Trei Ierarhi au fost și rămân exemple nemuritoare (neegalate) de «dascăli» și «păstori» ai Bisericii Mântuitorului Iisus Hristos.

1. — *Sfântul Vasile cel Mare* s-a născut în orașul Cezareea din Capadochia, la anul 330, din părinți binecredincioși, de la care a primit cele dintii îndrumări, atât pe căile credinței, cât și pe cele ale educației și științei în general, — tatăl său care se numea tot Vasile fiind un bun și luminat dascăl (retor-avocat). De asemenea, mama sa, Emilia, și sora sa Macrina (numită cea tinărară), fiind femei luminate, au avut mare influență pozitivă asupra lui Vasile.

Iubitor de învățătură mai mult de cât orice altă preocupare, tânărul Vasile și-a îmbogățit mintea prin cercetarea școlilor din Cezareea și Bizanț, mergând apoi și la Atena, unde a întâlnit pe Sfântul Grigorie, cu care a legat o strânsă și permanentă prietenie. Prin eforturi stăruitoare, au ajuns amândoi a fi unii dintre cei mai învățați oameni ai timpului.

Ales Arhiepiscop al Cezareii la anul 370, în vremuri grele pentru Biserică — pe cînd ereticii lui Arie și ai lui Macedonie reușiseră să aibă de partea lor pe însuși împăratul Valens († 378) —, Sfântul Vasile duce o luptă aprigă pentru a lumina creștinătatea asupra învățăturii ortodoxe despre Sfânta Treime, dovedind rătăcirea ereticilor arieni, care tăgăduiau dumnezeirea Fiului, și a celor macedoneni care nu

a-1 cinsti pe toți deopotrivă, pentru că deopotrivă a fost și marea lor înțelepciune și iscusita lor învățătură, precum și arzătoarea lor rivnă pentru triumful Ortodoxiei în părțile Răsăritului.

credeau în dumnezeirea Sfântului Duh. Prin aceasta el și-a atras amnia împăratului și a suferit multe și nedrepte prigoniri din partea lui.

Mare ascet și monah, Sfântul Vasile a creat un nou stil de viață monastică, alcătuiind reguli de viață de obște, după care se orientează pînă azi viața monahală din Orientul creștin și de la noi. El este cel dintîi ierarh care întemeiază pe lângă Biserică azile și spitale pentru săraci și infirmi, case pentru reeducarea fetelor alunecate, școli tehnice etc., îndemnînd pe bogați să folosească averile lor pentru ajutorarea celor în nevoi și lipsuri³. Acest monument important de caritate și asistență creștină, Vasilada, este un simbol al umanismului patristic⁴, pe baza căruia s-au întemeiat și amplificat nenumăratele opere de caritate și filantropie creștină răspindite peste tot în lume de atunci și pînă astăzi.

Sfântul Vasile a ajutat pe tineri la învățătură, a menținut strînse legături cu profesorii săi, a fost pretutindeni prezent, în calitate de păstor și slujitor al Bisericii și al oamenilor. A fost mare preot, mare liturghisitor, mare pedagog, mare organizator, mare om de cultură. El a murit la 1 ianuarie 379, plîns de toți fiii Bisericii și numit încă de atunci «cel Mare»⁵.

Fiind dascăl iscusit și păstor devotat al credincioșilor, Biserica creștină a moștenit de la Sfântul Vasile teologia, care se concretizează în învățăturile sale despre Duhul Sfînt, despre Revelația Divină și, îndeosebi, despre Sfînta Tradiție, despre o tradiție neschimbată în esență, dar dinamică în formă. De asemenea, Sfântul Vasile ne lasă moștenire o teologie a spiritualității vieții monahale și a umanismului creștin⁶.

În lucrarea despre Duhul Sfînt, Sfântul Vasile, folosind argumente biblice și din tradiția apostolică nescrisă, a pus bazele pnevmatologiei ortodoxe. Împotriva ereziilor antitrinitare, el învăța că Duhul Sfînt nu este o creatură, deoarece nu poate fi despărțit de Tatăl și de Fiul, cărora li se cuvine aceeași cinste și adorare. Al II-lea Sinod Ecumenic (Constantinopolitan, 381) a preluat întocmai doctrina pnevmatologică formulată de Sfântul Vasile și a inclus-o în Simbolul său de credință (Simbolul Niceo-Constantinopolitan). În teologia Sfîntului Vasile cel Mare, Duhul Sfînt este «izvorul sfințeniei», «sfințitorul însuși», de aceea nu există sfințenie fără Duhul Sfînt și nici fără Biserica lui Hristos, care este manifestarea Duhului Sfînt. Prin urmare, cei care se separă de Biserică se exclud de la harul Sfîntului Duh, iar tainele săvîrșite de ei, în afara Duhului Sfînt, nu au valabilitatea sacramentală⁷. Fără învățatura lui despre

3. *Indrumătorul Pastoral al Bisericii Ortodoxe Române*, 1951, ianuarie, p. 5.

4. Diac. Asist. Ion Bria, *Teologie și Biserică la Sfinții Trei Ierarhi*, «Studii Teologice», XXXIII (1971), nr. 1—2, p. 75.

5. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, București 1956, p. 104.

6. Dintre operele teologice mai cunoscute ale Sfîntului Vasile cel Mare, menționăm: *Contra lui Eunomiu*, în trei cărți. (În cartea a-III-a se tratează despre dumnezeirea Sfîntului Duh); *Despre Sfîntul Duh*, lucrare de o importanță considerabilă, dedicată lui Amfiloche de Iconium; *Învățătură morale*; *Regulele mari*, care cuprind 55 de principii ale vieții monahale pe baza Sfîntei Scripturi; *Regulele mici*, care cuprind 313 răspunsuri scurte la anumite întrebări și aspecte ale vieții morale; *Omilii și cuvîntări*: 9 *Omilii la Hexaemeron*, care explică crearea lumii și toate fenomenele legate de actual creațiunii, — toate bazate pe referatul biblic (Facere cap. I—III); 13 *Omilii asupra Psalmilor*; *Comentariul la Isaia*; 24 *Cuvîntări dogmatice, morale, pedagogice, panegirice etc.*; *Opere liturgice, Canonice, Corespondență* etc.

De la Sfântul Vasile ne-au mai rămas: *Liturghia*, care-i poartă numele, *frumoasele rugăcuni din pravila Sfîntei împărășanii* și *Molitvele* ce se citesc în ziua numelui său, toate cuprinse în Ediția Migne, P. G., XXIX—XXXII și alte ediții particulare.

7. Diac. Asist. Ion Bria, *op. cit.* p. 76; Pr. Magstrand Ioan Chirvasie, *Învățătura despre Duhul Sfînt la Sfîntul Vasile cel Mare*, «Studii Teologice» X (1958), nr. 7—8, p. 475—480.

Sfântul Duh, nimeni n-ar putea înțelege cele cinci cuvântări teologice ale Sfântului Grigorie Teologul. În teologia Sfântului Vasile și a Sfântului Grigorie găsim învățătura despre însușirea Duhului de *purces* din Tatăl, așa cum pentru celelalte două persoane ale Sfintei Treimi se stabilise anterior: *nenăscut pentru Tatăl și născut pentru Fiul*⁸.

În sprijinul teologiei unei tradiții vii și dinamice în Biserică, Sfântul Vasile citează în mod curent «tradiția nescrisă» a Părinților, prin care s-au transmis învățăturile indispensabile ale vieții bisericești, mai ales în domeniul săvârșirii Sfintelor Taine. Învățătura Bisericii se sprijină pe autoritatea Sfintei Scripturi, dar Sfânta Scriptură trebuie studiată și înțeleasă în spiritul tradiției neîntrerupte a Bisericii. Sfântul Vasile recunoaște și apără importanța dogmatică a imnelor și textelor liturgice, subliniind faptul că între formele de exprimare a credinței, cea mai vie și mai autentică este *doxologia*. Sfântul Vasile ne învață că Tradiția ortodoxă este principiul unității în Biserică, unitate care se păstrează și se exprimă prin comuniunea episcopatului de pretutindenă. Dar tradiția este nu numai un izvor, ci și un fluviu care curge neîntrerupt; de aceea tradiția are un caracter dinamic. Prin aceasta Sfântul Vasile cel Mare vrea să spună că credința Bisericii se află într-un proces de continuă dezvoltare, în sensul aprofundării, explicării și chiar a readaptării ei, dar rămâne neschimbată în esența ei. La acuzația ce i s-a adus că este «inovator», el a răspuns că teologia nu trebuie să se oprească la anumiți termeni, deoarece în Sfânta Scriptură există o diversitate de expresii pentru exprimarea aceluiași adevăr revelat. El a arătat de pildă că cunoscutul termen niceean *homoussios* poate fi redat printr-un echivalent, apărând astfel principiul progresului în gândirea și exprimarea teologică⁹.

Călăuziți de principiul acestei teologii, permanentă în substanță, dar dinamică și flexibilă în forma de manifestare, numeroși teologi ai Bisericii Ortodoxe din timpul de față studiază problema unei reconcilieri dogmatice între Biserica Ortodoxă și Vechile Biserici Orientale (Necalcedoniene)¹⁰. Același principiu, pînă la o anumită limită, stă la baza *dialogului* întreținut de Biserica Ortodoxă cu alte Biserici și Confesiuni creștine, în cadrul Mișcării Ecumenice.

Fiind mare ascet și monah, Sfântul Vasile a întemeiat un nou stil de viață monastică. Spre deosebire de stilul de viață monahală eremită din Egipt, el a creat mînaștirea după modelul familiei, dar al unei familii duhovnicești, potrivit căruia monahii duceau o viață *comună* de rugăciune, studiu și muncă manuală. El a arătat că viața de sine (idioritmă) are multe pericole, printre care și acela de a reduce comuniunea cu Dumnezeu la apatie și contemplație pasivă, iar iubirea de aproapele devine imposibilă pentru monahul solitar. Prin regulile de viață vasiliene, care îmbină asceza cu studiul și cu viața activă, monahismul răsăritean s-a deschis pentru nevoile sociale, atât de mari în acea epocă încît solicita efortul întregului trup al Bisericii: cler și credincioși, inclusiv monahii.

Avînd la bază normele de viață trasate de Sfântul Vasile cel Mare, monahismul nostru ortodox se orientează și astăzi după acel principiu care include atât preocupările spirituale cît și pe cele practice-materiale: *ora et labora*, pentru binele Bisericii și al societății.

8. Pr. Magistrand Ioan Chirvasie, *op. cit.*, p. 483.

9. Diac. Asist. Ion Bria, *op. cit.*, p. 76-77.

10. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Posibilitatea reconcilierii dogmatice între Biserica Ortodoxă și Vechile Biserici Orientale, «Ortodoxia»*, XVII (1965), nr. 1, p. 5-27.

Deși prin educația și formația sa era în primul rând un intelectual, Sfântul Vasile a fost un ierarh al Bisericii și un păstor sufletesc plin de umanitate, cu un simț practic deosebit, care a deschis Biserica sa față de nevoile sociale ale epocii. Vasiliada înființată de el în Cezareea rămâne mărturia de secole că Biserica nu se retrăgea atunci — după cum nu se retrage nici astăzi — din lume, ci era, și este, prezentă și activă acolo unde societatea îi cere sprijinul. Biserica patristică, pe lângă misiunea ei spirituală, a îndeplinit deci și o însemnată funcție umanitară, rămânând un exemplu strălucit pentru efortul Bisericii de azi în deschiderea ei față de lume¹¹. Domnul nostru Iisus Hristos, spune Sfântul Vasile cel Mare, s-a făcut tuturor pildă de pace și de slujire, căci nu este lucru bun căruia El să nu-i fi pus început, spre a fi pildă ucenicilor. El este slujitorul și făcătorul de pace prin excelență, «Cel ce a împăcat prin singele crucii Lui, atît cele din ceruri cît și cele de pe pămînt» (Efeseni II, 15; Coloseni I, 20)¹².

2. — *Sfântul Grigorie Teologul* se naște la Arianz, aproape de Nazianz, pe la anul 329, ca fiu al episcopului Grigorie — numit, cel bătrîn. Mama sa, Nona, o pioasă creștină de o rară energie a avut o mare influență asupra formării sufletești a fiului ei, așa cum a avut Emilia și Macrina cea Tinărie asupra Sfîntului Vasile sau Sfînta Monica asupra lui Augustin. La început, Sfîntul Grigorie face studii la Cezareea Capadochiei, unde cunoaște pe viitorul său prieten Sfîntul Vasile, apoi studiază la Cezareea Palestinei, la Alexandria și la Atena «cea de aur», cum îi plăcea lui s-o numească.

După terminarea studiilor, dorind să se facă monah, este hirotonit totuși preot, împotriva voinței sale, pentru a ajuta pe tatăl său la pastorație. În anul 371 este făcut episcop de Sasina, de Sfîntul Vasile, iar în anul 374, după moartea tatălui său, Sfîntul Grigorie se retrage în mînăstirea *Sfînta Tecla* la Seleucia, în Isauria, unde rămîne pînă în anul 379, cînd, murind împăratul Valens, este chemat la Constantinopol, spre a regrupa Biserica ortodoxă de acolo. Aici a ținut Sfîntul Grigorie cele *Cinci Cuvîntări teologice*¹³, care i-au adus mai tîrziu numele de Teologul. Munca lui devotată,

11. Antonie Plămădeală Episcop-Vicar patriarhal, *Biserica slujitoare*, București, 1972, p. 67—71 ; Diac. Asist. Ion Bria, *op. cit.*, p. 77.

12. *Omilia la Psalmul 33*, 7, P. G., XXIX, 361 C.

13. Sfîntul Grigorie Teologul are o operă vastă și variată. Această operă se împarte în *Cuvîntări*, *Poeme* și *Scrisori*.

Cuvîntările sau discursurile sale sînt cuprinse în Ediția Migne, P. G., XXXV—XXXVI, în număr de 45 și pot fi împărțite în : *Cuvîntări dogmatice*, *Cuvîntări la sărbători*, *Necrologuri*, *Panegrice* în cinstea sfinților și *Cuvîntări ocazionale*. Între aceste cuvîntări, desigur cele *Cinci cuvîntări teologice* (P. G. XXXVI), desemnate chiar de Sfîntul Grigorie cu numele de *Cuvînte teologice*, roșite în anul 380 la Constantinopol. În Capela Învierii, contra arienilor, sînt cele mai profunde și mai cunoscute în literatura teologică universală.

— Cuvîntarea I-a teologică tratează despre condițiile necesare studiului teologiei. Invățătura despre Dumnezeu, Sfînta Treime, întrupare, mintuire, Sfînte Taine,—e relevantă de Dumnezeu și asupra acestei învățături nu se poate îndoi nimeni ;

— Cuvîntarea II-a vorbește despre Dumnezeu în sine : existența, firea și atributele lui Dumnezeu. Dumnezeu se poate ști sigur numai că există (catafatismul teologic), dar ce este El în sine, nu se poate cunoaște (apofatismul teologic). Existența lui Dumnezeu se dovedește cel mai bine prin faptele lumii văzute, sau cum zice Sfîntul Grigorie, prin partea de dinapoi a lui Dumnezeu ;

— Cuvîntările III și IV tratează despre Fiul lui Dumnezeu, despre consubstanțialitatea lui cu Dumnezeu Tatăl etc. ;

Cuvîntarea a V-a vorbește despre Sfîntul Duh, care e a treia persoană a dumnezeirii, existînd nu prin naștere, ci prin purcedere.

În urma acestor cuvîntări profund teologice, care au înlesnit generațiilor următoare ale Părinților patristici să definească o teologie a *Numeilor divine* (Sfîntul Dionisie Pseudo-Areopagitul), a *Răsturnilor divine* (Sfîntul Maxim Mărturisitorul) și a *Energilor divine* Sfîntul

virtuțile lui de monah cu viață severă, succesele sale misionare contra ereticilor au făcut să fie ales episcop al Constantinopolului la 27 noiembrie 380 și confirmat de Sinodul II ecumenic. În urma unor neînțelegeri și acuzații nedrepte, Sfântul Grigorie își dădu demisia și se retrase la Capadochia — patria sa, iar pe la anul 389 a murit la Arianz — locul său de naștere — în vîrstă de 60 de ani ¹⁴.

Sfântul Grigorie Teologul e una din cele mai mari figuri ale literaturii și gândirii patristice. Dacă, spre deosebire de Sfântul Vasile, Sfântul Grigorie nu era înzestrat cu calitățile omului de acțiune, el posedă un deosebit simț al problemelor teologice, o mare înclinare pentru viața ascetică, o înaltă noblețe sufletească și un excepțional talent oratoric și literar ¹⁵. Discursurile sale teologice, Cuvîntările dogmatice, Cuvîntările panegirice în cinstea sfinților, Cuvîntări-necrologuri și opera sa poetică sînt doar operele cele mai bine cunoscute din vasta sa osteneală în cîmpul teologiei patristice.

Învățătura teologică a Sfîntului Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu are o importanță deosebită atît prin precizia și claritatea problemelor studiate, cît și prin progresul ei față de aceea a contemporanilor săi. El ne lasă moștenire o bogată învățătură despre Dumnezeu, care deși în limitele ei mari nu se deosebește de a celorlalți părinți Capadocieni, prin profunzimea și claritatea ei este însă unică, din ea inspirîndu-se în mare parte teologia patristică posterioară.

Legea naturală, spune el, și privirea noastră asupra lumii ne arată că există Dumnezeu, cauza creatoare și susținătoare a tuturor lucrurilor. Existența și ordinea lumii nu pot fi produsul întîmplării, ci opera lui Dumnezeu. Rațiunea cea de la Dumnezeu înăscută în noi, ne duce de la cele văzute la Dumnezeu. Dar nimeni nu poate ști în mod deplin ce este Dumnezeu în firea și în ființa Sa. Vom ști aceasta atunci cînd elementul divin din noi — mintea și rațiunea noastră — se va uni cu elementul înrudit, cînd chipul se va ridica la arhetip, cînd va deveni asemenea cu creatorul său (*Cuvîntarea a II-a teologică*, 17).

Sfîntul Grigorie e teologul clasic cu privire la adevărurile despre Sfînta Treime. El stabilește cel dintîi și definitiv în teologia patristică raporturile dintre persoanele Sfîntei Treimi și specificul fiecăreia din ele, în cele *Cinci Cuvîntări Teologice*, datorită cărora i s-a dat și supranumele de *teologul*. De altfel, el face o deosebire clară între *teologie*, care privește ființa lui Dumnezeu și Sfînta Treime și între *iconomie*, care privește opera de mîntuire a lumii adusă la îndeplinire prin Mîntuitorul Iisus Hristos.

Grigorie Palama), — Sfîntul Grigorie de Nazianz a primit supranumele de *Teologul* sau *Cuvîntătorul de Dumnezeu*.

Opera sa poetică se compune din poeme teologice și poeme istorice foarte întinșă și variată.

Scrisorile Sfîntului Grigorie, în număr de 245, sînt importante prin forma și arta lor, cît și prin progresul lor față de alte opere similare ale contemporanilor săi (Migne, P. G., XXXV—XXXVIII).

14. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie...*, p. 177—178; *Idem*, *Sfîntul Grigorie de Nazianz despre împăratul Iulian*; vol. I, București, 1938; *Idem*, *Gentul Sfîntului Grigorie de Nazianz*, București, 1937; *Idem*, *Studii universitare ale Părinților capadocieni*, în «*Studii Teologice*», VII (1955), nr. 9—10, p. 531—554; Ioan I. Pulpea (Rămureanu), *Sfîntul Grigorie de Nazianz, despre împăratul Iulian*, București, 1942; Magistrand Bria I. Vasile, *Hristologia Sfîntului Grigorie de Nazianz*, în «*Ortodoxia*», XII (1960), nr. 2, p. 197—211.

15. Pr. Ioan G. Coman, *Patrologie...*, p. 178—179.

Sfântul Grigorie a afirmat în mod clar învățătura despre Dumnezeu în trei persoane. «Cînd zic Dumnezeu, zic Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt»¹⁶. Dintre însușirile dumnezeirii — «acest ocean de ființă infinit și nemărginit» — Sfîntul Grigorie a scos în evidență puterea de atracție a lui Dumnezeu. Dumnezeu este Ființă Personală care ne atrage la Sine, «care cu atît se îndepărtează cu cît se înțelege, iar prin această «fugă» ridică la cele de sus pe cel îndrăgostit de el, căci este urmărit tocmai că se ascunde»¹⁷.

Sfîntul Grigorie Teologul a văzut chipul lui Dumnezeu în om mai ales prin superioritatea sa față de toate viețuitoarele și prin capacitatea spirituală de a stăpîni pămîntul. Deși nu putem afirma cu siguranță în ce constă chipul lui Dumnezeu în om, prin rațiunea și menirea sa de a stăpîni natura, el stă în comuniune cu Dumnezeu și reprezintă unul din cele «trei universuri», dintre care cel mai înalt și inaccesibil este Dumnezeu, al doilea care stă în legătură cu primul este format din îngeri, iar al treilea univers este omul, numit și «lumină» deoarece spiritul său este luminat (înzestrat cu rațiune și calități superioare) de «Lumina Primordială» care este Dumnezeu. Prin urmare, ceea ce este creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu trebuie să fie în comuniune cu Dumnezeu, iar această comuniune poate fi menținută prin lucrarea harului divin¹⁸.

Mare teolog, dascăl și păstor al Bisericii, Sfîntul Grigorie prezintă slujirea preoțească sub diferite aspecte, dar în chip deosebit el insistă asupra preotului ca teolog, ca cel care are menirea de a înțelege, comunica și interpreta învățăturile Bisericii. «Teologia, afirmă Sfîntul Grigorie, este un lucru greu și serios, indispensabil slujirii preoțești, mai ales pentru înțelegerea Sfintei Scripturi. El combate tendința unora de a trata problemele teologice în mod superficial, avertizînd că există mari dificultăți în păstrarea ortodoxiei credinței în mijlocul atîtor erezii și controverse»¹⁹. De asemenea, el susține că teologia presupune nu numai condiții de ordin intelectual-teoretic, ci îndeosebi de ordin moral și spiritual.

Preoția este o slujire plină de răspundere, deoarece în fața sufletului omnesc preotul se află înaintea lui Dumnezeu. De aceea nu există preoție fără o viață morală desăvîrșită și fără o autoritate spirituală nedeformată de scăderi. «Trebuie să fiu eu mai înții curat și apoi să curăț și pe alții. Să fiu eu lumină, ca să luminez pe alții. Să fiu eu sfînt, ca să sfințesc pe alții. Să fiu eu dascăl și păstor și să mă călăuzesc pe mine, ca să pot învăța și îndruma pe alții»²⁰.

3. — Sfîntul Ioan Gură de Aur este cîstit de Biserică ca un mare sfînt, iar școlile teologice îl apreciază ca pe unul din cei «Trei mari dascăli ai lumii și ierarhi». El a fost și rămîne modelul neîntrecut pentru ierarhii Bisericii, pentru dascălii de teologie, pentru preoți, pentru monahi, pentru credincioși, fiind prețuit chiar și de

16. *Cuvîntarea* XLV, 4, P. G., XXXVI, 628 C, apud Diac. Asist. Ion Bria, *op. cit.*, p. 78.

17. *Despre preoție*, 76, traducere de D. Fecioru, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 153; Cf. Diac. Asist. Ion Bria, *op. cit.*, p. 78.

18. Sfîntul Grigorie Teologul, *Poemata dogmatica*, VIII, 70—75, P. G., XXXVII, col. 452; *Idem*; *Cuvînt la Sfîntul Botez*, 5, P. G., XXXVI, col. 364 BC; Vladimir Losski, *Obraz i podobie*, în «Bogoslovskie Trudi», (1972), nr. 8, Moscova, p. 63—64.

19. *Despre preoție*, 35, 39—40; —Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 139—141, apud Diac. Asist. Ion Bria, *op. cit.*, p. 78.

20. *Ibidem*.

oamenii din afara Bisericii²¹. Ceea ce a impus și impune pe Sfântul Ioan Bisericii a fost și este ortodoxia, adâncimea și frumusețea învățăturii sale, viața sa exemplară și neîntrecutul său talent de predicator. Ceea ce a impus și impune pe Sfântul Ioan Gură de Aur oamenilor din afara Bisericii a fost și este profunda sa dragoste de om, clasicismul operelor sale literare și spiritul său practic²².

Sfântul Ioan Gură de Aur s-a născut la Antiohia între anii 347—354, fiind fiul lui Secundus, mare dregător militar, care muri în curând după nașterea lui Ioan. Mama sa, Antusa, era o femeie distinsă dintr-o familie creștină de vază, rămasă văduvă la vârsta de 20 de ani²³. Primele elemente ale educației creștine Ioan le-a primit de la mama sa, iar educația clasică de la Libanius și de la filozoful Andragatius. Dorind cu multă ardoare viața monahală, dar fiind reținut de la aceasta de mama sa, el începu să practice viața austeră în familie, ajutând-o în același timp pe iubita sa mamă, pentru a nu o lăsa «văduvă a doua oară». În anul 374, după moartea Antusei, Ioan s-a retras la mănăstire în munții Armeniei, unde timp de mai mulți ani a dus o viață severă sub conducerea unui monah cu viață sfântă.

Fiind făcut diacon (la anul 381) de Meletie al Antiohiei, iar mai târziu preot de Episcopul Flavian, Sfântul Ioan a devenit un renumit predicator în Antiohia și în toate împrejurimile. În timpul celor 12 ani de preoție la Antiohia, Sfântul Ioan a desfășurat o multilaterală activitate misionară și predicatorială, combătând pe eretici, contribuind în mod substanțial la formarea morală a credincioșilor săi și devenind astfel cunoscut pînă în capitala Imperiului.

La moartea patriarhului Nectarie al Constantinopolului, în anul 397 Sfântul Ioan Hrisostom este ales patriarh al Capitalei, unde a rămas pînă în postul Paștelui din anul 404. Luptînd împotriva luxului și a dezmățului de la curte și criticînd aspru toate păcatele și pogorămintele de jos și pînă sus, fiind un păstor care învăța adevărul și dreptatea, a fost arestat și trimis în exil din cauza intrigilor lui Theofil al Alexandriei și ale împărătesei Eudoxiei. Fiind deportat la Cucuz sau Arabissos, în Armenia Mică, Sfântul Ioan Gură de Aur a suferit mult din cauza climatei, a lipsei de tot felul și a primejdiei din partea tilharilor. Continuînd să aibă legături frecvente cu prietenii și fiii săi duhovnicești de la Constantinopol și Antiohia, s-au dat dispoziții să fie deportat la Pityus, un orașel pe malul Mării Negre, dar a murit pe drum spre această localitate, la Comana, în Pont, în ziua de 14 septembrie — anul 407, dînd «slavă lui Dumnezeu pentru toate»²⁴.

Sfântul Ioan Gură de Aur a fost una din cele mai strălucite figuri de păstori ai Bisericii creștine. Încă din perioada diaconatului său, el a trasat în pagini nouitate din tratatul său *Despre preoție* (Migne, P. G., 48), calitățile care trebuie să împodobească pe un adevărat păstor sufletesc: vocație, sfințenie, evlavie, cultură multila-

21. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Actualitatea Sfintului Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», VII (1955), nr. 7—8, p. 403.

22. Sfântul Ioan Gură de Aur a lăsat o considerabilă operă teologică, care ocupă 18 volume în Ediția Migne, P. G., XLVET—LXIV : circa 870 de omilii la Sfânta Scriptură, *Opere dogmatico-polemice*, *Opere apologetice*, ascetice, tratate, opere educativ-morale, *Corespondență*, aproximativ 240 de scrisori, *textul Liturghiei*, *tratatul său de Preoție*, care este cartea clasică a creștinismului asupra dumnezeieștii taine a hirotoniei, care a însuflețit, a încurajat, a călăuzit și a înălțat continuu pe preoți creștini de-a lungul istoriei Bisericii etc.

23. Alzog, *Manuel de Patrologie*, Paris, 1867, p. 305—310; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie...*, p. 199.

24. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie...*, p. 201—202; Pr. Prof. D. Stăniloae, *Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfântul Ioan Gură de Aur* în «Ortodoxia», IX (1957), nr. 4, p. 555—567.

terală, rîvnă pentru bine, dragoste de Hristos și de oameni, tact în opera pastorală. Ca preot, el s-a dovedit plin de nemărginită grijă și dragoste pentru credincioși și pentru Biserică. El n-a dezmințit niciodată prin faptele sale, principiile adevăratei preoții²⁵.

Teologia cuvîntului, teologia moralei creștine și teologia slujirii spre binele Bisericii și al omului, reprezintă cele trei direcții mari în care sînt cuprinse ostenele de dascăl și păstor ale acestui mare ierarh, care a fost Sfîntul Ioan Gură de Aur.

Sfîntul Ioan Hrisostom a dat o importanță deosebită puterii cuvîntului în slujirea preotească, care are drept scop «cunoașterea exactă a doctrinei adevărate și corectitudinea vieții»²⁶. Din cugetările și predicile sale s-ar putea extrage o adevărată teologie a cuvîntului. Sfîntul Ioan spune că cuvîntul omului are o valoare de jertfă, «jertfa cea mai mare, cea mai sfîntă și cea mai presus de orice»²⁷. Cuvîntul este o jertfă, dar și un instrument pastoral de primă importanță. Preotul are în mîinile sale puterea cuvîntului cu care încălzește sufletul și cu care vindecă păcatul. «În afară de exemplu prin faptă, spune Sfîntul Ioan Hrisostom, preoții n-au decît un singur mijloc, o singură cale de vindecare: învățătura cu cuvîntul, aceasta e hrana, aceasta e cel mai bun aer... Prin predică ridicăm sufletul deznădejduit, smerim sufletul îngîmfat, prin predică lucrăm toate celelalte cîte ne ajută la în sănătoșirea sufletului» (*Despre preoție*, IV, 3).

Făcînd eforturi tot timpul vieții ca să fie un păstor model, Sfîntul Ioan Gură de Aur ne învață că viața spirituală a creștinului se întemeiază nu atît pe raportul dintre viață și lege, cît pe puterea harului divin de a transforma sufletul omului, putere care s-a revărsat asupra naturii noastre prin întruparea lui Iisus Hristos care a luat această natură asupra Sa. Hristos a luat pîrga firii noastre și ne-a dat în schimb harul Duhului. Aceste cuvinte cuprind o învățătură teologică fundamentală, căci ele exprimă ideea unui «schimb ontologic» între Duhul lui Dumnezeu și firea umană prin întruparea lui Hristos.

Trebuie amintit de asemenea că învățătura despre morala și antropologia creștină reprezintă un capitol fundamental în teologia Sfîntului Ioan Gură de Aur. Într-o religie ca cea creștină, în care Dumnezeu este dragoste și mîntuirea se prezintă ca un act al dragostei, este firesc ca dragostea să fie pusă pe primul plan. Din numeroasele sale imne de dragoste, închinare lui Dumnezeu și omului, constatăm că dragostea față de Dumnezeu și față de oameni este cea mai vie și minunată realitate. «Nimic nu este atît de prețios ca sufletul omului; toată lumea nu-l egalează», spune Sfîntul Ioan Hrisostom²⁸. «Fără dragoste și unire între oameni toate celelalte calități și fapte ale omului n-au valoare, pentru că nu promovează viața și fericirea. Dragostea este viață, este mers înainte, este lumină, este izvor spre înălțimi, este biruință asupra întinericului și a morții. Dragostea trebuie să înflorească în orice om și în orice situație, mai ales în împrejurările grele. Trebuie să iubim pe orice om, indiferent dacă ne este prieten sau dușman, cunoscut sau necunoscut, drept sau păcătos. Omul e cel mai prețios lucru din cîte există în lume, mai valoros decît întreaga lume»²⁹.

25. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Actualitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur...*, p. 406-407; *Idem*, *Personalitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur* în «Studii Teologice», IX (1957), nr. 9-10, p. 595-598.

26. Diac. Asist. Ion Bria, *op. cit.*, p. 79-81.

27. *Ibidem*.

28. *Omitia* 3, 3; 10, 7; 12, 4 la *Geneză*, Migne, P. G., LIII, cf. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Actualitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur...*, p. 414.

29. *Ibidem*, p. 415.

În învățătura Sfântului Ioan Gură de Aur filantropia dumnezeiască stă la temelie slujrii omului. El a arătat că omul are nu numai o valoare unică, ci și o chemare, o misiune și o responsabilitate unică în această viață. În locașul Bisericii există numeroase altare pe care omul credincios poate să aducă jertfa iubirii sale. Aceste altare sînt semenii noștri în realitatea lor concretă, față de care noi sîntem preoți. Aproapele nostru este un altar, spune Sfântul Ioan, nu numai pentru că iubirea față de Dumnezeu se manifestă și se concretizează în slujirea semenului, ci și pentru că omul este centrul creației întregi: «Universul a fost creat pentru om, nu omul pentru univers»³⁰.

Subliniind responsabilitatea tuturor credincioșilor în slujirea Bisericii, Sfântul Ioan arată în același timp că și Biserica are conștiința că este responsabilă pentru mîntuirea tuturor: «Ce fel de om trebuie să fie cel care se roagă pentru tot orașul, pentru toată lumea, care se roagă ca să facă pe Dumnezeu îndurător față de păcatele tuturor, nu numai a celor vii, dar și a celor morți?... Ca și cum i s-ar fi încredințat întreaga lume creștină, ca și cum ar fi tatăl tuturor oamenilor credincioși, așa se apropie preotul de Dumnezeu, rugîndu-se să se stingă războaiele de pretutindeni, să înceteze turburările și, atît în rugăciunile sale particulare cît și în rugăciunile publice din biserică, se roagă pentru pace, timpuri bune și îndestulate și izbăvire grabnică, de toate necazurile ce supără viața oamenilor de pretutindeni» (*Despre preoție* VI, 4).

După cum s-a putut constata din această succintă expunere, Sfinții Trei Ierarhi intrupează fiecare în felul său lumina lui Hristos, devenind, prin învățătura și viața lor, modele de dascăli și păstori în Biserica Domnului.

Sfântul Vasile cel Mare, pe lângă o viață petrecută în austeritate are ca însușire caracteristică acțiunea, lucrarea, fiindcă a căutat să organizeze viața creștină în comunitate, în mînăstire, în spitale, în azile, ateliere de lucru și altele. De aceea, el se mai numește și «brațul care acționează».

Sfântul Grigorie Teologul, ducînd o viață în permanentă meditație și stăruință în aprofundarea și înțelegerea adevărilor fundamentale ale învățăturii creștine, e socotit «mîntea teologică care gîndește la cele înalte».

Sfântul Ioan Gură de Aur, pe lângă filantropia și lărga sa înțelegere față de viața oamenilor în general, cum îl arată și titlul ce l-a primit, este cel mai mare predicator creștin al vremii sale. El reprezintă cuvîntul însuflețit de Duhul lui Hristos, care entuziasmează și azi pe preoți și credincioși. De aceea, el a rămas pentru todeauna în Biserica «gura cea de aur care predică peste veacuri Evanghelia păcii».

Dar mai presus de aceste deosebiri personale, o însușire comună le unește caracterul și viața: năzuința neobosită de a intrupa fiecare în propria sa viață, viața lui Hristos și să devină prin aceasta pilde vii și modele desăvîșite de virtute creștină³¹. Teologia, eccleziologia, antropologia și sfințenia vieții au fost preocupările lor de toată viața, pe care le-au aprofundat, le-au precizat și le-au experimentat, călăuzindu-și întreaga lor existență după modelul Marelui Păstor-Iisus Hristos pe care l-au slujit cu zel apostolic.

30. Jean Chrysostom, A. Théodore. *Introduction, texte critique, traduction et notes par Jean Dumortier* (Colec. «Sources Chrétiennes», nr. 117). Les Editions du Cerf, Paris, 1966. Scrisoarea 2, 1—3, p. 53, cf. Diac. Asist. Ioan Bria, *op. cit.*, p. 80—81.

31. Arhid. Prof. dr. Ioan Zăgrea, *Sfinții Trei Ierarhi, strălucite și netintrecute modele de virtute creștină*, în «Mitropolia Banatului», XXII (1972), nr. 1—3, p. 58; Prof. Teodor M. Popescu, *Epoca Sfântului Ioan Gură de Aur*, în «Ortodoxia», IX (1957), nr. 4, p. 531—554.

Comemorarea și cinstirea Sfinților Trei Ierarhi în școlile teologice din Biserica noastră, astăzi, este simbolul îndrumării Teologiei Bisericii Ortodoxe Române pe căile unei învățături care să fie legată de realitate și viață. Având drept modele de orientare pe Sfinții Trei Ierarhi, care au unit duhul religios-speculativ cu cel practic-pastoral și care au urmărit aplicarea în viață a înaltelor principii umanitare creștine, teologia Bisericii noastre, preoțimea, viitorii preoți și credincioșii ei sînt îndrumați pe calea firească a legăturii strînse cu viața și cu realitățile prezente care preocupă lumea creștină și societatea în general³².

Sfinții Trei Ierarhi stăruiesc mult în teologia lor asupra obirșiei dumnezeiești a Bisericii. Biserica este socotită de ei ca scopul întregii creații. Pentru desăvîrșirea Bisericii însuși Dumnezeu s-a făcut om, s-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfințească (Efes. V, 25—27). În ecleziologia lor, Sfinții Trei Ierarhi ating în treacăt o problemă care astăzi stă în centrul preocupărilor teologiei universale și anume: originea Bisericii și momentul întemeierii ei. Ei exprimă limpede părerea care a predominat în epoca patristică și anume aceea după care Biserica își are originea în paradigmele divine, adică într-o veșnicie relativă, deosebită de a Creatorului însuși. Biserica a preexistat față de toate existențele, unită fiind cu Hristos și în aceasta stă «taina cea mare», «în Hristos și în Biserică», după cum ne învață și Sfîntul Apostol Pavel (Efes. V, 23—24).

Ecleziologia din timpurile noastre, inclusiv cea ortodoxă română, care pune începutul Bisericii în «Mielul jertfit de la întemeierea lumii», are astfel temei în teologia Sfîntului Vasile cel Mare și a Sfîntului Ioan Gură de Aur; la fel idea Mitropolitului Filaret al Moscovei, care stabilește existența Bisericii de la începutul creației³³. Ecleziologia Sfinților Trei Ierarhi este biblică, fiindcă întreaga lor operă teologică poate fi socotită o tîlcuire a Sfintei Scripturi.

Preoția ierarhică, care slujește Biserica și pe oamenii credincioși din ea, reprezintă cea mai deplină participare pe pămînt la preoția lui Iisus Hristos, care s-a întrupat să slujească tuturor. «Lucrarea preoției în Biserică începe cu integrarea tuturor oamenilor credincioși în Trupul Tainic al Domnului, cu recapitularea lor în Hristos, printr-un proces al iconomiei divine care repetă pe cel al Întrupării, prin harul divin care se revarsă peste toți și peste toate, prin tainele dumnezeiești»³⁴.

Sfinții Trei Ierarhi au fost foarte preocupați de legătura strînsă dintre ierarhie și credincioși, dintre Biserica slujitoare și cea triumfătoare, accentuînd schimbul de bunuri duhovnicești dintre ele, mai ales prin rugăciunile de mijlocire. Biserica apare astfel ca o comunitate a sfinților în care membrele ei sînt într-o comuniune tainică unele cu altele și cu Capul ei. Și nici unul dintre membrele ei nu poate zice altuia că nu are nevoie de el, scrie Sfîntul Vasile cel Mare³⁵. Și toate membrele, după în-

32. Prof. N. Chișescu, *Aspecte ale ecleziologiei la Sfinții Trei Ierarhi*, în «Studii Teologice» XXIV (1962), nr. 7—8, p. 395—396.

33. *Ibidem*, p. 398; vezi *Idem*: *Paradigmele divine și problemele pe care le ridică ele pentru Teologia Dogmatică*, în «Ortodoxia». X (1958), nr. 1, p. 33—46; Vladimir Losski, *Cele două aspecte ale Bisericii*, în «Bogoslovskie Trudi», (1972), nr. 8, Moscova, p. 81—102; Pr. Magistrand Constantin Galeriu, *Mitropolitul Filaret al Moscovei (Drozdov) ca teolog*, în *Ortodoxia*, XII (1960), nr. 2, p. 220—236; Antonie Plămădeală-Episcop vicar patriarhal, — *Biserica slujitoare...*, p. 75—81.

34. Prof. N. Chișescu, *Aspecte ale ecleziologiei la Sfinții Trei Ierarhi...*, p. 401.

35. *Ecleziologia Sfîntului Vasile cel Mare, Comentariu la Psalmi*, 138(15), P. G., XXX, 116; *Epistola* 203, 3, P. G., XXXII, 741.

demnul apostolic și după modelul Mântuitorului, se roagă unele pentru altele, pentru ajutorarea în mîntuirea și desăvîrșirea tuturor oamenilor (Iacob V, 16).

Lufnd pildă de la Domnul Iisus Hristos — Păstorul cel Bun și de la Sfinții Trei Ierarhi, care L-au urmat pe Domnul și au închinat pe altarul Bisericii Sale întreaga lor osteneală teologică, pastorală și socială, înțelegem și trebuie să fim conștienți că vrednicia și fericirea preoției creștine nu stau în comoditate, în ușurință, ci în ostenele de zi cu zi, în sacrificii și renunțări.

Adevărata preoție, învățată și trăită de Sfinții Trei Ierarhi, nu este un trai ușor, nu este odihnă și desfătare, nu este o profesiune obișnuită, ci preoția este angajamentul sfînt în slujba lui Dumnezeu și a oamenilor, este purtarea crucii și jugului mare și sfînt al lui Iisus Hristos, care a purtat jug pentru servirea și mîntuirea noastră. Adevărata preoție, după Sfinții Trei Ierarhi, este slujbă de tot timpul închinată omului, este continuă căutare de suflete care trebuie îngrijite și mîntuite: ridicate dacă sînt căzute, îndreptate dacă sînt rătăcite, luminate dacă sînt întunecate, ușurate dacă sînt împovărate, bucurate dacă sînt întristate, alinate dacă sînt îndurerate, găsite, tămăduite și izbăvite de păcat și de toată suferința omenească. Adevărata preoție este, după Sfinții noștri Părinți, slujire cu tot sufletul și cu toate puterile, de tot locul și timpul, de fiecare om credincios, de fiecare problemă religioasă, morală și chiar socială, de fiecare întrebare și păs omenesc, de fiecare suspin și de fiecare lacrimă.

În aceste eforturi și jertfe, depuse de fiecare preot cu drag pe altarul Bisericii, spre binele tuturor oamenilor și spre lauda lui Dumnezeu, stă frumusețea preoției lui Hristos și a Sfinților Părinți.

De la Sfinții Trei Ierarhi — modele de dascăli și păstori — învățăm că preoția a fost și ia rămas un eroism moral și un sacrificiu personal, pornite din iubire pentru aproapele și în numele iubirii lui Hristos, care întii El ne-a iubit și s-a jertfit pentru noi (I Ioan IV, 19).

Preoția întemeiată de Mîntuitorul Hristos și slujită cu dragoste de Sfinții Părinți nu a fost și nu este o iluzie. Preoția creștină a fost și este o năzuință sfîntă și indispensabilă pentru Biserică și pentru credincioșii ei. Această preoție merge încercătoare spre scopul ei ultim, care este slujirea lui Dumnezeu și slujirea credincioșilor.

Arhimandrit Prof. CHESARIE GHEORGHESCU

CUNOAȘTEREA CREȘTINĂ PRIN TRĂIEREA VIRTUȚILOR

Icoana vie și veșnic nemuritoare a tuturor virtuților religioase-morale, este «Domnul Iisus Hristos», așa precum ne-au înfățișat-o Sfinții Evangheliști și Apostoli.

Ceea ce a fost de la început, ceea ce au auzit Sfinții Evangheliști, ceea ce au privit cu ochii lor și au văzut Ucenicii Domnului, ceea ce au pipăit cu mîinile lor despre Cuvîntul vieții, aveau să fie înscrise în Evanghelia lor, propovăduite și mărturisite în Epistolele lor (Ioan, I, 2). De aceea, aproape fiecare pagină a Evangheliei are menirea să înfățișeze generațiilor nesfîrșite de credincioși, nu numai marile mi-

nuni dumnezeești, dar și mărețele virtuți religioase-morale, pilduitoare, săvârșite de Domnul Iisus Hristos.

Prin virtute a grăit Domnul Hristos, pentru prima dată, la începutul activității Sale, către întreaga omenire, înainte de a grăi prin învățăturile și minunile Sale dumnezeiești. Întreita biruință asupra ispitelor diavolului pe înălțimea muntelui, după postul celor patruzeci de zile și de nopți a fost afirmarea istorică și solemnă, că omul are în structura sa suflatească elemente, dăruite prin creațiunea divină, spre a putea fi biruitorul tuturor ispitelor diavolești. Căci diavolul, nu este decît duhul zăneziei pentru om, de a călca poruncile dumnezeiești. Ispitirea diavolului, făcută Domnului Hristos, de a preface pietrele în pîine, de a se arunca de pe aripa templului din Ierusalim, precum și de a stăpîni toate împărățiile acestei lumi, a fost complet înfrînată. Omul cel fără de păcat, din Domnul Hristos, a terminat cu biruința deplină, relevînd dintru început virtuțile cumpătării, smereniei și stăpînirii de sine. După această întreită biruință, L-a lăsat diavolul și iată îngerii venind la El, îi slujeau. (Matei IV, 11).

Dacă această întreită biruință, cu relevarea virtuților este începutul Evangheliei, începutul vieții creștine a omului, la primirea tainei Sfîntului Botez, este acea întreită «lepădare de satana», «de toate lucrurile lui», de toți slujitorii lui», de «toată slujirea lui» și de «toată mîndria lui. Aceste lepădări se săvîrșesc după ce se citesc rugăciunile celor trei lepădări de satana. Numai după această solemnă lepădare de Satana, vine întreita apropiere de Domnul Hristos, cu Care «ne unim», Căruia «îi credem Lui ca unui împărat și Dumnezeu», «ne închinăm Lui», precum se rostește în trei rînduri, la cele trei serii de întrebări. După acest legămînt, în Biserică, înaintea lui Dumnezeu, are loc mărturisirea Simbolului de Credință, în care pe lângă credința în Dumnezeirea Sfintei Treimi se înfățișează firul evenimentelor din viața Domnului Iisus Hristos, după Evanghelie, cu jertfa Sa mîntuitoare, cu Sfîntul Botez, Sfînta Biserică și viața viitoare. Se repetă iarăși de trei ori legămîntul unirii cu Domnul Hristos, al credinței și al închinării celor trei persoane ale Sfintei Treimi.

Acest ritual al Sfîntului Botez consacră tradiția istorică a Bisericii, de a pregăti din vreme pe toți cei ce vin să primească Taina Sfîntului Botez. Căci cel ce se botează se îmbracă în Hristos (Gațateni III, 27) și deci și în virtuțile lui Hristos, virtutea noastră supremă. De aceea pe lângă cunoașterea adevărurilor de credință, cei ce veneau să se boteze erau verificați și asupra vieții lor morale. Un popas meditativ asupra virtuților religioase-morale, pilduitoare ale Domnului Hristos, se cuvine «să-l facem, spre a ne convinge, nu numai în ce măsură cunoaștem aceste virtuți, dar și în ce măsură le putem trăi în viața noastră creștină. Iată de ce vom încerca mai întîi să-L privim cu evlavie pe Domnul Iisus Hristos, sub raportul virtuților Sale, prin care ne-a fost exemplu desăvîrșit. Aceste virtuți morale clasice, le putem desprinde, urmărindu-le cu atenția cuvenită din cuprinsul Evangheliei Sale.

Dragostea Domnului Hristos pentru om, este virtutea supremă, care începînd de la iubirea vrășmașilor și facerea de bine celor ce ne urăsc și rugăciunea pentru cei ce ne vatămă și ne prigonesc, propovăduite în predica de pe munte (Matei V, 44), parcurge cu exemple mișcătoare toate paginile Evangheliei, pînă sus pe Crucea de pe Golgota, cînd a rostit primele cuvinte, între cele șapte grăiri : «Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac» (Luca XXIII, 34). Adică se ruga pentru cei ce-L prigoneau și-L vatămău (Matei V, 44). Poruncă nouă a dat Ucenicilor Săi la Cina cea de Taină, pentru iubirea cea mai mare : «Aceasta este porunca Mea : să vă iubiți unul pe altul,

precum v-am lubit Eu. Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prietenii săi. Voi sunteți prietenii Mei, dacă faceți ceea ce vă poruncesc» (Ioan XV, 12—14). Dragostea pentru Dumnezeu și om este cea mai mare poruncă din lege (Matei, XXII, 36—39) a propovăduit Domnul Hristos. În ecoul acestei porunci a Domnului Hristos a scris Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan : «Dumnezeu este iubire» (I Ioan IV, 8). Este firesc ca a treia parte a «Învățăturii de Credință Creștină Ortodoxă» să trateze «Despre dragoste»¹, cu toate virtuțile morale ce pornesc din această virtute religioasă.

Bunătatea Domnului Hristos s-a arătat tot timpul vieții Sale aici pe pământ, atât prin cuvânt, cât și prin faptă, față de toți oamenii. Pe copiii i-a binecuvântat și i-a mângăiat (Matei XIX, 13—15; Marcu X, 13—16; Luca XVIII, 15—16). Pe săraci i-a ajutat și i-a hrănit, binecuvântându-le și înmulțindu-le pînile celor cinci mii de bărbați în pustiu (Matei XIV, 15—21; Marcu VII, 19; Luca IX, 12—17; Ioan, VI, 5—13), precum și celor patru mii de oameni (Matei XV, 32—38; Marcu VIII, 1—6. Tinerilor din Cana Galileii, ce se căsătoreau, le-a venit în ajutor, cu prefacerea apei în vin (Ioan II, 1—11). Lacrimile văduvii din Nain, îndurenată pentru moartea singurului ei fiu, le-a îndepărtat, prin vederea fiului ei înviat (Luca VII, 12—15). Pe bătrîna neputincioasă de optsprezece ani a tămăduit-o, redîndu-i sănătatea, în ciuda fariseilor care ziceau că a făcut bine în zi de Sîmbătă (Luca XIII, 10—17). Pe femeia păcătoasă condamnată la moartea ucederii cu pietre a scăpat-o de pîrșii ei (Ioan VIII, 3—11), după cum pe păcătoasa care i-a spălat picioarele cu lacrimile sale și le-a șters cu părul capului său, a iertat-o (Luca VII, 37—50), iar pe farisei i-a «mustrat. Ucenicii Domnului, martori la binefacerile Sale, aveau să istorisească din cele văzute, precum observăm la Sfântul Apostol și Evanghelist Matei : «Și mulțimi multe au venit la El, avînd cu ei șchiopi, orbi, muți, ciungi și alți mulți, și i-au pus la picioarele Lui, iar El, i-a vindecat, încît mulțimea se minuna văzînd pe muți vorbind, pe ciungi sănătoși, pe schilozi umblind și pe orbi văzînd, și slăveau pe Dumnezeu Lui Israel». (Matei XV, 30—31). Pescuirea minunată la marea Galileii, la chemarea ucenicilor (Luca XXV, 1—11; Marcu I, 16—20; Matei IV, 18—22), precum și după Învierea Sa (Ioan XXI, 1—22), era semnul caracteristic al bunătății Sale față de Ucenicii Săi. Din bunătatea Sa pentru Ucenicii Săi a iertat și îndoiala credinței lui Toma (Ioan XX, 24—29) precum și întrebările lepădări ale lui Petru (Ioan XXI, 15—17). De fapt, toate acțiunile Domnului Hristos arătau desăvîrșita bunătate față de oameni, la orice suferință sufletească și trupească.

Mila este virtutea pe care Domnul Hristos a propovăduit-o și a practicat-o de la începutul activității Sale, pînă la Înălțarea Sa la ceruri. Fericind pe cei «milostivi (Matei V, 7) în predica de pe munte, Domnul Hristos a arătat și cum trebuie să se facă milostenia (Matei VI, 1—4; Luca VI, 36), pentru a fi bine primită și binecuvîntată și de Dumnezeu. Pilda cu Samaritanul cel milostiv (Luca X, 30—37) este învățătura prototipică a Domnului Hristos, privitoare la mila față de orice om, de orice neam, Mila este mai presus de jertfele Vechiului Testament, căci «Milă voiesc, iar nu jertfă» (Matei IX, 13 și XII, 7). Mila Domnului va fi în neam, în neam, spre cei ce se tem de El (Luca I, 10), proorocea Sfînta Fecioară Maria, după Buna sa Vestire. Mila cerută de vameș în templu (Luca XVIII, 13) a fost binecuvîntată de Domnul.

1. *Învățătura de credință Creștină Ortodoxă*. Cu aprobarea Sfîntului Sinod și binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Patriarhul României, București, 1852. Despre dragoste, p. 345—453.

Mila omului față de aproapele său este impusă de mila cea mare a lui Dumnezeu față de om (Matei XVIII, 33). Mila Domnului Hristos față de suferința trupească a omului s-a arătat prin diferitele minuni săvârșite, ca vindecarea celor zece leproși (Luca XVII, 12—19) tămăduirea orbilor (Matei IX, 27—31; Marcu VIII, 22—26); a orbului Bartimeu (Matei XX, 30—34; Marcu X, 46—52; Luca XVII, 35—43); a orbului din naștere (Ioan IX, 1—41); a paralizicului din Capernaum (Matei IX, 2—7; Marcu II, 3—12; Luca IV, 18—25); a slăbănogului de la locul Vitezda (Ioan V, 5—9). Minunile Domnului Hristos asupra suferințelor trupești au fost atât de multe, că nu toate se pot aici înfățișa. Această milă a avut-o Domnul Hristos și față de suferințele sufletești, dând tămăduiri, precum a fost cazul cu tămăduirea tinărului lunatic (Matei XVII, 14—18; Marcu IX, 17—27); a fiicei Hananiencii (Matei XV, 12—26; Marcu, VII, 25—30); a demonizațiilor din Gadara (Matei VIII, 28—32; Marcu V, 2—13; Luca VIII, 27—32) și altele altele tămăduiri de felul acesta. Mila lui Dumnezeu pentru om să fie luată ca exemplu de toți oamenii, așa precum învăța Domnul Hristos: «Fiți milostivi, precum și Tatăl vostru milostiv este» (Luca VI, 36).

Cumpătarea Domnului Iisus Hristos a fost pilduită încă de la ispitarea Sa de diavolul în pustiu, după îndelungata Lui postire, de a porunci pietrelor să se facă plini, la care Domnul a răspuns: «Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu» (Matei, IV, 4). Combătînd lăcomia ispititoare, Domnul Hristos a combătut și risipa de prilejul înmulțirii pîinilor pentru cei ce ascultaseră învățăturile Sale, poruncindu-le să strîngă rămășițele de fărâmituri (Matei XV, 37). Comorile de pe pămînt sînt trecătoare și nu trebuie să ne subjuge inima (Matei VI, 19—22). Lăcomia omului după mîncare, băutură și îmbrăcăminte a fost combătută încă din predica de pe munte, cu toată puterea Sa de convingere și cu exemplele cele mai pilduitoare, din mijlocul naturii înconjurătoare (Matei VI, 25—34). Celor ce voiau să-L urmeze unde va merge le-a răspuns: «Vulpile au vizuini și pasărilor cerului cuiburi, iar Fiul Domnului nu are unde să-și plece capul» (Matei, VIII, 20); Luca IX, 58). Răsfățul bogatului, cu îmbrăcăminte luxoasă și cu îmbuibări de mîncări, față de sârmanul Lazăr, au fost combătute cu toată energia (Luca XVI, 19—31). Planurile bogatului, căruia i-a rodit țarina, de a-și mări jitnițele cu bunătățile pămîntului, de a mînca bine, a bea și a se veseli, au fost zădărnice de pierderea vieții peste noapte (Luca XII, 16—22). Pe cînd bogatul vameș Zaheu, trezindu-se din lăcomia vieții, spre a da la viață sa la săraci și celor năpăstuiți împărit, s-a putut bucura de primirea Domnului Hristos în casa sa, cu binecuvîntarea dumnezeiască memorabilă: «Astăzi s-a făcut mîntuire casei acesteia». (Luca XIX, 1—9). Iată numai cîteva exemple de felul cum această virtute a fost trăită și pilduită de Domnul Hristos.

Dreptatea este virtutea ce merită răsplata împărăției cerurilor și pentru care omul credincios trebuie să se străduiască. Domnul Hristos a propovăduit în predica de pe munte: «Fericiti cei prigoniți pentru dreptate, că acela este împărăția cerurilor» (Matei V, 10). Dreptatea a fost propovăduită în mod solemn, de Domnul Hristos, în templul din Ierusalim la sărbătoarea corturilor în fața arhierilor și a fariseilor, spre mirarea tuturor: «Nu judecați după înfățișare, ci judecați judecată dreaptă». (Ioan VII, 24). Atunci s-a putut spune: «Niciodată n-a vorbit un om așa cum a vorbit acest Om» (Ioan VII, 46). Mulțimea zicea: «Cu adevărat acesta este Proorocul» (Ioan VII, 40). Însăși femeia văduvă și neîndreptățită a primit dreptatea de la un judecător nedrept, prin stăruința ei pentru dreptate, precum propovăduia Domnul Hristos, în pilda cu judecătorul nedrept (Luca XVIII, 1—6). Principiul că-

lăuzitor al dreptății trebuie să fie umanitar și călăuzitor de conștiința morală a omului: «Precum voiți să vă faceți vouă oamenii, faceți-le și voi asemenea». (Luca VI, 31; Matei VII, 12). Însăși judecata Domnului Hristos, la plinirea vremii, va fi călăuzită de dreptate, precum a propovăduit; «dar Judecata Mea este dreaptă, pentru că nu caut voia Mea, ci voia Celui ce M-a trimis» (Ioan V, 30). După cum judecata divină, înainte de viața viitoare, se va face după dreptatea divină, răsplătindu-l pe fiecare, după faptele sale, pe care le-a săvârșit în viața de aici de pe pământ, pe care Dumnezeu le cunoaște și omul și-aduce aminte de ele (Matei XXV, 31, 46).

Munca este nobila virtute, cu care a fost înzestrat omul prin creație. Domnul Hristos a practicat-o tot timpul activității Sale, propovăduind-o cu toată claritatea și îndemnându-i pe toți oamenii să-și folosească prin muncă vocația și talentul, cu care fiecare este înzestrat de Dumnezeu. Prin toate călătoriile și satele Țării Sfinte, înconjurat de Ucenici mergea (Marcu I, 38—39) săvârșind binefaceri și alinând suferințe în toate zilele și chiar în ziua Sîmbetei. Iudeilor, care protestau că a vindecat pe slăbănogul de la Vitezda în ziua Sîmbetei, le-a spus: «Tatăl Meu pînă acuma lucrează și Eu lucrez» (Ioan V, 17). După cum înainte de vindecarea orbului din naștere Se socotea pe Sine îndatorat să lucreze în misiunea pentru care a fost trimis: Trebuie să fac pînă este ziua, lucrurile Celui ce M-a trimis pe Mine, că vine noaptea, cînd nimeni nu poate să lucreze... (Ioan IX, 4). În convorbirea cu Tatăl, prin rugăciunea din Ghetsimani își mărturisea lucrarea săvârșită: «Eu Te-am proslăvit pe Tine pe pământ; lucrul pe care Mi l-ai dat să-l fac, l-am săvârșit» (Ioan XVII, 4). Talentul cu care este înzestrat omul, fie mai mic, fie mai mare, trebuie folosit prin muncă, fiindcă în măsura în care produce omul mai mult, răsplata sa va fi mai mare, iar cel ce nu-l va folosi va avea și pedepsire (Matei XXV, 14—30; Luca XIX, 11—27). Lucrătorul care-și implinește datoria muncii sale este cu adevărat vrednic de plata sa (Matei X, 10; Luca X, 7). Domnul Hristos a încununat drumurile Sale prin Țara Sfintă, săvârșind binele și propovăduind adevărul, cu drumul cel mai îndurerat «Drumul Crucii», către înălțimea Golgotei, purtînd pe umeri Crucea sa, (Luca XXVIII, 26; Marcu XV, 21; Matei XXVII, 22; Ioan XIV, 17), pentru mîntuirea omului. Astfel pentru opera cea mare, a mîntuirii noastre Domnul Hristos a depus munca cea mai grea și cu cele mai mari suferințe, pînă la suprema Jertfă pe Cruce, spre binele și mîntuirea noastră.

Răbdarea este virtutea pe care Domnul Hristos a exemplificat-o nu numai prin îndemnuri dar și prin cea mai desăvîrșită pilduire în viața Sa proprie, cît a fost printre oameni pe pământ. Să ne gîndim numai la răbdarea pe care a avut-o timp de trei ani, pentru ca să formeze în ucenicii Săi, din foștii pescari și vameși pe viitorii Săi Apostoli, cari să propoveduiască Evanghelia la toate neamurile. Însuși cuprinsul Evangheliei ne istorisește convorbirile cu Petru, cu Toma, cu Filip și ceilalți, în timpul activității Sale. Cu cîtă răbdare a trebuit să vadă întreita lepădare a lui Petru, precum și îndoielile lui Toma! Cîtă răbdare a avut iarăși cînd a văzut că Iuda trădătorul a îndrăznit să mai vină la Cina cea de Taină, unde Domnul i-a întins și i-a dat bucată de pline (Ioan XIII, 26), după ce-i spălase picioarele ca și celorlalți Ucenici (Ioan VIII, 4—12). Cîtă răbdare a avut față de fariseii și cărturarilor vremii, pentru ca atunci cînd se umpluse paharul vicleniei lor, să le spună pe față cine și ce sînt, după propriile lor fapte (Matei XXIII, 1—33; Marcu XII, 37—40; Luca XX, 45—47), și să-i numească cu adevărat șerpi și pui de vipere!

La nedreapta Sa judecată înaintea lui Pilat, s-a înspăimîntat și acesta de răbdarea Domnului Hristos, față de nedreptele învinuiri, încît i-a zis: «Nu auzi cite mărturisesc împotriva Ta? Și nu i-a răspuns lui nici un cuvînt, încît dregătorul se mira foarte» (Matei XVII, 13—14). Batjocoritorilor Săi, înainte de crucificare nu le-a răspuns nici o vorbă, încît creștinătatea din vremea noastră îi preamărește răbdarea Sa, la sărbătoarea patimilor Sale, în cîntarea ce încadrează citirea Evangheliei, exclamînd: «Slavă îndelung răbdării Tale, Doamne, Slavă Ție!» I Se înțelege, că după Sfînta Sa înviere, cei răi și îndărătnici aveau să se rușineze. Domnul Hristos care-și prevăzuse Patimile Sale, i-a prevenit pe Ucenicii Săi în învățăturile ce se citesc în săptămîna Patimilor, că suferințe grele îi vor aștepta în misiunea lor pe viitor, dar trebuie să aibă răbdare: «Prin răbdarea voastră vă veți mintui sufletele voastre» (Luca XXI, 19). Astfel, toate aceste istorisiri ale Evangheliei, citite la Deniile din săptămîna Patimilor Domnului, oglindesc adînc îndelunga răbdare a Domnului Hristos, cu îmbărbătarea Ucenicilor pentru viitoarea lor misiune.

Evlavie este virtutea care străbate ca un fir de aur cuprinsul Evangheliei, atît prin exemplele Domnului Iisus Hristos, cît și prin îndemnul și îndrumările celor ce-L ascultau. După primirea Botezului la apa Iordanului, Domnul Hristos S-a retras în pustiu, unde patruzeci de zile și patruzeci de nopți a postit și s-a rugat (Matei IV, 2; Luca IV, 2). Dealtfel, încă la vîrsta de doisprezece ani, îl aflăm la sărbătoarea Paștelui în templul din Ierusalim, dus de Sfînta Fecioară Maria, care căutîndu-L și aflîndu-L, i s-a răspuns de El: «Oare nu știati că în cele ale Tatălui Meu trebuie să fiu?» (Luca II, 49). După începerea activității Sale, adesea Domnul Hristos se retrăgea de lîngă Ucenici și se ruga, precum îl aflăm după înmulțirea pîinilor pe care le-a binecuvîntat, iar după împrăștierea mulțimilor de oameni «S-a suit în munte, ca să se roage» (Matei XIV, 23; Marcu VI, 40; Luca IX, 19; Iacob VI, 35). După cum, după tîmăduirea soacrei lui Petru și alte minuni «a doua zi, foarte de dimineață sculîndu-se, a ieșit și s-a dus într-un loc pustiu și se ruga acolo» (Marcu I, 35). Sfîntul Evanghelist Luca ne istorisește cum «El se retrăgea în locuri pustii și se ruga (Luca V, 16), iar după vindecarea omului cu mîna uscată «Iisus a ieșit la munte ca să se roage și a petrecut noaptea în rugăciune către Dumnezeu» (Luca VI, 12). Cu Ucenicii Săi Petru, Iacob și Ioan, urcîndu-se pe muntele Taborului ca să se roage «a avut loc minunea Schimbării Sale la față, precum ne istorisesc Sfîntii Evangheliști: «Și pe cînd se ruga El chipul fetei Sale s-a făcut altul și îmbrăcămîntea Lui albă strălucind» (Luca IX, 29; Marcu IX, 2—3; Matei XVII, 1—2). Rugăciunea săvîrșită înaintea Patimilor Sale la Ghetsimani este îndușoătoare și pilduitoare, precum o putem vedea, istorisită de Sfîntii Evangheliști (Luca XXII, 39—46; Marcu XIV, 32—42; Matei XXVI, 36—46). Este impresionantă pătrunzătoarea observare, pe care Domnul Hristos a făcut-o Ucenicilor Săi, Petru, Iacob și Ioan, cînd i-a găsit dormind, deși le poruncise să rămîna și să privegheze în timpul rugăciunii Sale la Ghetsimani împreună cu El: «Privegheați și vă rugați, ca să nu intrați în ispită, căci duhul este osîrduitor, dar trupul neputincios» (Matei XXVI, 41; Luca XXI, 40). Rugăciunea lui Iisus pentru Sine, pentru Apostoli și pentru toți credincioșii, după Cina cea de Taină, este de o rară frumusețe și înălțime și mult cuprinzătoare a evlaviei față de Tatăl și a nesfîrșitei Sale iubiri pentru Ucenici și pentru credincioși, cărora le-a făcut cunoscut numele Său, cu iubirea cu care L-a iubit Tatăl, spre a fi în ei, precum și El în ei. (Ioan XVII, 1—26). Ultimele Sale cuvinte pe Cruce au fost în rugăciunea către Tatăl căruia la moarte îi incre-

dința duhul Său: «Părinte, în mîinile Tale încredințez duhul Meu!» (Luca XXIII, 46). Iar sutașul, văzînd cele ce s-au făcut, a slăvit pe Dumnezeu, zicînd: «Cu adevărat Omul acesta drept a fost». (Luca XXII, 47). Astfel rugăciunea Domnului Hristos, săvîrșită în toate împrejurările, ne arată nu numai esența rugăciunii de convorbire curată și sinceră cu Dumnezeu Tatăl, dar și pilduitoarea virtute a evlaviei. Despre îndemnul Sale la rugăciune, precum și explicarea condițiilor unei adevărate rugăciuni, ne-a învățat cîr și stăruitor încă din predica Sa de pe munte». (Matei VI, 4—14).

Pacea este virtutea cea mare, cu care Domnul Hristos coboară din ceruri pe pămînt, încă de la Nașterea Sa în Betleemul Iudeii, cînd mulțimea îngerilor, lăudînd pe Dumnezeu rostea: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14). După cum proorocirile marelui prooroc Isaia, din care Domnul Hristos a citit la prima Sa propovăduire în Nazaretul Galileii, despre Duhul Domnului care este peste El și L-a uns spre a aduce bunăvestirea săracilor, pacea inimilor, libertatea robilor, vederea orbilor și ușurarea celor apăsați (Luca IV, 18). Pacea sufletelor oamenilor era preocuparea de seamă a Domnului Hristos: «Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi» (Matei XI, 28). Dorința Sa era ca oamenii să trăiască «în pace unii cu alții» (Marcu IX, 50). De aceea îi fericea pe cei ce iubesc pacea și sînt făcători de pace, precum propovăduise în predica de pe munte prin a șaptea fericie: «Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9). Fără împăcarea cu semenul său, nici rugăciunea și nici darul adus la altar nu sînt primite de Dumnezeu (Matei V, 22—25). De fapt întreaga propovăduire din predica de pe munte a fost pentru pacificarea dintre om și om, cu iertarea celui ce-ți greșește și cu iubirea celui ce te urăște (Luca VI, 31—35; Matei 38—45). Pacea adusă de Domnul Hristos în lume, împăcînd cerul cu pămîntul, pe Dumnezeu cu omul, se adîncește în adîncul sufletului omenesc, fiind pacea Domnului Hristos, nu a lumii acesteia, precum le-a spus ucenicilor Săi: «Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă, nu să se înfricoșeze» (Ioan XIV, 27). Cu cuvintele de «pace întru Mine să aveți» (Ioan XVI, 33), a încheiat Domnul Hristos cuvîntarea către Ucenicii Săi, la Cina cea de Taină. Cu cuvintele «Pace vouă» i-a întîmpinat Domnul Hristos. Cu cuvintele «Pace vouă» i-a întîmpinat Domnul Hristos, după Sfînta Sa Înviere, pe Ucenicii Săi, căci de frica iudeilor stăteau cu ușile incuiate (Ioan XX, 19). După cum, peste opt zile, cînd era și Toma de față, stînd în mijlocul lor, le-a zis: «Pace vouă» (Ioan XX, 26). Deci marea virtute a păcii stă la temeliea Evangheliei Domnului Hristos de la Naștere, pînă dincolo de Învierea Sa.

De fapt toate celelalte mari virtuți propovăduite și săvîrșite de Domnul Hristos, precum și cele arătate, sînt pildă pentru credincioșii creștini. Domnul Hristos nu căuta slava Sa (Ioan VIII, 50), ci se străduia să-l ridice pe om prin pilduirea propriilor Sale virtuți, în dorința de a-l încuraja și de a-l convinge, precum singur mărturisise: «Învățați-vă de la Mine, că sînt blînd și smerit cu inima»... (Matei XI, 29). Pe ucenicii Săi i-a îndemnat asupra smereniei și slujirii, spălîndu-le picioarele la Cina cea de Taină (Ioan XIII, 1—15), iar celor ce vroiau să-și asigure întietatea lingă Domnul, le-a răspuns: «Care dintre voi vrea să fie întiiul, să vă fie vouă slugă» (Matei XX, 27; Marcu X, 44; Luca XII, 26). Se mai poate cineva îndoi de «Smerenia» și «Blîndețea», precum și de «Iubirea frățească» a Domnului Hristos, precum și de toate celelalte virtuți? Este firesc, ca la mijlocul Sfîntei

liturghii, după ieșirea cu Sfintele Daruri, sfinții slujitori ai Sfintului Altar, după sărutarea Sfintului Disc, a Sfintului Potir, să-și dea sărutarea frățească, după ce au rostit fiecare în trei rinduri solemnă rugăciune, care uneori se și cântă în auzul credincioșilor: «*Jubile-voi, Doamne, virtutea mea! Domnul este întărirea mea și scăparea mea și izbăvitorul meu*» (Psalm XVII, 1).

Deci în Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, aflăm nu numai lumina desăvârșită și puterea divină a minunilor, dar și înțelepciunea desăvârșită, cu pilduirea Sa, ca Fiul Omului, a tuturor virtuților, începînd cu dragostea desăvârșită pentru om, bunătatea deplină, mila cea mare, cumpătarea, dreptatea, îndelunga răbdare, evlavia, curățirea, iubirea frățească, blîndețea, munca, pacea și toate cele ce țin de acestea. Ale lui sînt și minunile, ale lui sînt și patimile². Virtuțile sînt naturale și există în toți în chip natural și deopotrivă, chiar dacă nu toți fac deopotrivă cele ale finii. Căci prin călcarea poruncii ne-am abătut de la cele conforme naturii, afirmă pe drept cuvînt, Sfîntul Părinte Ioan Damaschin, în opera sa Dogmatica. Domnul, însă, ne-a adus de la cele contra naturii la cele conform naturii. Acestea înseamnă cuvintele «după chip și după asemănare» (Facere, I, 26). Iar asceza și ostenelele n-au fost născocite pentru a dobîndi virtutea, adusă din afară, ci pentru a da la o parte viciul străin și contra firii, după cum și rugina nu este ceva firesc, ci ceva care se depune din pricina neglijenței; prin muncă însă o îndepărtăm și dăm la iveală strălucirea naturală a fierului³. Deci numai în Domnul Iisus Hristos, «Om desăvârșit» și «Dumnezeu desăvârșit, a putut vedea omul și întreaga omenire toate virtuțile, în frumusețea lor primară, ale omului celui fără de păcat. De aceea Domnul Hristos a rămas supremul Învățător și Pedagog al omului, ca exemplu desăvârșit al virtuților.

Așa se explică faptul că înainte de a se înălța la ceruri Domnul Hristos însuși s-a numit pre Sine, nu numai «Învățător» cu cuvîntul, dar și «Povățuitor» cu fapta, pe cînd vorbea mulțimilor și Ucenicilor Săi, spunîndu-le: «Iar voi să nu vă numiți învățători, căci unul este Învățătorul vostru: Hristos, iar voi sînteți frați. Nici povățuitori să nu vă numiți, că unul este Povățuitorul vostru: Hristos» (Matei XXIII, 8—10). Învățător cu cuvîntul Său și Povățuitor cu exemplul virtuților pe care le săvîrșea, spre deosebire de cărturari, învățătorii de lege iudei și farisei, pe care-i mustra pe drept cuvînt, spunîndu-le: «Vai și vouă, învățătorilor de Lege! că împovărați pe oameni cu sarcini anevoie de purtat, iar voi nu atingeți aceste sarcini cu nici unul din degetele voastre...» (Luca XI, 46; Matei XXIII, 4).

Poruncă divină le-a dat Domnul Hristos ucenicilor Săi, înainte de despărțirea din urmă, precum ne istorisesc sfinții evangheliști, de a face «ucenici» din toate neamurile și nu numai de a «învăța», precum le-a rostit: «Drept aceea, mergînd faceți ucenici toate neamurile... învățîndu-le să păzească toate cîte v-am poruncit vouă...» (Matei XXVIII, 19—20; Marcu XVI, 15—16). Deci este o distincție clară între a face ucenici și numai a învăța, a instrui. Învățătura este numai unul din mijloacele de a forma ucenici, pe cînd restul educației religioase morale, pentru a forma ucenici cu trăirea virtuților morale creștine, trebuie completată. Căci cunoașterea deplină a Domnului Hristos impune și trăirea virtuților creștine.

2. Sfîntul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Ediția II., Traducere de Pr. D. Fecloru, București, 1943, Partea III, Cap. XIII. *Despre însușirile celor două firi*, p. 216—217.

3. *Ibidem*, op. cit., Cartea III, Cap. XIV², p. 227.

Ucenicii Domnului Hristos au luat la inimă această poruncă divină, precum și toate virtuțile pilduite, istorisindu-le în Evangheli și tălmăcindu-le în epistolele lor. Astfel Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, nu numai, că ne completează în Evanghelia sa, ceea ce trecuseră cu vederea ceilalți trei Evangheliști, dar cele trei epistole ale sale ne mișcă inimile prin înfățișarea celei mai mari virtuți, a dragostei creștine. Dacă în Evanghelia sa, Sfântul Apostol Ioan a fost preocupat, precum mărturisește, spre a ne întări credința că Iisus este cu adevărat Hristosul, Fiul lui Dumnezeu, dar crezînd că avem viață întru numele Lui (Ioan XX, 31), — în epistolele sale a premărit virtutea iubirii, pilduită de Domnul Hristos, ca și pe celelalte virtuți (I Ioan II, 23). Virtutea iubirii, exemplificată de Domnul Hristos, în chip desăvîrșit l-a zguduit atît de mult sufletește, că a identificat-o cu însăși Dumnezeirea: «Dumnezeu este iubire și cel ce rămîne în iubire rămîne în Dumnezeu și Dumnezeu rămîne întru el» (I Ioan IV, 16). Dumnezeu însuși este iubire (I Ioan IV, 8). De aceea numai cel ce trăiește cu credință și sinceritate iubirea cea adevărată, ca și celelalte virtuți poate spune că l-a cunoscut pe Domnul Hristos: *Și întru aceasta știm că l-am cunoscut dacă păzim poruncile Lui*. Cel ce zice: «L-am cunoscut, dar poruncile Lui nu le păzește, mincinos este și întru el adevărul nu se află. Iar cine păzește cuvîntul Lui, întru acela, cu adevărat dragostea lui Dumnezeu este desăvîrșită. După aceasta cunoaștem că sintem întru El» (I Ioan III, 3—5). Deci *cunoașterea Domnului Hristos* înseamnă trăirea în viață a poruncilor Lui, a virtuților Lui. Adevărul acesta fundamental a fost repetat cu stăruință de Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, făcînd legătura directă între *cunoaștere și virtute*, între *trăirea virtuții și cunoaștere* (I Ioan II, 18, 23; IV, 7—8, 16, 20, V, 20).

Dealtfel și Sfântul Apostol Iacob, fratele Sfîntului Apostol Ioan, stăruie foarte mult și convingător în epistola sa, asupra legăturii dintre iubire, credință și faptele bune ale creștinului, în viața de toate zilele (Iacob II, 1—26). Foarte clar explică Sfântul Apostol Iacob acest mare adevăr: «Ce folos, fraților, dacă zice cineva că are credință, iar fapte nu are? Oare credința poate să-l mintuiască? Dacă un frate sau o soră sint goi și lipsiți de hrana de toate zilele și cineva dintre voi le-ar zice: Mergeți în pace! Încălziți-vă și vă săturați, dar fără să le dați cele trebuincioase trupului, care ar fi folosul?» (Iacob II, 14—16).

Sfîntul Apostol Petru, care împreună cu Sfîntul Apostol Ioan și fratele acestuia, Iacob, erau chemați de Domnul Hristos în împrejurări deosebite, cum a fost la învierea fiicei lui Iair (Luca VIII, 51; Marcu V, 37), la Schimbarea la față a Domnului (Luca IX, 28; Marcu IX, 9; Matei XVI, 1), precum și la rugăciunea Sa în Ghetsimani, pentru priveghere, (Matei XXVI, 56—57; Marcu XIV, 32—33), — amintirea credincioșilor în epistola a doua, cutremurătoarea minune de pe muntele Taborului, unde cu ochii săi a văzut strălucitoarele veșminte ale Domnului și a auzit glasul lui Dumnezeu Tatăl: «Noi v-am adus la cunoștință puterea Domnului Iisus Hristos și venirea Lui, nu luîndu-ne după basme meșteșugite, ci văzînd slava Lui cu ochii noștri. Căci El a primit de la Dumnezeu Tatăl cinste și slavă atunci cînd, din înălțimea slavei, un glas ca acesta a venit către El: «Acesta este fiul Meu cel iubit, întru care bine am voit. Și acest glas noi l-am auzit, pogorîndu-se din cer, pe cînd eram cu Domnul în muntele sfînt» (II Petru I, 16—18).

Cu prilejul istorisirii acestei străluciri dumnezeiești a Domnului Hristos pe muntele Taborului, Sfîntul Apostol Petru cu multă evlavie și înțelepciune înfăți-

șează perspectiva fiecărui credincios de a primi în sufletul său lumina făcliei strălucitoare a Domnului Hristos, când se va face lumină de ziua și luceafărul va răsări în inima fiecăruia, precum scria: «Avem astfel întărirea cuvintului proorocesc, la care bine faceți luind aminte, ca la făclia ce strălucește în loc întunecos, pînă cînd se va lumina de ziua și luceafărul va răsări în inimile voastre» (II Petru I, 19). Cuvîntul proorocesc fusese scris de Proorocul David, precum se vedea, tot despre făclia de lumină: «Făclie picioarelor mele este Legea Ta și lumină căărurilor mele» (Psalmul XVIII, 105). Deci împlinirea proorocirilor lui Dumnezeu în viață este lumina luceafărului ce răsare în inima credinciosului și-i luminează cărările vieții sale. «Răsăritul cel de sus», care după Nașterea Domnului avea să aducă «lumina cunoștinței», acum cînd se luminează de ziua, avea puterea să intre în inima omenească, prin răsărirea «Luceafărului», ca o făclie ce strălucește în loc întunecos.

Cunoașterea Domnului Hristos, care-i luminează inima omului credincios și-i călăuzește viața, este împlinirea și trăirea virtuților, pentru care Domnul Hristos ne-a fost pildă desăvîrșită. De aceea Sfîntul Apostol Petru înfățișează cunoașterea Domnului Hristos, în spiritul Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan, Sfîntul Apostol Petru ne aduce în față acea claritate și pe înțeles popular, sinteză tuturor virtuților, ce se îmbină în *deplina cunoaștere a Domnului Hristos*. Mai întii remarcă faptul clar că Domnul Hristos ne-a dăruit toate spre cunoașterea Sa: «Har vouă și pacea să se inmulțească întru cunoașterea lui Dumnezeu și a lui Iisus Domnul nostru. Dumnezeiasca Lui putere ne-a dăruit toate cele ce sînt spre viață și spre bună cucernicie, făcîndu-ne să cunoaștem pe Cel ce ne-a chemat prin slava Sa și prin puterea Sa» (II Petru I, 2—3).

Se poate recunoaște și cu prilejul acesta că Sfînții Apostoli Ioan, Iacob și Petru au cunoscut mai deaproape pe Domnul Hristos, precum și desfășurarea virtuților Sale, pentru a se asemăna în concepția lor asupra problemei cunoașterii Domnului Iisus Hristos de către creștini.

Urmează enunțarea virtuților, prin care ca pe o scară ne urcăm către lumina deplinei cunoașteri a Domnului Hristos, precum scria mai departe Sfîntul Apostol Petru: «Pentru aceasta, puneți și din partea voastră toată sîrguința și adăugați la credința voastră fapta bună, iar la fapta bună cunoștința, la cunoștință înfrînarea, la înfrînare răbdarea, la răbdare evlavia, la evlavie iubirea frățească, iar la iubirea frățească dragostea. Căci dacă toate acestea sînt în voi și tot sporesc, ele nu vă vor lăsa nici trîndavi, nici necunosători în cunoașterea Domnului Iisus Hristos» (II Petru I, 5—8). Adică ceea ce afirmase în același capitol: «Pînă cînd se va lumina de ziua și luceafărul va răsări în inimile voastre» (II Petru I, 19).

A îmbina creștinul în viața sa virtuțile recomandate de Sfîntul Apostol Petru, adică sîrguința cu credința, cu fapta bună, cu cunoștința, cu înfrînarea, cu răbdarea, cu evlavia, cu iubirea frățească, cu dragostea, înseamnă a trăi în cunoașterea Domnului Iisus Hristos, (II Petru I, 5—8), adică într-o viață religioasă, morală creștină deplină. Adică în sufletul creștinului «strălucește făclia de lumină», a Domnului Iisus, prin însușirea și trăirea virtuților, pe care Domnul Iisus Hristos mi le-a înfățișat și ne-a fost exemplu desăvîrșit. În sufletul și în viața creștinului «se luminează de ziua», iar «luceafărul răsare în inima sa» (II Petru I, 19). Această trăire a virtuților religioase, morale creștine din partea creștinului a fost denumită de Sfîntul Apostol Petru «Cunoașterea Domnului Iisus Hristos» (II Petru I, 8). Iar

la această luminare a cunoașterii prin trăirea virtuților pentru care creștinul are îndatorirea să depună și eforturile sale sufletești, ajută și Harul Sfintului Duh, precum dintru începutul epistolei scria Sfântul Apostol Petru: «Har vouă și pacea să se împlinească, întru cunoștința lui Dumnezeu și a lui Iisus, Domnul nostru. Dumnezeiasca Lui putere ne-a dăruit toate cele ce sînt spre viață și spre bună cucernicie, făcîndu-ne să cunoaștem pe Cel ce ne-a chemat prin slava Sa și prin puterea Sa» (II Petru I, 2—5). Cu urarea către creștini de a crede întru «harul și cunoștința Domnului nostru și Mîntuitorului Iisus Hristos», și-a terminat Sfântul Apostol Petru epistola sa (II Petru III, 18).

La rîndul său, Sfîntul Apostol Pavel, pe care Sfîntul Apostol Petru îl numea «iubitul nostru frate Pavel după înțelepciunea dată lui», iar despre epistolele sale că au «unele lucruri grele de înțeles» (II Petru III, 15—16), aprecia cu aceeași stăruință problema cunoașterii Domnului Iisus Hristos. Recomandînd în epistola sa către Romani, credința, milostenia, dragostea, iubirea frățească, sîrguința, nădejdea, răbdarea, evlavia, smerenia și iertarea (Romani XII, 8—17), pentru care dădea îndrumări apostolicești, în epistola către Galateni privea virtuțile ca roade ale Duhului Sfînt: dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea, înfrînarea și blîndețea (Galateni V, 22).

Aceeași deplină cunoaștere a Domnului Iisus Hristos de către creștin, prin viețuirea sa religioasă morală, era preocuparea apostolică a Sfîntului Apostol Pavel: «Pînă vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvîrșit, la măsura deplinătății lui Hristos» (Efeseni IV, 13). Iar această cunoaștere a Domnului să fie adinea și înalta trăire sufletească interioară, după exemplul Domnului Iisus Hristos: «Și Hristos să se sălășluiască prin credință în inimile noastre; așa încît, înrădăcinați și întemeiați fiind în iubire, să puteți să înțelegeți împreună cu toți sfinții care este lărgimea și lungimea și adîncimea și înălțimea și să cunoașteți iubirea lui Hristos, cea mai presus de cunoștință, ca plini să fiți de toată plinătatea lui Dumnezeu» (Efeseni II, 17—19). Adică lucrarea Domnului Hristos «în inima» creștinului, ca și răsăritul luceafărului în inimă» după Sfîntul Apostol Petru (II Petru I, 19), avea să contribuie la *deplina cunoaștere*, deasupra căreia stă veșnic pilduitoare iubirea lui Hristos, mai presus de cunoștință, căci numai prin iubire poate fi înțeleasă, precum afirmase și Sfîntul Apostol și Evanghelistul Ioan, în prima sa epistolă (I Ioan IV, 8).

Inspirația cugetare apostolică a Sfîntului Apostol Petru, pe care am văzut-o în a doua sa epistolă sobornicească, scrisă în ultimul timp al vieții sale, sintetizează de fapt virtuțile, pilduitoare și propovăduite de Domnul Iisus Hristos, ca într-un buchet de flori dumnezeiești, prin care se luminează și strălucește cunoașterea Domnului Iisus Hristos. În al doilea rînd a avut repercurșiune în Ortodoxie, prin ucenicul său, Evanghelistul Marcu, despre care tradiția bisericească ne spune că a plecat în Alexandria, unde a întemeiat Biserica și a murit ca martir. Ori se știe că Școala creștină din Alexandria a avut pe cei mai distinși maeștri conducători în cele ale învățăturii creștine ca Panten, Clement Alexandrinul, Origen și alții, dîndu-ne și mari Ierarhi ai Ortodoxiei, ca Sfîntul Atanasie cel Mare și Sfîntul Chiril al Alexandriei. Școala creștină din Alexandria a avut mari înfrîuriri și asupra celorlalte centre creștine ale Răsăritului.

Această preocupare apostolică asupra *cunoașterii creștine, prin trăirea virtuților religioase și morale* de către fiecare creștin, a fost continuată, nu numai de

Sfinții Părinți Apostolici, dar și de toți marii Sfinți Părinți ai Ortodoxiei noastre, din veacurile primare ale Creștinismului. De altfel Sfinții Părinți au fost personalitățile creștine, a căror viață a strălucit, nu numai prin credință creștină curată, ci și prin trăirea exemplară a virtuților religioase morale creștine, pentru care motiv, Sfântul Ioan Gură de Aur a fost supranumit și Apostolul dragostei și al milei creștine. Pentru că, nu numai în cuvintele sale cu caracter pur moral, prin care îndemna ca fiecare om să îndeplinească legea morală creștină, dar în toate omiliile sale, în numărul considerabil, de 90 de omilii la Evanghelia după Matei și ceilalți sinoptici, de 88 de omilii la Evanghelia după Ioan, de 35 de omilii la cartea Faptele Apostolilor, de peste 250 de omilii la toate epistolele Sfântului Apostol Pavel, a dezvoltat cu multă claritate și putere de convingere virtuțile religioase morale creștine, ca un adevărat reformator al vieții religioase morale creștine din veacul al patrulea. Nu mai puțin Sfinții Părinți Capadocieni, ca Sfinții Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul, Sfântul Grigorie de Nisa, în cuvântările și în omiliile respective, relevau însemnătatea virtuților religioase morale în viața creștinului. Antiohia, Alexandria, Cezareea, Ierusalimul, Atena și Bizanțul deveniră marile centre creștine ale propovăduirii Evangheliei, din care flacăra cuvântărilor putea să lumineze viața omului și a societății, din vremea lor. Este firesc ca în centrul Sfintei Liturghii să rostim cântarea creștinească: *«Iubi-Te-Voi, Doamne, vîrtutea mea»*.

Iată de ce, problema cunoașterii creștine angajează și dă viață în actualitate și în unitatea de colaborare, ca și în trecut, a tuturor disciplinelor teologice asupra omului credincios, asupra virtuților sale, asupra vieții sale morale religioase, dovedindu-se vitalitatea lor pe terenul practic al vieții sale duhovnicești. Cînd în atmosfera mondială *«pacea»* și *«umanismul»* au devenit cerințe sociale, universale, — virtuțile morale în viața creștinului, vin să sprijine împlinirea lor în vremea noastră așa precum ne poruncește mesajul din cântările ingerilor: *«Pe pămînt pace, între oameni bună voire»* (Luca II, 14).

Pr. Prof. MIHAIL BULACU

PAGINI ALESE DIN SFINȚII PĂRIINȚI

Selecțiuni și comentarii din Epistola către Diognet.

Una dintre cele mai vechi opere literare creștine din epoca bărbaților apostolici a fost Epistola către Diognet.

Lucrare deosebită prin frumusețea ei și prin caracterul ei quasi apologetic, ea a fost discutată și criticată în ceea ce privește paternitatea, timpul scrierii și stilul. După multă vreme ea și-a găsit locul în critica exegetică în cea de a II-a parte a veacului al XIX-lea. Necunoscută și nepomenită de vechii scriitori bisericești clasici ea apare pentru prima dată într-un manuscris numit *Codex Argetoratensis* din veacul al XIII-lea sau al XIV-lea și a fost scoasă la iveală de către un tipograf învățat la Paris, cu numele de Enric Steplhanus în anul 1592. Codexul acesta a fost păstrat

În biblioteca orașului Strasbourg pînă la anul 1870, cînd s-a pierdut din cauza războiului.

În manuscrisul acesta textul epistolei a fost la un loc cu lucrările Sfîntului Justin Martirul și chiar tipărită în veacul al XVI-lea și al XVII-lea fiind atribuită acestui sfînt.

Au mai fost socotiți autori ai ei și alți scriitori ca filosoful Aristide din Atena, crezîndu-se că lucrarea este o apologie scrisă de acesta și care se pierduse, sau ereticul Marcion, sau un ucenic al acestuia numit Apeles, iar ultimele două capitole ar fi ale Sfîntului Ipolit. În orice caz discuția asupra acestei probleme continuă.

Chiar și persoana căreia i-a fost adresată epistola este discutată. Acest Diognet a fost profesorul împăratului Marcu Aureliu sau al împăratului Adrian. Totuși această persoană a existat și se interesa de viața creștină, de credința și de obiceiurile creștinești.

Întrucît în epistolă se vorbește despre sacrificiile iudaice, unii au crezut că a fost scrisă mai înainte de anul 70 d.H., cînd a fost dărîmat templul din Ierusalim, și că autorul ar fi Sfîntul Clement Romanul.

Dacă a fost adresată împăratului Adrian sau lui Marcu Aureliu a fost scrisă, cel mai tîrziu în cea de a II-a jumătate a veacului II. Celelalte păreri că ar fi fost scrisă mai tîrziu nu au fost susținute.

Avînd un frumos și ales cuprins apologetic, prin forma ei și prin problemele pe care le pune, epistola către Diognet face parte din scrierile epocii părinților apostolici. De altfel autorul se numește, el însuși, «ucenic al apostolilor».

Apărînd ca o epistolă cu caracter apologetic ea va trece de la stilul literar-istorico-dogmatic al operelor apostolice la stilul apologetic din cauza diferitelor curente ce se ridicau împotriva doctrinei creștine și, în special, al gnosticilor ce apăruseră deja, stil care va excela cu al sfîntului Iustin Martirul și filosoful, cu cel al lui Tertulian și cu al celorlalți apologeți creștini.

Nu putem să trecem cu vederea și să nu subliniem cuprinsul ales al capitolelor V și VI care se apropie prin frumusețe de pana unui Tertulian sau a Sfîntului Ioan Gură de Aur, de mai tîrziu și care zugrăviseră, în pagini de antologie literară creștină, viața creștinilor și credințioșilor lor.

Epistola către Diognet, socotită ca o perlă a scrierilor din epoca bărbaților apostolici cuprinzînd 12 capitole, răspunde pe rînd la trei întrebări pe care le pune Diognet, (care era păgîn) și anume: a). Ce fel de Dumnezeu adoră creștinii și pentru ce nu se închină zeilor păgîni sau Dumnezeului iudeilor? b). Care este sensul dragostei lor atît de lăudată? c). Dacă această religie este religie cea adevărată pentru ce ea s-a arătat abia acum?

SELECȚIUNI

«Văd alesule Diognet că dorești cu tot dinadinsul să cunoști religie creștinilor și să cercetezi despre ei cu atenție și pe față anume: în ce Dumnezeu cred ei și cum îl cinstesc. Pentru ce prețuiesc puțin lumea și disprețuiesc moartea? Ce dragoste este aceea pe care o au între dîșii și pentru ce felul acesta de viață nouă nu s-a arătat mai înainte ci tocmai acum?»

Și, răspunzînd acestor întrebări, autorul continuînd, spune printre altele: «Privește, nu numai cu ochii, dar și cu mintea ce ființe și ce chip au aceia pe care voi fi numiți zei: unul este de piatră, ca aceea pe care o călcăm; altul este de aramă, care nu este mai bună ca vasele acelea de care ne folosim în fiecare zi. Unul este de

lemn aproape putred, iar altul de argint, avînd nevoie să fie păzit, spre a nu fi furat... Nu sînt toate surde, fără vedere, fără viață, neșicătoare, supuse putrezirii și pieririi?

Vrei să mai ști, mai departe, de ce creștinii nu cinstesc pe Dumnezeu ca și iudeii? — Iudeii dau aceeași cinstire unui Dumnezeu bun care este Singurul Dumnezeu și Stăpîn al tuturor. În aceasta sînt pe calea cea dreaptă, dar uneori îi dau lui Dumnezeu aceeași închinăciune ca și păgînii...».

Creștinii nu se deosebesc nici prin țară, nici prin limbă, nici prin obiceiuri de ceilalți oameni. Locuiesc în țara lor, dar ca și străinii; orice țară le este străină și orice țară streină le este patrie. Se căsătoresc, ca toți ceilalți; nasc copii, dar nu-și aruncă pruncii; Au masă comună dar nu și patul. Sînt în trup dar nu trăiesc după trup. (II Cor. X, 3). Își duc viața pe pămînt dar ei trăiesc în ceruri. Se supun legilor rînduite, dar prin viața lor biruiesc (între) legile. Iubesc pe toți oamenii și de toți sînt prigonîți. Nimeni nu-i cunoaște și de toți sînt prigonîți. Sînt uciși, dar ei înviază. Sînt săraci cu totul, dar îmbogățesc pe mulți (II Cor. VI, 10). Sînt lipsiți de toate și în toate prisosesc. Sînt condamați de alții și în aceasta ei se proslăvesc. Sînt blasfemiați și apoi socotiți dreپți. Sînt huliți și ei binecuvîntează (I Cor. IV, 12). Sînt disprețuiți și ei cinstesc pe cei care îi disprețuiesc. Sînt făcători de bine și sînt pedepsiți ca și cei ce fac rele; pedepsiți fiind, se bucură, ca și cînd ar primi viață».

Într-un cuvînt; ceea ce este sufletul în trup aceștia sînt creștinii în lume. Sufletul se află răspîndit în toate mădularele trupului, iar creștinii în toate cetățile lumii. Sufletul locuiește în trup dar nu este din trup; creștinii locuiesc în lume, dar nu sînt din lume; sufletul iubește trupul și membrele care îl urăsc; creștinii iubesc pe cei care îi urăsc pe ei. Sufletul nemuritor locuiește într-un cort muritor, iar creștinii întru cele trecătoare, așteptînd în ceruri nestrîciaciunea.

Însuși, cu adevărat, Atotîitorul și a toate făcătorul Dumnezeu cel nevăzut din ceruri a semănat și a întărit adevărul și Cuvîntul cel sfînt și neșteales de oameni. Nu a trimis, după cum l-ar fi fost cu puțință, oamenilor, pe vreun oarecare slujitor, sau înger, sau pe vreunul oarecare care poartă grijile de pe pămînt sau pe cineva care se ocupă cu grijile cele cerești, ci pe Însuși Ziditorul și Făcătorul tuturor, prin care a făcut cerurile și care a închis marea cu malurile ei, de porunca Căruia asculta lăcute toate elementele, de la care soarele a luat măsura spațiului, pe care îl străbate în fiecare zi; Căruia I se supune luna care luminează noaptea și stelele ce însoțesc drumul lunii; Căruia toate îi sînt supuse — cerul cu cele cerești și pămîntul cu cele pămîntești; marea cu cele din mare, focul, vîzduhul, adîncul, cele de sus și cele de jos. Pe Acesta — Hristos — L-a trimis pe Fiul Său ca Împărat, ca Dumnezeu L-a trimis, ca pe un om L-a trimis către oameni, ca pe un Mîntuitor l-a trimis ca să convingă, nu să forțeze cu grabă, căci Dumnezeu nu silește pe nimeni. L-a trimis la Sine să cheme, nu să alunge, să iubească, nu să judece.

O, neîntrecută iubire de oameni și bunătate! Dumnezeu nu ne-a urît; nu ne-a îndepărtat de Sine, nu a ținut minte răul și s-a arătat mult răbdător. Ce altceva decît dreptatea Lui ar fi acoperit păcatele noastre? Prin cine Altul, decît prin Fiul Său ne-am putea îndrepta noi păcătoșii și cei fărădelege? O, ce dulce schimb! O, cît dreptatea Lui ar fi acoperit păcatele noastre? Prin cine Altul, decît prin Fiul.

Dacă vrei și tu să îmbrățișezi această credință, atunci trebuie ca mai întîi să cunoști pe Dumnezeu Tatăl, căci Dumnezeu ca iubit pe oameni, pentru care a făcut lumea, către care a trimis pe Fiul Său cel unul-născut cărora le-a făgăduit împărăția cerurilor, pe care o va da celor ce-i iubesc.

Fericirea nu stă în faptul de a stăpîni peste aproapele nici a vrea să ai mai mult decît cei slabi, sau dacă ești bogat să asuprești pe cei ce sînt sub porunca ta.

Cine ia greutatea aproapelui, cine este în stare să ajute pe cel slab, cine dă celor lipsiți din toate cele ce a primit de la Dumnezeu și se arată ca un Dumnezeu pentru cei pe care îi ajută acela este următor poruncilor Sale. Cînd vei disprețui ce se socotește aici moarte și-ți va fi frică de moartea cea adevărată care așteaptă pe: cei osîndiți în focul cel veșnic atunci vei admira și vei fericii pe cei care suferă pentru dreptate».

Îată dar îmbinate elemente dogmatice cu elemente de morală care oglindesc învățăturile Scripturii și sfaturile pauline.

Autorul merge mai departe și vorbește în Capitolul XI, adresându-se păgînilor și ridică pe cel mai înalt prag icoana dumnezeirii întrucît «se socotește ucenic al apostolilor». Necredincioșii nu au cunoscut pe Hristos, însă ucenicilor li s-a făcut deplin; credincioșii au cunoscut tainele Tatălui, de către care a fost trimis Cuvîntul ca să se arate lumii; Care a fost disprețuit de poporul Său; a fost propovăduit de apostoli și a fost primit prin credință de păgîni. Acesta se numește azi Fiul. Prin El Biserica se îmbogățește și harul crește în cei sfinți, arătînd pricepere, descoperind taine, bucurîndu-se cu cei credincioși, dăruindu-se celor ce-l caută, care nu calcă peste hotarele credinței și nu socotesc cele rînduite de părinți». După ce astfel, autorul a vorbit despre «tradiția rînduită de sfinții părinți», în ultimul capitol (XII) își întoarce privirea spre viața paradisiacă, cea dinainte de căderea în păcat, căci zice: «Citind și ascultînd cu atenție acestea, veți ști ce dă Dumnezeu celor ce-l iubesc cu adevărat. Ei se vor prefăce într-un rai de bucurii crescînd în ei pomi de tot felul care înfloresc frumos și se împodobesc cu diferite rodui, căci pe acest teren a fost sădit pomul cunoașterii și al vieții. Nu cunoașterea omoară, ci neascultarea. Nu este viață fără cunoaștere și nici cunoaștere fără viață adevărată. Pentru aceasta au fost așezați unul lîngă altul, pomul vieții și al cunoașterii.

Cunoașterea să-ți fie dar inimă și cuvîntul oel adevărat lăuntric să-ți fie viață. Făcîndu-te pom al acestuia și rod cîștigînd, vei culege ceea ce este plăcut lui Dumnezeu totdeauna, de carele șarpele nu se atînge și înșelăciunea nu o strică, de care Eva nu este amăgită ci rămîne în curăție și mintuirea se arată...».

Citind aceste cuvinte sufletul nostru și conștiința noastră se încălzesc de focul dragostei pentru Hristos și trăiește în aceste pagini de apologie și antologie creștină balsam duhovnicesc rar întîlnit.

Pr. DAVID POPESCU

RAPORTUL DINTRE CONCEPȚIA DESPRE ÎNȚELEPCIUNE ÎN CARTEA „PROVERBELE LUI SOLOMON“ ȘI TRADIȚIA DESPRE ÎNȚELEPCIUNE ÎN TEXTELE EGIPTENE*

Cartea *Proverbele lui Solomon*, ocupă un loc important între scrierile poetice ale Vechiului Testament. Aceasta carte aparține după formă grupului de cărți poetice iar după conținut genului didactic, fiind o colecție de sentințe sau maxime prin care se urmărește instruirea cititorilor în însușirea și practicarea virtuții. Insuși titlul pe care-l găsim în fruntea textului: «Mișle Selomo» arată atît forma poetică cît și pe autorul proverbelor. Deși termenul de «mișle» (de la verbul ebraic «mașal» care înseamnă — a compara, a asemăna) nu reprezintă propriu-zis noțiunea de proverb, totuși cartea a primit denumirea de *Proverbele lui Solomon*, după conținutul ei cu caracter moral-instructiv¹. *Proverbele lui Solomon* au în vedere, peste tot, un scop moralizator prin care autorul urmărește ca din fapte individuale, des repetate, să scoată învățăturii moral-sociale, pe care le însoțește și de exemple luate din viața zilnică a omului. Prin expunerea acestor exemple el caută o practicare vie a Legii pe care vrea s-o întărească în conștiința poporului. Pe vremea cînd proverbele au fost cu-

* Lucrare de seminar susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie, întocmită sub îndrumarea Pr. Prof. Dr. Mircea Chialda, care a dat și avizul de publicare.

1. H. Rowley Peake, *Commentary on the Bible*, London, 1962, p. 444.

lese și redată în scris, cugetul și inima omului erau stăpînite de credința în Dumnezeu².

Dacă proverbele aveau drept scop îndreptarea omului spre Dumnezeu, atunci se poate afirma că și Dumnezeu a voit ca însuși înțeleptul Solomon să întocmească această colecție de proverbe³.

Prin înțelepciunea pe care autorul dorește s-o sădească în inima omului și să-l instruiască, se înțelege principiul care determină într-un anumit sens toată viața morală a omului, întrucît după mărturia cărții această înțelepciune ia naștere din «temerea de Dumnezeu» (*Proverbe I, 7*). Ea este temelia religiei și impulsul vieții morale a credincioșilor.

Scopul proverbelor este de a-l face pe om înțelept sădindu-i în suflet principiul vieții datorită căruia cel credincios îl poate cunoaște atît pe Dumnezeu, cît și principiile după care să-și călăuzească viața în manifestările ei. Din toate sentințele cuprinse în *Proverbele lui Solomon* se poate constata că în centrul vieții credinciosului se află Dumnezeu de la care pornesc toate și spre care trebuie să se îndrepte credinciosul în toată activitatea lui.

Înțelepciunea din *Proverbe* recomandă virtutea ca factor de fericire atît în viața de aici, cît și în cea de dincolo. Proverbele au deschis șirul cărților despre înțelepciune sau a literaturii despre «chokma» la poporul evreu. Ideea de «chokma» a existat la poporul evreu și înainte de apariția literaturii didactice. Chiar în epoca lui Moise găsim ideea de chokma cu sensul de iscusință deosebită care judecă drept lucrurile și alege cele mai bune mijloace pentru atingerea scopului urmărit.

În Vechiul Testament se întîlnesc texte în care este vorba despre acest dar divin al iscusinței. În *Ieșire* (XXVIII, 3) găsim pe acei bărbați plini de «duhul înțelepciunii» care primesc sarcina de a confecționa veșmintele preoțești pentru Aaron și fiii lui. Alt exemplu grăitor îl găsim la doi maeștri, Besaleel și Oholiab, care au lucrat Cortul Sfînt fiind și ei înzestrați de Dumnezeu cu darul «înțelepciunii și al priceperii» — «chokma utebuna» (*Ieșire XXXV, 30, 34—35; XXXV, 1*). Mai tîrziu David l-a caracterizat pe Solomon pe patul de moarte drept un «iș chakam — bărbat înțelept» (*I Regi II, 9*).

Deoarece în *Proverbe* se repetă de multe ori termenul de «chokma» este necesară o precizare a sensului lui. Dar înainte de a preciza sensul noțiunii de chokma se poate afirma că ea nu este o simplă personificare poetică și nici o simplă însușire a divinității, ci este o persoană independentă, alături de Dumnezeu și deosebită de creaturi. Solomon ne prezintă înțelepciunea sub un aspect dublu: a) înțelepciunea obiectivă ca persoană individuală care nu se comunică oamenilor, b) înțelepciunea subiectivă, ca dar supranatural împărtășit oamenilor⁴.

ÎNTELEPCIUNEA ÎN CARTEA «PROVERBELE LUI SOLOMON».

a) Înțelepciunea obiectivă.

Chokma ca înțelepciune obiectivă se deosebește de cea subiectivă prin prioritatea existențială, completînd și adîncind înțelepciunea subiectivă. În *Proverbe*, înțelepciunea obiectivă este înfățișată în capitolele I—IX, unde autorul scoate în re-

2. Diac. Lect. M. Chialda, *Invățături moral-socială în cartea Proverbelor lui Solomon*, în «Studii Teologice», VII (1965), nr. 1—2, p. 6.

3. Mgr Meignan, *Solomon, son règne, ses écrits*, Paris, 1890, p. 323.

4. Diac. Lect. M. Chialda, *op. cit.*, p. 7—8.

lief originea, ființa și rolul ei. Chiar în primul capitol (versetele 22—23) autorul prezintă înțelepciunea obiectivă ca o persoană ce predică în locurile libere, pe ulițe, la răspîntii de drumuri, îndemnînd pe oameni să se abată de la calea cea rea și să urmeze pe cea dreaptă⁵.

În cap. III înțelepciunea apare mai evidentă, mai cu seamă că în versetul 19 chokma este prezentată drept o persoană distinctă prin mijlocirea căreia s-a creat universul, deci este mărturisită o participare activă a înțelepciunii la crearea lumii. Dar participarea înțelepciunii la creație presupune că chokma nu este totuși o persoană independentă de esența divină⁶. În cap. VIII (22—31) autorul prezintă un tablou mai complet, în care găsim o precizare a concepției despre chokma ca înțelepciune obiectivă. Autorul subliniază aici două mari adevăruri: a) că chokma a existat înaintea creaturilor (lucru dovedit prin existența ei veșnică la Dumnezeu); b) participarea activă a lui chokma la creație (versetul 30)⁷. Dacă în cap. I înțelepciunea obiectivă este prezentată drept o persoană, în cap. III i se adaugă calitatea de creatoare a tuturor, iar în cap. VIII este precizat și raportul care există între înțelepciunea obiectivă și Dumnezeu. Ea există din veci, e născută din ființa divină, este esență din esența divină și lucrătoare activă cu Dumnezeu la crearea universului. Cu alte cuvinte concepția autorului despre înțelepciunea obiectivă poate fi redată în următoarele: «chokma este o persoană individuală, deosebită de Dumnezeu ca ipostas și ființial diferențiată de creaturi. Ea s-a născut din veci din Tatăl, fiind de o ființă cu El, de natură transcendentă, creatoare a tuturor»⁸.

b) Înțelepciunea subiectivă.

În *Proverbe*, autorul prezintă pe «Chokma» și ca dar divin, care se împărtășește oamenilor cu scopul de a-i îndruma spre o viață curată și neprihănită. Acesta este aspectul subiectiv al înțelepciunii, izvorul din bunătatea și dragostea lui Dumnezeu pentru om, cu menirea de îndrumător după principiul că temerea de Dumnezeu este începutul acestui dar divin (Prov. 1, 7). Cu alte cuvinte se poate spune că chokma în aspectul ei subiectiv este călăuză pentru formarea morală a omului, dobîndită prin îndemnuri, sfaturi și pedepse⁹. Principiul intern fundamental prin care ea se deosebește de orice altă îndrumare și prin care Cartea Proverbelor cîștigă un caracter religios este teama de Dumnezeu. Teamă de Dumnezeu este începutul înțelepciunii biblice și totodată calea de educare a credincioșilor. Între chokma și teama de Dumnezeu este deci un raport de dependență, ceea ce determină afirmarea că o adevărată cunoaștere și o adevărată moralitate credinciosul nu le poate avea sau realiza decît în cadrul religiei.

Chokma subiectivă îndrumă și călăuzește toată activitatea credinciosului, producînd în cel care posedă o transformare radicală. Ea împreună înțelegerea cu voința, adevărata cunoaștere cu fapta, constituind acea iscusință a vieții datorită căreia credinciosul va înfăptui totdeauna binele și va evita răul. Ea îl conduce pe credincios în viață să urască răul și să se ferească de păcat, oferindu-i puterea de a lucra binele de a-și însuși dragostea pentru adevăr și sinceritate¹⁰. Calea înțelepciunii este o cale a luminii pe care credinciosul o parcurge împreună inteligența cu facerea de bine și comportarea sa demnă cu buna conduită din societate. Această activitate a credinciosului, în care el a făcut numai binele, nu rămîne însă fără vreo răsplată;

5. A. Hudal, *Die religiösen und sittlichen Ideen des Spruchbuches*, Rom, 1914, p. 97.

6. *Ibidem*, p. 103.

7. Diac. Lect. M. Chialda, *op. cit.*, p. 8.

8. *Ibidem*, p. 9.

9. A. Hudal, *op. cit.*, p. 56.

10. *Ibidem*, p. 61.

darul pe care el îl primește de la Dumnezeu este, sporirea în viața morală practicând virtutea și apropiindu-se astfel din ce în ce mai mult de desăvârșirea morală. Sfințul Vasile cel Mare definește astfel înțelepciunea din *Proverbe*: «o știință a lucrurilor divine și omenești, nu atât speculative, cât mai mult practice, de natură a conduce pe credincios la practicarea tuturor virtuților și prin aceasta de a-l pune în situația să ajungă la fericirea deplină»¹¹. Cinstea, bogăția și fericirea sînt rod al înțelepciunii, de aceea autorul o compară cu un izvor de viață. Ea procură celor slabi istețime și prudență în viață, iar celor tineri chibzuință și cunoaștere. Pentru autor înțelepciunea este ca lumina ochilor (VII, 2), ca un inel prețios (VI, 21; VII, 3), ca o coroană ca o diademă (IV, 9; XIV, 24). Ultimul bun al chokmei subiective care le unește pe toate celelalte în sine este pacea. Aceasta, este valoarea cea mai mare a înțelepciunii că ea poate să ofere sufletului pacea atât de prețioasă pentru individ, familie și societate. Bogăția materială este ceva temporar, pe care o poate avea și păcătosul, dar pacea, liniștea sufletească este mai greu de obținut¹².

Deoarece chokma, ca înțelepciune practică a vieții, vine ca dar de la Dumnezeu, ea nu poate fi obținută de credincios decît prin străduințe personale (IV, 7), originea ei fiind la Dumnezeu, după cuvintele: «Domnul dă înțelepciune și din gura lui izvorăște știința și priceperea» (II, 6). În acest caz nu se poate vorbi despre o înțelepciune înăscută (II, 6—9). Odată obținută și însușită, această înțelepciune cere de la credincios o dăruire totală a ființei sale pe calea virtuții. Credinciosul trebuie să se confunde cu chokma care devine în el o a doua viață, fiindcă «înțelepciunea este izvor de viață pentru cel care o are» (XVI, 22).

Pentru concepția despre «chokma», mai ales în aspectul ei subiectiv, ca înțelepciune practică și îndrumător al vieții credinciosului, Cartea Proverbelor a fost denumită de Sfinții Părinți η πανάρητος σοφία — înțelepciune care învață virtutea¹³, sau «η παιδαγωγική η σοφία — înțelepciune care instruieste»¹⁴, iar tradiția iudaică a numit-o «sefer chokma — cartea înțelepciunii»¹⁵.

Înfățișînd concepția despre chokma, *Proverbele* nu apar ca un tratat sistematic și teoretic, ci mai curînd drept o colecție de indemnuri pentru o viață morală, de fericire, în care se cere săvîrșirea binelui și evitarea răului. Acest lucru determină pe autor să prezinte contrastele ce există între diferitele aspecte ale vieții; bunălate-răutate, înțelepciune-nebunie, dreptate-fărădelege, credință-necredință, bogăție-sărăcie, cinste-necinste.

Preceptele din *Proverbe*, se adresează tuturor indiferent de vîrstă, sex sau situație socială, scoțînd în relief raporturile care trebuie să existe între credincios și Dumnezeu și între oamenii care alcătuiesc aceeași familie, aceeași societate¹⁶.

Texte egiptene despre înțelepciune.

Egiptul avea de mult timp o literatură gnostică, iar scrierile sapiențiale au apărut aici înainte de apariția acestui gen de scrieri în Israel. Cel mai vechi document din literatura egipteană cu conținut sapiențial este colecția *Maximele lui Ptahotep*,

11. 'Ομιλία IB'—εις την ἀρχήν τῶν προιμιῶν, P. G. XXXI, 389.

12. A. Hudal, *op. cit.*, p. 71.

13. Clement Romanul, 'Επιστολή πρὸς Κορινθίους Α. P. G. I. 324; Eusebiu de Cezareea, 'Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία, IV, 25, P. G., XX, 384.

14. Sf. Grigorie Teologul, Λόγος Η'—Εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Γοργονίαν ἐπιτάφιος, Migne, P. G., XXXV, 787.

15. Talmudul, Tosefet in Baba bathra, f. 14.

16. Diac. Lect. M. Childa, *op. cit.*, p. 10—11.

consemnate în trei papirusuri de la sfârșitul dinastiei a XI-a și XII-a (2000 î. Hr.) și în tăblița Carnarvon, de o dată mai recentă. Ptahotep, autor al acestor maxime, a fost demnitar la curtea lui Asesi, unul dintre faraonii dinastiei a V-a (2750—2625 î. Hr.)¹⁷.

Editorul maximelor amintite, Gustave Jequier, s-a întrebat dacă aceste precepte cu conținutul moral n-au fost transmise la început oral și apoi să fi fost consemnate în scris la un interval de unul sau două secole, de către cei care le-au păstrat.

Lucrarea începe cu o introducere în care Ptahotep invocă vîrsta sa înaintată și cere faraonului permisiunea să transmită fiului său experiența lui de viață pentru ca să poată prelua misiunea de demnitar. După o introducere, demnitarul adresează fiului său o serie de maxime care alcătuiesc întreaga lucrare, maxime care se referă la formarea caracterului, la comportare și la datoriile unui bun administrator.

Maximele lui Ptahotep sînt rodul experienței acumulate în viață și în misiunea de demnitar la curtea faraonului, rezultatul cugetării și reflecțiilor unui om în vîrstă asupra modului de formare a caracterului și asupra comportării în viața socială și în misiunea de demnitar. Aceste precepte nu sînt însă o creație originală, ci mai curînd o compilație de maxime luate din filozofia și morala timpului¹⁸.

Un alt document din literatura egipteană sapiențială este colecția de maxime, cunoscută sub denumirea de *Maximele lui Kagimna*, de la sfârșitul celei de a III-a dinastii (2980—2930 î. Hr.)¹⁹. Schema acestei lucrări se aseamănă cu cea din *Maximele lui Ptahotep*. Introducerea lucrării s-a pierdut, dar încheierea ne dă posibilitatea să ne imaginăm conținutul cărții, în care este vorba despre un demnitar al faraonului Houni, care a obținut autorizația de a așterne în scris regulile de viață prin care el poate să-și instruiască pe unul dintre fii pentru moștenirea funcției de înalt demnitar. În partea principală a cărții întîlnim o serie de sentințe asupra bunei conduite, asupra comportării la mîncare și băutură și asupra unei atitudini mîndre și distante față de cei din jur. După moartea faraonului Houni, la tron urmează faraonul Snefrou, pe vremea căruia Kagimna a fost numit prefect al orașului și mare demnitar la curte. Instruit pentru viață prin maximele tatălui său, Kagimna ajunge să-i moștenească funcția de demnitar.

Cele două colecții de maxime, a lui Ptahotep și a lui Kagimna, sînt mărturiile care, pentru istoria Egiptului din epoca imperiului vechi și mijlociu, dovedesc existența unui gen de literatură cu conținut moral, destinată să formeze pentru om ajungerea marelui ideal în viața socială și să-l pregătească pentru funcția de înalt demnitar, oferindu-i norme de comportare și exemple de aplicare a acestora pentru înaltele funcții din conducerea statului²⁰.

Un manuscris dintr-o epocă mai recentă (din epoca dinastiei a XVIII-a, probabil din a doua jumătate a domniei lui Thoutmes al III-lea (1501—1447 î. Hr.)²¹ conține o altă colecție de maxime. Scrierea, cu un conținut special didactic, poartă titlul *Maximele lui Merikara*. Sînt maxime compuse de un faraon heracleopolitan pentru fiul său Merikara. Din introducerea lucrării rezultă că maximele sînt adresate de faraon propriului său fiu, dorind să-l instruiască cu învățături luate din însăși experiența sa de viață. Colecția conține sfaturi cu privire la conduita în viață, la folo-

17. C. Jequier, *Le papyrus Prisse et ses variantes*, Paris, 1911, p. 5—8.

18. P. Humbert, *Recherches sur les sources égyptiennes de la littérature sapientiale d'Israel*, Neuchâtel, 1929, p. 7.

19. W. Breasted, *Geschichte Aegyptens*, Berlin, 1911, p. 445.

20. P. Humbert, *op. cit.*, p. 8. 21. W. Breasted, *op. cit.*, p. 447.

sirea înțelepciunii și a tradiției, cu privire la importanța dreptății în conducerea regatului și îndeplinirea datoriilor religioase²².

Cu ajutorul a două papirusuri (papirusurile Anastasi VII și Sallier II) putem fixa *Maximele lui Duauf* în aceeași epocă cu *Maximele lui Merikara*. *Maximele lui Duauf* au fost intitulate «Instrucțiuni pe care Duauf fiul lui Cheti le-a compus pentru fiul său Pepi, când îl conducea la școală printre copiii celor mai mari»²³.

Dintr-o epocă mai recentă, din vremea dinastiei a XII-a (1995—1790 î. Hr.), avem *Învățăturile lui Amenemhat către fiul său*. Aici, ca și în *Maximele lui Merikara*, este vorba de un faraon care adresează fiului său învățături și sfaturi. Amenemhat, ilustrul fondator al dinastiei a XII-a, în ultimii 10 ani ai domniei sale (1995—1985) a încredințat o parte din puterea de conducere a statului unuia dintre fiii săi, viitorul faraon Sesostriș I²⁴. În aceste *Învățături* Amenemhat recomandă fiului său vigilența și buna conduită în viață, și îl pune în gardă față de prieteni.

În afară de aceste culegeri de maxime despre înțelepciunea vieții ar putea fi citate și câteva opere, care însă au caracter de sentințe mai puțin pronunțat.

Epoca imperiului nou (la dinastia XIII-a în 1580 î. Hr.), este reprezentată în literatura didactică, prin două sau trei opere.

Mai întâi avem *Papirusul Lansing* de la sfârșitul dinastiei a IX-a (1100), care începe cu îndemnul unui scrib către ucenicul său prin care-l îndeamnă să depună tot zelul pentru studiu și muncă. Lucrarea se încheie cu mulțumirile sale aduse de ucenic stăpînului său. Opera este importantă deoarece din conținutul ei putem cunoaște concepția scribilor egipteni despre înțelepciune și comportarea în viață și totodată relațiile existente dintre stăpîn și ucenic²⁵.

Maximele lui Ani, editate de mult timp de Chobas, sînt mai recente, datînd din vremea dinastiei a XX-a (945—745 î.Hr.). În opera sa, scribul Ani adresează fiului său Khonshotep o serie de îndemnuri și-i prezintă precepte referitor la viața religioasă, la viața morală particulară și socială la politețe, la studiu etc.²⁶.

Maximele lui Amenemope adunate și editate de sir Wallis Budge, director al serviciului de antichități egiptene de la British Museum, au dat naștere la o literatură destul de bogată. E vorba de un text egiptean, de pe un sul de papirus cam de 3,70 m lung, cumpărat în 1888 din Egipt de marele savant și care a început să fie publicat parțial abia în anul 1922. Textul are 30 de capitole cu conținut moral și se aseamănă mult cu *Proverbele lui Solomon*, îndeosebi cu cele relatate în cap. XXIII, 17 — XXIV, 22. În publicația «Mémoires Champollion», editată de Biblioteca de înalte studii în memoria marelui egiptolog Champollion, profesorul Budge prezintă informații cu privire la textul egiptean, reproducînd unele texte egiptene cu traducerea lor. În anii 1923—1924 el a publicat textul integral al maximelor împreună cu traducerea lor. În același an (1924) egiptologul german Erman a adunat și a studiat textele din *Maximele lui Amenemope*, care se aseamănă nu numai prin idei, dar și prin expresii cu respectiva parte din cartea *Proverbele lui Solomon*.

Cu privire la soluționarea problemei asemănării care există între textul papirusului lui Amenemope și respectiva pericopă din *Proverbele lui Solomon*, pînă în

22. W. Golenischeff, *Les papyrus hiératiques*, no. 1115, 1116 A și 1116 B de l'Ermitage Impérial à St. Petersburg, Leipzig, 1913, p. 143.

23. A. Erman, *Die Literatur der Aegypten*, Tübingen, 1923, p. 101.

24. *Ibidem*, p. 106.

25. P. Humbert, *op. cit.*, p. 13.

26. *Ibidem*, p. 14.

prezent există o serie de ipoteze, care nu rezolvă însă pe deplin problema. După părerea lui Erman secțiunea din *Proverbe* ar reprezenta o operă încorporată mai târziu la această carte, socotită drept o compilație, secțiune pe care un scriitor iudeu sau arameean ar fi compus-o folosind înțelepciunea egipteană sau maximele lui Amenemope²⁷. Această părere a fost adoptată în anul 1942 de Alan H. Gardner din Anglia, iar de curând de Pierre Montet²⁸. Întrucît *Proverbele lui Solomon* au tot 30 de capitole ca și *Maximele lui Amenemope*, Montet, a ajuns la concluzia că *Proverbele lui Solomon* ar depinde de opera lui Amenemope²⁹. Dacă s-ar accepta această părere, atunci problema asemănării dintre *Proverbele lui Solomon* și *Maximele lui Amenemope* ar fi elucidată, deși ar trebui să se explice de ce opera lui Amenemope se deosebește așa de mult de alte opere sapiențiale din Egiptul antic, prin concepțiile sale religioase și morale și printr-o frazeologie care o apropie mai mult decît orice altă colecție de maxime, de cărțile Vechiului Testament. De aceea, în 1926, Simpson a susținut ipoteza după care n-ar fi exclus o sursă ebraică comună pentru compunerea *Maximelor lui Amenemope* și a *Proverbelor lui Solomon*. Mai târziu, în anul 1930, Kevin a susținut că autorul *Maximelor lui Amenemope* a cunoscut de mai înainte Cartea *Proverbelor*³⁰.

În timpul dinastiei a XX-a, în literatura egipteană au fost descoperite o serie de semitisme folosite în vocabularul și în concepțiile împămîntenite deja în Egipt. Și învățatul Griffith a fost surprins de utilizarea acestor semitisme, care constă în a atribui cuvintelor egiptene unul din sensurile secundare ale cuvintelor ebraice, derivate din cele fundamentale. Deoarece în *Maximele lui Amenemope* întîlnim 70 de cazuri caracteristice acestui procedeu, atunci este clar că textul egiptean este traducerea unui original ebraic. După Drioton sînt dovezi pentru a afirma acest lucru, mai întîi sintaxa, care sub aspect semantic are un colorit mai ebraic decît sintaxa egipteană, plină de fraze nominale, cu predicate participiale. În afară de aceasta în *Maximele lui Amenemope* se întîlnesc multe aluzii la anumite particularități sociale și religioase străine pentru Egipt ca: întîietatea acordată bătrînilor (Amen. I, 3; IV, 6; XV, 3—8), rolul permanent al construirii ariei în viața rurală (Amen. VIII, 18; XIX, 8). De aici s-a încercat să se afirme că ar fi existat două scrieri ebraice, din punct de vedere literar, o scriere mai scurtă, păstrată de cartea *Proverbelor* din Sfînta Scriptură și o scriere mai lungă, reprezentată în traducerea egipteană de *Maximele lui Amenemope*. Acum se pune întrebarea, care dintre ele a servit ca izvor pentru cealaltă. Ceea ce diferențiază versiunea lui Amenemope de *Proverbele lui Solomon* este menționarea unor lucrări întîmplătoare în Egipt întîlnite mai mult în prima decît în a doua, cum ar fi retragerea inundației (Amen. VI, 18; VII, 6), mențiunea crocodililor (Amen. IV, 16; VIII, 3), care sînt de fapt împrumuturi luate și adaptate de israeliții coloniei iudaice, din credințele egiptene. Israelii care făceau parte din comunitatea iudaică de pe teritoriul egiptean nu numai că au adoptat obiceiuri din Egipt, dar aveau și un cult pentru unele dintre zeitățile de acolo, ca de exemplu pentru zii Thot și Khnum. Probabil că originalul *Maximelor lui Amenemope* a fost dezvoltarea locală a unei vechi scrieri israelite, adusă de refugiați, scriere care a circulat în Palestina pînă cînd a fost culeasă de colecționarul cărții *Proverbele lui Solomon*. În Egipt, un scrib al coloniei ebraice, scriind pentru această colonie în

27. Pr. Ath. Negoitșă, *O carte ebraică sub acoperîmintul egiptean*, în «Glasul Bisericii», XX (1961), nr. 5—6, p. 437.

28. P. Montet, *Egypte et la Bible*, Neuchâtel, 1959, p. 112.

29. *Ibidem*, p. 113.

30. Pr. Ath. Negoitșă, *op. cit.*, p. 441.

limba ebraică, a trecut la o refacere și o amplificare a aceleia scrieri pentru ca ea să exprime mai viu morala acestei comunități aflată pe teritoriul egiptean.

Cu aceasta, vechea scriere israelită de 30 de capitole a fost dezvoltată într-o carte frumoasă, care ar fi stat la baza *Maximelor lui Amenemope*. După egiptologul Alan Gardner, data manuscrisului principal care a păstrat *Maximele lui Amenemope* ar putea fi fixată între dinastia a XXI-a (sec. XI î. Hr.) și domnia lui Darius (sec. VI). O anumită particularitate din religia comunității iudaice de pe teritoriul egiptean ar putea duce la concluzia că această comunitate, unde au fost compuse *Maximele lui Amenemope*, era din Samaria.

Luând în seamă acest lucru se poate plasa așezarea acestei comunități în Egipt, după distrugerea regatului lui Israel și după împrăștierea locuitorilor, evenimente care au avut loc în anul 722 î. Hr.³¹.

Numele de Amenemope sub care ne-a apărut traducerea egipteană a celei de a doua scrieri ebraice, era numele unui personaj istoric, fiul lui Kanecht³², care a fost funcționar al cadastrului de la Akhmim cam pe la sfârșitul dinastiei a XXI-a. El era considerat om sfânt (Amen. II, 8) și cărturar (Amen. I, 14). Deci scrierea *Maximele lui Amenemope* a păstrat, sub acoperămint egiptean, manualul de morală al unei comunități iudaice din secolul VII³³.

Această părere pare a explica în mod foarte general raportul dintre cele două texte.

Scoala biblică de la Ierusalim, care a tradus Sfânta Scriptură după originalul ebraic (cunoscută sub numele de *Biblia de la Ierusalim*, Paris 1961), rezolvă problema asemănării dintre *textul lui Amenemope* și cartea *Proverbele lui Solomon* în mod ipotetic în sensul existenței unei influențe egiptene asupra acelor înțelepți anonimi ale căror maxime au intrat în cartea *Proverbelor*. Existența unor subtitluri la secțiunile mai mici din cartea *Proverbelor*, ne dă posibilitatea să putem susține că titlul general al cărții *Proverbele lui Solomon* nu poate fi luat în sens strict literar și că el acoperă toate colecțiile care au intrat în această carte. Titlul general se referă și la acea colecție cu titlul de *Cuvintele celor iscusțiți* (Proverbe XXII, 17 — XXIV, 34) care conține maximele unor înțelepți anonimi.

După traducătorii *Bibliei de la Ierusalim*, maximele din colecția acelor înțelepți anonimi s-ar fi inspirat din maximele egiptene ale lui Amenemope, scrise pe la începutul primului mileniu (î. Hr.) cu mențiunea că «imitația nu este servilă și păstrează originalitatea gânditorului israelit». În acest caz partea principală a cărții *Proverbelor* (cap. X—XXIX) poate fi datată cu certitudine înainte de exil, iar după exil la această parte au fost adăugate și unele scrieri posterioare exilului, încât secolul V î. Hr. ar fi epoca în care cartea *Proverbelor* și-a primit forma ei definitivă³⁴.

În ce măsură s-ar putea accepta această teză este greu de spus, deoarece, pe de o parte, data scrierii lui Amenemope oscilează între anii 1000—600 î. Hr., iar pe de altă parte raportul dintre cele două scrieri rămâne încă obiect de discuție. Din acest motiv unii cercetători (P. Mallon) admit dependența cărții biblice de scrierea egipteană, alții susțin dependența comună a ambelor scrieri, fie de un izvor egiptean, fie de un izvor ebraic; alții (Dhorme) consideră asemănările drept ceva acci-

31. *Ibidem*, p. 442—444.

32. P. Humbert, *op. cit.*, p. 16.

33. Pr. Ath. Negoiță, *op. cit.*, p. 444—445.

34. La Sainte Bible traduite en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem, Paris, 1961, p. 799.

dental, în timp ce alții (P. Humbert, Duesberg) afirmă superioritatea maximelor biblice față de literatura gnostică străină³⁵.

În această situație, plecând de la faptul că la multe popoare antice au existat colecții de maxime, care puteau ușor circula și influența reciproc, s-ar putea admite că și colecția acelor înțelepți anonimi (Prov. XXII, 17 — XXIV, 34) ar fi fost influențată de înțelepciunea străină mai ales că maximele erau o preocupare dominantă a înțelepților, ele fiind destinate instruirii omului pentru viața lui morală și socială. Era firesc apoi ca aceste maxime să fie trecute prin filiera gândirii fiecărui înțelept, care să le imprime o doctrină religioasă-morală corespunzătoare concepției respectivului gânditor.

Raportul dintre cele două concepții despre înțelepciune.

Poezia didactică din care face parte și cartea *Proverbele lui Solomon* nu este ceva specific poporului evreu, dovadă că ea a existat la egipteni înainte de *Proverbele lui Solomon*. În general toate popoarele orientale s-au folosit mult de poezia gnostică la instruirea și educarea tineretului, pentru viața socială.

Sentințele, aforismele și frazele scurte au creat o metodă nouă de instruire, fiindcă adevărul prezentat sub formă de imagini, sentințe, enigme, fabule este mai accesibil tineretului. «O maximă scurtă și plină de sens trezește poporul și-l poate liniști cu mai mult folos decât un discurs bine întocmit»³⁶. Datorită faptului că poezia gnostică s-a dezvoltat și o întâlnim la toate popoarele antice ca rezultat al cugetărilor mai înalte și ca mijloc de instruire și formare a omului pentru viață, era firesc să întâlnim aceste colecții de maxime și la poporul egiptean.

Astfel preoții egipteni, cit și druzii galilor, filozofii indieni și greci, marii conducători de popoare ca Solon, Iuliu Cezar, Marc Aureliu ne-au lăsat maxime morale în care ei au concretizat rezultatul experienței și reflecțiilor lor și al popoarelor de atunci cu scopul de a-l instrui și de a-l pregăti pe om pentru viață.

Din materialul documentar cunoscut se poate afirma cu certitudine că există o prioritate a concepției egiptene despre înțelepciune față de concepția despre înțelepciune din *Proverbele lui Solomon*. O dovadă în acest sens este faptul că Moise a fost instruit în înțelepciunea egipteană; «Moise a învățat toată înțelepciunea egiptenilor și era puternic în cuvinte și în fapte» (Fapte VII, 22). Datorită faptului că maximele, care exprimă sfaturi sau îndemnuri cu caracter moral-instructiv în cea mai mare parte sînt scoase din îndelungata experiență a bărbaților înțelepți, a filozofilor și conducătorilor de popoare, este firesc să întâlnim o asemănare nu numai de fond ci uneori chiar și de formă între maximele din colecțiile egiptene și *Proverbe*. Acest lucru se poate susține datorită faptului că maximele născute din experiența unui popor au circulat și au devenit un bun al întregii omeniri. Astfel de maxime sau pilde au circulat și la poporul evreu născute din înțelepciunea populară, pe care bărbați înțelepți le-au colecționat chiar înainte de Solomon, colecții de care s-a folosit Solomon la alcătuirea cărții *Proverbelor*.

Apariția genului didactic într-o formă desăvârșită la evrei, cum este în *Proverbe*, nu se putea face decât într-o perioadă de înflorire și pace și în persoana lui Solomon. Dacă genul liric al poeziei ebraice atinge cele mai înalte culmi în *Psalmi* lui David, genul didactic se desăvârșește în *Proverbele* lui Solomon. Ele nu sînt numai simple maxime născute de înțelepciunea populară și de cugetările unor oameni în-

35. A. Robert et. A. Feuillet, *Introduction à la Bible*, Tournai (Belg), 1950, p. 631.

36. Mgr Melnam, *op. cit.*, p. 317

țelepți, ci ele reprezintă și o doctrină și o morală în care autorul a fost călăuzit de Sfântul Duh: «Și, pe lângă că Eclesiastul a fost un înțelept, el a dat învățătură poporului, a cîntărit, a cercetat și a întocmit o mulțime de pilde. Eclesiastul s-a străduit să le și scrie întocmai» (Eclesiast. XII, 9—10). *Proverbele lui Solomon* călăuzesc viața omului sub aspect religios, moral și social. Pentru educația religioasă, morală și socială a poporului ales, care trebuie să rămînă străin de orice idolatrie păgînă și care trebuie să asculte de adevăratul Dumnezeu, Solomon a adunat o seamă de proverbe, care au alcătuit cartea *Proverbelor*. În acest caracter specific religios-moral al fondului, bazat pe doctrina monoteismului biblic, concepția despre înțelepciune din cartea *Proverbelor* se deosebește fundamental de concepția despre înțelepciune din colecțiile egiptene.

În colecțiile egiptene se poate întîlni o concepție despre înțelepciune în aspectul ei subiectiv, de îndrumător al oamenilor dar nu se întîlnește și aspectul obiectiv al înțelepciunii, care rămîne ceva propriu și specific numai concepției despre înțelepciune din *Proverbe*, deoarece toată doctrina maximelor din *Proverbe* are o bază religioasă specifică poporului evreu, credința într-un singur și adevărat Dumnezeu. Morala maximelor din textele egiptene se deosebește de aceea a maximelor din *Proverbe*, fiindcă în textele egiptene morala are numai un aspect laic și social, pe cînd în *Proverbe* este o morală religioasă, avînd ca substrat doctrina monoteismului biblic. Înțelepciunea din *Proverbe*, izvorită din temerea de Dumnezeu, îl călăuzește și-l ajută pe om la împlinirea datoriei lui față de Dumnezeu, față de sine și față de aproapele. Maximele morale privitor la datoriile credinciosului către Dumnezeu își găsesc temelia în concepția sau credința despre divinitate, de aceea în *Proverbe* credința într-un Dumnezeu adevărat este puternic accentuată.

În felul acesta trebuie privit și explicat raportul dintre concepția despre înțelepciune din colecțiile egiptene și cea din *Proverbele lui Solomon*. Există asemănări, dar există și o mare deosebire, care pune pe un plan mai înalt și deosebește fundamental concepția despre înțelepciune din *Proverbe* de concepția egipteană despre înțelepciune.

CALOIANU VIOREL

O OPERĂ REPREZENTATIVĂ A LITERATURII LITURGICE RUSEȘTI: „NOVAIA SCRİJAL“ (TABLA NOUA), A ARHIEPISCOPULUI VENIAMIN KRASNOPIEVKOV *

Dorința credincioșilor de a cunoaște măcar în parte cultul divin public, învățăturile de credință și regulile de viață creștină, constituia și constituie în Biserică un obiect al învățămîntului catehetic. Așa au naștere tîlcuirile liturgice, care au avut la început un caracter de popularizare, cu forme simple de expunere, pe înțelesul tuturor¹.

* Lucrare de seminar susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie, și întocmită sub îndrumarea P. C. Prof. Pr. Ene Braniște care a dat și avizul de publicare.

1. Pr. Prof. Ene Braniște, *Explicarea botezului în catehezele baptsmale ale Sf. Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», XXII (1970), nr. 7—8, p. 509.

După cum, deci, nevoia explicării sau lămuririi Sfintei Scripturi a creat o exegeză biblică, tot așa și necesitatea comentariilor asupra cultului divin public a dat naștere la tilcui și comentarii liturgice². Dintre acestea din urmă unele au forma de omilii sau de cuvântări catehetice, ca cele rămase de la sfinții: Chiril, arhiepiscopul Ierusalimului († 386), Ioan Gură de Aur († 407), Ambrozie al Milanului († 397) și episcopul Teodor de Mopsuestia († cca. 428); altele au forma de tratate teologice, ca cele rămase de la Sfântul Maxim Mărturisitorul († 662), patriarhul Gherman I al Constantinopolului (secolul al VIII-lea), Sfântul Teodor Studitul († 826), episcopul Teodor de Andida (secolele al XI-lea — al XII-lea), Nicolae Cabasila (sec. al XIV-lea), arhiepiscopul Simeon al Tesalonicului (sec. al XV-lea) și alții.

Un astfel de comentariu liturgic a scris în secolul trecut, arhiepiscopul rus Veniamin Krasnopievkov, cu titlul *Tablă nouă (Novaia scrijal)*³. Pentru că el reprezintă o operă importantă în literatura liturgică ortodoxă, socotim folositoare o prezentare generală a acestuia.

1. *Viața și opera lui Veniamin Krasnopievkov.*

Veniamin Krasnopievkov, arhiepiscop de Nijegorod și Arzamask, s-a născut în anul 1739. La vârsta de 20 ani intră în mănăstire, iar în anul 1768, a îndeplinit funcția de prefect al seminarului Alexandru Nevski. După 2 ani (1770), ocupă funcția de stareț cu rangul de arhimandrit, al mănăstirii Staro-Ladojsk cu hramul Sfântul Ierarh Nicolae, apoi ca arhimandrit al schitului Sfântul Serghe. Deși încă tânăr, în 1774 a fost hirotonit episcop de Olonețk, iar în anul 1775 a fost mutat la Arhanghelsk. În ultima parte a vieții sale, începând din anul 1798, episcopul Veniamin a fost transferat la Nijni-Novgorod (azi orașul Gorki), unde a murit la 16 martie 1811⁴.

Episcopul Veniamin ne-a lăsat multe scrieri⁵, dintre care de cea mai mare importanță este lucrarea intitulată *Tablă nouă sau descrierea despre biserica, despre liturghie și despre toate slujbele și obiectele bisericești*, pe care Veniamin Krasnopievkov a tipărit-o pentru prima oară în anul 1803. A doua oară, *Tabla nouă* a fost editată în anul 1806, fiind revizuită de autor. Ediția a treia și ultima apărută în timpul vieții sale, a ieșit de sub tipar în 1810.

Succesul cărții ni-l arată deasa ei întrebuințare. Ea a fost redactată însă într-o limbă arhaică, impregnată cu mulți termeni grecești și latinești. Pentru ca această operă a lui Veniamin să poată fi pe cât posibil mai înțeleasă și folositoare tuturor cititorilor ortodocși, editorii N. P. Korablev și M. M. Sirlacov au propus unui cunoscut scriitor bisericesc să îndrepte lipsurile *Tablei noi*, încât în anul 1857 a apărut o nouă ediție, mai îngrijită, al cărei plan, orânduirea materiei și chiar cuprinsul au rămas neschimbate, fiind îmbunătățită numai limba, controlându-se mărturiile Sfinților Părinți ai Bisericii și ale canoanelor după textul cărților canonice editate sub controlul Sfântului Sinod al Bisericii ruse de atunci. O nouă ediție a *Tablei noi* își face apariția în anul 1858, având adăugate câteva desene și viniete la începutul capitolelor, cât și înșirarea alfabetică a părților, a subiectelor în cadrul fiecărei părți și a numerelor proprii, menționându-se paragrafele și paginile unde se vorbește despre ele în *Tabla nouă*. Ca și edițiile precedente și aceasta s-a epuizat tot atât de repede. Au urmat ediții după ediții, dintre care amintim pe cele din 1859, 1870 și 1882 ș.a. *Tabla nouă* a avut un număr mare de ediții, toate epuizându-se la scurt timp după apariție. Încă de pe la sfârșitul secolului trecut ea constituia chiar o raritate bibliografică⁶, deși s-a mai tipărit în alte noi ediții la începutul secolului nostru.

2. Idem, *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, București, 1934, p. 3.

3. *Ibidem*, p. 7 ș. u.

4. Veniamin, arhiepiscop de Nijegorodsk și Arzamask, *Новая Скрижалъ*, S. Petersburg, 1801, p. III. Este a 15-a ediție a acestei lucrări, care ne-a fost accesibilă și pe care o utilizăm.

5. El a scris o amănunțită descriere istorică a eparhiei de Arhanghelsk, tipărită în minețul rus din 1795; a tradus în limba rusă *Trebnicul (Moltfelnicul)* lui Goar și sub directă sa supraveghere s-a tradus din limba latină «*Istoria despre animalele necuvântătoare, cu adăugiri morale folositoare, din natura lor luate*» (Vezi *Novaia scrijal*, ed. cit., p. III).

6. Veniamin, arhiepiscop de Nijegorodsk și Arzamask, *op. cit.*, Prefață p. III-IV.

Lucrarea lui Veniamin cuprinde patru părți, unele ediții avînd în general desene și gravuri pe lemn de L. Siriacov⁷.

Primele ediții au avut titlul de *Tablă (Scrijal)*, dar în urma revizuirii din 1859, cărții i s-a adăugat și cuvîntul nouă (*novaia*). Diferența constă în aceea că, în *Tablă* sînt expuse numai capitolele cu mici explicații, pe cînd *Tabla nouă* cuprinde patru părți cu explicații detaliate.

Partea I cuprinde noțiuni despre biserică în sensul de locaș de cult, despre toate părțile ei și despre toate lucrurile din biserică și întrebunțările lor.

În partea a II-a sînt descrise slujbele serviciului divin zilnic, felul cum sînt redată în liturghierele preoțești, cît și explicații în legătură cu cele patru posturi mari.

Partea a III-a, cuprinde rînduiala hirotesiilor, hirotoniilor, zidirea bisericilor și sfințirea lor.

Partea a IV-a, cuprinde rînduielele și rugăciunile credincioșilor în diferite momente și împrejurări din viață (slujbele ierurghiilor).

Cei ce parcurg cu atenție capitolele *Tablei noi*, observă că Veniamin a folosit numeroase izvoare biblice și patristice, citînd îndeosebi din operele Sfinților Părinți ai primelor secole.

O altă caracteristică a *Tablei noi*, este aceea că are un stil ușor de înțeles, fiind accesibilă tuturor cititorilor, indiferent de gradul de cultură.

2. Cuprinsul *Tablei noi*. Prima parte cuprinde 13 capitole.

Capitolul I tratează despre numele și sfințenia bisericii. Sînt explicate denumirile ei, obiectele din ea și simbolurile ei. În aceeași măsură o atenție deosebită este acordată materiei necesare pregătirii darurilor la proscomidie.

Capitolul al II-lea este intitulat: «Despre principalele părți ale bisericii». Aici autorul dă explicații cu privire la «casa Domnului» sau «casa de rugăciune», căreia îi face o descriere amănunțită. Vorbînd despre sfîntul altar, arhiepiscopul Veniamin ia ca teme texte canoanelor 19 și 43 ale Sinodului de la Laodiceea precum și canonul 69 al Sinodului al VI-lea ecumenic de la Constantinopol.

La întrebarea: De ce Biserica are trei părți distincte, Veniamin răspunde că și Moise a făcut cortul mărturiei compus din trei părți și tot la fel și templul lui Solomon. Veniamin folosește texte din Sfîntul Apostol Pavel (Evrei IX, 1), și din tratatul Sfîntului Vasile cel Mare «Despre Sfîntul Duh», pentru a argumenta necesitatea celor trei părți ale bisericii.

Capitolul al III-lea este intitulat: «Sfînta masă și apartenența ei». Acest capitol are șase subdiviziuni tratînd îndeosebi originea cuvîntului altar precum și însușirile și simbolismele sfîntei mese. Altarul este jertfelnic și școală a cuvîntului lui Dumnezeu, după cum ne mărturisește Sfîntul Evanghelist Ioan în Evanghelia sa (Ioan VII, 46).

Capitolul al IV-lea tratează despre un element mai puțin întîlnit în zilele noastre în sfîntul altar — baldachinul. Veniamin, citînd pe Sfîntul Gherman al Constantinopolului⁸, ne vorbește despre baldachinul din biserica Sfîntei Sofia din Constantinopol.

Capitolul al V-lea se ocupă cu semnificația locului și a scaunului «celui de sus», precum și de spațiul din spatele Sfîntei mese. Este citat Sfîntul Ioan Gură de Aur, care a numit locul arhierelui «locul cel de sus». Veniamin amintește de Eusebiu de Cezareea, care în *Istoria bisericească* (cartea a 10-a, capitolul IV), spunea: Constantin cel Mare a zidit biserică, a înfrumusețat-o cu multe lucruri, dar a avut grijă să facă un scaun numit «cel de sus»⁹, unde a stat Grigorie de Nazianz; de asemenea, Sfîntul Anastasie a avut cîntea de a sta în «locul cel de sus», fiind înconjurat de preoți și diaconi (p. 20).

7. *Ibidem*, p. IX.

8. Arhiepiscopul Veniamin, în *Tabla nouă* confundă pe Sf. Gherman patriarhul Constantinopolului cu un oarecare Sf. Gherman al Ierusalimului.

9. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească și viața lui Constantin cel Mare*, trad. rom. de mitropolit primat Iosif, București, 1896, p. 319.

«Scaunul cel de sus» simbolizează locurile de unde Iisus învăța mulțimile și locul înălțării Lui la cer, zice Veniamin. Episcopii și preoții ca urmași ai lui Hristos, reprezintă și simbolizează pe însuși Hristos ieșit la propovăduire. De aceea pe perețele absidei altarului, în spatele «scaunului celui de sus», în bisericile ortodoxe de obicei, se află pictată icoana lui Iisus.

Capitolul al VI-lea tratează despre necesitatea și însușirile proscomidiarului (jertfelnicului), precum și a locului de păstrare a veșmintelor (diaconiconul). Se menționează că, de regulă, proscomidiarul trebuie să fie așezat în partea de nord a sfintului altar, simbolizând locul nașterii — Betleemul, iar diaconiconul în partea de sud, ca loc de păstrare a obiectelor necesare cultului divin: veșmintele, sfintele vase, luminările, tămia etc.

Capitolul al VII-lea tratează despre iconostas, solee și amvon. Veniamin accentuează necesitatea iconostasului (tămplei), citindu-l pe Eusebiu de Cezareea, care afirmă că pe vremea împăratului Constantin cel Mare existau mici grilaje care împiedicau pe credincioși de a pătrunde în sfântul altar (p. 26). Sînt apoi enumerate icoanele care trebuie așezate pe el și ordinea lor, așa cum le găsim de obicei în toate bisericile ortodoxe. Urmindu-l pe Simeon al Tesalonicului, Veniamin Krasnopievkov vorbește despre solee ca fiind folosite de ipodiaconi și citeti, iar amvonul ca locul de unde propovăduiesc și citesc preoții și diaconii, așa cum se face mențiunea și în canonul 15 al Sinodului de la Laodiceea.

Capitolul al VIII-lea tratează despre ușile împărătești și cele diaconești. Se menționează necesitatea și modul de fixare a dverei sau perdelei de la ușile împărătești.

Capitolul al IX-lea tratează despre făclii, ceară, untdelemn și tămie. Pentru înfrumusețarea sfintelor lăcașuri cît și din nevoie de lumină, în biserici, în trecut și azi, s-au folosit pentru iluminat făcliile (luminările), candelarele, sfeșnicele etc. Datorită acestora, s-a dezvoltat arta confecționării sfeșnicelor și a policandelor cu forme diferite. Credincioșii aduceau cu evlavie la sfintele locașuri ceară curată și untdelemn, iar pentru îmbalsămarea aerului era întrebuițată tămia.

Capitolul al X-lea are drept temă descrierea pridvorului. În legătură cu această parte Veniamin vorbește despre cei chemați la pocăință (penitenți). Se dau explicații asupra categoriilor de credincioși. Este citat Sfântul Vasile cel Mare, care împărțea pe cei ce asistau la slujbele din biserici în patru categorii: a) Cei ce își plingeau păcatele (penitenții cu păcate grele); b) Ascultătorii (penitenții care puteau sta în pronaos); c) Cei chemați (catehumenii); d) Cei ce ședeau cu credincioșii în naos (consistentes). La fel și Sfântul Grigorie făcătorul de minuni zicea: cei ce ședeau cu credincioșii aveau grijă de ușile bisericii și scoteau pe cei nevrednici la vremea cuvenită (p. 40). Cît privește pridvorul, Veniamin îl considera ca fiind locul rezervat catehumenilor.

Capitolele al XI-lea și al XII-lea sînt închinăte studiului sfintei cruci și al sfintelor icoane. Se dau explicații în legătură cu apariția și întrebuițarea lor din cele mai vechi timpuri, fiind citate texte din scrierile Vechiului și Noului Testament.

Capitolul al XIII-lea, ultimul capitol al primei părți, dă explicații asupra timpului rugăciunii, care trebuie îndeplinită după spusa prorocului David: «Bine voi cuvînta pe Domnul în toată vremea» (Psalmul XXXIII, 1).

Se dau sfaturi pentru rugăciunea din tot timpul și pentru participarea la cele șapte laude biserești ale serviciului divin zilnic.

În ultima diviziune a capitolului menționat autorul amintește regula care prescrie că într-o zi un preot nu poate săvîrși decît o singură sfințită liturghie, fiindcă și Hristos a murit o singură dată, aducîndu-se jertfă pentru păcatele noastre.

Partea a doua a cărții vorbește despre slujbele care se află în liturghierul preotesc și despre post.

În capitolul I, Veniamin Krasnopievkov, dispunînd de un material suficient, a acordat o atenție deosebită sfintelor slujbe ale serviciului divin zilnic. El descrie și explică o parte din laudele biserești, începînd cu *vecernia*. Amintim numai părțile din rînduiala *vecerniei* explicate de el în mod special, și anume: a) Cum trebuie săvîrșit vohodul mic; b) Explicații asupra *prochimenului*. Veniamin spune că acesta este anunțarea sau vestirea sărbătorii ce va fi prăznuită; c) Cînd se face slujbă cu

priveghere și deci vecernia este unită cu utrenia, la stihovna vecerniei în pridvor, se oficiază *litia*, cu cele două părți ale ei. După litie sînt miruiți credincioșii, miruire care se efectuează numai la priveghere în Biserica Ortodoxă Rusă spre deosebire de alte biserici și de Biserica noastră, care miruiește pe credincioși după fiecare slujbă.

În capitolul al II-lea, Veniamin descrie și explică slujba pavecernitei mari și mici. Rînduiala descrisă este cea cunoscută din ceasloavele noastre. Autorul menționează timpul cînd se săvîrșește această slujbă și părțile componente ale rînduiei ei. Comentează Psalmul 50 și simbolul credinței, care fac parte din rînduiala celor două slujbe.

În capitolul al III-lea, autorul se ocupă cu miezonoptica. Această slujbă se săvîrșește la miezul nopții, ea fiind compusă din psalmi și rugăciuni. Autorul crede că originea ei este destul de veche și în acest sens citează binecunoscutele cuvinte ale psalmistului David despre rugăciunea de la miezul nopții: «La miezul nopții m-am sculat ca să Te laud...» (Psalmul CXVIII, 62). De asemenea, în miez de noapte, Sfîntul Apostol Pavel și Sila s-au rugat cînd erau întemnițați în Filipi, laudînd pe Dumnezeu în cîntări (Fapte XVI, 25).

Capitolul al IV-lea se ocupă cu utrenia. Este tratată pe larg rînduiala utreniei, începînd cu timpul săvîrșirii ei. Veniamin se oprește la anumite cîntări pe care le explică. Astfel, el se referă la tropar, la polieleu, la ipacoi, la Evanghelie, la canon și altele.

Capitolul al V-lea se ocupă cu slujirea Ceasurilor, cuprinzînd în general puține mențiuni vrednice de reținut.

Capitolul al VI-lea tratează despre sfînta liturghie.

În primul paragraf al acestui capitol, Veniamin lămurește pe cititor asupra valorii și instituirii Sfîntei Euharistii. El amintește denumirile purtate de această slujbă: Sfînta Liturghie, Cina cea de Taină, Euharistie sau împreună slujire etc. Sfînta Liturghie este denumită ceremonie și taină la care participă întreg poporul. Ea este primită de la însuși Fiul lui Dumnezeu. Este o taină, fiindcă sub chipul vinului și al pîinii ni-l prezintă pe însuși Hristos, Mîntuitorul lumii.

În trecut, momentul sau timpul săvîrșirii sfîntei liturghii era ceasul al treilea din zi, care echivaloază cu ora 9 dimineața. În biserici credincioșii sînt orientați cu fața la răsărit unde se află iconostasul dominat de icoanele Mîntuitorului Hristos și a Maicii Domnului. În continuare autorul dă explicații cu privire la veșmintele liturgice și obiectele de cult.

Fiind o taină deosebită, creștinii veneau la slujbă într-o ținută vestimentară deosebită. La fel și slujitorii se îmbrăcau cu alte haine în timpul slujbei. Veșmintele folosite la serviciul divin au început să se deosebească curînd, dar numai prin calitatea și prin culoarea lor albă. Dintre veșmintele de odinioară, multe sînt și azi întrebuintate în cultul Bisericii Ortodoxe, cum sînt: *stiharul*, veșmînt comun celor trei trepte. La început era de culoare albă, simbolizînd lumina și curăția îngerească. Veșmîntul avea trei galoane (panglici) simbolizînd legăturile cu care a fost legat Hristos în timpul Patimilor, cînd a fost dus în fața lui Caiafa și Pilat.

Orarul este un veșmînt specific diaconului. Autorul explică originea cuvîntului *orar*, dînd în același timp lămuriri cum trebuie îmbrăcat și folosit orarul în timpul slujbei. Se amintește regula că toate veșmintele înainte de îmbrăcarea lor trebuie binecuvîntate.

Mînceuțele (ἐπιθράβια sau *rucavițele*), simbolizează legăturile mîinilor lui Iisus în fața lui Pilat. *Epitrahilul* este veșmîntul preotesc și arhieresc fără care nu se poate săvîrși nici o slujbă. *Brlul* simbolizează slujirea pe care o face Mîntuitorul pentru oameni și față de oameni. *Nabedernicul* sau *epigonatul*, este un semn distinctiv acordat unor preoți, el fiind și unul dintre veșmintele arhieresti. Simbolizează biruința morții, puterea și înțelepciunea omenească. *Felonul* preotului simbolizează slava dumnezeiască, iar *sacosul*, veșmînt arhieresc cu multe cruci pe el, simbolizează suferința lui Hristos. *Omoforul* mare și mic este un veșmînt purtat numai de arhieru.

Veniamin arată în continuare că în afară de veșminte, arhieru poartă și semne distinctive, cum sînt: *engolpionul* și *crucea*. Ele simbolizează credința, după cum zicea Simeon al Tesalonicului, iar purtarea lor pe piept mărturisirea credinței din toată inima.

Mitra a fost purtată mai întâi de episcopii romani și alexandrinii. Se crede că cei vechi o purtau, iar Constantin cel Mare ar fi dat papei Silvestru o gramată prin care îi da voie să poarte coroană, ca fiind primul dintre creștinii Bisericii sale. El nu a vrut să poarte coroană, ci o simplă banderolă, așa cum purtau împărații în trecut. Sfântul Chiril al Alexandriei în timpul slujbelor purta mitră, fiindcă suferea de o boală de cap (p. 143). Mitra simbolizează coroana de spini, iar uneori Evanghelia lui Hristos.

Mantia, cirja și acoperământul cirjei (rojki), sînt obiecte strict arhieresti.

În timpul slujbelor arhieresti nu trebuie să lipsească *dicherul, tricherul*, precum și o luminare aprinsă¹⁰.

Apropiindu-se vremea sfintei liturghii, după ce slujtorii s-au îmbrăcat, se spală, simbolizînd prin aceasta curățirea de orice greșeală și fărâdelege, ca apoi să pregătească sfintele daruri la proscomidie. Sfântul Chiril al Ierusalimului și patriarhul Gherman al Constantinopolului dau sfaturi ca preotul să se apropie de mîinile curate de Sfînta Masă. În timpul spălării mîinilor preoții rostesc rugăciunea spălării. Apoi diaconul apropiindu-se de proscomidia zice: «Binecuvîntează, stăpîne!», preînchipuind smerenia lui față de preot. Preotul ia prescura făcută din piine dospită, totdeauna avînd două părți. Luînd apoi copia, care simbolizează sulița cu care a fost străpuns Iisus pe cruce, preotul scoate Sfîntul Agneț, care are imprimată pecetea, cu cuvintele: Iis. Hr. Ni. Ka. Pecetea este rotundă sau pătrată.

La proscomidie este comemorată întreaga istorie a mîntuirii: nașterea, copilăria, patimile și moartea Domnului. De asemenea și sfîntele vase au și ele simbolismele lor. Discul preînchipuie ieșea. Potirul amintește paharul de la Cina cea de Taină. Acoperămintele amintesc de hainele pruncului Iisus. Steluța închipuie steaua magilor etc. Cît privește materiile jertfei ele sînt: agnețul, apa și vinul, care se vor preface în trupul și sîngele Domnului. Din prescura a doua preotul scoate o miridă în cinstea Maicii Domnului și apoi din a treia prescură miridele pentru sfinți, din prescura a patra mirida viilor, iar din ultima prescură, a cincea, miride pentru morți. Proscomidia se încheie cu căderea darurilor, în timp ce se rostește troparul: «În mormînt cu trupul...», și otpustul mic, zis în taină.

Capitolul al VII-lea este închinat tot sfintei liturghii. Autorul face mențiunea că liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur nu este prima liturghie, ci ea este o derivație a liturghiei Sfîntului Iacob. Ca orice sfîntă slujbă, liturghia începe cu binecuvîntarea: «Binecuvîntată este împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh...». Observăm clar că sînt pomenite cele trei persoane ale Dumnezeirii. Diaconul sau preotul continuă cu ectenia mare; o formă veche a ei o găsim în liturghia descrisă în «Așezămintele apostolice», în cartea a opta, capitolul al X-lea (p. 163)¹¹.

Antifoanele sînt compuse din versete ale psalmilor XCI și XCIV («Bine este a ne mărturisii Domnului...», «Veniți să ne bucurăm de Domnul...»), numiți astfel deoarece sînt intonați antifonic, alternativ. După primul și al doilea antifon, credincioșii primesc îndemnul la rugăciune prin ectenii mici cu ecfonie. La vremea vohodului mic, se deschid ușile împărătești simbolizînd ieșirea lui Hristos la propovăduirea Evangheliei și arătarea Lui în lume, timp în care la strane se cîntă Fericitirile. Totodată vohodul mic mai simbolizează toate locurile pe unde a fost Iisus. Diaconul zice: «Înțelepciune, drepti!», și intră cu Sfînta Evanghelie în altar, iar credincioșii răspunzînd zic: «Veniți să ne închinăm...». Înaintea diaconilor și a preoților la vohod merge o persoană cu o luminare aprinsă, închipuînd pe Ioan Botezătorul și pe ceilalți proroci, care au propovăduit venirea Lui. Diaconul care îl ajută pe arhieru să se îmbrace reprezintă pe îngerii și apostolii care au înconjurat pe Iisus în viața pămîntească. Tot așa și preoții, înainte de începerea sfintei liturghii vin lîngă arhieru, simbolizînd pe îngerii care au slujit lui Hristos (Matei IV, 11). După cuvintele «Înțelepciune, drepti!» preoții intră în sfîntul altar, sărutînd, după obiceiul din Biserica Ortodoxă Rusă, icoana Mîntuitorului și a Maicii Domnului de pe ușile împărătești, căci prin Hristos am ajuns la Dumnezeu și Tatăl. Se cîntă «Întru mulți ani

10. Mai pe larg despre veșmintele bisericești, întrebunțarea și simbolismul lor, vezi la Pr. V. Gregorian; *Veșmintele liturgice în Biserica Ortodoxă*, Craiova, 1941.

11. Veniamin atribuite în mod greșit această liturghie lui Clement Alexandrinul, în loc de Clement Romanul, de care e vorba în locul respectiv din *Constituțiile apostolice*.

stăpîne» (εις πολλά ἐτη, Δέσποτα). La strană se continuă cu troparele. Diaconul zice: «Binecuvîntează, Stăpîne, vremea cîntării întreit sîntă» și urmează imnul «Sfînte Dumnezeule»... Arhiereul ia dicherul, făcînd semnul sfîntei cruci deasupra Sfîntei Evanghelii de trei ori, ceea ce simbolizează preamărirea celor două firi din persoana Mîntuitorului, cît și preamărirea lui Hristos împreună cu Tatăl și Duhul Sfînt; apoi iese prin ușile împărătești și binecuvîntează poporul de trei ori. Tricherul este ținut de un diacon care stă în dreptul scaunului celui de sus.

Preoții și arhiereul se îndreaptă apoi către scaunul cel de sus, de unde vor asculta citirea Apostolului. Arhiereul zice: «Pace tuturor», el reprezentînd pe Hristos la propovăduire. Urmează citirea Sfîntei Evanghelii, de la amvon, care simbolizează propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu făcută de apostoli în afara Ierusalimului, către toate neamurile. Apropiindu-se sfîrșitul primei părți a tainei, se face, prin ectenii, pregătirea celor chemați spre a ieși din biserică.

După liturghia catehumenilor urmează în continuare, *liturghia credincioșilor* cu părțile ei.

În timpul cîntării heruvicului, imn de laudă adresat Sfîntei Treimi, slujitorii și credincioșii se pregătesc pentru a participa la jertfa euharistică. Arhiereul fiind acela care coordonează, în cazul de față, Sfînta slujbă, se pregătește în vederea jertfirii, spălîndu-și mîinile. Se deschid sfîntele uși și se tîmliază în vederea vohodului mare, ce se va efectua. Se face vohodul, transportîndu-se sfîntele daruri de la proscomidiar la sfînta masă și rostindu-se pomeniri. Vohodul este săvîrșit, cu solemnitate, mergînd în frunte ipodiaconi cu lumînări și ripide, iar preoții cu cinstitele daruri, cruci și obiectele cu care s-a făcut proscomidia.

Din punct de vedere simbolic, arată arhiepiscopul Veniamin, vohodul reprezintă punerea lui Iisus în mormînt, intrarea în Ierusalim, sau, cum spunea Simeon al Tesalonicului, a doua venire cu slavă a lui Hristos din cer. Se închid ușile împărătești și se trage dvera, iar diaconul cere preotului să se roage pentru el. Arhiereul, pășind pe solee, binecuvîntează pe credincioși și continuă rugăciunea oferirii darurilor, apoi se face sărutarea păcii, simbolizînd dragostea și credința celor din biserică.

Căuțînd să explice sensul îndemnului liturgic: «Să ne iubim unii pe alții...», autorul amintește rînduiala liturghiei clementine din *Așezămintele apostolice* (cartea VIII, 11), unde diaconul este acela care zice cu voce tare cuvintele: «Să ne iubim unii pe alții...», sărutîndu-se slujitorii între ei și bărbații cu bărbații, iar femeile cu femeile între ele. De asemenea și Simeon al Tesalonicului (*Despre Biserică*, cap. 84), zice: după prima rugăciune, în timpul citirii sfîntului simbol, are loc sărutarea, simbolizînd dragostea unora față de alții, așa cum Hristos din dragoste s-a adus pe Sine jertfă. Autorul citează și unul din canoanele Sinodului de la Laodiceea și anume canonul 19, unde se spune, între altele: și apoi preoții să dea «pacea» adică sărutarea episcopilor¹², pentru că sărutarea este semnul iubirii, dar pentru dragoste să fim smeriți (p. 191). La cuvintele «Ușile, ușile...», este rostit cu toată evlavia Simbolul credinței. În vechime cuvintele «Ușile, ușile...», făceau atent pe clerul inferior să nu permită intrarea în biserică a celor ce nu primiseră botezul. În timp ce se mărturisește credința într-un singur Dumnezeu, arhiereul stă în genuchii în fața Sfîntei Mese (obicei răsesc mai vechi). După acest moment începe rugăciunea Sfîntei Iortve, prefăcută de formulele introductive: «Stă stăm bine... Mila păcii... Harul Domnului nostru Iisus Hristos... Sus să avem inimile...», și celelalte.

Gestul ridicării stelutei deasupra sfîntului disc la ecfonisul «Cîntare de biruință...», preînchipuie pe Hristos, care se scoală din mormînt, iar descoperirea darurilor simbolizează ruperea pecetii mormîntului, cîntîndu-se cu bucurie: «Sfînt, Sfînt, Sfînt...». Acum diaconii folosesc ripidele ca mijloc de apărare a cinstitelor daruri, închipuindu-i pe serafimii cei cu șase aripi. În vechime, ripidele erau făcute din mătase, pene de pînă sau de metal.

Cîntarea cea mai solemnă: «Pe Tine Te laudăm, pe Tine bine Te cuvîntăm; Ție îți mulțumim, Doamne...», e formată din cuvinte adresate lui Dumnezeu-Tatăl, lui Dumnezeu-Fiul și Cuvîntul și Sfîntului Duh, adică persoanelor Sfîntei Treimi (p. 203), cărora se aduce laudă și preamărire. Acum darurile sînt sfîntite prin invocarea Sfînt-

12. Vezi acest canon, la Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. rom. de N. Popovici și U. Kovincici, vol. II, partea I, Arad, 1994, p. 96.

tului Duh, prin Hristos, conlucrând cu Tatăl și cu Duhul Sfânt. El se aduce jertfă pentru ridicarea și pentru iertarea păcatelor noastre.

După rostirea rugăciunilor preotul zice: «Mai ales pentru preasfânta...», făcând o pomenire nominală sub formă de efonis, în azul tuturor, arătând cinstea pe care o are Sfânta Fecioară Maria de a sta în fruntea cetelor Bisericii cerești. Diaconul citește *dipticele*, pomelnicele cu viii și morții, simbolizând tablele lui Moise. În trecut se foloseau și *polpticele*, adică mai multe pomelnice sau tablețe cu numele ctitorilor, ale credincioșilor și ale binefăcătorilor care trebuiau pomeniți la liturghie.

Cu axionul se încheie această parte importantă a tainei propriu-zise, sfânta liturghie continuând cu slujba de după *anaforă*. Întronându-se ectenia: «Pe toți sfinții pomenindu-i, iară și iară cu pace Domnului să ne rugăm», credincioșii sînt îndemnați să participe la rugăciunea publică, cu luarea în ajutor a tuturor sfinților. În final ectenia cere ajutorul lui Dumnezeu, pentru ca, prin «unitatea credinței și împărtășirea Sfântului Duh», Biserica lui Hristos să fie una și închinându-I Lui «toată viața, să poată chema împreună cu El pe Dumnezeu, «Tatăl nostru». Această rugăciune simbolizează, după Veniamin unirea noastră cu Hristos în viața viitoare. Liturghia continuă cu binecuvîntarea credincioșilor prin formula: «Pace tuturor», și celelalte.

Veniamin subliniază că la sfânta liturghie se întrebuintează un singur agneț, reprezentînd pe singurul Împărat și Domn, Iisus Hristos. Citind pe Simeon al Tesalonicului (*Despre biserică*, capitolul 98) spune: ridicarea pîinii înseamnă ridicarea lui Hristos pe cruce, iar pentru că acolo este și sfîntul potir, care conține sînge și apă, ele îl reprezintă pe Hristos sub simboalele materiale ale pîinii, vinului și apei.

Explicînd cuvintele: «Sfintele sfinților», Veniamin, vine cu un citat din epistolele Sfîntului Apostol Pavel, care zice: «...Să se cerceteze însă omul pe sine și așa să mănînce din pîine și să bea din pahar...» (I Cor. XI, 28). Fiți dar sfinți ca și Hristos cu care vă veți împărtăși, zice Sfîntul Gherman, iar Sfîntul Ioan Gură de Aur în a 68-a omilie la Epistola către Evrei spune: Cine nu este sfînt (curat), acela să nu se apropie de sfintele taine¹³.

Chinonicul este un stih din proorocii, care se cîntă în timpul împărtășirii preoților. Sfîntul agneț este frînt, comemorîndu-se Cîna cea de Taină. Veniamin menționează că se fac trei cruci cu Sfîntul Agneț și anume: a) la ridicarea lui deasupra discului; b) cînd sînt așezate pe disc cele patru părțile (Iis. Hr. Ni. Ka) și c) la punerea părții lui Iis. în potir. Semnul crucii făcut prima oară simbolizează sfințirea cerului, a doua oară sfințirea pămîntului, unde a fost îngropat dătătorul de viață Hristos, iar a treia oară sfințirea celor patru colțuri ale lumii. Fiind pusă pîrticica Iis. în potir, diaconul dă *căldura*, care simbolizează pe Duhul Sfînt. Urmează împărtășirea slujitorilor, însoțită de sfaturi, așa cum le avem și noi în liturghiile românești.

Despre lingurița care se folosește la ritualul împărtășirii credincioșilor, Veniamin crede, ca mulți alții, că ea datează din timpul Sfîntului Ioan Gură de Aur; în realitate ea s-a introdus în uzul liturgic prin secolele al VIII-lea—al IX-lea¹⁴. Pînă atunci credincioșii se împărtășeau, ca și clericii, primind de la preot pîrticica din Sfîntul Trup în mînă (în palma dreaptă) și sorbind apoi Sfîntul Sînge direct din potir. Deschizîndu-se dvera și ușile împărătești sînt prezentate Sfintele și apoi aduse la proscomidiar. Acest ritual preînchipuie pe Iisus «care s-a înălțat de la voi la cer și care așa va și veni, precum L-ați văzut mergînd la cer». (Fapte I, 11).

Ajunșind la finalul liturghiei, Veniamin încheie cu explicații în legătură cu sfînta masă, care închipuie muntele Eleonului de unde Hristos s-a înălțat la cer, iar căderea sfintei mese simbolizează binecuvîntarea Sfîntului Duh dată apostolilor prin învierea lui Hristos (p. 225). Cei ce nu se împărtășesc primesc anafură, în locul sfintei împărtășanii. Unul dintre preoți sau diaconul face «potrivirea» adică consumarea rămășiței din Sfintele Daruri.

13. Vezi Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Epistola către Evrei*, P. G., t. LXIII, col. 236.

14. Vezi H. Leclercq, *Cuiller*, în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», vol. III, partea II, Paris, 1914, col. 3172—3183.

Din cele expuse pînă aici, putem observa că autorul *Tablei noi* explică numai unele momente din sfînta liturghie. Explicațiile sînt detaliate dar nu într-o ordine sistematică fiind amestecate cu regulile de tipic. Veniamin se folosește în special de explicațiile lui Simeon al Tesalonicului¹⁵, căci puține sînt explicațiile și interpretările sale personale. Datorită faptului că el era episcop s-a ocupat de explicarea rînduiei liturghiei arhieriești.

Capitolul al VIII-lea al părții a doua prezintă pe scurt liturghia Sfîntului Vasile cel Mare.

Capitolul al IX-lea este închinat postului mare. Se ocupă întîi de durata postului cu cele trei săptămîni pregătitoare și cele șapte de post propriu-zise. Urmează sfaturi și aprecieri asupra posturilor. Pentru practica postului sînt citate mărturiile din canonul 69 apostolic. Și Mîntuitorul a postit 40 de zile; exemple de postire ne-au dat și prorocii Moise, Ilie, Daniil, apostolii, ierarhii și cuvioșii (p. 233). Postul celor 40 de zile a apărut mai întîi în Biserica Răsăriteană. Dovezi despre post găsim la Clement Romanul, la sfînții Sava și Ioan Damaschinul, Iosif Tesalonicianul și Teodor Studitul care au închinat postului cîntări și cuvinte de laudă. Se amintește că Sîmbăta lui Lazăr și săptămîna patimilor sînt considerate aparte. Chiar canonul 49 al sinodului de la Laodiceea desparte săptămîna patimilor de restul săptămînilor de post, iar Matei Vlastaris desparte, de asemenea, săptămîna patimilor de postul de 40 de zile (p. 234).

Autorul pune întrebarea: De ce s-au instituit posturile Sfîntului Petru, al Adormirii Maicii Domnului și al Nașterii Domnului? Cel mai bun răspuns, arată Veniamin, ne este dat de prorocul Zaharia în capitolul VIII, 19, care spune: «Așa zice Domnul Savaot: postul din luna a patra, a cincea, a șaptea și a zecea vor fi pentru casa lui Iuda spre veselie și bucurie și zile bune de sărbătoare!». Deci patru posturi au fost puse peste casa lui Iuda, iar azi ele sînt orînduite în cinstea lui Hristos. Astfel avem: postul Sfîntelor Paști de 40 zile primăvara, postul Sfîntilor Apostoli Petru și Pavel, vara, postul Sfîntei Mării toamna, și postul Nașterii Domnului iarna (p. 238). Se precizează că discuții și hotărîri cu privire la înființarea postului au avut loc în cadrul Sinodului al IV-lea Ecumenic.

Capitolul al IX-lea cuprinde lămuriri asupra liturghiei darurilor mai înainte sfînțite.

În timpul postului mare liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur este înlocuită cu liturghia darurilor mai înainte sfînțite. Din însuși titlul ei înțelegem că sfîntirea plîinii și a vinului s-a făcut înainte în cadrul liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare. Veniamin citează canonul 52 al Sinodului al VI-lea ecumenic¹⁶, pretinzînd că această sfîntă liturghie se săvîrșea în timpurile apostolice¹⁷. La sfîrșitul capitolului Veniamin dă o serie de reguli și învățături în legătură cu această liturghie, dintre care amintim: a) Liturghia aceasta se făcea în vechime numai în postul mare la ceasul al IX-lea, adică ora 3 după amiază; b) în săptămîna lăsatului sec de brînză miercurea și vineri nu se face nici o liturghie; c) În toată perioada postului mare nu se fac pomeneri pentru morți (nici în sîmbăta lui Lazăr); d) În cadrul acestei sfînte liturghii se poate face numai hirotonie de diacon. Preotul și arhierul pot fi hirotoniți numai la liturghia deplină (a Sfîntului Vasile cel Mare, ori a Sfîntului Ioan Gură de Aur); e) În timpul postului se pot oficia toate sfîntele taine în afară de cununie.

Cu capitolul despre această sfîntă liturghie se încheie a doua parte a cărții *Novaia scrijal*.

În partea a III-a a cărții sale, Veniamin se ocupă de studiul și explicarea hirotoniilor, zidirea bisericilor și sfîntirea lor.

În capitolul I, Veniamin explică și face deosebirea convenită între noțiunea de hirotonie și cea de hirotesie, fiindcă în vechime se făcea confuzie între acești termeni.

15. Vezi opera completă a acestuia în P. G., t. CLV și în trad. rom. de T. Teodorescu, cu titlul *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe...*, București, 1865.

16. Vezi Nicodim Millaș, op. cit., vol. I, partea II, p. 420.

17. De fapt, originea apostolică a acestei liturghii nu se poate susține. Ea s-a format mult mai tîrziu (sec. IV și urm.), ca și celelalte liturghii ortodoxe de azi. Vezi Pr. Prof. Ene Brăniște, *Liturghia Darurilor mai înainte sfînțite*, în «Studii Teologice», X (1950), nr. 3-4, p. 176-192.

După o scurtă expunere a celor de mai sus, sînt descrise și explicate rînduielele hirotesiilor în citeț și cîntăreț.

Capitolul al II-lea, Rînduiala hirotesiilor în ipodiaton. Această treaptă este superioară citețului și cîntărețului, dar imediat inferioară diaconului. După vechile rînduielele ale Bisericii Ortodoxe Ruse, candidatul trebuia să aibă vîrsta de cel puțin 20 ani și să fie căsătorit (p. 226). Hirotesia are loc în cadrul sfintei liturghii, prin binecuvîntarea arhierului. Apoi, sînt enumerate datoriile clerului inferior.

Capitolul al III-lea cuprinde rînduiala hirotonei în diacon. Ea se săvîrșește la toate cele trei liturghii în sfîntul altar, după axion¹⁸. Ritualul este identic cu cel de azi. După hirotonie, noul diacon i se dau veșmintele conform treptei, și ripida cu care va păzi sfintele daruri. La momentul împărtășirii el va fi primul dintre diaconi.

Capitolul al IV-lea expune hirotonia preotului.

Candidatul la preoție trebuie să aibă 30 ani; pentru aceasta el se și numește prezbiter — vîrstnic. Este hirotont după imnul heruvic. Va ingunchia cu amîndoi genunchii spre deosebire de diacon, care primește hirotonia fiind ingunchiat numai cu dreptul. Noul preot citește rugăciunea amvonului și se împărtășește primul în rîndul preoților.

Capitolul al V-lea se ocupă cu rînduielele care se fac cu ocazia atribuirii treptelor onorifice de: protodiacon, protoprezbiter, egumen, arhimandrit etc.

Capitolul al VI-lea se ocupă cu alegerea și hirotonia episcopului. Arhierul este mai întîi desemnat și apoi hirotont. Hirotonia în episcop se face după «Sfînta Dumnezeule», după care i se dau veșmintele și insignele potrivit treptei.

Capitolul al VII-lea și al VIII-lea, se ocupă de rînduiala care se face la punerea temeliei unei biserici, la sfințirea bisericilor și a sfintelor antimise.

Episcopul merge la locul unde se va ridica noul locaș și pune temelia bisericii cu cîntări și rugăciuni închinat Domnului. Fiind terminat noul locaș, este chemat episcopul, iar în lipsa lui delegatul său și se sfințește biserica într-un cadru solemn, de regulă la sărbătorile mari.

Mergînd în sfîntul altar, arhierul se îmbracă cu *sracița* (cămașa albă), care simbolizează giulgiul Mîntuitorului. Apropiindu-se de sfînta masă o unge cu ceară amestecată cu arome, simbolizînd ungerea trupului lui Hristos. Spală de trei ori sfînta masă cu apă caldă și toarnă vin roșu și apă de trandafir, simbolizînd ungerea picioarelor lui Iisus, în vederea îngropării Lui, precum a făcut Maria în Betania (Ioan XII, 7).

Arhierul ia acoperămintele sfintei mese și o îmbracă, așezînd la cele patru colțuri chipurile Sfîntilor Evangheliști. Pe sfînta masă este așezat sfîntul antimis, fără de care nu se pot face sfintele slujbe și celelalte obiecte. După sfințirea acesteia, în noul locaș se va oficia, șapte zile la rînd, sfînta liturghie. La piciorul sfintei mese și în sfîntul antimis se pun părțile din sfintele moaște.

Partea a IV-a și ultima cuprinde rînduielele din Molitfelnic săvîrșite cu ocazia diferitelor momente din viața creștinilor, adică tainele și ierurgiile.

În ceea ce privește taina sfîntului botez, Veniamin îi consacră patru capitole. El tratează despre rînduiala din ziua întîi la femeia lăuză, rugăciunea de însemnare a pruncului a opta și după naștere, rugăciunea cînd leapădă femeia pruncul și rugăciunile la facerea catehumenului, după prima parte a slujbei botezului.

Începînd cu capitolul al VI-lea, Veniamin explică rînduiala unor părți din slujba sfîntului botez.

Botezul este denumit a doua naștere, fiindcă în om sînt trei nașteri: a) cea trupească, b) cea prin botez și c) cea prin învierea din morți (p. 347).

Sfîntul Apostol Pavel întărește credința că prin botez vom fi împreună cu Hristos (Romani VI, 3—4).

Capitolul al IX-lea se ocupă de slujba sfintei mărturisiri. O deosebită importanță se acordă canonului sau epitimiei, care trebuie îndeplinită întocmai. Se recomandă ca cei ce nu se împărtășesc cu Sfîntul Trup și Sînge să ia aghiazmă mare.

Capitolul al X-lea se ocupă cu rînduiala logodnei, iar capitolul al XI-lea cu slujba cununiei. Ea se administrează persoanelor logodite. Părțile din rînduiala sluj-

18. În practică, azi nu se mai săvîrșește hirotonie de diacon la liturghia darurilor mai înainte sfințite.

bei, de care se ocupă autorul, sînt: punerea cununilor, gustarea din paharul cu vin (roșu), care simbolizează împărțirea cu Trupul și Sângele Domnului și înconjurarea mesei.

Capitolul al XII-lea se ocupă cu rînduiala numită «dezlegarea cununilor». După opt zile, venind tinerii la biserică, preotul îi așteaptă în tindă unde le va citi rugăciunile începătoare și rugăciunile de intrare în biserică. Și zicînd mirele: «Intra-vom în casa Ta, Doamne, ne vom închina în sfîntă biserică Ta...», merge fiecare la locul său, ascultînd sfînta slujbă cu luare amînte.

Capitolul al XIII-lea conține învățături adresate preotului cu privire la a doua cununie.

Capitolul al XIV-lea se ocupă de sfîntul maslu. Rînduiala slujbei descrisă de Veniamin este aceeași ca cea din Molitfelnicele noastre.

În capitolele al XV-lea și al XVI-lea sînt prezentate pe scurt indicații și sfaturi cu privire la slujba aghiazmei mari și mici. Sfințirea cea mică a apei se săvîrșește ori de cîte ori este nevoie, spre toată trebuința. Alexandru, episcopul Romei, în epistola lui către împăratul Adrian menționează: Printre obiceiurile vechi era și acela de a sfinți apa în biserici, pentru că această apă curățește și sfințește pe cei credincioși de întinarea demonilor (p. 390).

În *Așezămintele apostolice*, în cartea a opta, capitolul XXIX se vorbește despre sfințirea apei și a untdelemnului¹⁹. Balsamon în comentariul său la canonul 65 al Sinodului al VI-lea ecumenic zicea că evreii au avut obiceiul de a se ruga și preamări pe Domnul, cu picioarele plecate, la începutul fiecărei luni. La răsăriteni acest obicei a intrat în practică la fiecare zi-întîi a lunii. Aghiazma constituie un *antidoron* (anafură) pentru cei ce nu pot sau sînt opriți să se împărțăsească cu taina împărăției.

Capitolele XVII—XIX, se ocupă de rînduielele călugăriei și anume: a) Rînduiala îmbrăcării rasei și a grupelor monahale: frăția, shima mică și shima mare; b) Rînduiala shimei mici, care este a doua treaptă monahală, cu explicarea voturilor castității, sărăciei și a ascultării necondiționate; c) Rînduiala shiei mari, sau a chipului îngeresc cum se numește în general. Oficierea acestei rînduiele se face în două etape: prima etapă la utrenie și a doua în cadrul sfintei liturghii. Candidatul este îmbrăcat cu haine deosebite, avînd în cap «cuculion» — un fel de capișon (denumirea derivă din latinescul *cucullus*). După primirea shimei mari candidatul stă în rugăciune, în biserică, timp de opt zile.

Alte trei capitole (XX—XXII) se ocupă cu explicarea înmormîntării mirenilor, a monahilor și a preoților. Se enumără și se explică diferențele rituale dintre cele trei categorii. În mare, rînduiala slujbei este aceeași. Iată cîteva diferențe:

La înmormîntarea monahilor se face mai întîi spălarea celor adormiți. Călugării fac metanii pentru cel răposat, iar în biserică se citește din *Psaltire*.

La înmormîntarea preoților, în biserică se citește din Sfînta Evanghelie. Preoții trebuie să aibă fața acoperită cu un procovăț.

Capitolul al XXIII-lea se ocupă de rînduielele care se fac pentru cei adormiți. Sînt enumerate zilele și timpul cînd trebuie să se facă pomenirea celor răposăți. Se dau explicații asupra simbolismului colivei de la slujbela funebre. Pentru pomenirile generale ale morșilor, Biserica a rînduit zile de pomenire în cinstea celor adormiți, iar ca zi consacrată a săptămîinii este sîmbăta.

Capitolul al XXIV-lea și ultimul al părții a patra are la rîndul ei 94 de subdiviziuni, în care se explică ierurgiile ce se fac la diferite ocazii. Vom enumăra cîteva dintre ele: — Rugăciunea la punerea temeliei casei; — Rugăciunea la binecuvîntarea casei noi; — Rugăciunea ce se face cînd biserica este pîngărită de animale sau oameni; — Rugăciuni la binecuvîntarea colivei, sării, ouălelor, brînzei precum și alte rînduiele și rugăciuni pentru felurite trebuințe.

Tot în acest capitol (XXIV), un loc deosebit îl ocupă rugăciunile la felurite trebuințe, neputințe și boli, dezlegări, rînduiele și rugăciuni la sfințirea unor obiecte de cult, rînduiele și rugăciuni la posturi și praznice împărătești și norme precum și rînduiele de tipic privitoare la: litie, priveghere, canonul rugăciunilor către Născătoarea de Dumnezeu etc.

19. Vezi trad. rom. din *Scriterile Părinților Apostolici*. Trad. de I. Mihălcescu, Pr. M. Pts-laru și C. N. Nițu, vol. II, 1928, p. 254.

Cartea se încheie cu un indice alfabetic general cuprins între paginile 483—502 ale ediției folosite de noi.

3. Scurte considerații critice.

Din cele expuse până acum putem trage concluzia că autorul *Tablei noi*, arhiepiscopul Veniamin Krasnopievkov, a explicat în limita posibilităților din vremea lui, sfânta liturghie, sfintele taine și ierurgiile.

Pentru a da greutate celor explicate și prezentate de el, Veniamin a apelat de nenumărate ori la mărturiile tradiției patristice și postpatristice. El se dovedește un cunoscător al operelor Sfinților Părinți, din care citează frecvent. După cum am văzut pe parcursul lucrării, nu-i erau străine nici hotărârile unor sinoade ecumenice sau locale, privind probleme liturgice. Veniamin citează din operele unor Sfinți Părinți și scriitori bisericești²⁰.

Opera de care ne-am ocupat nu este originală. Ea este o compilație utilă, cu bogate texte patristice, dar nesistematică în cea mai mare parte. O putem clasa ca o operă literară informativă, bună pentru școlile teologice și pentru credincioși, fiindcă în ea sînt redată și explicate pe înțelesul tuturor principalele părți ale cultului ortodox. Stilul cărții este simplu, iar revizuirea la care a fost supusă, mai ales după ediția a șasea, constă din: îndreptarea lipsurilor, sistematizarea cuprinsului, modernizarea și îmbunătățirea limbii, revizuirea textelor și a autorilor citați, înșirarea alfabetică a articolelor, a subiectelor și a explicărilor de amănunt.

O deosebită importanță asupra operei *Novaia scrijal* a avut-o lectura și folosirea lucrărilor liturgice ale arhiepiscopului Simeon al Tesalonicului, din care Veniamin citează cel mai mult. El folosește de asemenea mult opera Sfîntului Gherman al Constantinopolului și ceva mai puțin înțelegerea liturghiei de Nicolae Cabasila²¹.

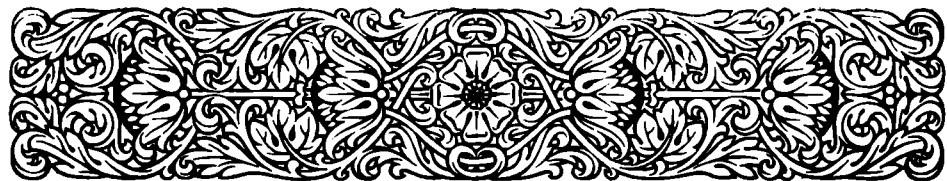
Nenumăratele ediții ale *Tablei noi*, epuizate la scurtă vreme după apariție, au dovedit utilitatea lucrării pentru clerul ortodox rus. Ea a avut o largă circulație în literatura liturgică rusă din secolele al XIX-lea și al XX-lea. Cu toate lipsurile de informație istorică ale autorului, dintre care am semnalat cîteva în cursul lucrării noastre, *Novaia scrijal* rămîne o operă reprezentativă a literaturii liturgice rusești, care cuprinde cea mai completă explicare a bisericii, a slujbelor sfinte și a lucrărilor liturgice din cultul ortodox.

Pr. DAMIAN IONESCU

---

20. Simeon al Tesalonicului, Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Ioan Gură de Aur, Patriarhul Gherman al Constantinopolului (Explicarea bisericii și teoria mistică. P. G., t. XCVIII), Eusebiu de Cezareea (Istoria bisericească), Sfîntul Chiril al Alexandriei, Fericitul Augustin, Sfîntul Justin Martirul, Lactanțiu, Sfîntul Atanasie cel Mare, Sfîntul Chiril al Ierusalimului (Câtehezele mistagogice), Sfîntul Grigore de Nisa, Sfîntul Ambrozie al Milanului, Sozomen (Istoria bisericească), Sfîntul Grigore de Nazianz, Marcu de Efes, Canonistul Matei Vlastaris, Paisie patriarhul Constantinopolului, Sfîntul Proclu al Constantinopolului, Sfîntul Ioan Damaschinul, Sfîntul Petru al Alexandriei, Canonistul Balsamon, Mitropolitul Petru Movilă al Kievului, Fericitul Ieronim, Sfîntul Irineu, ș. a.

21. *Înțelegerea dumnezeieștei Liturghii*, P. G., t. CL și trad. rom. de Diac. Ene Branște, București, 1946.

DOCUMENTARE

TITULARII EPISCOPIEI BUZĂU ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA *

Episcopul Daniil (30 octombrie 1716—august 1719). Acesta a fost fiul lui Manole Comis din Topoloveni și crescut în casa boierilor Vlădești din ținutul Muscelului¹. El s-a călugărit de timpuriu în mănăstirea Aninoasa-Muscel, al cărui ctitor era Teodosie monahul Vlădescu, care-l pregătea pentru conducerea acestui sfânt locaș, după trecerea lui din viață. Daniil se va achita de această însărcinare cu prisosință.

Daniil «fiul lui Manole comis de Topoloveni», face un schimb de țigani cu monahul Teodosie de la Aninoasa. La 16 decembrie 7202—1693 un nou schimb de țigani se face între aceleași persoane. Că Daniil a fost fiul lui Manole, comisul de Topoloveni o întărește și Pomelnicul lui Daniil arhiepiscop și mitropolit al Ungro-Vlahiei, care a dat sf. minăstiri Cîmpulung moșia Șerbănești (Dimbovița). Aci între cei puși spre pomenire sînt trecuți și «Manole și Stanca». Numele Manole confirmă cele spuse în zapisele amintite mai sus. Dacă nu știm anul și locul nașterii sale, aflăm totuși că el era un ieromonah în anul 1634². În 1704 ajunge egumen la Aninoasa și conduce mănăstirea pînă în octombrie 1716, cînd — pentru deosebitele sale virtuți — a fost ales episcop de Buzău.

În «*Condica sîntă*» cu prilejul alegerii sale citim «De vreme, ce prea sfințita Episcopie de Buzău, a rămas fără de al ei adevărat episcop, plătindu-și dară obștească datorie fericitul kir Ioasaf». Mitropolitul cu voia Domnitorului Nicolae Alexandru (Mavrocordat) poruncește arhierieilor să aleagă un obraz vrednic pentru acest loc; «întîiu au pus pe Ștefan ieromonah, al doilea pe Ieremia, al treilea pe egumenul de la Aninoasa kir Daniil, care s-au arătat a fi mai de folos la această sfințită Episcopie. Drept acea li s-au scris numele într-această condică.

Oct. dni 30 7225—1716»³.

Daniil rămîne episcop la Buzău pînă în august 7227 — 1719 și nu 7220 cum spune *Condica Sfințită*⁴. Aceasta se dovedește prin documente ce posedăm și le menționăm aci⁵, cit și prin data alegerii urmașului său la Buzău, a lui Ștefan ieromonah, făcută la 14 septembrie 1719⁶.

În calitate de episcop la Buzău Daniil nu uită metania sa și-l vedem cum cumpără de la Gheorghe și Costandin Varzan 1200 stînjeni de moșie, cu prețul de 450 taleri și-i dăruiește mănăstirii Aninoasa⁷.

Daniil conduce apoi Biserica Ortodoxă Română, ca mitropolit, pînă în august 1732, cînd încetează din viață, adică 13 ani. Bun administrator, iubitor de cultură

* Continuare din «Glasul Bisericii» XXXII (1973), nr. 11—12.

1. Vezi Pr. Răuțescu I., *Monografiile: Topoloveni*, p. 47—64 și *Cîmpulung Muscel*, p. 129.

2. Pr. Răuțescu I., *Măn. Aninoasa*, p. 72. 3. p. 108—109. 4. *Idem*.

5. *Ibidem*. 6. *Condica sfințită*, p. 119.

7. Pr. I. Răuțescu, *Mănăstirea Aninoasa*, p. 73.

el dispune să se tipărească cea mai mare parte din cărțile de slujbă religioase, neuitând nici un Chiriacadromion⁸. Tot el a refăcut două biserici din București, aceea a Vergului și a «Sfinților» cu sibile. Daniil repară și Paraclisul sf. Mitropolii, adăugînd pe lângă vechiul hram și pe al doilea, profetul Daniil. Pretutindeni se găsește zugrăvit chipul lui de blind și cucernic monah⁹. În timpul păstoririi sale metropolitane el nu uită nici Aninoasa unde a făcut mari și importante adăugiri cît și mănăstirea Cîmpulung căreia îi dăruiește moșia Șerbănești (Dîmbovița) care avea o întindere de 1200 stînjeni, în amintirea faptului că el trăise și aci¹⁰.

Spirit gospodâr și iubitor de cultură lui se datoresc zapise minunate caligrafiate cît și un manuscris redactat în 1698 și scos din «a păcătoșilor mîntuire»¹¹.

Daniil egumenul, episcopul și mitropolitul rămîne în istoria bisericii noastre ca o distinctă figură a vremurilor sale.

Păstorirea lui Daniil se inaugura printr-un frumos dar, făcut Episcopiei și sfinției sale, de Ștefan ieromonahul, la 6 aprilie 7226—1717. De acesta vom vorbi mai pe larg în capitolul mănăstirilor buzoene, iar deocamdată arătăm cum, el, Ștefan dăruiește schitul de la Potecă, zidit de tatăl său Damaschin, cu moșii, cu vii, cu moară, fiindcă el socotește că nu-l va putea ține. El face dania în fața a mulți boieri și «oameni buni», aruncînd blestemul lui Dumnezeu asupra aceloră, care din neamul lui, sau altcineva ar schimba ceea ce a făcut și dat el¹².

La 1 iulie 7225—1717 noul episcop Daniil primește o danie călugărească, impresionantă și prin formularea scrisă a ei: «adecă eu Daniil monah din Trastii, făcut-am aceste credincios al meu zapis, la sftta și Dumnezeasca Episcopie, și la cinstita mână sfinții sale părintelui Kir Daniil episcopul și a tot săborul sfinței Episcopii, precum să știe că din răvnă dumnezească și văzând și lumea aceasta ca nu iaste întru nimic, ci iaste trecătoare, m'am îndemnat cu îndemnarea Dhului și sftntă și a făcătorului deplin Dmzeu, de am închinat sfinței Episcopii pogoane de vie 3, în Dealul Cărlomanștilor și boi, cai, vaci, stupi, oi, or ce s'ar afla la mine, pentru ca neavînd pã nimenea am dat sfinței Episcopii ca să stăpânească toate ale mele...și cãt voio trăi eu să aibă sfinții sa a mă căuta de ceale ce-mi vor lipsi. Iar după moartea mea sa aibă a-mi zăcea trupul aicea la Episcopie»¹³. Peste numai patru zile Episcopia primea o altă danie de la popa Dumitru, femeia și copiii lui. Ei aveau o moșie, la Zapodii jud. Buz, de baștină, de la moșii și părinții lor și «socotind că vieața lumii aceștia nu aduce ticălosului suflet odihnă, ci mai mul scîrbă și întristare» dăruiesc sfinței Episcopii 40 stînjeni de moșie «unde mai are sftnta Episcopie din partea moșilor mei». «Și ne-am scris și numele la sfttul pomeanic... să fie sf. Episcopii moșie stătătoare... iar nouă și părinților veacinică pomenire»¹⁴.

Maria, împreună cu doi copii ai săi, vinde la 1 aprilie 7225—1717 Episcopiei moșia ce avea în Trestia. Ea fusese măritată cu Lăudat feciorul popii Lupului din Pârscov care «s'au fost dus cu Toma (Cantacuzino) spăt la Muscali și eu neavînd într-alt chip să-mi chivernisesc vieața, o am făcut vînzătoare. Deci mai avînd sftta Episcopie moșie alătura cu aceasta, am venit la sfinția sa părintele episcopul kir Daniil de o am vîndut în tl 15, precum o au fost cumpărat și socru-meu»¹⁵.

Noul Domnitor Ion Mavrocordat (1716 noiembrie 21 — † 1719 februarie 23) reînnoiește noului ierarh Daniil vechile privilegii ale Episcopiei Buzău. Astfel la 16 ianuarie 7227—1718 dă să ție Episcopia la morile sale 2 morari și 2 lopătari, care oameni vor fi scutiți de toate dăjdiile domnești. Poruncă strașnică se dă boierilor cîslași și orășenilor din Buzău să nu le facă nici o băntuială¹⁶. În aceeași zi impunternicește pe ispravnicul Episcopiei, de pe moșia Stăncești, să oprească tot omul de a tăia în branștea de lângă Tîrgul Buzău, în crivina după moșia Stăncești și frasinii de pe moșia Negreasca, vechi privilegii ale scaunului episcopal¹⁷. Prin al treilea vechi privilegiu se dă oamenilor, morarilor și acelor care veneau să macine la

8. N. Iorga, *Istoria literaturii Române*, ed. II, vol. II, p. 482 și Bianu I. și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. II, p. 1—45. 9. N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 279—280.

10. Pr. Răuțescu I., *Mănăstirea Aninoasa*, p. 71.

11. N. Iorga, *Istoria literaturii române*, vol. I, p. 435.

12. P. 55/47.

13. Acad. R. S. R., P. CXXVII/150.

14. P. 78/9.

15. P. 14/42.

16. P. 10/88.

17. P. 79/9.

morile sf. Episcopii, și să fie lăsați în pace de căpitanul și toți călărașii care le luau caii și carele de olacuri și podvoade, cum s-a amintit mai sus¹⁸. Printr-un hrisov pompos alcătuit, Ioan Vodă Mavrocordat împuternicește la 19 ianuarie 7226—1718, Episcopia «ca să aibă a lua în toți anii de la ocna Gilitioara pre an sare bolovani 300, însă la vremea când iau și la alte mănăstiri: pentru ca această sfiță și dumnezească Episcopie a Buzăului văzându-o răposatul Matei Vodă cum că iaste părăsită de toți și robită, prădată de paginii Tatarii în toți anii și alte venituri dintr-alle pții n'au avut ca să-s hrănească, au dat această mila sfiței Episcopii... după cum am văzut Domniea mea și hrisovul Domniei sale de dăniea acei mili, și hrisoavele altor Domniei ce au fost mai în urmă. Și hrisovul lui Șărban Vodă Basarab, și al lui Ștefan Vodă Cantacuzino și hrisovul mai marelui nostru frate Neculae Vodă, făcute și întărite tot ounul, după altul. Drept aceea și Domniea mea pentru sfița și de Dumnezeu Născătoare pururea Fecioara Maria, ca să se fie de ajutorio», am înnoit și am întărit mila aceasta... în toți anii vieții Domniei mele, pe cât ne va fi de la Dumnezeu stăpânire». Domnul roagă pe urmași să înnoiască dania, iar pe cei care nu o vor face îi acopere de blestem și afurisanie¹⁹. La 27 mai 7226—1718 Ilinca lui Patrașco Alchirii ot Focșani cu fetele ei vind «sfiței manastiri Episcopii ot Buzău» o casă în Țirgul Focșanilor alătura cu pînă sfiței mănăstiri a Buzăului», în lung 12 stînjeni și lat stîj 12, drept bani gata tal 20. Între martori găsim și pe Neculaio Beld vătămă ot Focșani, Ion cap Hangulescul²⁰ ș.a. La 11 iunie 7227—1718 Daniil episcopul judecă, avînd alătura pe Șteful armaș, Robe căpitanul și Radu căpitan de Buzău «din porunca d-lui Afendulea vel căpit za margine» pe Albul fiul Ducăi cu Dobrița fata lui Gheorghită, pentru partea lor de moșie și de țigani. Ei află cum Albul a vindut partea Dobritei, lucru nefgăduit, căci «de pe sfița pravilă» urma să se facă în două «afară din moșia Gurguiților i Cocorăștii, care iaste dănie întărită cu hrisov domnesc al răposatului Alexandru Vodă, măcar că acea beserică pustiindu-să moșii, țigani și altele ce ar fi, rămân după porunca sfiței pravili asupra arhierelui locului, să facă mijlocire din neamul acelor ctitori carii ar fi, să-i îndemne să facă beserecă, ca să nu să stîngă pomeana, că acel păcat rămâne asupra arhierelui de nu ca căuta». Iar judecata celor doi frați continuă, urmînd ca Dobrița să-și i-a dreptul ei, nesocotit de fratele său, Albul, chiar întorcîndu-se banii celor care cumpăraseră rău. Iar pentru un zapis de niște țigani, care l-a dat Dobrița Albului, luîndu-l «cu meșteșug» și pe care acum îl tăgăduiește «să-l apuce cu mare strănsoare, ca să scoată zapisul acela, care mai mult ne incredințăm din mărturisania dumnealui Robe căpit»²¹, ceea ce însemnează că unul din judecători se arăta și ca martor. La 14 sept. 7227—1718 Toader Bondrea călugărul face dănie Episcopiei, moșie la Bontăști²². În epoca aceasta ni se vorbește despre un schit Begu. Astfel la 10 noiembrie 7227—1718, Zota cu unchiul său Leca, dăruiesc acestuia vie în Dealul Siliștenilor²³. N-am aflat nici o altă mențiune despre acest sfiț lăcaș. Privilegiul Episcopului de Buzău de a judeca îl găsim exprimat clar și într-un zapis dat de feciorii popei Mihalcea din Găvănești, de la 14 decembrie 7227—1718, în care citim: «pentru care moșie am avut și multa gâlceavă cu un Tudosi Grecul; și ne-am judecat înaintea sfinții sale părintelui Daniil episcopul Buzăului. Și l-am rămas, dăndu-ne sfințla sa și cartea sfinții sale de judecată»²⁴. Episcopul Daniil conform tradiției episcopale buzoene, voinște să mai adauge la patrimoniul material al scaunului său. Ca urmare, la 22 februarie 7227—1719, el cumpără de la Matei feciorul lui Gherghie din Nișcoveni și alții, 100 stînjeni, pretul stînjenului 38 bani, ceea ce făcea în total 42 taleri. Aceiași închina Episcopiei stînjeni 50 de moșie «den Călnău, din moșul Nișcovenilor... din apa Călnăului până în poalele villor Soreștilor, pe din sus de satul Soreștilor... pă lângă hotarul Pităresii. Iar pentru acei stînjeni ce am dat dănie ne-am scris tot neamul la sfițul pomeanic... pentru că mai mult s'au căzut sfinții sale avînd moșie și vie de la alții acolo, de la unchiul nostru pop Stan de dănie și de cumpărătoare...»²⁵. Peste cîteva luni numai Episcopul Daniil, cumpără și primește dănie, în aceeași moșie, cum se vede din următorul zapis. Matei sin Gheorghie ot Nișcoveani împreună cu celălalt tovarăș și frați vind la 15 mai 7227—1719 moșie la Călnău «din moșul Nișcovenilor» 150 de stînjeni. Din acestea 50 fi

18. P. 10/89.

19. Acad. R. S. R., P. CXXV/24.

20. P. 60/8.

21. P. 67/10.

22. P. 59/49.

23. P. XII/9.

24. P. 74/13.

25. P. 22/37.

dau danie la sf. Episcopie. Ei primesc pentru cei 100 vînduți 40 de taleri. «Și merge lungul acestei moșii din apa Călnăului pînă în poalele viilor Soreștilor pe din sus de satul Soreștilor, alătura pe langă hotarul pităreasii...»²⁶. Episcopul Daniil mai primește pentru Episcopie, la 19 august 7227—1719 o importantă danie de la Mihalcea fiul lui Gherghie logofăt Vernescul. Iată ce scrie acesta: «În numele Tatălui și al Fiului și al Duhului sftt. Adică eu Mihalcea căpit, feciorul răposatului logf Vernescul: scriu și mărturisesc cu acest adevărat al meu zapis, ca-s fie de bun și mare credință la sftta Episcopie și la cinstita mîna sftiții sale părintelui Episcopului Kir Daniil, precum să-s știe că eu de a mea bună voe și de nimeni silit, ci din bun gândul meu cu răvna Dumnezească întămplându-să din voea lui Dmnezeu de au murit soțiea mea cea dintăi anume Dafina. Am dat și am închinat sftitei Episcopii 10 pogoane de vie făcătoare în Dealul del Valea Teancului, deasupra la fântână, alături cu viile meale, care vii îm sânt și mie de cumpărătoare... Și în capul viilor am dat și loc de casă cu pomet... mai dat-am sftitei Episcopii bani gata tl 200, mai nainte părintelui Ioasaf episcopul de au lucrat casele; și 4 iape cu mănji și oun cal și o stupină cu stupi, ca-s fie pentru sufletul părinților mei și pentru sufletul meu și al soției mele ce șcrie mai sus. Și ne-am scris tot neamul la sfântul pomealin al sftitei Episcopii precum să veade. Deci să aibă sftta Episcopie... a le ținea... și ceale ce voi lăsa dup moartea mea și voi scrie în dieată». Rudele să nu se amestece «pentru că aceastea ce scriu mai sus sant căștigate de mine, cu sudoarea mea, iar nu de la părinți. Și după moartea mea să fie volnic părintele Episcopul care va fi după vreami, împreună cu calugării sftitei Episcopii, să-m aducă oasele la sftta Episcopie să mă îngroape lîngă soțiea mea». «Și am scris eu Stoica logf. cu zisa dumnealui». Mărturii sint: † Șerban Căndescul post, † Afendulea vel căpit, † Az Șteful Căprescul, † Iordache Cocorăscul treti vist, † Mihalache Vernescul, † Șteful biv vt arm. † Nicolae biv vel căpt»²⁷.

Episcopul Ștefan (1719 sept.—1731).

Acesta a fost ucenic român al Mitropolitului Teodosie, cum afirmă profesorul N. Iorga²⁸ și ajunsese «clisiarchul» sftintei Mitropolii. În această situațiune îl găsea alegerea făcută după trecerea Episcopului de Buzău Daniil la scaunul melropolitan. În «Condica sftintă» citim cu prilejul alegerii sale, cum «cu voia prea sfințitului Mitropolit al Ungro-Vlahiei kir Daniil și cu sftatul și voia prea luminatului și înălțatului Domnul nostru Io Nicolae Alexandru Vodă» arhieriei s-au strîns în sf. Mitropolie, vrînd să facă socoteala «pre carele am alege și am afla obraz vreadnic»²⁹, ca să fie chivernisator Episcopie de Buzău. Ca de regulă, ei pun trei candidați înți pe Sofronie ieromonah, al doilea pre Onufrie ieromonah și al treilea pe Ștefan ieromonah «clisearial» adică «ecleciarhul» sf. Mitropolii. Este ales acesta din urmă «carele s-au aflat a fi mai de folos» la această sf. Episcopie. Actul alegerii este iscălit de Daniil mitropolitul Ungro-Vlahiei, † al Patrelor Simeon, și de † fost al Filadelfiei Filotei. El poartă data de: sept. 14 lt 7228—1719 și nu 1720 cum îl dă Arhierul Ghenație Enăceanul în Condica sftintă. Aproximativ 13 ani conduce Ștefan episcopia Buzăului, cu atenție, tact și folos, ceea ce face ca el să fie ridicat la treapta de mitropolit. Nicolae Vodă Mavrocordat se arăta deosebit de atent față de noul Episcop și Episcopia Buzăului, dîndu-i o serie de privilegii, cum se va vedea mai departe, din care subliniem pe acela de la 9 ianuarie 7233—1725 condiționat de înființarea la Buzău, a două școli, una elinească și alta slavonească. Desigur că la aceasta va fi contribuit și Episcopul Ștefan prin toate mijloacele ce-i stau la îndemînă. Mihai Vodă Racovița ajuns domn al țării recomanda de asemenea Episcopului a avea grijă de cele două școli, ceea ce credea că nu era nevoie. După o păstorire destul de lungă la Buzău, murind Mitropolitul Daniil, fu ales ca înți stă-tător al Bisericii române, episcopul Ștefan către sfîrșitul anului 1731. Aci desfășoară el o activitate gospodărească, dar și culturală, continuînd pe aceea începută de cîteva decenii acolo. «Frumoasa Cazanie nouă, din 1732 Ciriadromvorul Mitropolitului Ștefan încheie vreadnic acest șir de cărți innoitoare în sens românesc, adesea reeditate apoi, ale Mavrocordaților»³⁰. Chiriadromionul are o lungă prefață sem-

26. P. 22/38.

27. P. 30/68.

28. *Istoria Bisericii Române*, vol. II, p. 59—60.

29. *Condica sftintă*, p. 118—122.

30. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, p. 10.

nată de «smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Ștefan». Multe alte cărți apar în vremea păstoriei sale, ca mitropolit. Ștefan moare răpus de ciumă, pe când se retrăsese desigur de teama acestei molime groaznice ce bîntuia Bucureștii, la 23 septembrie 1738. El este adus la București și înmormîntat lângă părintele lui sufletesc, Teodosie Mitropolitul. Pe coloana de piatră de la mormîntul acestuia s-a pus o placă cu următoarea inscripție: Raposat-au în Domnul prea sfintitul mitropolit Kir Ștefan Sep(tembrie) 23, 7247 = 1738³¹. Se știe că această coloană se află ridicată la spațele altarului catedralei patriarhale.

Unul din primele acte, dacă nu cel dintîi din timpul conducerii Episcopului Ștefan, căruia îi vom zice al doilea, și care va ajunge mai apoi mitropolit al Țării este un zapis de danie, de la 3 ianuarie 7228—1719. Acesta este dat de Cărstian armașul feciorul lui Radu armașul «la sftita Episcopie și la cinstita mână sfinții sale părintelui Episcopului Kir Ștefan». Prin acesta Cărstian armașul dăruiește 40 stînjieni de moșie din hotarul Dobrișăștilor de mijloc «care hotar a fost al Corbeștilor». «Și după această moșie, ce o am dat sftitei Episcopii, de va veni fii-mieu Vladul, să aibă a stăpăni afară din cești patruzeci de stînjieni, ce i să va veni. Iar neviînd el să aibă ce stăpîni tot sftita Episcopie dupe moartea mea... Iar cat voio trăi eu să aib voe să-m iau poamele și să-mi cosesc câte ceva fânișor... Eu Vartolomeia ieromonah sua Climent monah m'am iscălit și eu într-acest zapis, pe partea mea de moșie, în Dobrișești, ca să fie stătătoare sftitei mănăstirii Episcopii Buzăului» adaugă pe același zapis un pios călugăr al aceiași vremi³². La 1 februarie 7228—1720 Episcopul Ștefan judeca, alături de Toader căpitanul de Buzău, o pîră dintre popa Marin și Oprea sin Petrișor din Lipia, pentru un pogon de vie. Judecătorii găsesc că Oprea are dreptate, că adică a vîndut popii Marin numai trei cesvărste de vie, și nu un pogon. «I-am dat această carte a smereniei noastre» încheie episcopul, care cum se știe judeca «din porunca Măriei sale lui Vodă» deci prin delegație³³. Hrisant ermonah fost «ecliser» la Episcopie într-un lung și frumos zapis lăsa mănăstirii unde servise și Episcopului Ștefan, 14 poçoane de vie în Dealul Bontăștilor «însă din sus de viile Episcopiei». El mai adăuga și cele cîteva măci de stuoi: «Și cît voio avea eu viața să aib a le stăpăni, după vocea lui Dmnezeu. Iar dacă-mi voio da sfârșitul, să aibă a le stăpăni sftita Episcopie și viile și vasele și ori câte ar fi împrejur». El iscălește: † Întru iermonaș Hrisant equmen ot Aninoasa³⁴. Dania se făcea la 16 martie 7228—1720. Episcopul Ștefan cumpăra la 10 mai 7228—1720 de la Dumitrașco ceaușul ot Căndești sud Răm, o țigancă cu fie-se drept taleri 25 «ca să-i fie roabe în veaci»³⁵.

La 7 iunie 7228—1720 Episcopia primește o danie mai importantă de la Maria soția de a doua, a lui Mihai logofăt Vernescu, care bănuim că este aceeași persoană cu Mihalcea căpitanul, cel care hărăzise Episcopiei, pe vremea Episcopilor Ioasaf și Daniil, vit, bani și altele, cum o spune în diata sa de la 19 august 7227—1719³⁶. De reținut că el făcea dania și în memoria primei sale soții: «Întîmplîndu-se din voea lui Dmnezeu de au murit sotiea mea cea dintăi anume Dafina». Curînd credem că Mihalcea, Mihai, va fi murit, căci numai după un an, Maria face următoarea diată. «Diata care am făcut cînd m-au arsu hotii ajungînd la mare slăbiciune și fiind făcută diata mai nainte de soțul meu Mihai log. Vernescul, împreună cu mine, acum am făcut eu singură împreună fiind sfinția sa părintele pop Ghinea al sftitei Episcopii, care m-au mărturisit și m-au precestit, și fiind la vărul Mihalcea sne Gherghie log. Căndescul am întărit și eu cu a mea scrisoare, ce am lăsat sftitei Episcopii cum semnează în jos

Ioni 7 leat 7228

† Viile de la Săseani toate cu casa cu pîmniță, cu buji, cu tocitari, cu toate dichisele, afară din 5 pog ce sînt de la Gârleani.

† Moșiea de la Goz Mărcineani ce să va aleage pe zapise și cu moara de la Bulăroiul, care iaste în gârla Căndeștilor umbliătoare gate roate 1 pol.

31. N. Iorga, *Inscripții I*, p. 240.

32. *Mss.* 173, f. 581 v/582.

33. P. 56/29.

34. P. 59/50.

35. Acad. R. S. R., P. CXXVII/97.

36. P. 30/88.

† Moșiea de la Plopi stj 103.

† Moșiea de la Vernești ce să va veni pă 3 frați partea noastră.

† Moșiea Părlții ce să chiamă Țampeani toată, că s-au cumpărat și partea fraților cu zapise făcute de mâinile lor.

† 1 cazan mai mare.

† 2 căldări de casă.

† Pentru vinul ce iaste în pimnița să-s dea părintelui butii 10, să fie pentru treaba schitului, iar celălalt să se vînză să mă pomenească și să facă haine copiii Cătrinii și copiii Mihalcii pe cum semnează intracea dieată, după ce mă voio petrecea, să-s stăpâneacu acestea». Se pune blestem, martor fiind Ghinea «duhovnic la slabiciunea dumnezei» și alții³⁷.

La 13 august 7228—1720 Episcopul Ștefan este chemat să judece, din porunca Domnului Nicolae Mavroordat (în a doua domnie 1719 martie † 1730 sept. 3) pricina dintre Stoian al lui Velco și Arion ot Săseani, pentru niște vii. Episcopul judecă împreună cu «jupănul Lefter Cărlova și cu dumnealui jupănul Nica». Ca să aște adevărul, Episcopul, cu ajutoarele sale judicioase, cer lui Arion să jure în Biserică. El nu o face și jumătatea de pogoan de vie, pentru care se discută, rămîne lui Stoian³⁸. Judecătorii, în fruntea cărora sta Episcopul, dau cartea la mîna lui Stoian, să-și stăpînească în pace³⁹. Episcopul Ștefan cumpăra la 14 aprilie 7229—1721 de la Staico și fratele său Vintilă sin lui Andreio, 10 stînjeni moșie în Dobrișăști dă jos «care i-au cumpărat și tată-mieu de la mătușe-mea Neaga Cojocescu». Stînjenu se vinde cu 66 de bani, o sumă deosebit de ridicată, în comparație cu prețurile ce le-am văzut mai sus⁴⁰. Iar la 31 octombrie 7230—1722 Episcopul mai cumpăra de la Dimache feciorul jupănului Dumitrașco Șainoiol «de la oraș», 4 pogoane și o «cezvărte» jumătate de vie. Aceste vii erau alătura cu viile «de la răposatul Mihai lofi. Cărlomănescul, care le-au dat danie sfinitei Episcopiei». Pogonul de vie se vinde cu 8 taleri și jumătate «carii fac tl 35, 15 bani». Al doilea mărtor al vînzării este: «Nictarie egum, del Cet(a)țue»⁴¹. Episcopul Ștefan și căpitanul de Buzău primesc la 23 ian. 7230—1722, poruncă să cerceteze pricina lui Mircea diaconul de la schitul Vornici cu Stanciu Minciună⁴². Era vorba de carele date pentru Hotin din averea schitului Vornici, pe care o vom vedea mai departe⁴³. Anghel sin pircalabul ot Fundeani dă zapis cu data de 19 mai 7230—1722 la mîna «sfintii sale părintelui Ștefan episcopul Buzăului» cum i-a vîndut 35 stînjeni de moșie în hotarul modruzescu «din moșul miclescu», cumpărătoare de la Lupul dascăul, stînjenu «po bani 44»⁴⁴. Cunoaștem, din cele mai înainte arătate, că Badea mare negustor pe care Matei Vodă îl numea «prietenul meu», dăruise Episcopiei Buzău moșia Iasu. Știm de asemenea cum harnicul Episcop Serafim primise o dojană din partea Domnitorului din pricina aceleai moșii. Iată că acum Episcopul Ștefan este preocupat de moșia aceasta, pentru care — se vede — intervenise cerînd lămuriri la urmașul marelui negustor Badea. Aci dăm răspunsul primit în această chestiune :

† Prea sfinite părintele nostru Kirie Kir Ștefan Episcopul sfinitei și dumnezeesti Episcopii di Buzău. Cu plecata metanie sărut dreapta sfintii tale, și rog pre milostivul Dmnezeu ca să păzească sfinția ta, cu multă fericită sănătate. Cu plecata scrisoare fac știre sfintii tale, pentru că veni un fecior al sfintii tale cu o scrisoare și cu un izvod după hrîsov de moșie de la Iasul, ce iaste dată sfintei Episcopii, l-au văzut și vînzătoru, cine au fost și cumpărătoarea, drept căți bani tl 41 bani 33. Și am adevărat cu această danie stăpânește Episcopiea acolo, noi 2 părți și mănăstirea o parte. Pentru că în acest hotar al Iasului nu e toată moșie a mănăstirii, ci este și a noastră, că moșie iaste mai multă, ci pe cît s'au îndurat de au dat, pe atît spăpânește Episcopiea. Iar altă pricină eu nu știu, că tată-mieu sânt 4 ani de cînd au murit batrîn de 80 de ani, și tot așa au stăpănit, că știu, că tată-mieu să între în daniea moși-său Badii, n'au intrat, ca să intre în blestem, să strice daniea. Nici mie nu-mi trebuie, ci toată pricina iaste că nu să ară moșiea, să-ș ia pîne multă. Iar pentru semnele moșii am zis, împreună cu feciorul sfintii tale, să umble să vază semniile, ca să nu să împresoare moșiea, ci pot cunoaște sfinția ta și dupe

37. *Mss 172, f. 559 v.*

38. *P. 27/68.*

39. *P. 30/70.*

40. *Arhiv. Stat. Buc. mss 173 f. 582.*

41. *P. 27/69.*

42. *P. 100/3.*

43. *P. 100/4.*

44. *P. 1/55, f. 4, copie.*

bani, cumpărătoare, că nu e moștea toată a mânăslirii și mai ales că și noi călă moșie stăpânim acolo, iar cu zapise, numai nu sânt de părlej, ca să vez și sfinția ta. Aceasta fac știre sfinții tale și mila lui Dumnezeu să păzească pe Sfinția ta cu multa fericită sănătate.

Av. 26 leat 7229 (1722)

Al Sfinții tale plecat
și de bine voitor

Deadiol Arion ⁴⁵.

Această scrisoare clarifică oarecum stăpînirea Episcopiei în moșia Iasu și conține elementele genealogice interesante, căci ne obligă să credem că însăși familia Arion era de origine ardeleană, ea fiind înrudită cu faimosul Badea, care, fără nici un dubiu, era un exponent al transhumantei noastre arhiseculare în părțile brăilene ⁴⁶.

Stoica părcălabul, feciorul lui Vlad Verișanul, cu femeia sa, vînd Episcopiei, dînd zapis «la cinstita mîna sfinții sale părintelui Episcopului Kir Ștefan, — trei pogoane de vie făcătoare în Dealul Săseanilor. Ele sînt alătura cu viile răposatului log Mihai Carlomănescu «care le-au închinat danie la sfîta Episcopie». Viile fi erau de moștenire de la părinții lui și le vinde, drept bani gata taleri 40. Între martorii aflăm pe «pop Gherghie ot Episcopie, Iosif monah ot Episcopie, Stoean căp Mărăcescul» ș.a. Vinzarea se făcea la 27 noiembrie 7231—1723 ⁴⁷. Nicolae Vodă Alexandru Mavrocordat da, la anul 7231—1723 ianuarie 25, un hrisov pompos, dar și de real folos Episcopiei noastre. După o lungă introducere teologică el spune cum a binevoit să dea sf. Episcopiei, îndreptînd cărma acestei sfinte Episcopii de Dzeu iubitorul Episcop Kir Ștefan întru Hs al nostru părinte pe carea văzînd-o Domniea mea, că nu are alte mile domnești, Domniea mea am orînduit și am așăzat oarese mili ca să aibă a lua sfîta Episcopie de la vinăriciarii, ce vor fi ot sud Buzău tl două sute și cincizeci vechi în toți anii, aceasta sumă pe deplin fără de nici o împotrivire și lipsă, ca să fie de întărire și de adaos sfitei Episcopii și de chiverniseala sfințiilor sale de Dumnezeu iubitorilor Episcopii carii dup vreme vor oblădui aceasta sfîta Episcopie, iar nouă veașnică pomenire». Domnul îndemna pe urmașii săi în scaun, să păzească această danie binecuvîntîndu-i, și blestemînd pe cei care nu o vor respecta. Hrisovul este scris de «Mihai log(o)fețelul Cernetescu Mchedințului» ⁴⁸. Țigani au fost căutați todeauna de cei cu puteri materiale, ei fiind mîna de lucru sigură și perpetuă și ieftină a vremii. Astfel la 27 ianuarie 7231—1723 Episcopia primește un zapis din partea lui Ioniță paharnicul cum i-a vîndut o țigancă, drept taleri 22 pol, adică și jumătate ⁴⁹. La 10 ianuarie 7232—1724 găsim o poruncă dată de Nicolae Alexandru Vodă prin care învoiește slugile episcopale, să umble, să caute țiganii fugiți ai Episcopiei «au prin țarguri, au prin sate domnești, au boerești, au pren slobozii, au la margine la Focșani, au pre la ocne, au lipiți pe lângă niscareva boerinași au pre lângă niscareva slujitori ai și pre lângă alți oameni proști, au pre la mânăstiri pe la călugări, făcându-i că sant ai lor, au amestecați prin niscareva țigani domnești, boerești au măcar veri unde i-ar găsi pe toți să-i ridice cu tot sălașul lor și să-i ducă să-i așeze la țigănia sfintei Episcopii... pentru că ei ca niște țigani răi ce sânt și neașezători la stăpîni; s'au sculat de au fugit». Domnul poruncește în același timp căpitanilor de prin țarguri și pîrcălabilor de prin sate, să-i dea cu tot sălașul «măcar veri ounde s'ar găsi». Altfel mare scîrbă vor petrece de către Domnia sa. «Iar care țigan ar fi cu pricină, să vie de față să-și îndrepteaze» ⁵⁰. La 17 aprilie 7232—1724 același Domn dă o carte Episcopului Ștefan, ca să-și ție liude 20 «păstori și alți poslușnici de treaba bucatelor Episcopiei, cărora le-am făcut Domnia mea ruptoare, ca să aibă a darea la fiestecare cestvert, ce vor eși peste an, de la vistieria Domnii meale, de om po ughi 1, iar mai mult supărare să n'aibă». Porunca se da boierilor cisași și tuturor zapciilor strîngători de bani,

45. P. 58/13.

46. R. Perianu, *Un negustor brăilean prieten cu Matei Basarab*, București, 1947, extras din «*Revista Istorică Română*», vol. XVI, fasc. IV. 47. P. 27/70.

48. Acad. R. S. R., P. XCV/4. 49. Acad. R. S. R., CXXVII/112.

50. Acad. R. S. R., P. CXXIV/104.

să nu-i amestece la nici o dajdie⁵¹. Nicolae Alexandru Vodă Mavrocordat reînnoiește la 23 decembrie 7233—1725 (sic) dreptul Episcopiei de a lua tot vinăliciul domnesc din Dealul Bontăștilor Slam Rîmnic «din 10 vedre de vin o vadră cu părparul și cu poclonul după obicei, precum au luat și pînă acum... care milă iaste dată și închinată sfitei Episcopii încă mai denainte vream de răposatul Șarban Vod Cantacuzino»⁵². Același Domnitor printr-un hrisov dat la 9 ianuarie 7233—1725 condiționează darul făcut din vinăriciul județului Buzău menționat mai sus și anume cere Episcopului Ștefan «să aibă a ținea dintracea milă 2 școale deapurarea la sftta Episcopie, însă una grecească, alta slovenească. Și dascălii să fie oameni de ispravă și învățați, cât se cade spre procopseala oucenicilor». «Și această datorie să o aibă nestrămutată atît sfinția sa părintele... Kir Ștefan, cît și alți iubitori de Dumnezeu episcopi, care după vreami vor oblădui această sfință Episcopie a Buzăului. Iar care dintre Episcopi ar trece întru oareșcare chip și nu ar săvîrși pă deplin aceasta a noastră, spre folosul oștei făcută hotărîrea, nu numai ca să va lipsi de mila ce am făcut Domniea mea», ci vor da seama în fața lui Dumnezeu, termină hrisovul scris de același Mihaio log(o)fețelul Cerne(tescu) Nef.»⁵³. Țiganii revin din nou în socotilele Episcopului Ștefan. Astfel, la 20 aprilie 7234—1726 jupăneasa Păuna Stroasca, a răposatului căpitanului Șarban Stroescul, dă zapis la mîna Episcopului cum i-a vîndut un țigan și cu un copil al lui, drept bani gata taleri 30 vechi. Marlorii acestei vînzări erau Mariea stolnicăasa Izvoranca, Costandin biv vel armaș Popescu și Iosif irmonah⁵⁴. În decursul anului 7234—1726 aprilie 21 Episcopul Ștefan cîștiga pentru Episcopie o danie însemnată de la Șteful biv vel șaltar sin Balii logof ot Lipiea și jupneasa sa Calița, care era fiica lui Stanciul logofăt Vernescul. Ei dau un zapis Episcopului «că făcându-să paraclis la sftta Episcopie, noi încă cu ceale ce am putut, dintral nostru, am ajutat. Iar afară dintraceaea, mai în urmă, nefăcînd noi coconi am socotit din tot sufletul nostru de am mai dat la sftta Episcopie din moșiea ce sa zice Maxim ot sud Buzău stînjeni 256, ca să fie pentru ușurarea sufletelor noastre și a răposăților părinților noștri. Soții mai vînd Episcopiei 1150 stînjeni, tot din aceeași moșie, stînjenu cte 56 bani, care fac taleri 583. Ei primesc banii și dau cumpărătorilor toate zapisele cele vechi, ce au avut pe această moșie. Era o proprietate întinsă, ce-și asigura Episcopia astfel, la Maxim. Între martorii găsim și pe cunoscutii Lefter Vernescu, Anton căpitan, Stoean capit Mănescul.»⁵⁵ Nicolae Alexandru Vodă a manifestat o vie simpatie pentru Episcopie, și desigur, pentru titularul ei Ștefan al II-lea cum o mărturisește într-o carte dată la 27 mai 7234—1726, unde spune: «pentru că avînd Domniea mea multa evlavie către sftta Episcopie și pentru ca să-s pomenească numele Domnii mele pururea la sfttul jărlăvnic m'am milostivit Domniea mea de au ertat «de pog(o)narit pogoane de vie 20 i de văcărît vite 40 și de oerit oi 200... totdeauna în toți anii». Episcopia să n'aibă nici un val de cele arătate mai sus. Porunca se da în acest sens tutulor, care se ocupău cu dajdiile în părțile Buzăului»⁵⁶. La 12 iulie 7234—1726 Episcopul Ștefan cumpăra de la Ion ceaus, «din țarg din Râmneac» o casă. Aceasta are «înlăuntru doao case și doao cămări și cu toate căte are casa în lăuntru, cu paturi, cu lavete, cu sobe și cu ușile cu tocurile, însă și cu pivniță lăngă casă cu oușile și cu toate ale pivniții gata și cu ogradă după casă». Ion ceaus o vinde episcopului drept 30 taleri vechi⁵⁷. Mihaio logofătul Pătărlăgeanul dă zapis Episcopului Ștefan, la 12 octombrie 7235—1726, că făcându-i sfinția sa bine cu 40 de taleri și l-a așteptat 4 ani. Neputînd să plătească banii, el îi dă viile de la Gârleanul pogoane 6, să le stăpînească cu bună pace⁵⁸. La 3 noiembrie 7235—1726 Episcopul Ștefan și tot soborul sfinței Episcopii primește de la popa Filipescul 100 de stînjeni moșie în Albești, ca să-i fie lui și părinților vesnică pomenire. Cu același prilej mai vinde popa Radul alți 100 de stînjeni Episcopiei «po bani 33» «care moșie este tot într'un hotar cu a sfinței Episcopii»⁵⁹.

Iorga sin Neculii ot Maxim vine la Episcopul Ștefan «avînd păs pentru bani de mi-au dat tl treizeci bani vechi». El se leagă să dea partea lui de moșie ce are

51. Acad. R. S. R., P. CXXIV/160.

52. Acad. R. S. R., P. XCV/5.

53. Acad. R. S. R., P. XCIV/90.

54. Acad. R. S. R., P. CXXVII/83.

55. P. 21/23.

56. Acad. R. S. R., P. CXXIV/147.

57. P. 3/1.

58. P. 27/72.

59. P. 64/10.

la Maxin pentru acești taleri «însă de acum pînă la sfinții Nicolae, iar neavînd moșie acolo la Macxin să abia a-i dărea sfinții sale banii la zi cu dobîndă... Și am scris eu popa Stoica ot Episcopie cu zisa Iorgăi». Martor era Șteful sătrar, de care am amintit mai sus. Tranzacțiunea se făcea, la 12 noiembrie 7235—1726⁶⁰. Domnul țării Nicolai Alexandru Mavrocordat nu uită Episcopia. La 10 aprilie 7235—1726 da carte Episcopului Ștefan să fie volnic să aiba a-ș lua dijma după toate moșiile sfintei Episcopii «ori fie Turcu negutorio, ori om strein, ori de țară... veri din ce bucate s-ar afla aceste pe moșii, ori din grâu, ori din orzu, ori din mălăio i ovăz, ori din stupi, ori din suhaturi sau măcar veri din ce, după obiceiai. Și de cătră nimeni opreală să n'aibă⁶¹. Șerban Greceanu, ceauș za aprozi, sin Șerban Grecean vel spăt, vinde Episcopului Ștefan partea lui de moșie din Cislău «ot sud Saac» stînjeni 1205, cu trei roate de moară și cu o piuă în apa Buzăului. El dă stînjenu cu 33 bani, care fac taleri 301 lei, dînd sfinții sale și toate zapisele și hrISOVUL răposatului Costandin Vvd Basarab Brancovean. Martorii acestei importante vînzări, făcute în aprilie 7235—1726 erau: Draghici post, Costandin Văcărescul vel vist, Barbul Grecean vel stol, Grigorie Grecean vel sârd și Șerban Candescul vel sătr⁶² Stoean feciorul Zotii Călmașul ot Puținței, ot sud Buz, dă zapis Episcopului Ștefan cum i-a vîndut 8 popoane de vie paragină în Dealul Verneștilor și cu locul casei «pre lângă vilele sfintei Episcopii drept ti 35 și bani 44. Martorii sînt cunoscuții: Lefter Vernescu!, Stoean căpit și Șteful Căprescul. Zapisul poartă data de 12 mai 7235—1726⁶³.

În «foița de ce am lăsat eu Mihalcea vt sătr cu sufletul meu la petrecania mea», găsim: «Roata de moară cea dîn jos, cu casă cu tot și cu cărciomă și cu ce va vrea să-ș facă împrejurul ei, să fie a fie-mea Paunii, cat va avea ia zile, să stăpânească. Iar după moartea fii-mea Păunii să fie închinată la sfinții Episcopie de la Buzău, ca să fie neamul nostru pomeniți». Av. 28. 7235—1727⁶⁴. Popa Marin ot Lipia, feciorul popei lui Tehan ot tam, dă zapis la sfinții Episcopie și «la cinstita mână sfinții sale părintelui Episcopului Kir Ștefan» cum să se știe, că murindu-i preoteasa și rămînînd el slab, ticălos și fără de copii închină Episcopii 10 pogoane de vie «făcătoare» în Dealul Lipii. El mai dă și moșie la cîmp «după cum scriu coajnicile ceale vechi și cu o bute mare de vedre 230 și alta bute mai mică și otocitoare». Viile îi sînt și lui cumpărătoare de la Vlad armașul sin buni loaf și alții. Zapisul îl scrie popa Stoica ot Episcopie «cu zisa lui» la 16 noiembrie 7236—1727⁶⁵. Într-o judecată pe care o face Hagi Costandin căp, la 17 martie 7236—1728 găsim această mențiune care ne indică puterea sentințelor date de Episcopia Buzăului, în procesele civile. Aci citim: «la care (pricină) au mersu și la sfințiea sa părintele Episcop de s-au judecat Oprea cu Neaga împreună cu popa Marin de față... despre cum am văzut și noi cartea sfinții sale părintelui Episcop de judecată la pop Marin. Drept aceea așa am judecat și noi»⁶⁶. Proprietățile Episcopiei se înmulțesc în Focșani. Astfel, la 22 martie 7236—1727 Andrei căpitanul împreună cu fratele său Gligorașco, cămărășai ot Focșani, vînd episcopului Ștefan pivnița lor din Focșani, cu tot locul ei și cu casele făcute pe pivniță și cu alte căscioare ce sînt în dosul pivniței și cu o dughiană ce este făcută la pod dinaintea pivniței. Ei cumpăraseră acestea de la Gheuca cazacul și femeia lui. Prețul cu care se vînd Episcopiei este de 80 taleri noi. Cei doi frați întrehaseră pe toți vecinii și împrejurării și nimenia nu au putut să cumpere fără de căt sfințiea sa s'au aflat de ne-au făcut toată plata, căt ne-am fost tocmeala. Martorii erau, în majoritate, căpitani: Mihalcea căpit, Iordache căpit, Gheorghe căpit și Stoean ceauș⁶⁷. Mihai diaconul fiul lui Radu Saseanu închina sf. Episcopii schitul Miluți de pe apa Nișcovului, la 2 sept. 7237—1728⁶⁸. La 30 noiembrie 7237—1728 Episcopul Ștefan subscris: «Foița de însemnarea zapiseilor moșiei Modruzeștilor, carea o au dat-o danie răposatul dumnealui Mănăilă vel clucer sfintei Episcopii Buz». Este povestea alcătuirii treptat, treptat, a unui trup de moșie pe care Episcopul îl rezumă astfel: «Zapise 18, stj. 566, tl 165: 127 (cred bani). Evident, se constată totodată și o fărîmițare, tot așa de succesiv a proprietății moșnenești⁶⁹. La 21 decembrie 7237—1728 Episcopul Ștefan judecă, potrivit cărții domnești, pe Radul sin Mănăilă biv vel clucer cu văru-său Iane sin Paraschivei ca-

60. P. 17—18/26.

61. Mss 171, f. 137.

62. P. 34/41.

63. P. 25/90.

64. P. 10/93.

65. P. 56/33.

66. P. 56/32.

67. P. 60/10.

68. P. 81/1.

69. P. 1 bis/4.

pitan. Lingă episcop se afla ca judecător Haği Costandin căpitan. Pricina era focul pe care un țigan al celui dintâi dăduse la 5 stoguri de orfu la Mărăcineni. Judecătorii fac un așezământ de împăciuire între cei doi veri⁷⁰. La 1 martie 7237—1729 Episcopul tranșează o chestiune oarecum dificilă, în legătură cu biserica Sf. Nicolae din Focșani. Aceasta fusese făcută din temelie de kir Filotei și după ce a terminat-o, a închinat-o sf. Munte Sinai, «și metoh supus l-au făcut sfinței și D-zeeștii mănăstiri a Râmnecului dând și carte dea afurisire la mâna noastră» spun călugării de aici. «Iar când au fost mai (pe) urma kir Filotei fiind cam nestatornic s'au fost lepădat de noi și au fost mers la sftita Episcopie a Buz, fiind episcop răposatul părintele kir Ioasaf de au fost închinat, cum și la noi o închinase... dând sfinței Episcopii și a mănăstirii noastre Râmnic, măcar că sfinții Episcopi ce au fost de atunci încoace, asupra metohului nimic nu s-au întins, ci tot supt stăpânirea noastră au fost, numai noi știind că și la sftita Episcopie iaste închinat de Filotei cu cartea lui de închinăciune și cu alte zapise ale viilor metohului, pentru aceste scrisori având noi în grijă, nu cumva în cea mai după urmă vreme să aducă părții noastre vre o zăticneală»; ei cea Episcopului Ștefan cartea lui Filotei, cea ce Episcopul «cu tot soborul» o face; ca de acum înainte să fie nestrămutat de supt stăpânirea mănăstirii Râmnic. Drept mulțumită toată obștea «care acum ne aflăm aici în pământul țării, la sfințele mănăstiri ale Sinai, întru frați sinaiți, igumeni, ieromonahi și monahi... ne-am îndemnat de am dat sfinței Episcopii o pivniță a noastră din Focșani cu gărlicul de piatră și celelalte din lăuntru ei toate de leamn și deasupra pivniții casă și împrejur cu tot locul cat va fi al pivniții, care pivniță iaste la uliță, lângă scaunele de carne... moșie stătătoare în veaci». Ei pun pecetea mănăstirii și iscălesc: Filoteos ieromonahos, Gherasimos ieromonahos. «Cu porunca sfinților părinți sinaiți am scris eu Temelie fogf martie dni, 11 7237⁷¹. Așadar printr-un compromis se aranjaseră lucrurile.

Din foița făcută de Episcopul Ștefan pentru zapisele moșiei de la Modruzești, găsim la 2 martie 7237—1728 o mărturie de respect și de evlavie a urmașilor, pentru cel care făcuse această danie însemnată, scaunului episcopal buzoean, adică Mânăila vel clucer. Iat-o: † Adecă eu jupâneasa Mira, carea am fost soție răposatului dumnealui Mânăila vel cluc, împreună cu feciorii miei anume Șarban, Ștefan, Radul post, Stoean. Dat-am aceasta al nostru adevărat zăpis, la sftita și dumnezeiasca Episcopie a Buzăului, oriunde să cinsteaște și să prăznuceaște hramul Ouspenli Bdeți și la cinstită mâna iubitului de Dmnez sfinții sale părintelui Episcopului kir Ștefan. Precum să-s știe că ajungând pe boeariul meu vremea de slăbiciune și apropiindu-să ceasul morții, mai înainte au făcut dieată rînduind toate trebile casii noastre. Și acolo intrăcea dieată, fiind îndemnat din răvna Dmnezească, au lăsat sfinței Episcopii partea noastră de moșie de Modruzești, toată ori câtă se va aleage, dupe cum scriu zapisele ceale vechi,, care le-am dat la sftita Episcopie. Drept aceea și eu împreună cu feciorii miei, am dat și am închinat sfinței Episcopii această moșie, ce scrie mai sus, dupe cum o au vandul-o răposatul boeariul în dieată, ca să fie sfinței Episcopii moșie chavnică și stătătoare în veci. Iar noao să ne fie veacinică pomenire. Și pentru mai bună adeverință am întărit mai jos cu ale noastre iscălituri ca să-s crează. Și am scris eu popa Stoica de la Episcopie cu învățătura Dmnealor.

Mart 2 dni 7237

† Mira cluc † Radul post sin Măn cluc
 † Șarban sin Mânăila † Ștefan sin Mânăila cluc
 † Stoean sin Măn cluc⁷².

La 4 martie 7237—1728 Episcopul Ștefan judeca pe Radul Liicoiul și Liică Liicoiul cu Haği Hasan, nume care sună a turc, pentru o datorie a unui frate al lor de moșie. Acesta, un Dobromir, era dator lui Hasan cu 35 taleri și «un ort» pentru care avuseseră ei multă pricină privityor la venitul moșiei. «În cea de pe urmă am venit fața înaintea sfinții sale părintelui Episcopului kir Ștefan și înaintea dum

70. P. 10/134.

71. Arhiv. Stat. Buc., Mss. 173. p. 496.

72. P. 1/55 copie.

Hagi Costandin căpt ot Buzău. Și așa ni s'au hotărît judecata, ca să dăm noi dlui Hagi Hasan acei 1135 și un ort și să ținem moșie în pace de către dlui»⁷³.

O altă danie primește Episcopia, la 23 mai 7237—1729, de la fiica vestitului popa Lupul ot Stalp, un mare apacurator de pămint. Vișa, căci așa se numea dona-toarea, spune că dăruindu-i milostivul Dzeu căsătorie «și nefăcînd nici un copil de trupul mieu... și văzînd că toate ale lumii sînt trecătoare» închină sfintei Epis-copii două roate de moară oublătoare la Părscov, cu piua care este făcută din josul morii și cu casă de șezut și cu cărciuma și cu loc de grădină și cu pometul cit este acolo împrejur. Toate îi erau zestre de la tatăl ei popa Lupul. Ea le dăruiește Episcopiei, numai după moartea dînsii. «Și pentru mai bună adeverintă m'am iscălit eu cu mîna mea, întărînd și cu peceata mai jos ca să-s crează». De reținut că Vișa era știutoare de carte. Cel care redacta însă zapisul era același «popa Stoica ot Episcopia cu zisa ei». Iar Vișa subscria: «† Vișa am închinat»⁷⁴. Ilinca soția răposatului Ianache căpit ot Buzău împreună cu cumnatul ei Mărgărit, dau zapis, la 25 august 7237—1729, Sfintei Episcopii Buzăul și la cinstia mina sfinții sale părin-telui Episcop kir Ștefan și a tot soborul cum la moartea lui, bărbatul ei a lăsat Episcopiei moșie la Ungurei, stîmjeni 110. Drept acea dau și ei acest zapis, ca să aibă a stăpîni Episcopia cu bună pace moșia și lor să le fie veșnică pomenire⁷⁵.

Episcopul Ștefan se plînge Domnitorului Nicolae Alexandru Mavrocordat, cum Episcopia are moșie în hotarele ce se cheamă Moșești, Zăpodia și Trestiea, în care mai au și Nica cupețul cu alți moșneni. Și fiin moșia nealeasă și nehotărîtă nu se alege nimic din venitul sf. Episcopii, deși moșiile erau cumpărate din zilele răposa-tului Episcop Ioasaf. Domnul poruncește «boierilor» Șteful biv vel șatr, Lefter căpt Cărlova, Anton Căpt și Iane Boldescul să meargă cu toți acolo «și să fie și sfinția sa părintele Episcop și Nica cupețul și alalți părtași de față». Ei trebuie să citească cărțile «și dreezele» ce va avea sf. Episcopia, de cumpărătoare și de danie: să fie cu dreptatea lui Dzeu «fără de nici un fel de voe vegheată» să vămîie o parte și alta odihniți. În partea doua Domnul poruncește boierilor să meargă și la moșia Go-moesti, pe care o avea Episcopia încă din zilele lui Mihnea Vodă, feciorul lui Alex-andru Vodă, iar acum s-a sculat un iuzbașa de călărași și a vîndut-o Nicăi cupețul. Ei să cerceteze și să facă carte de rezultat, pe care o vor trimite la Domnie «ca să facem Episcopiei carte de stăpînire». «Iar de veți dovedi că acea moșie iaste vîndută de Episcopia, au făcută schimb cu altă moșie, atunci o vor stăpîni cei ce o stăpînesc acum. Aceasta și fiți sănătoși» încheie Domnul porunca. Ea poartă data de 6 apri-lie 7238—1730⁷⁶.

La 3 martie 7239—1731 Mihai Racoviță Voevod (1730 oct.—1731 oct. 13) dă Episcopiei Buzău «care se află zidită și înălțată din temelie ei de răposatul Matei Basarab Voevod» un hrisov pompos. Prin acesta el împuternicește pe Episcopul Ștefan «și pe toți părinții de la acea Episcopia să ia tot vinăriciul domnesc din Dealul Bontșilor, ot sud Slam Râmneac, din 10 vedre de vin 1 vadră «cu părpărul și cu poclonul după obicei, precum au luat și vinăricarii domnești mai înainte vreme». Domnul mai da Episcopiei de la ocna Telega pe an sare bolovani 300 «însă la vremea când iau și alte sfitе mănăstiri, precum a fost miluită de răposatul Mateio Băsarab Voevod cu hrisoave și întărite cu mare blestem și de alți răposati Domni de atunci Incoace... și făcute ounul dupre altul»⁷⁷. A doua zi chiar, la 4 martie, Domnitorul da alt hrisov prin care reînnoiește hotărîrea luată de Nicolai Vodă Ma-vrocordat, ca din cei 250 taleri dați din vinăriciul Buzăului sfintei Episcopii, aceasta să țină două școli. «Și această datorie să o aibă nestăramutat, altă sfinția sa părin-tele kir Ștefan și alți iubitori de Dzeu Episcopi care după vreami vor oblədui această sfită Episcopia... și Domniea mea ibinduo aceasta cu cale hotărîre, încă au întărit mila». Reamintește și obligația și sancțiunea, celui din titularii scaunului care n'ar urma întocmai: «nu nu mai că să vor lipsi de această milă, ci mai virtos va avea a da seama înainte a celui care iaste totuluș cu tot nemărginită dragoste, priveghind folosul a toată zidirea sa»⁷⁸.

73. P. 55/52. 74. P. 48/183. 75. P. 7/33. 76. P. 49/45.

77. Acad. R. S. R., P. XCIV/92.

78. Mss 171. f. 95. v. 96. v. Acad. R. S. R., P. XCIV/93.

Grija pentru branștea de lângă Buzău, de crivina după moșia Stănțești și frașinii după moșia Negreasca o poartă Episcopul Ștefan ca și înaintașii săi. El căpăta, pentru omul său, împuternicire, de la Mihai Vodă Racoviță, la 22 aprilie 7239—1731, să fie acesta volnic «să tragă» pe tot omul ce ar îndrăzni să strice aceste averi episcopale «ca să fie numai de treaba. viilor și lucrurilor sfintei Episcopii»⁷⁹. Aceeași grijă o poartă Episcopul pentru morarii și cei care măcinau la morile Episcopiei. El căpăta vechiul privilegiu pe care l-am amintit mai sus, ca atit căpitanul cît și călărășii să nu turbure acești oameni cu pretențiile lor de olăcarit și podvoade. Cine ar îndrăzni să facă altfel «certare va petrece». Cartea domnească poartă aceeași dată de 22 aprilie 7239—1730⁸⁰. În aceeași zi Episcopul Ștefan căpăta, de la Mihai Racoviță Vodă, reînnoirea încă a două cărți și anume: prin cea dintîi, domnul scutește Episcopia de pogonărit, 20 de pogoane de vie, de văcărit 40 de vite și de oerit 200 de oi. Poruncă se da «boerilor» care vor fi rinduiți cu perceperea birurilor să respecte cele arătate mai sus⁸¹. Prin a doua carte se dă Episcopului Ștefan să ție la morile Episcopiei 2 morari și 2 lopătași «oameni fără de gâlceavă. Aceștia vor fi scutiți de toate dajdile și orinduielile ce vor eși de la vistieria domnească. Boierii cislăși, slujile domnești, căpitanul de Buzău și toți călărășii de acolo se vor feri de acești oameni, altfel «rea scirbă și certare vor petrece»⁸². Este și aceasta o reînnoire de vechi privilegii. Dar Episcopul avea și necazuri personale, pe care le arăta Domnitorului. Ca urmare, a doua zi, după ce primise reînnoirea privilegiilor episcopale, la 23 aprilie Domnul dă poruncă căpitanului de Buzău și tuturor călărășilor să se ferească de Episcopie și avutul oamenilor săi. Că aici la Domniea mea făcu jalbă sfinția sa părintele Episcopul Buzăului kir Ștefan, cum că are mare supărare pentru rîndul olăcăriei de aciea. Că veri cînd se întîmpla de vin niscareva olăcari, merg călărășii împreună și cu Turcii de umblă prin sfta Episcopie de caută cai de olac, făr de nici o treabă, și are sfinția sa mult val și băntueală, atăta (că) nu e cu pulintă a mai șădere în Episcopie, că nu nu mai caili poșlușnicilor și ai călugărașilor ce se află la sfta Episcopie îi iau, de-i dau la olac, ci și telegarii sfinții sale mergînd călărășii împreună cu Turcii ol(ă)crii îi iau de olac». Domnul dă poruncă strașnică, să nu mai îndrăznească vre unul din călărăși, sau orice fel de olăcar să ia de la Episcopie caili. Altfel, continuă Vodă «voi trimete Domniea mea om domnesc de te va aduce aici și mare pedeapsă vei petrece de către Domniea mea»⁸³. Tot în această epocă, la 25 aprilie 7239—1750, Episcopul mai primește un ajutor domnesc în legătură cu moșia Dichiseni (Ialomița). Locuitorii de aici mai înainte vreme plăteau episcopului de om 44 de bani, ca să nu fie puși la nici un fel de lucru, al aceuia. Apoi ei au venit la Episcop și au cerut să nu mai plătească acei bani fiind săraci — ceea ce li se aprobă «făr de cît să aveți o clăcuire — zice Domnitorul — după cum clăcuiesc și alți oameni, ce sînt șezători pe alte moșii boerești sau călugărești; acum voi fiind oameni țeri de cap nu ascultați de ispravnicul sfinției sale, să clăcuți, ci vă puneți împotrivă». Domnitorul le dă poruncă să asculte, căci altfel «rea scirbă și certare» vor petrece»⁸⁴.

Profesor T. G. BULAT

PORTRETE DE CTITORI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ OGLINDITE ÎN CRONICI ȘI DOCUMENTE ARTISTICE

Incursiunile către izvoarele cronicilor Țării Românești și a știrilor despre «Negru Vodă» — care ne-au arătat lipsa de identitate a acestui voievod atit de mult comentat pînă în prezent dar atit de puțin cunoscut — precum și analiza unor opere de artă legate direct de viața curții Țării Românești, ne-au permis să surprindem și unele conflicte între voievozi, cu rădăcini vechi dar cu virulențe

79. P. 79/9.

80. *Mss* 173, f. 378.

81. Acad. R. S. R., P. CXXVI/47.

82. P. 10/94.

83. Acad. R. S. R., P. CXXIV/165.

84. P. 72/6.

mereu și spectaculos reinnoite. Evident că un conflict major, care a generat războaie de apărare, apoi de supraviețuire, a fost cel cu puterile limitrofe, în primul rând cu imperiul turcesc. Apoi, desigur, conflictul intern cu boierii, ale căror tendințe de descentralizare a puterii s-au conjugat uneori, sau au profitat de amenințările din afară. Dar au existat de asemenea conflicte singeroase între voievozi — care la rândul lor au căutat să își apropie puteri străine sau clanuri boierești — a căror existență se oglindește parcă mai limpede în cronici și în documentele artistice, (în portrete, în steme), decît în hrisoavele cu caracter impersonal.

Știrile care ne-au parvenit din îndepărtatul secol al XIV-lea vorbesc despre o schismă familială încă de pe vremea lui Mircea cel Bătrîn, cînd succesorii lui Dan I, fratele lui Mircea, au cunoscut rătăcirile exilului¹.

Dan al II-lea răstoarnă, cu ajutor turcesc, pe Mihail, fiul lui Mircea cel Bătrîn, este la rîndu-i temporar detronat de Radu Prasnaglava, un alt fiu al lui Mircea, pentru ca, în cele din urmă, să fie înlăturat definitiv de Alexandru Aldea, un al treilea fiu (acesta nelegitim) al lui Mircea cel Bătrîn. Acesta din urmă este ucis de un al patrulea fiu al lui Mircea cel Bătrîn, Vlad Dracul, încadrat într-o altă conjunctură politică.

De aci înainte conflictele dintre voievozii Țării Românești capătă un răsune european, deoarece ele sînt consemnate de către papa Pius al II-lea (Aeneas Sylvius Piccolomini) în lucrarea *Asiae, Europae elegantis descriptio*: «Printre Vlahi, în timpurile noastre, există două fracțiuni, a Dăneștilor și a Drăculeștilor; dar aceștia din urmă, <Drăculeștii — n.n.> fiind mai puțin numeroși decît Dăneștii și persecutați de către aceștia, au chemat pe turci în ajutor și cu ajutorul armatelor acestora <turcilor — n.n.> au distrus pe Dănești, ucigîndu-i... Ioan de Hunedoara, sigur pe putere, a dat ajutor Dăneștilor, cu adevărat acesta <Ioan de Hunedoara — n.n.> a ocupat teritoriile Dăneștilor, smulse de sub stăpînirea turcilor, ținîndu-le într-o stăpînire continuă pentru sine și pentru urmașii»² (lui). Dar Laconic Chalkocondyl, nu consemnează două partide rivale, ci numai doi voievozi învrăjbiți: «Aripa stîngă <a armatei lui Ioan de Hunedoara, la Cossovo — n.n.> i-o ținea Dan care îi era mare prieten și pe care <Ioan de Hunedoara — n.n.> îl aduse în țara Daciei din cauza dușmăniei pe care o avea asupra lui Drăculea; și pe acela l-a scos din domnie și supunîndu-și țara la voia sa, l-a pus pe Dan domn peste ea»³.

Documentele privind istoria României⁴, tratatul de *Istoria României*⁵ și, recent, cercetătorul Matei Cazacu⁶ asociază cele două nume «Dan» și «Vladislav», menționate în anii 1447 și 1448, deoarece ele au aparținut în realitate voievodului Vladislav II. Numele de «Dan» cu care mai este pomenit acest voievod, nu se datorește însă faptului că tatăl său fusese Dan II (deci nu este un patronimic) ci pentrucă Vladislav II însuși primise la botez numele de Danciu (prescurtat Dan).

De altfel nu numai Laconic Chalkocondyl⁷ îl denumește «Dan» pe Vladislav II, ci un Giacomo di Pietro Luccari⁸, indicînd o sursă din secolul al XV-lea: boierul Murgul. Mai târziu fiul lui Vladislav II, Dan III, se va numi «fiul lui Dan», amintînd-o și pe mama sa «doamna lui Dan»⁹, ceea ce nu s-ar fi întimplat dacă «Dan» ar fi reprezentat numai numele patronimic al lui Vladimir II.

1. Vezi P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 41, 44, 58.

2. Pii II, Pon. M., *Asiae, Europae elegantis descriptio...*, 1531, p. 303, Vezi și Claudiu Isopescu, *Notizie intorno al Romeni nella letteratura geografica italiana del cinquecento*, în *Bull. de la Sect. historique*, tome XVI (1929), passim.

3. Laconic Chalkocondyl, *Expunerii istorice* (tr. V. Grecu), București, 1958, p. 210.

4. Documente privind istoria României, (introducere, vol. I., București, 1956 (autor I. Ionașcu).

5. Academia R. P. Române, *Istoria României II*, București, 1962, p. 430—431.

6. Matei Cazacu, *La Valachie et la bataille de Kossovo (1448)*, în *Revue des études sud-est européennes*, nr. 1 (1971), p. 131—139.

7. Laconic Chalkocondyl, loc. cit.

8. Giacomo di Pietro Luccari, *Coptoso ristretto...*, p. 95 și 96.

9. Vezi I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, București, 1905, nr. LXXI, p. 68 și nr. LXX, p. 67. Despre faptul că «Dan»

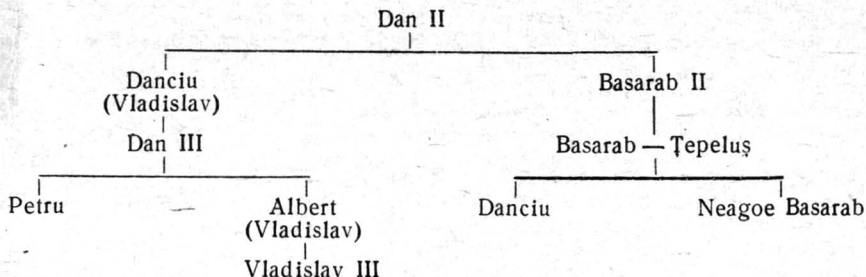

În realitate, Dan II își înscrie în hrisoave doi fii: Danciul și Basarab¹⁰

Danciul (abreviat «Dan»), a trebuit să-și ia un nume voievodal la urcarea sa pe tron și acesta a fost Vladislav.¹¹ Ca o ultimă dovadă a inexistenței unui «Dan» intermediar între domnia lui Vlad Dracul și Vladislav II, menționăm un document al unui membru al familiei, al lui Vladislav III, din 12 septembrie 1523, care se referă la «Vlad voievod cel Bătrîn» (Dracul) «care a fost înainte de străbunicul domniei mele <Vladisl>av voievod»¹².

Un alt hrisov al lui Vladislav III, care se numește pe sine «fiul lui Vladislav voievod», din 30 mai 1525,¹³ menționează «cartea străbunicului domniei mele» dăruită mănăstirii Tismana. Putem urmări astfel descendența lui Vladislav II, al cărui fiu se numea Dan (III), nepotul Vladislav, iar strănepotul Vladislav (III). La rindul său Basarab II are de fiu pe Basarab-Țepeluș¹⁴ și nepoți pe «Danciul, fiul lui Țepeluș»¹⁵ și pe (ilegitimul) Neagoie Basarab.

Reprezentată schematic, descendența lui Dan II se prezintă în felul următor:

Numai primind ipoteza că Danciul și-a luat numele voievodal de Vladislav, ne putem explica de ce Chalkocondyl și Luccari numesc pe Vladislav II «Dan», de ce Ian Dlugosz, mai bine informat, îi spune Stânciul¹⁶ (adică Danciul), de ce fiul lui Vladislav II, Dan III îi spune «Dan»¹⁷, de ce, în sfârșit, nepotul fratelui său Basarab II, fiul lui Basarab-Țepeluș (complice la omorîrea lui Mihnea cel Rău) se numește «Danciul».¹⁸

Aceste precizări onomastice și genealogice sînt utile pentru înțelegerea conflictelor între voievozii Țării Românești care au zguduit secolul al XV-lea și care aparțin indeosebi Dăneștilor și Drăculeștilor. Nici un scriitor nu a înemurit episoadele dramatice din această perioadă, dar evenimentele, în laconismul lor, nu sînt mai puțin grăitoare și ele interesează studiul nostru deoarece explică unele opere de artă din secolul următor care reprezintă ecoul acestor înfruntări. Ioan de Hunedoara, după ce a executat pe Vlad Dracul în decembrie 1447¹⁹ și a orbit pe fiul său mai mare Mircea²⁰ (devenit astfel inapt pentru domnie), a înscăunat pe

(tatăl lui Dan III), nu era Dan II ci Vladislav; vezi și N. Iorga, *Histoire des Roumains*, București, 1937, p. 139, nota 4. 10. D. R. H. B. I, nr. 61, p. 117—118.

11. Vezi Pavel Chihaiia, *Biserica voievodului Nicolae Alexandru din Cimpulung-Muscel (a. 1352—1633)*, în «Glasul Bisericii», XXX (1971), nr. 3—4, p. 307—308.

12. D. I. R., XVI, B, I, nr. 180, p. 177.

13. D. I. R., XVI, B, nr. 193, p. 187.

14. D. R. H. B. I, nr. 158, p. 261 sq.

15. E. Hurmuzaki, XV 1, nr. CCCLX, p. 197—198 (despre uciderea lui Mihnea Vodă: «Demetrius Iaxith, Danchwl, filii condam Czppellews et Albwyzther (Albul-vistier — n. n.) boyeronis transalpinensis»).

16. Ian Dlugosz, *Dziejou Polskich*, vol. VI, Cracovia, 1870, p. 39. Vezi și I. Minea, *Vlad Dracul și vremea sa*, București, 1928, p. 213. 17. Vezi nota 9.

18. Vezi nota 15.

19. Fr. Pall, *Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova, în anii 1447—1448*, în *Studii*, XVI (1963), nr. 5, p. 1057.

20. Orbirea lui Mircea nu a putut avea loc în vara lui 1442, deoarece, după cum observă Matei Cazacu (*Precizări privind cronologia domnilor munteni din deceniul 5 al secolului al*

Danciul (Vladislav II). Vladislav II participă la lupta de la Cossovo²¹ și între timp Vlad Tepeș ocupă Țara Românească, dar primul reușește — desigur cu ajutorul lui Ioan de Hunedoara — să își recaptureze tronul.²² Nu mult după aceasta, aflăm din Luccari că «Dan, craiul Valahiei, înspăimântat de prea marea fericire a turcilor, măcar că, din experiență, știa că pacea cumpărată cu bani de obicei naște servitute, făcu totuși pace cu Murat, obligându-se la plata tributului, așa cum reiese din memoriile lui Murgul, solul său».²³

Astfel ne explicăm conținutul scrisorii prin care Vladislav II protestează împotriva confiscării Almașului și Făgărașului de către Ioan de Hunedoara, arătând Brașovenilor că a fost constrins la această pace.²⁴ Tratatul de la Adrianopol îi permite să reia legăturile firești cu Ioan de Hunedoara, dar acesta are în vedere pe adversarul lui Vladislav II, din familia adversă, pe drăculeșul Vlad Tepeș, care de-abia așteaptă să se răzbune: în 1456 primind îngăduința de la regele Matei, Tepeș ocupă Țara Românească și ucide pe Vladislav II, care îi omorise tatăl și fratele, pe Vlad Dracul și pe Mircea; *Cronica despre Radu de la Alumați* (1525) ne relatează detaliile cum Tepeș a venit la domnie înaintea Paștelor²⁵.

Evident că în situațiile acestea nu sînt cruțate nici înfăptuirile adversarilor, nici măcar ctiitoriile religioase. Puținele știri pe care le avem din secolul al XV-lea ne aduc la cunoștință că Albul cel Mare — omonim cu boierul care împarte domnia cu dănescul Alexandru Aldea — dărimă biserica lui Vlad Dracul de la Govora, căreia Tepeș îi făcuse danii.²⁶ Mihnea pulberă biserica Sfinților Apostoli pe care o ridică dănescul Neagoe pentru mormintele familiei sale, și mănăstirea Bistrița, ctiitoria Craioveștilor²⁷. Nu știm în ce împrejurări a fost ruinată biserica de la Argeș, pe care o reconstruiește Neagoe, dar succesorii lui Vlad Călugăru, Radu cel Mare și Vlăduț nu vădese intenția să o reconstruiască.

Ramura Drăculeștilor, rivala Dăneștilor, se desparte la rîndul ei, încă de la începutul secolului al XVI-lea în două fracțiuni rivale: urmașii lui Vlad Tepeș și cei ai lui Vlad Călugăru («care a fost din tinerețe călugăr»).²⁸ Din acest moment înainte constatăm, de fapt trei dinastii muntene: Dăneștii, Drăculeștii și Vlădeștii (urmașii lui Vlad Călugăru).

Pe făgașul tipologiei onomostice dinastice stabilită de Dan Pleșia²⁹, vom observa că pentru Dănești (deveniți în secolul al XVI-lea Basarabi) se folosesc numele

XV-lea, în *Studii* tomul 23 (1970), nr. 3, p. 608) el este menționat în documentul intern din 7 august 1445. El nu a putut fi orbit nici cu prilejul detronării lui Vlad Tepeș din prima domnie, care are loc după cum a arătat Matei Cazacu, în timpul bătăliei de la Cossovo (Matei Cazacu, *La Valachie et la bataille de Kossovo (1448)*..., p. 139), cum ar lăsa să se înțeleagă o scrisoare din 7 decembrie 1448 (publicată de N. Iorga, *Les aventures «sarrazines» des français de Bourgogne au XV-e siècle, in Mélanges d'histoire générale publiée par C. Marinescu*, vol. I, Cluj, 1927, p. 44-45), deoarece la această dată Ioan de Hunedoara era încă prizonierul despotului sîrb Gheorghe Brancovici, care îl va elibera de-abia la 20 decembrie al aceluiași an. Așadar Ioan de Hunedoara l-a orbit între august 1445 și noiembrie 1448) desigur cu prilejul înscăunării lui Vladislav II de la sfîrșitul anului 1447.

21. Participarea efectivă a lui Vladislav II la bătălia de la Cossovo este menționată de un singur izvor, Giacomo di Pietro Luccari, *Copioso ristretto*..., p. 95: «Ungari... întîmarono la guerra à Mehmet... Ianko Huniade, il quale con Dan re di Valachia et con Dan figliolo di Siaus Ottomano, combattè nellì primi pericoli» ...David Turcul, prietenul creștinilor de la Cossovo este o realitate (N. Iorga, *Studii și documente*, III, București, 1901, p. LXIII) așa că nu avem de ce să ne îndoim și de existența lui Dan-Vladislav.

22. Vezi Matei Cazacu, *La Valachie et la bataille de Kossovo, (1448)*..., passim.

23. Giacomo di Pietro Luccari, *Copioso ristretto*..., p. 96.

24. I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești*, vol. I., p. 85-8

25. *Istoria Țării Românești* (ed. C. Grecescu și Dan Simonescu)..., p. 205.

26. Pavel Chihaiia, *Date noi în legătură cu trecutul mănăstirii Govora*, în «S. C. I. A.», tom. 13 (1966), nr. 2, p. 252. 27. *Istoria Țării Românești*..., p. 16-17.

28. *Vița lui Vlad Tepeș* la P. P. Panaitescu, *Croniclele slavo-române*..., p. 213.

29. Dan Pleșia, *Neagoe Basarab. Originea, familia și o scurtă privire asupra politic Țării Românești la începutul veacului al XVI-lea*..., în *Valachica*, I (1969), p. 50-51.

voievodale Dan (II și III), Basarab (Țepeluș, Neagoe, Matei, Constantin-Brîncoveanu), Vladislav (II (Danciul), III); pentru Drăculești, Mihnea (cel Rău, Radu, III) și Alexandru (II Mircea, Coconul); Vlădeștii pentru Vlad (Călugărul, cel Tânăr, Încetul, Vintilă) și Radu (cel Mare, de la Afumați, Bădica, Paisie).

Așa cum am arătat mai sus, ignorăm împrejurările în care a fost ruinată biserica Mitropoliei din Curtea de Argeș, pe locul căreia Neagoe își va înălța ctitoria sa. Radu cel Mare zidește un nou locaș al Mitropoliei la Tîrgoviște, fără a se mai interesa de acela de la Argeș, care rămîne «dărîmat și neîntărit»,³⁰ adică fără a i se recunoaște bunurile, pe care — așa cum ne convinge «svitocul» lui Neagoe însuși³¹ — el le avea încă de la înălțare.

Cercetătorii au fost intrigați de lipsa de date privitoare la trecutul bisericii de pe locul pe care Neagoe își înălța ctitoria. Nici în «svitocul» solemn, nici în pisanile de pe fațada bisericii — din care una reproduce în parte acest «svitoc» — nu se menționează nimic despre trecutul monumentului și în nici un alt izvor contemporan.

Singura explicație poate fi că această biserică a aparținut unei familii adversară atât Dăneștilor cît și Vlădeștilor, unui Drăculesc așadar.

Un exemplu asemănător îl poate constitui mănăstirea de la Tîrșor, cu hramul Sf. Nicolae, ctitoria lui Vlad Țepeș,³² despre care Radu cel Mare nu pomenește în hrisovul său, amintind numai de dania tatălui său, Vlad Călugărul («un loc de casă și un vad de moară»), dar nimic despre cel care înălțase biserica.³³

Gavrili Protul, care insistă asupra bisericii lui Neagoe din Argeș, nu ne spune nimic despre trecutul monumentului anterior.³⁴ Dar stema acestui prim locaș, pe care am identificat-o ca fiind a lui Vlad Dracul,³⁵ ne-a ajutat să înțelegem altă atitudine a lui Radu cel Mare, cît și aceea a lui Vlăduț și a lui Neagoe însuși. Analiza de laborator a stemei de piatră a lui Vlad Dracul a arătat că ea a fost utilizată ca simplă piatră de construcție la rezidirea turnului mănăstirii,³⁶ permițîndu-ne să explicăm în felul acesta poziția lui Neagoe față de ctitorul monumentului anterior. Aceeași poziție adversă poate fi dedusă din însuși subiectul stemei lui Neagoe, în care dragonul (în realitate simbol cruciat, primit de către Vlad denumit Dracul de la Sigismund de Luxemburg) este reprezentat învins de inorog, care însemna pentru Neagoe și contemporanii săi simbolul creștinismului răsăritean biruitor.³⁷

De altfel, știri despre dărîmatul monument Drăculesc, nu puteau fi înserate într-o alcătuire care urmărea să glorifice pe Neagoe și familia sa, cum era noua necropolă de la Argeș (care înlocuia cealaltă necropolă a Sfinților Apostoli, dărîmată de Drăculescul Mihnea cel Rău),³⁸ unde pisanile conțineau, în loc de date în legătură cu trecutul așezării religioase, ca la biserica Dealului, un pasaj din «svitocul» lui Neagoe; stema din turnul porții, în locul păsării conturnate a Țării Românești, ca la Dealul, scena iredentistă a creștinilor din Balcani, cu un accent ecumenic și violent antiotoman, iar mantia voievodului din tabloul votiv și funerar, prezenta însemnul vulturului bicefal bizantin, pe care îl considera legitim, atît prin legăturile sale de familie cu despoții sîrbi — despoții înșiși socotindu-se

31. Vezi Pavel Chihala, *Cu privire la Invățătură și la cîteva monumente din vremea lui Neagoe Basarab, în Neagoe Basarab* (ed. Minerva), București, 1972, p. 195, nota 74.

32. Giurăscu C. C., *O biserică a lui Vlad Țepeș la Tîrșor*, în *B. C. M. I.*, XVII (1924), p. 74—75.

33. *D. R. H.*, B, I, nr. 275, p. 448—449.

34. Gavrili Protul, *Viața patriarhului Nifon*, la G. Mihailă și Dan Zamfirescu, *Literatura română veche*, p. 66—69.

35. Vezi nota 31.

36. D. Moraru, *Conclusions du laboratoire... concernant deux piéces sculptées...*, în *R.R.H.A.*, tome 1 (1964), nr. 1, p. 164.

37. Vezi nota 31.

38. *Ibidem*.

urmași ai împăraților bizantini³⁹ —, cit și în calitate de protector al ctitoriiilor ortodoxe din Balcani.

Radu de la Afumați, fiul lui Radu cel Mare, va zugrăvi în 1526, în gropnița bisericii, tabloul familiei socrului său, precum și pe cel al familiei cneazului Lazăr, după indicațiile precise ale lui Neagoe însuși.⁴⁰

Dar în pronaosul propriu-zis, unde sînt înfățișați de obicei ctitorii monumentului, Radu de la Afumați va prezenta pe doi dintre voievozii pe care cronică domniei sale (scrisă cu numai un an înainte) îi pune cu deosebire în lumină, pe înfăptuitorul bisericii din Cîmpulung, «Negru Vodă», pe care zugrăvii îl transpun din primul oraș al descălecării cu numele său voievodal Alexandru și pe ctitorul vechii Cozii, pe Mircea (cel Bătrîn). Alături de (Nicolae) Alexandru și de Mircea (cel Bătrîn) apare însă și Radu, tatăl lui Radu de la Afumați, numit pentru acest motiv în cronică «cel Mare», care nu are nici o legătură cu biserica din Argeș, pe care o măcina ruina în timpul domniei sale. Ne pare semnificativ faptul că «Țepeluș» (Basarab cel Tânăr) apare (în cronică slavă din 1525) înserat în șirul voievozilor din secolul al XV-lea, fără a i se atribui vreo înfăptuire mai deosebită, (în vreme ce Neagoe era înfățișat ca un voievod cu înfăptuiri religioase excepționale. Regretul pentru moartea lui Vlăduț nu poate fi pus în legătură cu slujba din mitropolia din Tirgoviște, tirnosită — după cum se știe — de-abia către sfîrșitul vieții lui Neagoe).⁴¹

Dar în aceeași cronică în care rolul lui Basarab cel Tânăr apărea atît de sters, Radu era denumit «cel Mare», iar ctitoria sa de la Dealul pusă în evidență.

Acești raport putea fi constatată și în pronaosul bisericii minăstirii Argeșului, unde tabloul familiei lui Neagoe apărea pe locul cel mai important, fără ca tatăl acestuia, Basarab cel Tânăr, să fie reprezentat. În schimb tatăl lui Radu de la Afumați, Radu «cel Mare» se afla zugrăvit la locul de onoare, în continuarea chipurilor, menționate și ele în cronică din 1525, ale ctitorilor de la Cîmpulung și Cozia.⁴²

Prin urmare, prin chipurile din pronaosul bisericii lui Neagoe, Radu de la Afumați urmărea să sublinieze continuitatea politicii sale, care o continua pe aceea a ilustruului predecesor și a ascendenților sîrbi ai Despinei, dar totodată își favorizează ascendența paternă, punînd în umbră pe aceea a marelui ctitor, a lui Neagoe (pe care acesta din urmă o subliniază cu mîndrie în hrisoavele sale, fără a o pomeni însă în *Învățăturile* străbătute de dragostea pentru mama sa Neaga).

Faza următoare de pictură, care aparține lui Pătrașcu cel Bun (1554—1557) este foarte interesantă din punctul de vedere pe care îl urmărim. Pătrașcu cel Bun a hotărît să amplifice șirul de ctitori, înfățișați de Radu de la Afumați, cu noi reprezentări voievodale, folosind anumite porțiuni nezugrăvite, în primul rînd pilaștrii care reprezentaseră, cel mult benzi decorative.

Pe pilastrul vestic din gropniță aflăm pictat chipul lui Radu Paisie și al fiului său Marcu. Aceasta înseamnă o intervenție neobișnuită în pronaosul a cărui pictură se încheiasă totuși — după cum ne încredințează și inscripția.⁴³ Pătrașcu cel Bun înțelege să dea o amploare deosebită portretului tatălui său Radu Paisie

39. Vezi Ion Radu Mircea, *Rélatiuns culturelles roumano-serbes au XVI-e siècle*, în *Revue des études sud-est européennes*, tome I (1963), nr. 3—4, p. 368—389 ; Maria Ana Muscescu, *Introduction à une étude sur le portrait de fondateur dans le sud-est européen. Essai de typologie*, în *Revue des études sud-est européennes*, tome VII (1969), nr. 2, p. 281—310.

40. Vezi pisanla zugrăvită a lui Radu de la Afumați, care se află sub portretul său din gropniță (la G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, *Literatura română veche*, București, 1969, p. 162) : «După porunca lui Io<an> Neagoe vovod și după voința lui, s-a zugrăvit și chipul domniei mele aici și cu preaiubita soție a domniei mele, doamna Ruxandra...».

41. Vezi E. Hurmuzaki, CXVI, nr. CCCXLIII, p. 243. Neagoe Basarab poștește pe brășoveni la sfînșirea bisericii cu hramul Înălțării, la 17 mai 1520.

42. Ion Radu Mircea, *Rélatiuns culturelles roumano-serbes...*, p. 391.

43. Vezi pisanla zugrăvită deasupra ușii din naos (la Gr. Tocilescu, *Biserica episcopald a mînăstirii Curtea de Argeș*, București, (f. d.), p. 22, cu facsimil). Se arată că Radu de la Afumați a terminat pictura sub egumenul Gheorghe, la 18 septembrie 1526.

și să-i hotărască un precursor, un model, tot astfel cum Neagoe indicase pentru sine pe cneazul Lazăr, strămoșul soției sale Despina. Reprezentarea lui «Negru Vodă» și a «doamnei Ana» pe pilastrul de lângă tabloul lui Neagoe deforma într-un fel intenția celor care hotărâseră prima fază de pictură, se interpuneau între tabloul familiei lui Neagoe și cel al cneazului Lazăr. Totodată chipul lui «Negru Vodă», zugrăvit ca model celui lui Radu Paisie, vroia să exprime interesul pentru începuturile țării, pentru propriul ei trecut: un spirit nou ia locul celui panortodox, ecumenic.

Dar evident, există o concurență între portretul lui Neagoe și cel al lui Radu Paisie, cu toate că, urmărind zugrăvirea chipului tatălui său în apropierea celui al lui Neagoe, Pătrașcu cel Bun a dorit poate, în primul rînd, să sublinieze continuitatea înfăptuirilor celor doi voievozi.

Totodată, în afara de chipul lui Vladislav III, rivalul fratelui său vitreg Radu de la Afumați, Pătrașcu cel Bun mai reprezintă pe rudele sale — ale căror nume apar alături pe un hrisov al mînăstirii Argeș — pe Vlad Încetul (cel Tînăr), fiul lui Vlăduț și pe Vlad Vintilă de la Slatina, fiul lui Radu cel Mare. Iată așadar că, dacă în prima fază de pictură, ponderea reprezentărilor din pronaosul bisericii lui Neagoe o constituiau portretele familiei acestuia (familia lui Neagoe, cea a cneazului Lazăr, Ruxandra), în cea de a doua fază, spiritul succesorilor lui Radu cel Mare, își ia, ca să spunem astfel, revanșa și aceștia ajung să întunece chipurile familiei marelui ctitor: portretului lui Radu cel Mare i se adaugă cel al lui Radu Paisie, cu fiul său Marcu, al lui Vlad Încetul și Vlad Vintilă de la Slatina.

Puțină vreme după mijlocul secolului al XVI-lea, pronaosul bisericii lui Neagoe prezenta o alternanță de chipuri voievodale, aparținînd atît familiei Dăneștilor care izbutise, prin Neagoe să capete tronul pentru scurtă vreme, cît și celei a Vlădeștilor, succesorilor lui Vlad Călugărul, care revin la domnia Țării Românești. Biserica Argeșului, care reușise pentru un timp să umbrească strălucirea bisericii de la Dealul, este invadată de umbrele urmașilor lui Vlad Călugărul și ai lui Radu cel Mare.

Dar iată că într-o a treia fază de pictură a portretelor de la biserica lui Neagoe, fază care aparține Drăculescului Alexandru II Mircea, se încearcă o reparație a nedreptății făcute primului ctitor al bisericii dispărute, de pe locul celei înălțate de Neagoe și o reprezentare a lui și a familiei sale. Radu de la Afumați înfățișase la sudul intrării în biserică pe cei pe care îi considera demni de slujbele de pomenire, pe tatăl său, alături de doi venerabili ctitori și predecesori (Nicolae) Alexandru și Mircea (cel Bătrîn), toți trei apărînd, în ordinea vechimii și în marile mînăstiri ale Țării Românești. Fără a se atinge de aceste portrete de parastas, care au fost continuate la scurtă vreme după mijlocul secolului al XVI-lea, după cum am arătat, cu cele ale lui Vladislav III, Vlad Încetul și Vlad Vintilă, Alexandru II Mircea le adaugă chipuri din familia sa: pe al său însuși (împreună cu urmașul său, Mihnea Turcitul), pe al tatălui său Mircea Pretendentul și al bunicului sau străbunicului său Vlad (Dracul sau Tepeș). Primele două la nordul ușii de intrare — sacrificîndu-se probabil chipurile unor eremiți —, celălalt la sudul ei, pe pilastrul care rămăsese nezugrăvit, între portretele lui Mircea (cel Bătrîn) și Radu (cel Mare), adică exact acolo unde se situase în timp domnia strămoșului Drăculesc.

Deși figurau printre portretele de parastas, aceste noi chipuri aveau o altă semnificație, deoarece în fruntea lor se afla Alexandru II Mircea care era în viață, pe tronul Țării Românești. Desigur că intenția voievodului a fost să sublinieze rolul familiei sale la înălțarea primei biserici de pe acel loc. Era într-un fel un tablou votiv deoarece cel mai vechi ctitor, Vlad, înălțase primul locaș. Dar deoarece acest locaș dispăruse, voievodul nu purta modelul bisericii, și nu umbrea ascendența lui Radu de la Afumați. El nu intervine în groznița din sud care aparținea familiei lui Neagoe (inclusiv celor doi gineri ai săi, Radu de la Afumați și Radu Paisie).

*

* *

Sucesiunea celor trei faze de pictură a tablourilor votive, funerare și de parastas din biserica lui Neagoe, trebuie pusă în legătură cu evoluția reprezentărilor voievodale din Țara Românească, adevărate documente artistice.

Cele mai vechi portrete care s-au păstrat în bisericile din Țara Românească sînt ale voievodului Nicolae Alexandru, apoi ale lui Vladislav I și soției sale Ana, dispuse respectiv în pronaos (peretele estic) și naos (peretele vestic, porțiunea nordică), în locașul închinat Sfîntului Nicolae din Curtea de Argeș. Biserica a fost înălțată de Basarab — după cum vădește grafitul scris pe un strat de egalizare în biserica aflată în construcție — și zugrăvită de Vladislav I. Cel care a tîrnosit-o și i-a conferit hramul, voievodul Nicolae Alexandru este reprezentat în contextul scenei «Judecata din urmă», avînd ca întecosor și pe Sfîntul Nicolae, căruia îi închinase biserica. Desigur că inscripția dezvăluia numele său complet «Nicolae Alexandru», (ca și piatra de mormînt de la Cîmpulung) care apare și în pomelnicul alcătuit prin secolul al XVII-lea⁴⁴ (deși portretul din aceeași biserică din Cîmpulung, care servise de model și zugrăvirilor lui Vladislav I și celor ai lui Radu de la Afumați, purta inscripția «Alexandru», pe care o reproduc ultimii).

Este evident că portretul lui Nicolae Alexandru din pronaosul bisericii Sfîntul Nicolae este un portret de parastas, așa cum ne vădește ansamblul iconografic din care face parte (scena Judecării din urmă)⁴⁵. El nu este reprezentat pentru o înfăptuire materială (motiv pentru care nu poartă modelul bisericii ca Theodor Metchites, ctitorul bisericii Kahrie Djami din Constantinopol, cu care a fost comparat) sau pentru că în ea i s-ar fi aflat locașul de veci. Ci pentru că tîrnosise biserica (care devenise a Mitropoliei în 1359). În litia pentru cei morți, se află un pasaj ilustrat chiar de contextul iconografic al portretului lui Nicolae Alexandru⁴⁶.

În vreme ce portretul lui Nicolae Alexandru este de parastas, de pomenire, chipurile lui Vladislav I și doamnei Ana sînt votive (înăptuiseră zugrăvirea bisericii) dar nu și funerare: ei urmau să fie înmormîntați în partea sudică a bisericii, la locul de onoare, acolo unde se aflau scaunele domnești.⁴⁷

La biserica minăstirii Cozia portretele lui Mircea cel Bătrîn reprezentat singur (doamna era catolică, ca și soția lui Nicolae Alexandru) și a fiului său Mihail, erau dispuse în naos, de data aceasta la sudul ușii de intrare. Mormîntul voievodului se afla în pronaos, tot la sud. Evident că planul bisericii de la Cozia este de un alt tip decît cel al bisericii de curte de la Cîmpulung sau al bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc din Argeș (unde mormîntul ctitorului se află lîngă stîlpul sud-vestic).

44. Vezi N. Iorga, *Cronică în Revista istorică*, VI (1920), p. 179. Fotografie V. Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeș*, București, 1923, fig. 35, p. 46.

45. I. D. Ștefănescu, *Le peintures religieuses en Valachie et en Transylvanie*, Paris, 1932, p. 59: «Deisis face parte din tema Judecării din urmă... Nu s-a păstrat, din nefericire, decît fragmente din ultimul registru: Evrei conduși de Moise și urmele Paradisului»: V. Vătășianu, *Istoria artelor feudale în Țările Române*, vol. I., p. 378-379.

46. *Panihidă sau parastas, împreună cu litia mică*, București, 1899, p. 5 sq.; «Litie pentru cei morți: Seara după apolusul Vesperinei, sau dimineața după apolusul Ortrinei, și după ce zice cîntăreții: Mulți ani, îndată preotul ia cădelnița cu tămîie și epitrahilul, iar eclesiarhul ia sfeșnicul cu lumina aprinsă, mergînd înaintea preotului; și cînd merg cîntăreții, urmînd cîntă o stîhire... Și ajungînd în tînda bisericii, stă preotul în mijloc și stîhirea sfîrșindu-se de cîntat zice, «Binecuvîntat»... și pînă se cîntă troparele, preotul cădelnițează icoanele, numai acelea ce sînt acolo și poporul ce se va întîmpla de față... *Troparele*. Cu duhurile dreptilor celor ce s-au săvîrșit, odihnește sufletele robilor tăi Mîntuitorule... Încă ne rugăm pentru odihna și iertarea sufletelor celor de veci răposați întru bună credință: a moșilor... a părinților, a maelilor... a ctitorilor sf. locașului acestuia, a mliuitorilor și făcătorilor de bine și a tuturor ce s-au ostenit și au slujit sf. locașului acestuia... ca să li se ierte lor toată greșala».

47. Vezi V. Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeș*..., p. 44: «Într-acest loc ritual bisericii... prescria făcerea pomenirii ctitorului bisericii».

Portrete votive pe peretele vestic constatăm și în Serbia la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul celui următor, dar mormintele sînt practicate lîngă aceeași parte ⁴⁸.

La începutul secolului al XVI-lea, la biserica Dealul, ridicată (pentru a doua oară) de Radu cel Mare și zugrăvită de Neagoe, după cum aflăm dintr-un document din 13 decembrie 1514, ⁴⁹ au fost reprezentați desigur acești doi voievozi, ca și la biserica Mitropoliei din Tirgoviște, zidită de Radu cel Mare, lărgită ca un exonartex și zugrăvită de Neagoe Basarab. ⁵⁰

Cel mai vechi ansamblu de portrete de la începutul secolului al XVI-lea care a putut fi reconstituit pînă în prezent este de la biserica lui Neagoe.

Și aici chipurile funerare și mormintele se aflau lîngă peretele de sud-vest al bisericii (ca și în Serbia secolului al XIII-lea), ⁵¹ într-o gropniță special amenajată în nartexul lărgit, iar portretele de parastas, ale unor «vechi ctitori» (dintre care unul tatăl comanditarului zugrăvelii, lui Radu de la Afumați), pe peretele vestic tot în nartex. Acești «vechi ctitori» (Nicolae) Alexandru, Mircea (cel Bătrîn) și Radu (cel Mare) nu au nici o legătură cu trecutul acestui locaș (știm sigur că în vremea lui Radu cel Mare biserica se afla ruinată): ei erau considerați cei mai demni pentru slujbele de pomenire.

La biserica bolniței Coziei constatăm reprezentări votive în naos, după modelul tabloului lui Mircea cel Bătrîn din biserica mare. Dar apare un element nou în ceea ce privește dispoziția chipurilor: ctitorul, Radu Paisie («Petru») este reprezentat singur, la sudul ușii de intrare în naos, purtînd pe mîini modelul bisericii, iar restul familiei (Marcu, Zamfira și soția sa Ruxandra) la nordul acestei uși. ⁵²

În pronaosul bisericii (deschis la origină) a fost zugrăvit ctitorul întregii așezări, Mircea cel Bătrîn, împreună cu Mihail ⁵³, căruia i se făceau slujbele de pomenire.

În ultima vreme, portretele de la biserica mîinștirii Snagov, zugrăvite în 1563, au atras în mod deosebit atenția ⁵⁴, nu numai prin amploarea lor, dar și printr-o ciudățenie pe care nu o regăsim nicăieri în țările române: aceleași chipuri ne apar atît în pronaos (pe peretele sudic), cit și în naos (pe cel vestic).

În pronaos sînt zugrăviți (pe peretele sudic, în primul registru), Neagoe Basarab (însoțit de fiul său Theodosie) și Mircea Ciobanul, ținînd modelul bisericii, apoi în continuare, cei trei fii ai voievodului, Petru, Radu și Mircea, și, în sfîrșit, încheind șirul voievozilor, doamna Chiajna.

Aceleași reprezentări, se află și în naos, pe peretele vestic, dispuse în felul următor: Neagoe (cu Theodosie) și Mircea Ciobanul, ținînd modelul bisericii, la sudul ușii de intrare în naos, iar cei trei fii ai lui Mircea Ciobanul și doamna Chiajna, la nordul acestei uși.

48. N. L. Okunev, *Les portraits des rois-dontleurs dans la peinture religieuse serbe*, în *Byzantinoslavica*, 1930, p. 97.

49. Documentul din 13 decembrie 1514 (*D.I.R.*, XVI, B, I, nr. 103, p. 104)... «Io Neagoe... mînăstirea numită Dealul ce a ridicat-o din temelie Io Radu voievod... m-am străduț... (locașul) l-am împodobit cu sf. scriptură și l-am săvîrșit intru slava lui Dumnezeu... să ne numim și noi ctitori cu mai sus numitul Radu voievod, ctitor și clăditor al acestui hram».

50. Portretele de la fosta Mitropolie din Tirgoviște, în prezent dispărute, au fost descrise de către Gr. Musculeanu (*Calendaru anticu pe anul 1882*, p. 57) și Ghenadie Enăceanu (*Bibl. Academiei*, Ms. 2409, f. 407 rv.), și desenate parțial de Carol Isler (*Bibl. Academiei*, Secția stampe, A. D. I., 10). Chipurile au fost zugrăvite (foarte probabil după voievozii consemnați într-un pomelnic) în timpul lui Șerban Cantacuzino. Voievozii Neagoe și Petru (Radu Paisie) se aflau zugrăviți pe peretele vestic al exonartexului, care pe vremea lui Neagoe se afla deschis; Radu Paisie era însoțit de «Ecaterina» (în realitate soția lui Radu cel Mare, primul ctitor). Așadar, portretele nu erau autentice și nu pot servi ca indiciu (cel puțin pentru perioada mai veche) a chipurilor originale sau a ctitorilor reali. 51. Vezi nota 57.

52. N. Iorga, *Portretele domnilor români*, Sibiu, 1930, pl. 48-49; idem, *Portretele doamnelor române*, București, 1937, fig. 19. 53. *Ibidem*, pl. 7.

54. Ștefan Andreescu, *Portretele murate de la Snagov și Tismana*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 1-2, p. 175-190; idem, *Misterul unor fresce*, în *Magazin Istoric*, IV (1970), nr. 11, p. 16-19.

urmași ai împăraților bizantini³⁹ —, cit și în calitate de protector al ctitoriiilor ortodoxe din Balcani.

Radu de la Afumați, fiul lui Radu cel Mare, va zugrăvi în 1526, în gropnița bisericii, tabloul familiei socrului său, precum și pe cel ai familiei cneazului Lazăr, după indicațiile precise ale lui Neagoe Inusuși.⁴⁰

Dar în pronaosul propriu-zis, unde sînt înfățișați de obicei ctitorii monumentului, Radu de la Afumați va prezenta pe doi dintre voievozii pe care cronică domniei sale (scrisă cu numai un an înainte) îi pune cu deosebire în lumină, pe înfăptuitorul bisericii din Cîmpulung, «Negru Vodă», pe care zugrăvii îl transpun din primul oraș al descălecării cu numele său voievodal Alexandru și pe ctitorul vechii Cozii, pe Mircea (cel Bătrîn). Alături de (Nicolae) Alexandru și de Mircea (cel Bătrîn) apare însă și Radu, tatăl lui Radu de la Afumați, numit pentru acest motiv în cronică «cel Mare», care nu are nici o legătură cu biserica din Argeș, pe care o măcina ruina în timpul domniei sale. Ne pare semnificativ faptul că «Țepelus» (Basarab cel Tânăr) apare (în cronică slavă din 1525) înserat în șirul voievozilor din secolul al XV-lea, fără a i se atribui vreo înfăptuire mai deosebită, (în vreme ce Neagoe era înfățișat ca un voievod cu înfăptuiri religioase excepționale. Regretul pentru moartea lui Vlăduț nu poate fi pus în legătură cu slujba din mîtropolia din Tirgoviște, tirnosită — după cum se știe — de-abia către sfîrșitul vieții lui Neagoe).⁴¹

Dar în aceeași cronică în care rolul lui Basarab cel Tânăr apărea atît de sters, Radu era denumit «cel Mare», iar ctitoria sa de la Dealul pusă în evidență.

Același raport putea fi constatat și în pronaosul bisericii minăstirii Argeșului, unde tabloul familiei lui Neagoe apărea pe locul cel mai important, fără ca tatăl acestuia, Basarab cel Tânăr, să fie reprezentat. În schimb tatăl lui Radu de la Afumați, Radu «cel Mare» se afla zugrăvit la locul de onoare, în continuarea chipurilor, menționate și ele în cronică din 1525, ale ctitorilor de la Cîmpulung și Cozia.⁴²

Prin urmare, prin chipurile din pronaosul bisericii lui Neagoe, Radu de la Afumați urmărea să sublinieze continuitatea politicii sale, care o continua pe aceea a ilustruului predecesor și a ascendenților sîrbi ai Despinei, dar totodată își favorizează ascendența paternă, punînd în umbră pe aceea a marelui ctitor, a lui Neagoe (pe care acesta din urmă o subliniază cu mîndrie în hrisoavele sale, fără a o pomeni însă în *Învățăturile* străbătute de dragostea pentru mama sa Neaga).

Faza următoare de pictură, care aparține lui Pătrașcu cel Bun (1554—1557) este foarte interesantă din punctul de vedere pe care îl urmărim. Pătrașcu cel Bun a hotărît să amplifice șirul de ctitori, înfățișați de Radu de la Afumați, cu noi reprezentări voievodale, folosind anumite porțiuni nezugrăvite, în primul rînd pilaștrii care reprezentaseră, cel mult benzi decorative.

Pe pilastrul vestic din gropniță aflăm pictat chipul lui Radu Paisie și al fiului său Marcu. Aceasta înseamnă o intervenție neobișnuită în pronaosul a cărui pictură se încheiase totuși — după cum ne încredințează și inscripția.⁴³ Pătrașcu cel Bun înțelege să dea o amploare deosebită portretului tatălui său Radu Paisie

39. Vezi Ion Radu Mircea, *Rélatiuns culturelles roumano-serbes au XVI-e siècle*, în *Revue des études sud-est européennes*, tome I (1963), nr. 3—4, p. 388—389; Maria Ana Musicescu, *Introduction à une étude sur le portrait de fondateur dans le sud-est européen. Essai de typologie*, în *Revue des études sud-est européennes*, tome VII (1969), nr. 2, p. 281—310.

40. Vezi pisanja zugrăvită a lui Radu de la Afumați, care se află sub portretul său din gropniță (la G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, *Literatura română veche*, București, 1969, p. 162): «După porunca lui Io<an> Neagoe voievod și după voința lui, s-a zugrăvit și chipul domniei mele aici și cu preaiubita soție a domniei mele, doamna Ruxandra...».

41. Vezi E. Hurmuzaki, CXVI, nr. CCCXLIII, p. 243. Neagoe Basarab poțtește pe brașoveni la sfințirea bisericii cu hramul Înălțării, la 17 mai 1520.

42. Ion Radu Mircea, *Rélatiuns culturelles roumano-serbes...*, p. 391.

43. Vezi pisanja zugrăvită deasupra ușii din naos (la Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală a mîndstirii Curtea de Argeș*, București, (f. d), p. 22, cu facsimil). Se arată că Radu de la Afumați a terminat pictura sub egumenul Gheorghe, la 18 septembrie 1526.

și să-i hotărască un precursor, un model, tot astfel cum Neagoe indicase pentru sine pe cneazul Lazăr, strămoșul soției sale Despina. Reprezentarea lui «Negru Vodă» și a «doamnei Ana» pe pilastrul de lângă tabloul lui Neagoe deforma într-un fel intenția celor care hotărâseră prima fază de pictură, se interpuneau între tabloul familiei lui Neagoe și cel al cneazului Lazăr. Totodată chipul lui «Negru Vodă», zugrăvit ca model celui lui Radu Paisie, vroia să exprime interesul pentru începuturile țării, pentru propriul ei trecut: un spirit nou ia locul celui panortodox, ecumenic.

Dar evident, există o concurență între portretul lui Neagoe și cel al lui Radu Paisie, cu toate că, urmărind zugrăvirea chipului tatălui său în apropierea celui al lui Neagoe, Pătrașcu cel Bun a dorit poate, în primul rînd, să sublinieze continuitatea înfăptuirilor celor doi voievozi.

Totodată, în afara de chipul lui Vladislav III, rivalul fratelui său vitreg Radu de la Afumați, Pătrașcu cel Bun mai reprezintă pe rudele sale — ale căror nume apar alături pe un hrisov al minăstirii Argeș — pe Vlad Încetul (cel Tînăr), fiul lui Vlăduț și pe Vlad Vintilă de la Slatina, fiul lui Radu cel Mare. Iată așadar că, dacă în prima fază de pictură, ponderea reprezentărilor din pronaosul bisericii lui Neagoe o constituiau portretele familiei acestuia (familia lui Neagoe, cea a cneazului Lazăr, Ruxandra), în cea de a doua fază, spiritul succesorilor lui Radu cel Mare, își ia, ca să spunem astfel, revanșa și aceștia ajung să întunece chipurile familiei marelui ctitor: portretului lui Radu cel Mare i se adaugă cel al lui Radu Paisie, cu fiul său Marcu, al lui Vlad Încetul și Vlad Vintilă de la Slatina.

Puțină vreme după mijlocul secolului al XVI-lea, pronaosul bisericii lui Neagoe prezenta o alternanță de chipuri voievodale, aparținînd atît familiei Dăneștilor care izbutise, prin Neagoe să capete tronul pentru scurtă vreme, cît și celei a Vlădeștilor, succesorilor lui Vlad Călugărul, care revin la domnia Țării Românești. Biserica Argeșului, care reușise pentru un timp să umbrească strălucirea bisericii de la Dealul, este invadată de umbrele urmașilor lui Vlad Călugărul și ai lui Radu cel Mare.

Dar iată că într-o a treia fază de pictură a portretelor de la biserică lui Neagoe, fază care aparține Drăculescului Alexandru II Mircea, se încearcă o reparație a nedreptății făcute primului ctitor al bisericii dispărute, de pe locul celei înălțate de Neagoe și o reprezentare a lui și a familiei sale. Radu de la Afumați înfățișase la sudul intrării în biserică pe cei pe care îi considera demni de slujbele de pomenire, pe tatăl său, alături de doi venerabili ctitori și predecesori (Nicolae) Alexandru și Mircea (cel Bătrîn), toți trei apărînd, în ordinea vechimii și în marile minăstiri ale Țării Românești. Fără a se atinge de aceste portrete de parastas, care au fost continuate la scurtă vreme după mijlocul secolului al XVI-lea, după cum am arătat, cu cele ale lui Vladislav III, Vlad Încetul și Vlad Vintilă, Alexandru II Mircea le adaugă chipuri din familia sa: pe al său însuși (împreună cu urmașul său, Mihnea Turcitul), pe al tatălui său Mircea Pretendentul și al bunicii lui sau străbunicului său Vlad (Dracul sau Țepeș). Primele două la nordul ușii de intrare — sacrificîndu-se probabil chipurile unor eremiți —, celălalt la sudul ei, pe pilastrul care rămăsese nezugrăvit, între portretele lui Mircea (cel Bătrîn) și Radu (cel Mare), adică exact acolo unde se situase în timp domnia strămoșului Drăculesc.

Deși figurau printre portretele de parastas, aceste noi chipuri aveau o altă semnificație, deoarece în fruntea lor se afla Alexandru II Mircea care era în viață, pe tronul Țării Românești. Desigur că intenția voievodului a fost să sublinieze rolul familiei sale la înălțarea primei biserici de pe acel loc. Era într-un fel un tablou votiv deoarece cel mai vechi ctitor, Vlad, înălțase primul locaș. Dar deoarece acest locaș dispăruse, voievodul nu purta modelul bisericii, și nu umbrea ascendența lui Radu de la Afumați. El nu intervine în groznița din sud care aparținea familiei lui Neagoe (inclusiv celor doi gineri ai săi, Radu de la Afumați și Radu Paisie).

*

* *

Sucesiunea celor trei faze de pictură a tablourilor votive, funerare și de parastas din biserica lui Neagoe, trebuie pusă în legătură cu evoluția reprezentărilor voievodale din Țara Românească, adevărate documente artistice.

Cele mai vechi portrete care s-au păstrat în bisericile din Țara Românească sînt ale voievodului Nicolae Alexandru, apoi ale lui Vladislav I și soției sale Ana, dispuse respectiv în pronaos (peretele estic) și naos (peretele vestic, porțiunea nordică), în locașul închinat Sfîntului Nicolae din Curtea de Argeș. Biserica a fost înălțată de Basarab — după cum vădește grafitul scris pe un strat de egalizare în biserica aflată în construcție — și zugrăvită de Vladislav I. Cel care a înșosot-o și i-a conferit hramul, voievodul Nicolae Alexandru este reprezentat în contextul scenei «Judecata din urmă», avînd ca întecesor și pe Sfîntul Nicolae, căruia îi închinase biserica. Desigur că inscripția dezvăluia numele său complet «Nicolae Alexandru», (ca și piatra de mormînt de la Cîmpulung) care apare și în pomelnicul alcătuit prin secolul al XVII-lea⁴⁴ (deși portretul din aceeași biserică din Cîmpulung, care servise de model și zugrăvirilor lui Vladislav I și celor ai lui Radu de la Afumați, purta inscripția «Alexandru», pe care o reproduc ultimii).

Este evident că portretul lui Nicolae Alexandru din pronaosul bisericii Sfîntul Nicolae este un portret de parastas, așa cum ne vădește ansamblul iconografic din care face parte (scena Judecării din urmă)⁴⁵. El nu este reprezentat pentru o înfăptuire materială (motiv pentru care nu poartă modelul bisericii ca Theodor Metchites, ctitorul bisericii Kahrie Djami din Constantinopol, cu care a fost comparat) sau pentru că în ea i s-ar fi aflat locașul de veci. Ci pentru că înșosise biserica (care devenise a Mitropoliei în 1359). În litia pentru cei morți, se află un pasaj ilustrat chiar de contextul iconografic al portretului lui Nicolae Alexandru⁴⁶.

În vreme ce portretul lui Nicolae Alexandru este de parastas, de pomenire, chipurile lui Vladislav I și doamnei Ana sînt votive (înăptuiseră zugrăvirea bisericii) dar nu și funerare: ei urmau să fie înmormîntați în partea sudică a bisericii, la locul de onoare, acolo unde se aflau scaunele domnești.⁴⁷

La biserica minăstirii Cozia portretele lui Mircea cel Bătrîn reprezentat singur (doamna era catolică, ca și soția lui Nicolae Alexandru) și a fiului său Mihail, erau dispuse în naos, de data aceasta la sudul ușii de intrare. Mormîntul voievodului se afla în pronaos, tot la sud. Evident că planul bisericii de la Cozia este de un alt tip decît cel al bisericii de curte de la Cîmpulung sau al bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc din Argeș (unde mormîntul ctitorului se află lîngă stîlpul sud-vestic).

44. Vezi N. Iorga, *Cronică în Revista Istorică*, VI (1920), p. 179. Fotografie V. Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeș*, București, 1923, fig. 35, p. 46.

45. I. D. Ștefănescu, *Le peintures religieuses en Valachie et en Transylvanie*, Paris, 1932, p. 59: «Deisls face parte din tema Judecării din urmă... Nu s-a păstrat, din nefericire, decît fragmente din ultimul registru: Evrei conduși de Moise și urmele Paradisului»: V. Vătășianu, *Istoria artelor feudale în Țările Române*, vol. I., p. 378-379.

46. *Panihidă sau parastas, împreună cu litia mică*, București, 1899, p. 5 sq; «Litie pentru cei morți: Seara după apolusul Vesperinei, sau dimineața după apolusul Ortrinei, și după ce zice cîntăreții: Mulți ani, îndată preotul ia cădelnița cu tămîie și epitrahilul, iar eclesiarhul ia sfeșnicul cu luminarea aprinsă, mergînd înaintea preotului; și cînd merg cîntăreții, urmînd cîntă o stihire... Și ajungînd în tînda bisericii, stă preotul în mijloc și stihirea sfîrșindu-se de cîntat zice, «Binecuvîntat»... și pînă se cîntă troparele, preotul cădelnițează icoanele, numai acelea ce sînt acelea și poporul ce se va întîmpla de față... *Troparele*. Cu duhurile dreptilor celor ce s-au săvîrșit, odihnește sufletele robilor tăi Mîntuitorule... Încă ne rugăm pentru odihna și iertarea sufletelor celor de veci răposați întru bună credință: a moșilor... a părinților, a marelor... a ctitorilor sf. locașului acestuia, a miluitorilor și făcătorilor de bine și a tuturor ce s-au ostenit și au slujit sf. locașului acestuia... ca să li se ierte lor toată greșala».

47. Vezi V. Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeș...*, p. 44: «Într-acest loc ritual bisericii... prescria făcerea pomenirii ctitorului bisericii».

Portrele votive pe peretele vestic constatăm și în Serbia la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul celui următor, dar mormintele sînt practicate lîngă aceeași parte⁴⁸.

La începutul secolului al XVI-lea, la biserica Dealul, ridicată (pentru a doua oară) de Radu cel Mare și zugrăvită de Neagoe, după cum aflăm dintr-un document din 13 decembrie 1514,⁴⁹ au fost reprezentați desigur acești doi voievozi, ca și la biserica Mitropoliei din Tîrgoviște, zidită de Radu cel Mare, lărgită ca un exonartex și zugrăvită de Neagoe Basarab.⁵⁰

Cel mai vechi ansamblu de portrete de la începutul secolului al XVI-lea care a putut fi reconstituit pînă în prezent este de la biserica lui Neagoe.

Și aici chipurile funerare și mormintele se aflau lîngă peretele de sud-vest al bisericii (ca și în Serbia secolului al XIII-lea),⁵¹ într-o gropniță special amenajată în nartexul lărgit, iar portretele de parastas, ale unor «vechi ctitori» (dintre care unul tatăl comanditarului zugrăvelii, lui Radu de la Afumați), pe peretele vestic tot în nartex. Acești «vechi ctitori» (Nicolae) Alexandru, Mircea (cel Bătrîn) și Radu (cel Mare) nu au nici o legătură cu trecutul acestui locaș (știm sigur că în vremea lui Radu cel Mare biserica se afla ruinată): ei erau considerați cei mai demni pentru slujbele de pomenire.

La biserica bolniței «Coziei» constatăm reprezentări votive în naos, după modelul tabloului lui Mircea cel Bătrîn din biserica mare. Dar apare un element nou în ceea ce privește dispoziția chipurilor: ctitorul, Radu Paisie («Petru») este reprezentat singur, la sudul ușii de intrare în naos, purlînd pe mîini modelul bisericii, iar restul familiei (Marcu, Zamfira și soția sa Ruxandra) la nordul acestei ușii.⁵²

În pronaosul bisericii (deschis la origină) a fost zugrăvit ctitorul întregii așezări, Mircea cel Bătrîn, împreună cu Mihail⁵³, căruia i se făceau slujbele de pomenire.

În ultima vreme, portretele de la biserica mîinștirii Snagov, zugrăvite în 1563, au atras în mod deosebit atenția⁵⁴, nu numai prin amploarea lor, dar și printr-o ciudățenie pe care nu o regăsim nicăieri în țările române: aceleași chipuri ne apar atît în pronaos (pe peretele sudic), cît și în naos (pe cel vestic).

În pronaos sînt zugrăviți (pe peretele sudic, în primul registru), Neagoe Basarab (însoțit de fiul său Theodosie) și Mircea Ciobanul, ținînd modelul bisericii, apoi în continuare, cei trei fii ai voievodului, Petru, Radu și Mircea, și, în sfîrșit, încheind șirul voievozilor, doamna Chiajna.

Aceleași reprezentări, se află și în naos, pe peretele vestic, dispuse în felul următor: Neagoe (cu Theodosie) și Mircea Ciobanul, ținînd modelul bisericii, la sudul ușii de intrare în naos, iar cei trei fii ai lui Mircea Ciobanul și doamna Chiajna, la nordul acestei ușii.

48. N. L. Okunev, *Les portraits des rois-dontteurs dans la peinture religieuse serbe, in Byzantinoslavica*, 1930, p. 97.

49. Documentul din 13 decembrie 1514 (D.I.R., XVI, B, I, nr. 103, p. 104)... «Io Neagoe... mîinștirea numită Dealul ce a ridicat-o din temelie Io Radu voievod... m-am strădui... (locașul) l-am împodobit cu sf. scriptură și l-am săvîrșit intru slava lui Dumnezeu... să ne numim și noi ctitori cu mai sus numitul Radu voievod, ctitor și clăditor al acestui hram».

50. Portretele de la fosta Mitropolie din Tîrgoviște, în prezent dispărute, au fost descrise de către Gr. Musceleanu (*Calendaru anticu pe anul 1862*, p. 57) și Ghenadie Enăceanu (Bibl. Academiei, Ms. 2409, f. 407 rv.), și desenate parțial de Carol Isler (Bibl. Academiei, Secția stampe, A. D. I., 10). Chipurile au fost zugrăvite (foarte probabil după voievozii consemnați într-un pomelnic) în timpul lui Șerban Cantacuzino. Voievozii Neagoe și Petru (Radu Paisie) se aflau zugrăviți pe peretele vestic al exonartexului, care pe vremea lui Radu cel Mare se afla deschis; Radu Paisie era însoțit de «Ecatarina» (în realitate soția lui Radu cel Mare, primul ctitor). Așadar, portretele nu erau autentice și nu pot servi ca indiciu (cel puțin pentru perioada mai veche) a chipurilor originale sau a ctitorilor reali. 51. Vezi nota 57.

52. N. Iorga, *Portretele domnilor români*, Sibiu, 1930, pl. 48-49; idem, *Portretele doamnelor române*, București, 1937, fig. 19. 53. *Ibidem*, pl. 7.

54. Ștefan Andreescu, *Portretele murate de la Snagov și Tismana*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 1-2, p. 175-190; idem, *Misterul unor fresce, in Magazin Istoric*, IV (1970), nr. 11, p. 16-19.

Așa cum s-a observat, portretele din naos au fost mult refăcute. Probabil cu prilejul acestor refaceri au dispărut unele detalii, ca de pildă vulturul bicefal de pe mania lui Neagoe. Totuși există o serie de deosebiri, în afară de dispoziția și poziția portrețelor.

Intr-adevăr, în vreme ce în pronaos Petru cel Tânăr și Doamna Chiajna sînt reprezentați cu mîinile cruciș, la piept, în naos ei țin cîte o cruce în mînă.⁵⁵ În afară de aceasta merită a fi pus în lumină faptul că în naos — spre deosebire de pronaos — Mircea Ciobanul, Petru cel Tânăr și doamna Chiajna sînt încununați de către un îngeraș care poartă o creangă de palmier.

Prin urmare, în naos, voievozii sînt înfățișați participînd la slujbă, în fruntea lor fiind cei doi mari ctitori ai bisericii, avem deci de-a face cu un tablou votiv. Ca și la bolnița Coziei ctitorii principali ne apar zugrăviți la sudul ușii de intrare, iar familia lor (fiii și soția) la nord.

În pronaos aceleași chipuri sînt reprezentate pentru slujbele de parastas. De data aceasta modelul urmat nu mai este bolnița Coziei, ci gropnița bisericii lui Neagoe din Argeș,⁵⁶ de unde sînt transpuse chipurile lui Neagoe și al fiului său Theodosie și dispuse pe același perete sudic al pronaosului. Aici nu mai apar îngerașii care îi glorifică: Petru cel Tânăr, ca și mama sa Chiajna, sînt înfățișați în poziții hieratice, ca și Mircea cel Bătrîn în biserica Bolniței Coziei. În inscripția lui Petru cel Tânăr însuși, dpusă în naos, deasupra intrării, ca și la biserica lui Neagoe din Argeș, se menționează: ...«din îndemnare dumnezeiască dorirăm și binevoirăm de zugrăvirăm... spre veșnică pomenire pentru sufletele (sic!) tatălui nostru Mircea Voievod, veșnica lui pomenire»...⁵⁷. Este știut că daniile importante se legau de o serie de obligații de pomenire, pe cari uneori voievodul le preciza în detalii în hrisovul său.⁵⁸

Prin urmare biserica de la Snagov reprezintă îngemănarea tipului de portret «de pomenire», de la prodigioasa biserică a lui Neagoe, cu tipul de tablou votiv din prima jumătate a secolului al XVI-lea.

Un an mai tîrziu, în 1564, marele vornic Nedelcu din Balaci, zugrăvește biserica mînștirii Tismana, arătînd în inscripția situată în același loc ca și la Argeș și Snagov, adică în naos, deasupra intrării, că «dînd rugăminte la mărija sa bun credinciosul Io Petru voievod, feciorul marelui Mircea Voievod mi-au dat voie și carte domnească⁵⁹ pentru pictarea bisericii».

Așa cum se prezintă în prezent, portretele de la Tismana ridică unele semne de întrebare.

În naos, în dreapta ușii este reprezentat marele vornic Nedelcu Bălăceanu, împreună cu familia sa. În stînga ușii doi voievozi țin pe mîini un model al bisericii identic cu cel pe care îl poartă Nedelcu Bălăceanu și soția sa. Pe ultimul strat de pictură (din 1732 și 1766, aparținînd jupănesei Stanca Glogoveanca) se vedeau zugrăvite inscripțiile următoare: în stînga (privitorului), deci lîngă ușă, Radu, iar în dreapta (cître peretele nordic) Mircea.⁶⁰ Aceștia au fost identificați de istoriografia mai veche, cu Radu I și Mircea cel Bătrîn. Cînd stratul de ulei din faza Stancăi Glogoveanca a fost îndepărtat la recenta restaurare,⁶¹ s-a descifrat în dreptul chipului atribuit lui Mircea, vechea inscripție cu același nume.

Pe de altă parte, în pronaos, pe peretele sudic s-au descoperit chipurile domnițelor Stanca, Voica, Maria și Stana⁶², identificate de noi respectiv cu cea de a doua

55. Ștefan Andreescu, *Portretele murale...*, p. 117.

56. N. Șerbănescu, *Istoria mînștirii Snagov*, București, 1944, passim.

57. Virgil Drăghiceanu, *Mînștirea Snagov*, în *B.C.M.I.*, XXIV (1931), f. 67, p. 42.

58. Vezi daniile făcute de Neagoe Basarab mînștrilor Vîșina. (D.I.R., XVI, B, I, nr. 89, p. 90—92; și Cotmeana (*Ibidem*, nr. 137, p. 136—137).

59. Alexandru Ștefulescu, *Mînștirea Tismana*, Tîrgu-Jiu, 1896, p. 108—109.

60. Rada Teodoru, *Mînștirea Tismana*, București, 1966, p. 26—27; Ștefan Andreescu, *Portretele murale de la Snagov și Tismana...*, p. 187—189.

61. Dulliu Marcu și G. Rusu, *Descoperirea frescei din secolul al XVI-lea de la mînștirea Tismana*, în *Monumente și muzee*, I (1958), p. 47.

62. Dulliu Marcu și G. Rusu, loc cit.

soție și surorile lui Petru cel Tânăr⁶³. Cu toate investigațiile făcute de restauratori, nu s-au mai găsit în pronaos alte portrete.

Întrebările care s-au ridicat sînt următoarele: pe cine reprezintă cei doi voievozi din naos, zugrăviți la nordul ușii de intrare? Unde se află portretele soțului Stancăi (voievodul Petru cel Tânăr) și frații domnițelor Voica, Maria și Stana (Radu și Mircea)? Nu ne putem imagina că în biserică au fost zugrăvite numai domnițele și nu și voievozii din familia lui Petru cel Tânăr. Ne putem întreba de asemenea, avînd în vedere tablourile de la biserica mănăstirii Snagov, unde portretul doamnei Chiajna încheie șirul de imagini (ca la bolnița Coziei, doamna Ruxandra), unde se afla chipul teribilei «Mirceoaie»?

Propunîndu-se identificarea celor doi voievozi din naos cu Petru cel Tânăr (voievodul ctitorului zugrăvelii) și tatăl său Mircea Ciobanul (dispuși la stînga și dreapta privitorului) s-a obiectat pertinent că de obicei vechiul voievod se află reprezentat la stînga și nu la dreapta.⁶⁴ Într-adevăr, după cum am văzut, așa erau dispuse, într-un tablou votiv asemănător, imaginile voievozilor Neagoe Basarab și Mircea Ciobanul la Snagov și tot astfel vor apare și la Căluși.

Dar nu putem primi opinia, acreditată de istoriografia mai veche, că personajele reprezentate erau Radu I și Mircea cel Bătrîn,⁶⁵ deoarece, după cum s-a arătat, biserica fusese înălțată de Radu cel Mare — evocat și în pisanie⁶⁶ și acest lucru nu se uitase după jumătate de secol, cînd mai trăiau cu siguranță călugări care apucaseră începuturile noii biserici.

Avînd în vedere cazul Snagovului, unde apar într-un tablou votiv asemănător, ctitorul construcției bisericii și capul familiei care o zugrăvise, respectiv Neagoe Basarab și Mircea Ciobanul, putem afirma că la Tismana au fost reprezentați inițial, Radu (cel Mare) și Mircea (Ciobanul), care și-au păstrat inscripțiile pe toate straturile de pictură pînă în zilele noastre. Așa sînd lucrurile se poate ridica o întrebare legitimă în legătură cu portretul lui Petru cel Tânăr, voievodul care domnea și care încuviințase efectiv pictura. Putea fi el omis din reprezentările votive din biserică? Răspunsul la această întrebare se leagă de prezența imaginilor domnițelor din pronaos.

Desigur că Petru cel Tânăr a fost reprezentat în biserică, și împreună cu el frații săi Radu și Mircea, iar la capăt, încheind șirul, doamna Chiajna, ca și la biserica de la Snagov. Dar unde? Acolo unde trebuiau să se insereze în mod firesc: între chipul capului familiei, pe peretele vestic din naos, la sudul ușii de intrare, unde se află în prezent chipurile lui Nedelcu Bălăceanu, și ale familiei sale.

Într-adevăr, vom observa, în primul rînd, că este neuzitat pentru secolul al XVI-lea, ca boierul să se reprezinte (împreună cu familia sa) în naos. Mai mult: o parte a familiei voievodale, soția și surorile voievodului se aflau zugrăvite în pronaos, în vreme ce boierul s-ar fi aflat în naos! Această însemnă că inițial Nedelcu Bălăceanu și familia sa fuseseră zugrăviți în exonartex, iar voievozii, și domnițele în naos și pronaos. La biserica de la Bucovăț, voievozii ne apar de asemenea în naos, iar boierii ctitori ai construcției și zugrăvelii în pronaos. Boierii reprezentați în aceeași încăpere cu voievozii nu se pot constata decît către sfîrșitul evului mediu românesc. Dacă comparăm costumele familiei lui Nedelcu Bălăceanu, ale familiei Stancăi Glogoveanca,⁶⁷

63. Pavel Chihala, *Cîteva date în legătură cu portretele votive din «biserică lui Neagoe» din Cîrtea de Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», XIV (1962), nr. 7—9, p. 460, nota 36.

64. Ștefan Andreescu, *Portretele murale de la Snagov și Tismana...*, p. 188.

65. Alexandru Ștefulescu, *Măndstirea Tismana...*, passim. Opinia sa a fost preluată de diferiți cercetători.

66. Rada Teodoru, *Măndstirea Tismana...*, p. 10. Această datare este confirmată de observația lui V. Drăghiceanu (*Considerații asupra vechimii măndstirii Tismana*, în *B.C.M.I.*, XXVII, f. 79, p. 8) că «Se păstrează pînă azi în turlele bisericii bazele crucilor: una decorată cu un turban, alta cu triunghiuri ca și pe acoperișul Mitropoliei din Tirgoviște». Ultimele (aflate la Muzeul regional din Tirgoviște) au fost așezate de către Cristian Molescu (*Etape de construcție la biserica Mitropoliei din Tirgoviște*, comunicare la Sesiunea Muzeelor, București, 1966) în vremea lui Radu cel Mare.

67. Alexandru Ștefulescu, *Măndstirea Tismana...*, fig. de la p. 72 și 80 (hors texte).

precum și ale voievozilor Radu și Mircea⁶⁸, remarcăm că aparțin aceleași epoci. De asemenea s-a observat că modelul bisericii purtat de cei doi voievozi este identic cu cel ținut de Nedelcu Bălăceanu și soția sa.⁶⁹ Explicația este simplă așadar: atunci când Stanca Glogoveanca a refăcut pictura, în 1732 și 1766, ea s-a reprezentat pe sine și familia sa lângă cei doi voievozi existenți, Radu (cel Mare) și Mircea Ciobanul (ale căror costume au fost modificate după gustul epocii) — lucru care nu poate fi conceput în secolul al XVIII-lea — și ștergind chipurile voievozilor Petru cel Tânăr, Radu și Mircea, precum și pe cel al doamnei Chiajna, a zugrăvit pe proprii săi strămoși, marele vornic Nedelcu și familia sa. Prin urmare a schimbat tabloul voievodal din sudul naosului printr-unul boieresc, fenomen care se va întâmpla — este drept, încă mai aproape de timpurile noastre — la Bucovăț, unde chipurile voievodale vor fi acoperite în întregime de cele ale unor moșneni locali.

Cercetări recente au arătat că la Bucovăț se află în naos portrete din 1574 care ilustrează o cronică de familie zugrăvită⁷⁰, chipuri care nu au legătură cu trecutul bisericii și nici, exclusiv, cu viața Țării Românești. Ne apar astfel, la nordul ușii din naos, Alexandru II Mircea și fiul său Mihnea Turcitul, precum și chipul doamnei Ecaterina (adăugat într-o a doua fază de pictură)⁷¹, iar la sudul ușii Miloș Voievod (care nu a domnit) însoțit de fiul său Vlad⁷² (șters ulterior), precum și Petru Schiopul (voievod al Moldovei).

În naos au existat două însemnări: pisană propriu-zisă, zugrăvită deasupra intrării în naos⁷³ (ca și la Argeș, Snagov și Tismana) și cronică zugrăvită,⁷⁴ dispusă între chipurile lui Miloș voievod și Petru Schiopul. Prima a fost scrisă la 3 octombrie 1572, cea de a doua, între sfârșitul lui iulie și 1 septembrie 1574, când s-a pictat deci naosul. A aparținut însă inițiativa pictării naosului lui Alexandru II Mircea? În primul rând, remarcăm că el nu apare ca ctitor, purtând modelul bisericii, cum sînt reprezentați ctitorii zugrăvii la bisericile Sfîntul Nicolae Domnesc și a lui Neagoe din Argeș, la biserica din Snagov și aceea de la Tismana. Tot fără chivot ne apar chipurile lui Petru Cercel și Mihai Viteazul de la Căluși, dar nici acești voievozi nu au contribuit în nici un fel la înălțarea sau înfrumusețarea lăcașului Buzoștilor. Totodată remarcăm că, deși o parte din cronică zugrăvită este scrisă la persoana întâia, vădînd un cert caracter autobiografic («de la nașterea domniei mele», «cînd am stat domnia mea domn», «și cinstitul meu împărat l-a trimis <pe Petru Schiopul — n.n.> să domnească») în paragraful din mijloc Alexandru II Mircea este indicat la persoana a treia («a dăruit domnul Dumnezeu cu domnia pe Io Alexandru voievod»), apoi (după o întregire propusă de noi: în acel an cînd Dumnezeu a dăruit domnia) «lui Alexandru voievod a fost cursul anilor»⁷⁵.

Analizînd cronică pictată de la Bucovăț constatăm că cel de al doilea paragraf reprezintă o interpolare, o explicare a textului comunicat de Alexandru II Mircea. Probabilitatea ca boierii Ștefan și Pîrvu să fi poruncit ției zugrăvirilor atît cronică cît și întreaga lucrare din această primă fază de pictură din intervalul sfîrșitului lunii iulie—1 septembrie 1574, este cu atît mai mare cu cît știm că Ștefan este înălțat la rangul de mare ban la 20 iunie 1574 (el va muri la 11 decembrie al aceluiași an).⁷⁶ Cît privește pe fiul său, clucerul Pîrvu, el făcea parte dintre intimii voievodului, fiind căsătorit cu Benedetta, nepoata de soră a Ecaterinei Salvaresco, soția lui Alexandru II Mircea.⁷⁷

De altfel, contribuția unui voievod la desăvîrșirea unei ctitorii boierești ne apare puțin probabilă pentru secolul al XVI-lea.

Portretele din naosul Bucovățului mai prezintă unele ciudățenii. Astfel chipul doamnei Ecaterina a fost adăugat în cea de a doua fază de pictură dintre 1579 și

68. Rada Teodoru, *Mănăstirea Tismana...*, fig. de la p. 15. 69. *Ibidem*, p. 26.

70. Carmen-Laura Dumitrescu, *Pictura de la Bucovăț*, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, XL (1971), nrr. 4, p. 63—72. 71. *Ibidem*, p. 65—66. 72. *Ibidem*, p. 65.

73. *Ibidem*, p. 63. 74. P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române...*, p. 194—196.

75. *Ibidem*. 76. Carmen-Laura Dumitrescu, *Pictura de la Bucovăț...*, p. 63.

77. N. Iorga, *Contribuțiunile la istoria Muntelui în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în *An. Acad. Române, Mem. Secț. Istorice*, seria a II-a, tom XVIII (1896), p. 77 (Citat de Carmen-Laura Dumitrescu, *op. cit.*, p. 64).

august 1589⁷⁸, pe un strat de frescă aşternut deasupra unei alte reprezentări aparţinând primei faze, cea din 1574. Imaginea doamnei Ecaterina are o poziţie frontală deşi ea trebuia să se acorde cu chipurile lui Alexandru II Mircea şi Mihnea Turcitul, întorşi către stînga (privitorului). Este evident că zugravii din 1574 au avut ca model tabloul votiv din naosul bisericii Snagov, unde constatăm la nordul uşii de intrare pe voievodul de pe tron, Petru cel Tânăr, întors către stînga, iar la sudul uşii pe cei doi ctitori, Neagoe Basarab şi Mircea Ciobanul în poziţie frontală. Zugravii din 1574 — august 1589 — nu au respectat acest mod obligat al poziţiilor celor înfăţişaţi. Aceeaşi observaţie o putem face şi în legătură cu chipul lui Vlad, fiul lui Miloş⁷⁹.

Firească ar fi fost ca acest chip, şters cu prilejul zugrăvelii din 1579 — august 1589, cînd peste locul portretului a fost aşternută o inscripţie⁸⁰, să fi fost reprezentat frontal, aşa cum se află şi tatăl său Miloş (şi cum constatăm că se prezintă chipul lui Theodosie, de lingă cel al lui Neagoe, din biserica minăstirii Argeşului sau Snagovului).

Dar din contururile care ni s-au păstrat putem vedea că Vlad este întors către stînga (privitorului), către tatăl său. Mihnea Turcitul, din acelaşi tablou ne apare şi el întors către stînga (dar şi tatăl său, Alexandru II Mircea este prezentat în aceeaşi poziţie).

Tot ilustrarea unui fragment de cronică contemporană, de astădată concepută în spirit boieresc, cu citate din *Învăţăturile* lui Neagoe, constatăm la biserica din Căluşi⁸¹: chipurile de la Bucovăţ şi Căluşi nu prezintă un caracter votiv, nici funerar, nici de pomenire; ele ne surprind prin latura cronicărească, constituind adevărate documente artistice, compensează într-un fel lipsa unor cronici de circulaţie cum sînt cele care premerg şi încheie această epocă: *Cronica despre Radu de la Afumaţi* şi *Cronica lui Mihai Viteazul*.

Analizînd marile ansambluri de chipuri voievodale din secolul al XIV-lea şi al XVI-lea, vom constata că se produc unele schimbări interesante, de obicei legate de rosturile acestor reprezentări. De pildă, portretele funerare şi cele pentru parastas, se zugrăvesc în pronaos. Începînd cu biserica lui Neagoe, sînt înfăţişate mari ansambluri de familie şi există o tendinţă a voievozilor următori de a se prezenta cît mai numeroşi în biserici. În faţa noastră se desfăşoară un fel de competiţie a marilor familii voievodale, care ne aminteşte de luptele din secolul al XV-lea. La Argeş, Radu de la Afumaţi apare alături de strămoşi şi de ilustra familia a soţiei sale Ruxandra; Petru cel Tânăr ni se înfăţişează la Snagov împreună cu tatăl său, cu fraţii şi cu mama sa, iar la Tîsmana şi cu surorile şi noua sa soţie. Alexandru II Mircea se reprezintă la Argeş, împreună cu fiul, Mihnea Turcitul, cu tatăl său Mircea Pretendentul şi cu ctitorul primei biserici, Vlad (Dracul sau Tepeş), la Bucovăţ, împreună fiul şi cu fraţii, Miloş şi Petru Şchiopul. Această amploare a tablourilor din biserici nu fusese cunoscută în secolele precedente, dar ele au corespunzător în portretistica moldovenească. În cazurile menţionate mai sus, efectul urmărit era evident: minoritatea lui Petru cel Tânăr avea nevoie de prestigiu (de aceea tatăl său Mircea Ciobanul apărea la Snagov şi Tîsmana, în fruntea familiei sale, fără să fi contribuit la înfrumuseţarea acestor monumente), iar Alexandru II Mircea şi fraţii săi constituiau «un clan» foarte strîns unit. Aceste reprezentări voievodale contrastează cu culorile cu care sînt zugrăviţi în aceeaşi perioadă domnii în anele slave ale secolului al XVI-lea care vădesc — după cum am arătat — un caracter boieresc.

Dacă în Moldova, cronicile care se succed sînt scrise în spirit domnesc pînă la urcarea pe tron a lui Alexandru Lăpuşneanu (1552), în Ţara Românească unica cronică capătă un caracter specific fărâmiţării feudale, imediat după redactarea primului nucleu, adică de la 1526 înainte.

În intervalul 1526 — 1595 (pînă la apariţia *Cronicii lui Mihai Viteazul*) voievozii ne apar reprezentaţi în portretele din biserici, care glăsuiesc — după cum am văzut —

78. Carmen-Laura Dumitrescu, *Pictura de la Bucovăţ...*, p. 66 şi 69.

79. *Ibidem*, p. 65—66. 80. *Ibidem*, p. 66 şi nota 31, p. 66.

81. Pavel Chihala, *Cîteva note de istoria artei pe marginea «Învăţăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie»*, în S.C.I.A., tom. 18 (1971), nr. 1, p. 324—325.

despre o sumă de evenimente importante, legate nu numai de trecutul așezărilor, ci și de viața Țării Românești. Chipurile zugrăvite în locul cronicilor voievodale, care lipsesc în acest interval și ne glăsuiesc ca adevărate documente artistice. Acest lung excurs ne va ajuta să înțelegem mai bine nu numai intervenția lui Pătrașcu cel Bun și Alexandru II Mircea la tablourile votive din biserica lui Neagoe, ci și spiritul de rivalitate ilustrat de aceste reprezentări, precum și raportul dintre cronicile și portretele voievodale din epoca de care ne-am ocupat.

Așa cum am arătat mai sus, deși Alexandru II Mircea nu desființează nici un portret anterior din pronaosul lui Neagoe din Argeș, totuși el convertește ansamblul portretelor de lângă ușa vestică, conform intereselor Mihneștilor, a cărei contribuție Alexandru II Mircea o pune în lumină, umbrind ascendența lui Radu de la Afumați. Ca și în biserica mănăstirii Bucovăț, Mihneștii vor fi prezenți și la Argeș, cu întreaga familie.

Mihnea Turcitul înțelege să se prevaleze de ascendența Corvină a Drăculeștilor, deși pentru cei din țară urmărește să treacă un urmaș al lui Radu, primul ctitor al mănăstirii Tismana, al cărui nume începuse să se îngemăneze firesc cu al lui «Negru Vodă», considerat încă de prin 1569 drept întemeietorul acestei așezări. Totodată, deoarece atât «Negru Vodă» cât și Corvinii avuseseră drept pecete un corb, echivalența numelor de Radu, Negru și Corvin se impunea aproape de la sine. Nu este exclus ca numele fiului lui Mihnea Turcitul, Radu (Mihnea), care apare pentru întâia oară la familia Mihneștilor, menționat într-o serie de documente străine ca Radu Corvin, după cum am văzut, să fi îndemnat o dată mai mult la alcătuirea personajului «Radu Negru».

Identificarea lui «Negru Vodă» cu Ioan Corvin (de Hunedoara) așa cum apare prezentat de cronică lui Bonfinius (editată de Heltai) se va face în culegerea greacă *Despre patru monarhii*, care va fi scrisă tocmai în prima treime a secolului al XVII-lea, în timpul domniei lui Radu Mihnea sau Alexandru Coconul, dar — cu excepția lui Miron Costin — ea nu a fost preluată de istoriografia românească.

În consensul *Cronicii despre Radu de la Afumați*, dar trăgând semnificațiile către familia Basarabilor, Udriște Năsturel interpretează stema cu corb ca fiind a «casei Basarabilor» din care făcea parte și Matei. Așadar «Negru Vodă» nu mai folosește intereselor genealogice ale Drăculeștilor Corvini, ci ale Basarabeștilor care le succed după prima treime a secolului al XVII-lea.

Cronica boierească despre Matei Basarab din 1636—1640 nu mai pomeneste nimic despre pecetea cu corb, deși menține cognomenul de «Negru Vodă», fără să îl explice. În locul acestei explicații, noua cronică introduce «titlușul» voievodal care lămură un alt element din vechea cronică a secolului al XVI-lea.

Oricum, făcând parte din diplomația generală a Țării Românești, «titlușul» nu mai putea servi interesele unei familii anume, respectiv ale Mihneștilor Corvini.

Deoarece dispăruse și explicarea cognomenului «Negru», adică stabilirea pecetii cu corb, se trece în cronică următoare, adică în *Cronica de curte a lui Matei Basarab* din 1653, la consemnarea lui «Radu Negru» existent încă din epoca lui Mihnea Turcitul, dar pe care propoziția despre pecetea cu corb din analele slave, care au mai circulat până la apariția cronicii din 1636—1640, nu îl îngăduia.

Totodată constatăm că în *Cronica de curte a lui Matei Basarab* se inserează *Viața patriarhului Nifon* a lui Gavriil Protul, în care Neagoe, strămoșul voievodului, apărea în culori strălucite.

Radu Mihnea III, deși cunoștea tradiția Corvină a celor pe care îi dădea drept antecesor și de care îl despărtea numai un sfert de secol, nu mai afișează această pretenție. Exaltat de mediile grecești, în care trăise, el visează la eliberarea Constantinopolului și — ca și Neagoe Basarab — își hotărăște drept stemă vulturul bicefal de proveniență bizantină.

Observăm că încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea Mircea cel Bătrîn își adăuga la stema țării (care era aceea a familiei sale) culturul bicefal de despot bizantin.⁸² Fiul său, Vlad Dracul va aborda emblema dragonului a lui Sigismund de Luxemburg, a cruciatei occidentale împotriva turcilor. Dănescul Neagoe prezintă și el vulturul bicefal al tradiției bizantine, preluat de la sârbi, și un simbol periferic de cruciată, inogorul în luptă cu balaurul.

Redactorul *Cronicii despre Radu de la Afumași* din 1525 interpretează pasărea conturnată a Țării Românești ca fiind un corb și deduce că personajul, desigur imaginat, se numise «Negru». (Nu s-a reușit să se identifice pînă în prezent această pasăre).

Mihneștii se prevalează către sfârșitul secolului al XVI-lea de legăturile cu occidentul, revelînd ascendența lor Corvină, mărturisind deci emblema corbului dar nu aceea pe care o hotărîse legendarul «Negru Vodă», ci a fiului de crai ungar care săgetează pasărea devenită emblemă distinctivă.

Deși Corvin, Radu Mihnea III, închide ciclul, mărturisindu-se, ca și Mircea cel Bătrîn, fidel vulturului bizantin cu două capete.⁸³

Aceste alternanțe heraldice vădesc prezența celor două arii de cultură care au influențat spiritualitatea Țării Românești.

Este interesant totuși să observăm că simbolurile Drăculeștilor care acoperă influența occidentală au o circulație mai mică decît celelalte și ele sînt îndepărtate fie odată cu sfârșitul «cavalerilor» din secolul al XV-lea, cînd protecția turcească devine de neînălțurat, fie la mijlocul secolului al XVII-lea, cînd asistăm la revirimentul slavon al lui Matei Basarab.

Lupta între fracțiunile voievodale se stinge oarecum cu victoria Dăneștilor. Noi cunoaștem cronica țării cu corectivul ei dănesc din vremea lui Matei Basarab, cu «titulușul» în locul corbului. Episcopul Ilarion care șterge chipul lui Vlad (Dracul sau Tepeș) din biserica lui Neagoe⁸⁴ — pe care îl identifică cu ajutorul cronicii țării, aceeași care a ajutat desigur pe Alexandru II Mircea să hotărască locul acestui «Vlad» între Mircea (cel Bătrîn) și Radu (cel Mare) — servește într-un fel interesele Dăneștilor, eliminînd pe otitorul adevărat al primei biserici a Argeșului.

Prin urmare, stema lui Vlad Dracul este înlăturată de Neagoe Basarab, corbul din cronica Țării Românești din 1525 nu mai apare în cronica din vremea lui Matei, celălalt Basarab, iar chipul lui Vlad (Dracul sau Tepeș) din minăstirea de la Argeș dispare și el din cauza unei descrieri defavorabile lui Tepeș din aceeași cronică a vlădescului Radu de la Afumași, redactată în spirit antidrăculeșc.

Desele conflicte externe și interne din Țara Românească și schimbările frecvente de pe tron lasă impresia unei instabilități și unei lipse de contur a tradiției familiale, care face ca, de la distanță, ea să apară estompată. Dar o aprofundare a acestei laturi pentru epoca mai cunoscută — de la Neagoe Basarab la Constantin Brîncoveanu sau de la Mihnea cel Rău la Radu Mihnea III — ne permit ca, dincolo de știrile conflictelor de familie pe care ni le oferă cu generozitate secolul al XV-lea, să constatăm ilustrarea lor în continuare, în succesiunea cronicilor și în documentele artistice, în primul rînd în cele care erau concepute să reproducă năzuințele cele mai grăitoare ale voievozilor.

PAVEL CHIHAIĂ

82. Răzvan Theodorescu, *Despre un însemn sculptat și pictat de la Cozia (în jurul «despotiei» lui Mircea cel Bătrîn)*, în S.C.I.A., seria Artă plastică, tom 16 (1969), nr. 2, p. 194.

83. Vezi Octavian Iliescu, *Moneda în România*, București, 1970, p. 23 și pl. 15.

84. Al. Odobescu, *Episcopia de Argeș*, în *Convorbiri literare*, nr. 1-2, (1915), p. 1111.

„DOAMNE ȘI DOMNIȚE“ DINTR-ALTE VREMI

CTITORE-DONATOARE DE OBIECTE DE CULT ȘI FĂURITOARE DE ODOARE BISERICESTI

Deschizînd Cartea unde este înscrisă istoria poporului nostru, pe filele cu vechile slove, vom găsi acolo chipuri de Doamne și Domnițe, cu faptele și mărturiile lor. Vom afla, tot acolo, cum își petreceau viața în singurătatea odăii lor, din palatul domnesc. Cînd mergeau la biserică, acele Doamne, erau întotdeauna întovărășite de Domnițe, iar cînd mergeau «la vreo plimbare, pe ulițe, la feredeu¹, la vii și la mînăstiri, ieșau numai în caretă² cu un întreg alai de seimeni³ vornici⁴ și de comiși⁵. Numai la petrecerile mari: la anul nou, logodne, se arătau pretutindeni... pentru a sta alături de bărbații lor...»⁶.

Preocuparea familială, a Doamnelor, era pe atunci numai îngrijirea soților și educația copiilor. Multe din acele Doamne, soții de Domnitori, «dacă nu erau din țări cu dezvoltare de civilizație mai înaintată, Serbia, Bosnia, Ungaria, nici nu știau desigur să pue o iscălitură. Dar și soții lor aveau tot așa de puțină stăpînire a scrisului»⁷. Mai tîrziu însă, în curgerea vremii, încep să apară Doamne care știu puțină carte. De aci înainte, afară de grija de soți și creșterea copiilor, ele vor deveni ctitoare, zidind, restaurînd, înzestrînd și înfrumusețînd biserici și mînăstiri, pe meleagurile țării noastre; vor tipări cărți bisericești, din a lor agoniseală; se vor ocupa unele dintre ele cu țesutul și brodatul; altele vor conduce, la nevoie, treburile țării, cum au fost de pildă: Despina Milița, soția lui Neagoe Basarab; Elena Doamna, soția lui Matei Basarab; Doamna Chiajna, soția lui Mircea Ciobanul, femeie foarte isteată și foarte diplomată; Doamna Ruxandra, fiica lui Petru Rareș, fostă regentă pe cînd fiul ei era minor. Asemenea exemple se mai pot da încă.

DESPINA DOAMNA — MILIȚA — SOȚIA LUI NEAGOE BASARAB

În anul 1542, la cirna Țării Românești, veni ca domnitor Neagoe Basarab, om pașnic și religios, fiul lui Pîrvu Craiovescu, fost mare vornic⁸ și al Neagăi. La urcarea sa pe tron luă de soție pe Despina, cunoscută în istorie și cu numele de Milița. Ea, era fiica despotului⁹ sîrbesc Ivan Brancovici. Doamna Milița era o femeie evlavioasă, cultă și pricepută în lucrări de artă. În căsătorie a avut cinci copii, dar această «bună soție și duioasă doamnă n-avu însă zile fericite. Doi fii ai ei, Ioan și Petru, o fiică Anghelina, muriră în fragedă vîrstă»¹⁰.

Neagoe Basarab de copil a crescut pe lângă Nifon, patriarhul Constantinopolului, care mai tîrziu ajunge mitropolit al Țării Românești. De la acest mare Ierarh a moștenit, Neagoe Basarab, spiritul religios și o fire blîndă, liniștită. Aceste însușiri l-au îndemnat ca «în afară de cărțile bisericești, tipărite din a sa poruncă, întreaga lui domnie s-a închine sfințelor lăcașuri, făcîndu-se ctitor. Dintre multele lui ctitorii, biserica mînăstirii Curtea de Argeș rămîne «cea mai frumoasă dintre bise-

1. *Feredeu*, cuvîntul moldovenesc care înseamnă *bate de scîldat*.

2. *Caretă*, trăsură elegantă și închisă.

3. *Seimen*, soldat din corpul infanteriei mercenare, din Muntenia, iar în Moldova era folosit pentru garda Curții domnești.

4. *Vornic*, mare demnitar la curtea domnească, însărcinat cu supravegherea curții, și conducerea treburilor interne, avînd și atribuțiuni de judecător. (*Dicționarul limbii române moderne*, București, 1858, p. 941, Editura Academiei Republicii Populare Române).

5. *Comis*, boier de divan care avea în sarcina să grăjdirile domnești. (*Dicționarul limbii române...*, p. 170).

6. C. Gane, *Trecute vieți de Doamne și Domnițe*, vol. I, București, 1971, p. 86—87.

7. N. Iorga, *Viața femeilor în trecutul românesc*, Vălenii de Munte, 1910, p. 142.

8. *Vornic*, sensul de la nr. 4. 9. *Despot*, suveran care domnește absolut și arbitrar.

10. N. Iorga, *Femeile în viața neamului nostru*, Vălenii de Munte, 1911, p. 19.

ricile pământului românesc¹¹. Despre această biserică, Nicolae Iorga spunea că «este fără îndoială monumentul cel mai curios pe care ni l-a dat veacul al XVI-lea, în Muntenia; puține biserici s-au bucurat de atîta faimă, și mai ales, nici una n-a fost mai cîntată de legendele populare ca mînăstirea «Curtea de Argeș»¹². Iar poetul, de la Mircești, Vasile Alecsandri scoțind în evidență măreția acestei catedrale, în Oda sa închinată acestei ctitorii, cu prilejul sfințirii, spune: «Privește-n jur, privește-n zare / Umbrele mari a celor morți, / Care-ți trimite-o închinare, de pe-ale veșniciei porți. / Mărireă ta este deplină, geniu a fost mesterul tău / Ești demn de-o nație creștină, Ești demn lăcaș de Dumnezeu!».

Pentru ridicarea acestei «capodopere a arhitecturii universale» și «mărgăritarul arhitecturii românești», s-au cheltuit sume colosale. Tradiția spune că Doamna Milița «și-ar fi dat și cerceii din ureche pentru a innavuți zestreă mînăstirii și a vedea terminată biserica». Vorbind despre odoarele religioase istoricul Gr. G. Tocilescu, afirmă că «din cusăturile bogate, epitafe, feloane, rucavițe, patrafale, mai toate lucrate de mîna acestei pioase doamne (Milița) și a fiicelor sale se păstrau încă pe la jumătatea secolului al XVII-lea, o perdea, pe care Paul de Alep o descrie astfel: ușa casei (corului) e de marmură albă, largă și frumoasă, ea este acoperită cu o stofă de aur cusută peste tot cu înfățișarea Adomirii Maicii Domnului. Cortina sau perdeaua altarului e o lucrare foarte frumoasă și adevărat minunată; se zice că a fost cusută de mîna doamnei lui Neagoe Basarab. Portretele soțului și băieților ei, sunt lucrate pe aceeași stofă, de partea dreaptă; al ei și al fetelor, de partea stîngă, pe marginea cortinei. Asemenea cusături există încă în mînăstirile din Serbia. Așa, în mînăstirea Krusedol se păstrează un felon, cu următoarea inscripție: «Acest felon l-a făcut doamna Despina în zilele lui Io Neagoe Voievod și a copiilor săi Teodosie, Petru, Anghelina, Stana, Ruxandra, în anul 7027 (1519) luna iunie 15. «O asemenea inscripțiune se află și pe un felon al aceleiași doamne Despina, dăruit mînăstirii Deciani. «La Curtea de Argeș, spune mai departe istoricul Gr. G. Tocilescu, că «din nefericire nu s-a păstrat nici un obiect ctitoricesc, atît de mare a fost pustiirea, părădarea și derăpănarea fundației lui Neagoe Vodă și a Miliței»¹³.

Drumețul care trece prin Călimănești-Vilcea, va afla și astăzi, pe o insulă pe Olt, lingă această stațiune, Schitul Ostrov, ctitoria domnitorului Neagoe Basarab. În pisană acestui sfințit lăcaș, ridicat din temelie de acest voievod, se află scris pe pisanie această inscripțiune: «Această sfințită și dumnezeiască biserică, ce se chiamă Ostrov, ș-au zidit de bunul clironom¹⁴ Io Neagoe Voievod și nefiind zugrăvită la leat 7268 (1760) s-au îndurat din daru lu Dumnezeu de au zugrăvit toată biserica cu osteneala maicii Matei monașe, fetelor sale Platonida, Damaschina ereița M. iunie 30».

Aici s-au găsit două icoane¹⁵ ale Doamnei Despina, de o artă desăvîrșită. Într-una ea stă ingenunchiată împreună cu fiicele sale: Stana și Ruxandra, în fața sfinților Simion și Sava, patronii sîrbilor, ea însăși, Doamna Despina, în doliu, înfățișează pe Teodosie mort, Maicii Domnului, care, jalnică, stă de față la coborîrea de pe cruce, a lui Iisus. Amîndouă icoanele se află la Muzeul de artă religioasă din București.

Planul bisericii e de tip sîrbesc, «turla bine proporționată, octogonală, pronao-sul boltii cilindric, amintește de bisericile din secolul al XIV-lea»¹⁶. Se spune că «din vechime — această biserică — pînă la 1895 a fost schit de călugărițe».

Suferințele evlavioasei Doamne Milița nu s-au terminat odată cu pierderea celor trei copii ai săi, în fragedă vîrstă, căci «după nouă ani se stîngea și soțul ei — Neagoe Basarab —, încă tînăr. Singurul fiu al ei rămas în viață, Teodosie, des-

11. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, part. I-a, București, 1946, p. 145.

12. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, vol. I, ed. a II-a, București, 1939, p. 138.

13. Gr. G. Tocilescu, *Biserica Episcopală a mînăstirii Curtea de Argeș*, București, 1887, p. 41.

14. *Clironom*, moștenitor.

15. *Inscripții medievale*, vol. I, *Orașul București*. București, 1965, aceste icoane sunt date cu anul 1522.

16. Victor Brătulescu, *Călimăneștii și monumentele istorice din împrejurimi*, ed. II-a, București, (1936), p. 16—17.

brăcat de moștenirea lui, murea la Constantinopol, fără să fi putut avea mîngîierea «că i-a adormit în brațe»¹⁷.

După moartea soțului și a fiului său, Teodosie, împreună «cu cele 2 fetețe ale sale, Stana și Ruxandra, rătăci prin Ardeal multă vreme, oprindu-se în urmă la Sibiu. La anul 1541 trecu în țară, la București, dar în curînd se întoarse la Sibiu, unde se călugări luînd numele de Platonida»¹⁸. Tunderea în monahism «se crede» că a fost făcută de către mitropolitul Anania, al Ungrovlahiei, care se afla pe atunci, în pribegie, fugit de prigoana dezlănțuită de domnitorul Mircea Ciobanul. Acest mitropolit era «foarte probabil că se înrudea cu familia lui Neagoe Basarab, căci numai în această calitate a putut să-și găsească piatră de mormînt, pe care ctitorul ei o sorocise pentru îngroparea lui și a familiei sale...»¹⁹.

În anul 1554 se pune sfîrșit suferințelor Doamnei Milița, prin încetarea ei din viață. În acest an vlădica Anania se afla în Țara Românească, iar în anul 1566 trece iarăși în Ardeal «și aduce de acolo osemintele Doamnei Milița a lui Neagoe Basarab, stînsă de ciumă la Sibiu, la 30 ianuarie 1554, pe care le îngroapă la mînăstirea Argeș, lîngă soțul ei». Pe piatra funerară, pusă pe mormîntul ei, au fost săpate aceste cuvinte: «A răposat roaba lui Dumnezeu Doamna Platonida monahia și s-a săvîrșit în Sibiu în anul 7062, luna ianuarie 30 zile și după 2 ani a adus-o Prea Sfințitul Mitropolit Anania».

Atît Doamna Milița, cît și soțul ei, Neagoe Basarab, au fost protectori ai bisericilor și ai artelor, «stringînd în timpul domniei lor, o întreagă comoară: Evangheliu de aur, cățui de argint, sfeșnice, inele, paftele, cești, toate podoabele ce se putea culege, la noi sau aiurea, dar din cîte au strîns și din cîte au făcut, podoaba cea mai măreață a rămas Curtea de Argeș»²⁰. Despina Milița a fost, ca și soțul ei, femeie foarte credincioasă, înzestrată cu o deosebită dragoste pentru sfințele lăcașuri și cu o adîncă cunoaștere în domeniul artei religioase. A fost o soție ideală și o mamă care poate fi luată ca exemplu de căsnicie. În viață a luptat, pînă la sacrificii, alături de soțul ei. Ea rămîne în paginile istoriei noastre «unul din cele mai curate chipuri de doamne române»²¹.

DOAMNA ELENA — ELINA — SOȚIA LUI MATEI BASARAB

La începutul secolului al XVII-lea veni ca domn pe tronul Munteniei — Matei Basarab — fiul lui Danciu vornicul și al Stancăi, din Brîncoveni. El a condus țara, între anii 1632—1654, cu multă pricepere și dreptate. Cronicarul muntean, Radu Popescu, vorbind despre felul cum conducea el treburile țării, spunea: «S-au nevoit Matei Vodă de au dres țara foarte bine, care-și după orînduiala lor: boieri, slujitori, lăzrini, cît tuturor le era bine în zilele lui, precum am auzit pre bătrîinii noștri mărturisind de aceasta, că țara iubea pre Domn și Domnul pre țară».

Cronicarul moldovean, Miron Costin, la rîndu-i, făcîndu-i portretul spunea și el despre Matei Basarab că «a fost un om fericit peste toate domniile acelei țări, nemîndru, blind, drept, om de țară, harnic la războaie, așa neînfrînt, nespăimîntat, cît poți să-l asemeni cu mării oșteni ai lumii». Istoricul Nicolae Iorga spune și el despre Matei Basarab că «a fost un adevărat bun păstor și bun părinte, care a ținut țara în cea mai deplină liniște, cu judecată bună și cu dari cumpătate».

Acest domnitor muntean «om de țară» a realizat mari progrese, în cei peste 22 de ani de domnie; a construit, înzestrat și înfrumusețat zeci de biserici, mînăstiri și palate, «cu cheltuială din avuția sa, ce s-a dat nouă de la Dumnezeu, «după cum se mărturisescu într-o pisanie de biserică. În domeniul artei și arhitecturii, el a creat o adevărată epocă cunoscută sub denumirea «epoca brîncovenească». În asemenea atmosferă de pace și progres, și-a luat de soție pe «una din femeile cele mai de seamă ale neamului nostru»²², Elena din Herești.

17. N. Iorga, *Femeile în viața neamului nostru*, Vălenii de Munte, 1911, p. 19.

18. Pr. I. Rămureanu, *450 de ani de la înființarea mînăstirii Curtea de Argeș*, în «Glasul Bisericii», XXVI, (1967), nr. 7—8, p. 741.

19. Pr. Nicolae Șerbănescu, *Mitropolii Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1969), nr. 7—10, p. 756. 20. C. Gane, *op. cit.*, vol. I, p. 46.

21. N. Iorga, *Femeile în viața neamului nostru*, Vălenii de Munte, 1911, p. 18.

22. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, part. I-a, București, 1946, p. 64.

Doamna Elena, sau Elina cum se mai obișnuia să i se mai spună, era fiica «unei jupnese Elena, care trăise la curtea lui Mihai Viteazul, ca fată în casă domnească, domnișoară de onoare, cum s-ar zice. «Doamna Elena, soția lui Matei Basarab, «era sora celui mai înalt boier român de pe acea vreme Radu Năsturel, «din Fierești, județul Ilfov. Părinții ei «nu erau boieri din cei mai mari, ca obârșie, dar în neamul lor se dădea copiilor o creștere deosebită. «Acolo, la moșia tatălui din Fierești, și-a petrecut copilăria. Ea «era o femeie cultă, ca și fratele său, Udriște Năsturel; amândoi aparțineau celei mai înalte intelectualități a vremii; avea o îndelungată experiență în materie de construcții, fiind împreună cu soțul ei ctitoră la o mulțime de lăcașuri bisericești». În afară de faptul că ea figurează ca ctitoră, alături de soțul ei, la multe biserici, o mai găsim ctitoră, — singură — la două biserici ridicate: una în comuna Fierăști (Herești) locul natal și a doua în comuna Negoiești, ambele în județul Ilfov. Biserica din Hierești are formă dreptunghiulară și a fost ridicată, din zid, în anul 1644. Pisania acestei biserici este scrisă în limba slavonă, cu următorul text: «Acest sfânt și dumnezeesc hram — Sfânta Troiță — din însăși a lui temelie s-a înălțat cu ajutorul lui Dumnezeu și cu cheltuiala prea luminatăi blagocestivei doamne, Doamna Elena, cu mila lui Dumnezeu, stăpînă și voievodeasă a Țării Ungro-Vlahiei, soția prealuminatului și stăpînitorului domn Matei Basarab»²³. Pe moșia părintească, la Hierești, se spune că «în jurul bisericii ar fi fost un palat, care avea trei nivele, lucrat din piatră cioplită, legat printr-o subterană de biserică»²⁴.

Cea de a doua biserică, din comuna Negoiești, este așezată pe malul stîng al râului Argeș, în apropiere confluenței cu Dimbovița, a fost ridicată în anul 1648 și are următoarea inscripție: «Acest cinstit și dumnezeiesc hram, cu toate cele ale minăstirii, ziditu-s-a din temelie de bine cinstitoarea stăpînă Doamna Elina, soția marelui și binecredinciosului domn Io Matei Voievod, a toată țara Ungro-Vlahiei, întru mărirea celui dintru început în trei fețe nezidite lumini și întru cinstea și ruga și lauda conducătorilor întru Treime a luminilor Mihail și Gavril Arhangheli și întru veșnică pomenire sie-și și alor săi, la leat 7156 (1648)»²⁵. După textul slavon, al pisaniei, urmează același text în limba română.

Dar, soția lui Matei Basarab, n-a fost numai ctitoră de lăcașuri sfinte, ci ea fiind o femeie «șliutoare de carte și iubitoare de învățătură» încurajează și chiar tipărește cărți, cu cheltuiala sa. În 1647, apare la Mînăstirea Dealu o carte folosită de suflet «Imitația lui Hristos», tradusă de fratele său Udriște (Orest) Năsturel, din limba latină, în limba slavonă. Această carte s-a pierdut, o găsim însă citată în Bibliografia Românească Veche cu următorul titlu: «*Carte despre Imitația lui Hristos*, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu porunca și cu toată cheltuiala prea luminatăi și drept credincioasei prințese Doamnei Elena, stăpîna Ungrovlahiei transalpine, soția prea luminatului Domn și Voievod Io Matei Basarab, cu osteneala adevăratei sale rude Orest Năsturel, al doilea logofăt, tradusă acum din limba latină, în limba slavonă; fu scoasă la lumină în tipografia lor domnească, care se află în Mînăstirea Dealului. În anul de la zidirea lumii 7155, iar de la mîntuirea lumii 1647, luna aprilie 15 zile, s-a sfîrșit»²⁶.

Imitația lui Hristos este o «minunată carte de sfat a creștinului de-adeptul cu Dumnezeu, în singurătate, pe care Elena era poate în stare s-o înțeleagă»²⁷. A doua traducere a cărții *Imitația lui Hristos* în țara noastră, «de data aceasta — în românește — se datorește lui Samuil Clain; terminată în 1803, în Mînăstirea Sfintei Treimi din Blaj, ea este tipărită în 1812, cu cheltuiala Vlădicăi Ion Bob și poartă titlul: *De urmarea lui Hristos*»²⁸. Această lucrare a lui Thomas Kempis continuă să apară în traducere românească, cu diferite titluri: *Urmarea lui Isus Hristos*, *Ase-*

23. Victor Brătulescu-Remus Ilie, *Mînăstiri și biserici din județul Ilfov*, București, 1935, p. 500.

24. Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor, din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*, București, 1966, p. 64.

25. Victor Brătulescu-Remus Ilie, *op. cit.*, p. 56.

26. Ion Bîanu și Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească Veche*, tom. I, (1508—1716) București, 1903, p. 158—159, Editura Academiei Române.

27. N. Iorga, *Femeile în viața neamului nostru*, Vălenii de Munte, 1911, p. 132.

28. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, part. II-a. București, 1946, p. 871.

mănarea cu Domnul Hristos, Urmind pe Domnul, Pe urmele lui Hristos, etc. Aceasta este o dovadă că s-a bucurat de mult interes prin cuprinsul ei. Cele mai multe traduceri în românește au fost făcute de Gavriil Munteanu, colaborator la: *Vestitorul bisericesc*, *Foaia pentru minte*, *Gazeta Transilvaniei*, *Telegatul Român* și altele.

În anul 1901 această carte folositoare de suflet, apare într-o nouă ediție în traducere românească de același traducător, Gavriil Munteanu, cu reflecțiuni la finele fiecărui capitol, de Iosif, fost mitropolit primat.

La doi ani după aparirea cărții «Jmitația lui Hristos» a lui Thomas Kempis, scoasă cu cheltuiala Doamnei Elena Basarab, în anul 1649 apare la Tîrgoviște un *Penticostar slavonesc* tipărit «din porunca și cu cheltuiala principesei Elena, cu mila lui Dumnezeu stăpîna și doamna Țării Românești, soția preluminatului domn Io Matei Basarab, în tipografia lor domnească din cetatea de scaun Tîrgoviște. În anul facerii lumii 7157, de la nașterea lui Christos 1649». *Penticostarul* este tipărit cu negru și roșu, cu cîte 31 rinduri pe pagină, iar textul este încadrat într-o gravură cu compartimente reprezentînd sus la mijloc pe Iisus Christos, în stînga pe Maica Domnului și în dreapta pe Sfîntul Ioan, apoi pe Sfîntul Andrei, Sfîntul Iosif²⁹. «Volumul cuprinde cîteva frontispicii. Pe verso titlului se află stema Țării Românești, iar dedesubt este tipărită o epigramă, în care printrere altele, spune că numele Elena înseamnă milă, de la cuvîntul grecesc *Eleos*. Urmează apoi o prefață care adresîndu-se cititorilor grăiește așa: «Elena cu voia și binecuvîntarea lui Dumnezeu, stăpîna întregii țări ungrovlahie transalpine... cu prea mare bunătate a lui Dumnezeu celui întru Treime cîntat, a Tatălui fără de început și a Fiului său și a Cuvîntului celui fără de început și singur născut din dînsul de veci și a Duhului prea sfînt și de viață dădător și mîntuitor, din Tatăl nu născut ci purces și care în Fiul se odihnește și toate peste tot le împlinește — cît și cu porunca și toată cheltuiala prea luminatăi și preacuvioasei principesei doamnei Elena, stăpîna Ungrovlahiei transalpine, soția prealuminatului domnitor și voievod Io Matei Basarab, de sine stăpînitorul întregii țări a Ungrovlahiei și cu binecuvîntarea preasfîntitului Arhiepiscop Ștefan, Mitropolitul întregii țări a Ungrovlahiei, a început să se tipărească această de Dumnezeu inspirată carte, Triodul înflorit, în de Dumnezeu slăvita cetate Tîrgoviște, în anul de la facerea lumii 7156, iar de la mîntuirea lumii 1648 luna lui martie în 27, în ziua pomenirii sfintei mucenice Matriona, cea din Salonic și s-a săvîrșit în anul de la facerea lumii 7157, iar de la mîntuirea lumii 1649, inđictionul 2, luna lui iunie 7...»³⁰. După apariția acestui *Penticostar* Doamna Elina «se va fi bucurat auzind cîntările bisericești după publicația ce se datora jertfei sale de bani»³¹.

Nicolae Iorga, într-o comunicare la Academia Română, vorbind despre acest *Penticostar* spunea: «Întîmplarea m-a făcut să găsesc un al cincilea exemplar din *Triodul-Penticostar* de la Tîrgoviște, 1649, pe care Doamna Elina, soția lui Matei Basarab, l-a dăruit Sirbilor. E o ediție îngrijită, cu litere inițiale simple și altele în ca. e se înfățișează îngeri, capete de animale, etc... în stilul Renașterii ruso-polone. Frontispiciile în același stil, înguste, sunt făcute pentru alt format și culese din mai multe seril...»³².

Domnitorul Matei Basarab după ce s-a suit pe tronul Munteniei, potrivit uzanței timpului, trebuia să meargă la Constantinopol ca să obțină înaltarea la domnie. Pentru îndeplinirea acestei obligații politice, «în ziua de 26 decembrie 1633, noul

evoa Matei Basarab, însoțit de un strălucitor alai, plecă la Stambul să se înfățișeze vizirului și sultanului. Din alaiul său făcea parte și Vlădica Grigore și Episcopul Teofil al Rimnicului, care aveau să dea mărturie că țara vrea domn pe Matei Basarab. După o ședere de aproape trei luni, la Țarigrad, Matei Voievod, cu însoțitorii săi se întoarce în țară, în martie 1634, unde desigur Vlădica Grigore i-a făcut îndătinată ungere ca Domn al Țării Românești»³³. În lipsa lui Matei Basarab, din țară, treburile au fost conduse de soția sa.

29. Ion Blănu și Nerva Hodoș, *op. cit.*, p. 171.

30. *Ibidem*, p. 171—174.

31. N. Iorga, *Femeile în viața neamului nostru*, *op. cit.*, p. 132.

32. N. Iorga, *Doamna Elina a Țării Românești, ca patroană literară* (București, 1932), p. 2, *Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, tomul XIII, mem. 2.*

33. Pr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 774.

Cu toate că noul domn a fost un om pașnic, liniștit, a fost totuși nevoit să poarte război cu vecinul său, Vasile Lupu, care voia să pună domn al Munteniei pe fiul său Ioan. Vasile Lupu este înfrânt în bătălia de la Finta-Ialomița, dar în această luptă Matei Basarab este grav rănit, împreună cu o parte din boierii săi. Pentru a se vindeca de această rană, soția sa, Doamna Elena, scrie Principelui Gheorghe Rakoczi I al Transilvaniei, cu rugămintea să-i trimită «fără zăbavă un chirurg bun — căci la noi, spune ea, în scrisoarea trimisă —, nu sunt meșteri buni, cum ar trebui să fie și acest hirug să vie cît mai grabnic cu a noastră slugă»³⁴.

Din scrisoarea trimisă de soția lui Matei Basarab, către Principele Transilvaniei, reținem câteva aspecte interesante: atașamentul și purtarea de grijă către soțul ei; că ea avea o cultură, pe acele vremi, cu ajutorul căreia putea duce la îndeplinire multe sarcini din treburile domniei și cel mai important fapt este că această scrisoare rămîne o mărturie — document — se poate spune, în legătură cu lupta de la Finta, unde Vasile Lupu a suferit o înfrîngere definitivă.

În afară de calitățile amintite, cu care era înzestrată Doamna Elena, ea era și o bună gospodină. În timp de răgaz ea se ocupa cu lucrarea broderiilor, țesea, împletea, ... și din mîinile ei dădea la iveală multe lucruri de artă, în stil național. Pentru a face dovada celor afirmate dăm, în întregime, o scrisoare adresată către o prietenă a ei, din Brașov, prin care o roagă să-i trimită pentru cusut «Izvoade de peteare³⁵ și mai mari și mai mici și de călți și de tot fealul», precum și «semînte de flori». Iată cum îi scrie prietenei sale: Elina gspjda, bijeiu mlst. nacalnița zemle vlaşcoe (Doamna Matei Vodă).

«Scris-am la a noastră iubită, bun(ă) priiatnică și de aproape vecină jup(ă)-neasa Catrina judeceasa³⁶ den cinstit(ă) cetatea Brașovului; cu săn(ă)tat(e) mă-nchin dumat(e). Alta pohtescu pre dumneata că aici am cumpărat Domnia Mea o roabă, și iaste împletitoare, numai nu avem aici izvoade de peteare, și mai mari și mai mici, și de călți, și de tot fealiul. Că într-acolo sînt multe la dumneavoastră. Cî să ne cîștigi dumneata și să ne trimiți pre acest om al nostru, iar noi vom avea a multemi dumat(e). Și iar pohtescu pre dumneata, pentru rîndul sămenților de flori de tot fealiul, să ne dăruști dumneata și noao de ce vor fi acol(o) la dumneavoastră. Iar, de nu le veri putea trimite acum pre acest om, le ve(i) trimite mai incolea, la vream(e). Iar, Domnia Mea încă voi fi bucuroasă, den ce va hi pohta dumat(e). Să hi dumneata săn(ă)toasă(ă). Pis F(e)v(ruarie) 10 dni, 1' 7157 (1649). La a noastră iubită, bun(ă) prietică și vecină de aproape, jup(ă)neasa Catrina judeceasa de la cetatea Brașovului (Datnc) — să se dea. «Scrisoarea are o (pecete mică cu corbul (?) și inscripția: Elena Domnița ?)»³⁷.

Această scrisoare a fost trimisă din Rucăr, unde se afla retrasă din calea lui Vasile Lupu care venise să ocupe tronul Munteniei. Doamna Elena și soțul ei, Matei Basarab, «au dus un trai de oameni înțelegători a tot ce este românesc: el patriot, luptător împotriva cutropitorilor străini; ea, liniștită, culegătoare de datini, ocrotitoarea bisericii, a literaturii și artei»³⁸.

În anul 1653 Elena Doamna își dă obștescul sfîrșit și a fost înmormîntată în Biserica domnească, din Tîrgoviște, iar la un an după moartea sa, 1654, încetează din viață «Cel mai mare ctitor bisericesc al neamului nostru» Matei Basarab, cum l-a numit prof. Constantin Giurescu, într-un articol-omagial-închinat Patriarhului Nicolae. Osemintele lui se odihnesc la Mînăstirea Arnota, județul Vilcea.

Matei Basarab și soția sa, Elena, și-au înzestrat ctitoriile lor cu averi mobile și imobile, pentru întreținere și dănuirea lor, iar pentru înfrumusețarea slujbelor le-au dăruit odăjdii în fir de aur și alte obiecte de cult. Dintre acele donații amintim numai câteva pentru valoarea și diversitatea lor. Mai întîi menționăm Relicvele

34. Scrisoarea a fost publicată de T. G. Bulat, în «Revista Istorică», București, 1926, p. 10—19.

35. Petea, plural peteale, panglică de care sînt prinse monede, mărgele etc., și care se poartă ca podoabe în păr sau la pălărie, Dictionarul limbii române moderne..., p. 540.

36. Catrina judeceasa, «era soția magistratului săsesc din Brașov».

37. N. Iorga, Brașovul și Români, scrisori și lămuriri, București, 1905, p. 110—111.

38. C. Gane, op. cit., p. 221.

cumpărate, de ei, de la Muntele Atos, pe care le-a dăruit Mănăstirii Arnota-Vilcea. Aceste relicve constă din: o mănă a sfintei mucenite Marina și câteva oase ale sfințului Filip și Mihail Sinadon. Mai târziu aceste relicve au fost puse într-o cutie de argint de către Banul Radu Golescu. Dintre obiectele de cult amintim: o Evanghelie ferecată, donată mănăstirii Arnota; o Evanghelie ferecată donată mănăstirii Brîncoveni; un medalion pentru sfiță dăruit mănăstirii Tismana-Gorj; un sfeșnic, potir, cătuie, icoane, etc.

DOMNIȚA BĂLAȘA

Domnița Bălașa era fiica lui Constantin Brîncoveanu, domnitorul Țării Românești, și a doamnei Maricăi. Tatăl ei, o căsătorit cu marele ban Manolache Lambrino fost fecior de boieriu și era cuparul³⁹ Măriei Sale și de mic crescut în casă... chivernisit la minte și cu toate podoabele firești... împodobit⁴⁰. Acest Manolache Lambrino «facea parte dintr-o familie boierească, de origină greacă-bizantină, stabilită în Țările Române, pe la începutul secolului al XVIII-lea, probabil și mai înainte»⁴¹.

Cei doi soți, domnița Bălașa și Manolache Lambrino, nu s-au bucurat însă, pe deplin de căsnicia lor, pentru că pe deoparte, «n-au avut moștenitori direcți, iar, pe de alta, au îndurat și multe suferinți, provocate de mazilirea⁴² și omortrea de către turci» a domnitorului Constantin Brîncoveanu, împreună cu cei patru fii ai săi, neavînd moștenitori au hotărît «după obiceiul timpului, să închine, bărbat sau femeie, toată starea lor lui Dumnezeu... și ridicară ei, chiar pe locul caselor unde locuiau, biserica cu hramul «Botezul Domnului» și zidiră casele și chiliile de prin jur, pentru săracii cei fără de adăpostire»⁴³. Această sfiță biserică s-a sfișit în anul 1744, după cum ne grăiește pisania, care avea următoarea inscripție «Această sfiță și dumnezeiască biserică în care se numește și se prăznuiește hramul Sfințului Botez al Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, este zidită din temelie și înfrumusețată precum se vede de dumnealui Manolache Lambrino vel ban și de soția dumnealui, măria sa Doamna Bălașa brîncoveanca, pentru a dumnealor veșnică pomenire, Leat 7252»⁴⁴. Pentru desăvîșirea ctitoriei lor, întocmesc un act de danie, în care arată motivele care i-au îndemnat să ridice acest sfiț lăcaș, spunînd totodată cum au înzestrat această sfiță biserică. Iată ce se spune în acea pisanie: «De vreme ce, din voia lui Dumnezeu n-am avut parte a ne rămîne copii din trupul nostru, ca să fie moștenitori, după noi, agonisitelor noastre; din dumnezeiască rîvnă îndemîndu-ne, am luat pe Dumnezeu într-ajutor și am zidit sfița și dumnezeiasca biserică, din casele noastre de aci din orașul Bucureștilor, din mahalaua Prundului, întru care se cinstește și se prăznuiește hramul sfințului Botez al Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos» și mai departe: «Din temelie înălțîndu-o și cu toate podoabele cît se cuvine, înfrumusețîndu-o și cu odăjdii de cinste și cu alte sfițe bisericesti vase, împodobîndu-o, dintru ale noastre amîndurora, atît între ale mele drepte agonisiri, cît și soția mea, Domnița Bălașa, dintru ale sale părintești zestri, și au înzestrat-o ... cu moșii, prăvălii, ... acareturi»⁴⁵. Nu trecu însă mult timp, după terminarea și înzestrarea bisericii și Manolache Lambrino încetează din viață și este înmormîntat la biserica Sfițul Gheorghe Nou, din București unde se aflau și osemintele vellevodului Constantin Brîncoveanu, ctitorul bisericii.

Deasupra mormîntului lui Manolache Lambrino străjuește o candelă, pe care se poate citi aceste cuvinte: «Această candelă ce s-a dat la Sfiți Gheorghe-cel-Nou,

39. Cupar, boierănaș avînd rolul de ajutor al paharnicului.

40. Pr. Mihail Marinescu, Așezămintul «Domnița Bălașa» din București, în «Glasul Bisericii», XXIX, nr. 3-4, 1971, p. 318.

41. Lucian Predescu, Enciclopedia Cugetarea..., Oameni și înfăpturi, București, 1940, p. 474.

42. Mazil, domn destituit.

43. G. I. Ionescu-Gion, Istoria Bucureștilor, București, 1899, p. 175.

44. Emil Virtosu și Ion Virtosu, O sută de ani de la înființarea «Așezămintelor Brîncovenesti», în Documente pentru istoria bisericii, școalei și Azilului Domnița Bălașa, precum și a Sfițului Brîncovenesc, București, 1938, p. 30.

45. Ibidem, p. VII.

luminează unde se odihnesc oasele robului lui Dumnezeu Manolache Lambrino ce au fost mare ban și iaste făcută de soția dumisale, măriia sa, Domnița Bălașa, care și măriia sa, nădărduește în Domnul, iarăși aici să i se odihnească oasele. Septembrie 15, dni, leat 7254»⁴⁶.

CTITORIA DOMNIȚEI BĂLAȘA

Deși rămasă văduvă prin pierderea soțului ei, Manolache Lambrino, dorința fațerilor de bine ale Domniței Bălașa nu încetară, ci le continuă și cu mai mare râvnă. Ea se holără «să ridice pe întinsele ei locuri, din București o biserică mai mare și mai în măsură de cât prima să satisfacă nevoile enoriașilor, precum și ale așezămîntului pe care-l întocmise, lăcașul zidit împreună cu iubitul ei soț urmînd să fie rezervat, ca paraclis, uzului ei personal și al casei sale. Construcția bisericii era terminată în anul 1751, cînd a și fost sfințită. Atunci s-a redactat și următoarea pisanie, păstrată în copie, în fondul arhivistic al Așezămîntelor Brîncovenesti. Iată textul acelei pisanii: «Întru slava unuia în Troiță slăvit Dumnezeu, ridicatu-s-au din temelie acest sînt și dumnezeesc locaș, de Măriia sa Domnița Bălașa, fiica răposatului Constantin din Basarab voievod, întru pomenirea ei și a tot neamul, nerămîndu-i fii, unde și xenodohion⁴⁷ au așezat a fi, înfrumusețîndu-se cu toată cheltuiala Măriei sale, precum se vede, orîndu i a se păznuî hramul înălțarea mare a Domnului Dumnezeu și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, întru a doua domnie a Măriei sale prea înălțatului nostru domn Ion Grigorie Ghica, cu blagoslovenia preaosfințitului mitropolit chir Neofit Criteanu, ispravnic fiind Sandu logofătu, săvrîndu-se la ani de la zidirea lumii, 7260, iar de la Nașterea 1751, în luna lui septembrie»⁴⁸. Din acest document reiese că noii ctitorii a Domniței Bălașa i s-a dat un alt hram «Înălțarea Domnului», față de cealaltă ctitorie ridicată împreună cu soțul ei, care avea hramul «Botezul Domnului» și care a fost rezervată pentru nevoile religioase ale familiei sale.

Biserica «Domnița Bălașa», cunoscută și astăzi nu după hramul care-l poartă, cum sunt cunoscute alte biserici din București, ci după numele fondatoarei ei, Domnița Bălașa, «în anul 1753 era gata cu totul și două clopote, unul mare și altul mic, vesturea bucareștenilor, bucuria unei noi zidiri închinată lui Dumnezeu»⁴⁹. Acestei biserici i s-au mai adăugat, apoi, în afară de averea mobilă și imobilă și diferite odoare, cărți bisericești, necesare slujbelor religioase, din care foarte puține au ajuns pînă în zilele noastre: «o cruce de lemn, îmbrăcată în argint aurit filigranat, cu inscripția «Doamna Bălașa» și o cutie de argint, pentru cult, cu inscripția «Domnița(a) Bălaș(a)». Aceste două obiecte au fost datate după grafic, la cca 1752»⁵⁰.

Încă din anul 1744, chiar din primele planuri ale lui Manolache Lambrino și ale Domniței Bălașa, fusese prevăzută o școală care avea să funcționeze în cadrul Așezămîntului, alături de biserica «Botezul Domnului». Școala aceasta de «carte românească» a luat ființă «încă din anul 1745, adică odată cu cea dintîi biserică ctitorită laolaltă de Manolache Lambrino și Domnița Bălașa. Aici se pare a fi învățat carte, între alți boieri, boierul și cărturarul de mai trziu, Dinicu Golescu, căsa lui părintească fiind la doi pași de biserică, adică lîngă școală. Învățătura predată de la început în această școală era cea a vremei: cetitul buchelor, scrisul, muzica bisericească, adică ceaslov și noțiuni de morală creștină și religioasă, adică Ceaslov și Cazanie. mai ales. Din această școală se ridicau viitorii preoți și grămățici, factorii culturali cei mai activi de pe atunci»⁵¹. Cu timpul, în anul 1898, a încetat de a mai funcționa întrucît «învățămîntul românesc era acum bine organizat, cu școli și personal și direcție unită».

Din textul pisaniei bisericii ctitorită de Domnița Bălașa, cât și din cuprînsul hrisovului dat de domnitorul Alexandru Scarlat Ghica, de la 1 noiembrie 1767, se poate

46. *Ibidem*, p. IX—X.

47. *Xenodohion*, lăcaș primitor de străini nemernici (săraci), ticăloși (căzuți în mizerie) vrednic de milă. 48. Pr. Mihail Marinescu, *op. cit.*, p. 332.

49. Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *op. cit.*, p. X.

50. *Inscripțiile medievale...*, p. 256, numerele 131—132.

51. Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *op. cit.*, p. XVIII.

constata intenția ce avusese Domnița Bălașa ca în jurul bisericii sale «să fie xenodohion, adică un azil pentru oameni săraci, ca să așezează în această sfințită mînăstire, în chilioare și să aibă și hrana vieții lor de mînăstire». Această dorință n-a putut deveni realitate, în timpul vieții ei, căci venind o «grabnică moarte», acele proiecte «n-au apucat a le adevări prin diată⁵² și au rămas sfința mînăstire de acea bună și plăcută lui Dumnezeu orînduită...». Date despre ființa și funcționarea Xenodohionului (Azilului) lipsesc. De-abia, în secolul al XIX-lea, în vremea marii băneșe Safta Brîncoveanu, organizarea Așezămintelor brîncovenescilor se pot afla.

După ce a încetat din viață, Domnița Bălașa, a fost înmormîntată în biserica ctitorită de ea și nu la biserica sfințitul Gheorghe Nou, din București, așa cum dorea cînd era în viață, ca să fie alături de soțul ei, Manolache Lambrino. Pe lespedeaua funerară, unde se odihnesc osemintele ei, au fost săpate cîteva versuri, din care reproducem cîteva: «Domnița ce-a răposat / sub piatra aceasta s-au îngropat. / Bălașa a fost numită, / Cu neam mare împodobită / Basarabească chemată».

În curgerea vremii, cea de a doua biserică ridicată numai de Domnița Bălașa, din cauza intemperiilor: cutremure, inundații, etc., s-a simțit nevoia să fie reînnoită, în anul 1831, de către învățatul boier muntean, Banul Grigorie Brîncoveanu, iar în anul 1838 dărîmîndu-se de cutremur a fost construită din nou, în anul 1881, de către Băneasa Safta Brîncoveanu, născută Bals, soția Banului Grigorie Brîncoveanu. După ce s-a terminat i s-a făcut sfințirea în anul 1885.

Această podobă a Capitalei, fiind clădită pe un teren slab, în ultimile decenii periclită viața închinătorilor ei, prin dărîmarea. Pentru acest motiv, în anul 1954 Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a hotărît închiderea acestui sfințit lăcaș. «Cu înțelepciune și curaj, cu evlavie și respect pentru păstrarea valorilor străbune, a inițiat imediat, fără întîrziere, operațiunile de studiu și sondaj în vederea restaurării acestui așezămint bisericesc reușind să-l preînnoiască (între 1959—1962) și să-l redea cultului și mai traicnic și mai frumos păstrîndu-i întru totul înfățișarea din 1885»⁵³. După ce s-au terminat lucrările de înnoire, s-a făcut sfințirea cu un deosebit fast, participînd membrii sfințitului Sinod, precum și ierarhi de peste hotare, invitați de către Prea Fericitul Părinte Patriarh.

BĂNEASA SAFTA BRÎNCOVEANU

Băneasa Safta Brîncoveanu, născută Bals, era una din cele mai culte femei ale timpului. Ea s-a căsătorit cu marele ban Grigorie Brîncoveanu și el un învățat boier muntean, «fost pretendent la tron, al boierilor emigrați în Ardeal, din cauza eteriei». Ca om învățat îl găsim figurînd în Societatea Literară-Filarmonică, întemeiată de C. Goleacu, alături de frații domnitorului Grigorie Ghica. «Înainte de a muri» își rînduiește destinația, după moarte, a întregii și imensei sale averi, care avea să treacă aproape toată în stăpînirea soției sale Safta, fără nici o îndatorire alta, decît să înzestreze bogat pe fiica lor de suflet, Zoița, și să îngrijească de pomeniri și de partea sufletului prin milostenii, pomeni și orice va crede nimerit»⁵⁴.

Desigur că hotărîrea soțului ei, era o povară pentru cît va trăi, dar din averea moștenită, prin spiritul ei de organizare, a realizat multe acte filantropice. «Așezămintul Domnița Bălașa a cunoscut o remarcabilă dezvoltare, ajungînd la deplina alcătuire a organizației sale. Acest rezultat a fost obținut cu prilejul întemeierii Spitalului Brîncovenesc, adusă la săvîrșire după moartea lui, prin munca chibzuită, tenace și de toată abnegația a marelui băneșe»⁵⁵. Acest spital, existent și astăzi, și-a ajuns scopul. El duce mai departe dorința ctitorilor împărțind obștei «mila și iubirea de aproapele», alinînd dureri și multe suferinți. Pentru a scoate în evidență spiritul ei de bună organizatoare, cît și rivna creștinească și dorința pentru binele apropielului, de care era pătruns și fostul ei soț, Grigorie Brîncoveanu, reproducem cîteva spicuiri din ctitoricescul ei testament, în care printre altele spune și acestea: «Răposatul întru fericire, răposatul meu soț, banul Grigorie Brîncoveanu, prin diată scrisă, iscă-

52. Diată, în grai moldovenesc înseamnă testament.

53. Dr. Mihail Marinescu, *op. cit.*, p. 328.

54. Emil Virtosu și Ion Virtosu, *op. cit.*, p. XVII.

55. Pr. Mihail Marinescu, *op. cit.*, p. 625.

lilă, pecetluită cu însuși a sa mină și adevărită cu mărturii... lăsându-mă desăvirșită stăpînă și epitropă pe tot avutul său... orînduiește să-l stăpînesc în toată viața mea și să-l întrebuintez cu deplină putere... Am hotărît să săvirșesc însumi, cum are dorință și rîvnă creștinească, ceace cugeta răposatul și am pus în lucrare zidirea unui spital sub numirea de Brîncovenesc, pe locurile ce am cumpărat alături de ctitorieasca noastră sfințită biserică a răposatei Domniți Bălașa Brîncoveanu... Nici eforul, nici epitropii, nici stăpînirea, nici nimenea din neamul nostru, să nu fie volnic⁵⁶ să înstrăineze vreo moșie sau parte măcar răposatul și am vre un acaret⁵⁷ nici din cele mai sus arătate, nici din ale sfintei biserici, nici cu schimb, fie de înzecit folos, nici cu vre un alt mijloc, ci vor rămîne aceste moșii în veci nestrămătate, de la spital și de la sfințita biserică, fiind date danie pentru pomenirea în veci a sufletelor noastre și a părinților, moșilor și strămoșilor noștri; iar la împotriva, și cel ce va străina și cel ce va primi să adauge la avutul său vre una dintr-acestea, să fie depărtat de fața lui Hristos și socotit în veci de hrăpitor de cele sfinte ... Drept aceea și am dat acest testament al meu ctitoriesc, în orașul Bucureștilor, la anul de la Hristos 1835, octombrie ... iscălit cu însuși mina mea, pecetluit cu pecetea familiei noastre, a Brîncovenilor, ca să fie acestui spital, ce din temelie l-am zidit sub numirea de Brîncovenesc ...». Testamentul ctitoriesc întocmit de Băneasa Safta Brîncoveanu a fost înțarît, din partea bisericii, de «Neofit Rîmnic, Ilarion Argeș, Chesarie Buzău și Ioanichie Stratonichia», care punînd iscăliturile lor declară: «Mărturisim prin iscăliturile noastre».

Poezii vremurilor au încrustat versuri cu vechi slove, încercînd să proslăvească gestul ei, ca un act de recunoștință, venit din partea obștii. Din acele versuri reproducem cele spuse de poetul Iancu Văcărescu: «Voi, carii, fără ajutor v-aflați trudiți de boale, / Veniți! Iubirea cea de oameni, vă cheamă să vă scoale! / Cît e cu putință, aici găsiți duioasa mîngîiere...!». Aceste versuri au fost săpate în marmură și așezate la intrarea noului Așezămînt. Prin Testamentul său — Safta Brîncoveanu — reunește la un loc administrarea și conducerea instituțiilor brîncovenești: Biserica Domnița Bălașa, Școala și Azilul, care și-au luat denumirea de «Așezămintele Brîncovenești»⁵⁸.

Evlavioasa ctitoră — Safta Brîncoveanu — se sffrșește din viață la 11 august 1857, lăsînd în urma ei Așezămintele Brîncovenești, pentru care și-a pus tot sufletul și puterea ei de muncă, să vindece pe cei încercați în viață, pe cei suferinzi de boalele trupești.

DOAMNA MARIA (MARICA) SOȚIA LUI CONSTANTIN BRÎNCOVEANU

Pe tronul Țării Românești, între anii 1688—1714, se afla ca domn Constantin Brîncoveanu, fiul boierului Popa și Stanca Cantacuzino, din Brîncoveni, județul Romanaii. El a venit la domnie fiind ales de boierii țării. Ca domnitor, a fost «gospodar, credincios, iubitor de artă și de cultură. A fost una din figurile cele mai de seamă ale trecutului nostru. El simbolizează epoca de strălucire a spiritului românesc. Dintre voievozii Țării Românești, nici unul n-a sprijinit și prețuit cultura ca Brîncoveanu. El însuși om de carte al învățatului stolnic⁵⁹ Constantin Cantacuzino, care i-a fost tutore, a continuat mișcarea culturală începută de Șerban Cantacuzino și a amplificat-o. În vremea lui se tipăresc zeci de cărți, pentru nevoile noastre, dar și pentru lumea greacă și orientală. Numeroasele lăcașuri pe care le ridică, le reface, le înzestreaază, pe întregul țării și în afara hotarelor ei, sînt manifestări concrete ale credinței sale. Cea mai de seamă ctitorie a lui este Mînăstirea Hurezi-Vilcea⁶⁰. «Aceste construcții, prin linia și felul lor de lucrare, au dat un stil aparte, numit «stilul brîncovenesc». Prin mulțimea și eleganța construcțiilor sale s-a așezat alături de Neagoe Basarab în Muntenia și Ștefan cel Mare și Miron Barnovschi, în Moldova».

56. Volnic, liber, independent.

57. Acăret, clădire mare, împreună cu construcțiile care țin de ea.

58. Emil Virtosu și Ion Virtosu, *op. cit.*, p. XIII—XXVIII.

59. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, part. I-a, București, 1946, p. 174.

60. *Ibidem*, p. 175.

Constantin Brîncoveanu s-a căsătorit cu Maria, sau Marica, cum i se mai spunea. Ea era fiica lui Neagoe Postelnicul⁶¹, fiul domnitorului Antonie Vodă, din Popești, care a fost răsturnat din domnie prin intrigile grecilor. Căsătoria lor a fost binecuvîntată de Dumnezeu, dăruindu-le 11 copii : 4 băieți — Constantin, Ștefan, Radu (Răducanu), Matei ; iar cele 7 fete au fost : Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Ancuța, Bălașa (soția marelui ban Manolache Lambrino) și Zmaranda⁶².

Doamna Maria, soția lui Constantin Brîncoveanu, era o femeie credincioasă și devotată soțului și copiilor ei. În anul 1714 Constantin Brîncoveanu este mazilit din domnie, ca «hain»⁶³, pentru motivul că fiind tributatar turcilor a încheiat și un tratat cu Petru cel Mare, țarul Rusiei. Este dus la Constantinopol și închis în renumitele Șapte turnuri unde a fost torturat, că să se lase de credința creștină, dar refuzând a fost decapitat, împreună cu fiii săi. Doamna Maria, a fost nevoită să asiste și ea la acea tragedie familială, care a avut loc în ziua de 15 august 1714. După uciderea soțului și a copiilor ei a fost trimisă în surghiun în Asia Mică. După un timp, scăpînd din închisoare, a venit în țară. Aici, însă n-a avut liniștea sufletească gîndindu-se că osemintele soțului ei erau pe meleaguri străine. Ea s-a străduit și le-a adus în țară, «de la mînăstirea Halki, dintr-o insulă a Mării Marmara», și le-a îngropat în biserica Sfîntul Gheorghe-Nou, din București, ctitoria sa. Deasupra mormîntului, îndoliata soție și mamă, a pus o frumoasă candelă de argint, cu următoarea inscripție : «Această candelă ce s-au dat la Sfeți Gheorghe cel Nou, luminează undă odihnesc oasele fericitului domn Io Costandin Brîncoveanu Basarab voevod și iaste făcută de Doamna Măriei Sale, Maria, care și Măria Sa nădăjduiește în Domnul iarăși aicea să i se odihnească oasele : iulie în 12 zile, leat 7228 (1720)». Candelă de deasupra mormîntului lui Constantin Brîncoveanu, e pusă de doamna Marica. Inscripția este în românește și are stil caracteristic brîncovenesc⁶⁴. Întocmai ca și soțul ei doamna Marica era înzestrată cu o deosebită rîvnă pentru zidirea și înfrumusețarea dumnezeieștilor lăcașuri, împlinind astfel dragostea ei pentru credința strămoșească.

La începutul secolului al XVII-lea exista în București «o bisericuță de lemn, mitilică, foarte veche de mai cădea, care se chema biserica «Dintr-o zi». Măria Sa, ridicînd acea de lemn, den temelie de piatră o au zidit foarte icsită și gingașă făcîndu-o, o au înfrumusețat atît dinlăuntru cît și pe den afară, precum se și vede...»⁶⁵. Această bisericuță, «mitilică și din lemn» nu se știe cînd a fost făcută ; «se spune totuși că s-ar fi constatat documentar că pe la 1670». Biserica, din zid care există și astăzi, este făcută de Doamna Maria, soția Voievodului Constantin Brîncoveanu. Această afirmație se fundamentează pe însăși pisania bisericii, pusă chiar la intrare, din pridvor, în biserică. Textul pisaniei este scris în slavonește, iar în mijloc se află stema țării. Inscripția grăiește așa : «Această sfîntă biserică ce se numește «Dintr-o Zi», hramul sfîntul Nicolae, a fost mai înainte făcută din lemn și învechindu-se luminata Doamna Maria, soția Măriei sale Constantin Brîncoveanu, la leat 1702, de la nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, îndemnîndu-se o au făcut-o din zid și a înfrumusețat-o cu toate spre pomenirea Măriei sale»⁶⁶. În interiorul bisericii au fost zugrăviti : Constantin Brîncoveanu, soția sa Doamna Maria. Biserica «Dintr-o Zi» a avut prin ultimile decenii, ale veacului în curs zid împrejmuitor care a fost dărîmat în timpul primariatului Pacho Protopopescu⁶⁷. În privința denumirii «Dintr-o zi» a bisericuței din lemn s-au emis diferite păreri : că ea ar fi putut fi terminată într-o zi ; alții, au afirmat că i se zice biserica «Dintr-o zi», pentru că a fost tîrnoșită la un an, în aceiași zi cînd i s-a pus temelia. Cea de a doua presupunere este mai

61. *Postelnic*, unul din marii boieri din divan, avînd funcția de mareșal al curții și îngrijitor al camerei de dormit a domnitorului.

62. Radu Vel Logofăt Greclianu, *Viața lui Constantin Brîncoveanu, cu note și anexe*, de Ștefan D. Greclianu, București, 1906.

63. *Hain*, trădător rebel.

64. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, part. I-a, București, 1946, p. 178—180.

65. C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor, din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*, București, 1966, p. 85.

66. Pr. Marin Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici din România*, București, 1907, p. 131.

67. George D. Florescu, *Din vechiul București, Biserici, Curți domnești și hanuri... după planuri inedite*, București, 1935, p. 54—55.

aproape de adevăr, adică, în ziua în care a început s-o clădească, în aceeași, în anul următor a fost sfințită.

Biserica a fost clădită «în mahalaua Popei lui Istrate, pe locul părintesc al ei, de la țalăl său Neagu, sau de la moșu său, Antonie Vodă de la Popești, care era situat atunci în Plasa Podul Mogoșoaei»⁶⁸. Doamna Maria a dăruit bisericii un clopot, cu această inscripție: «Acest clopot este făcut de Doamna Maria a luminatului domn Io Costandin Brîncoveanu Basarab voievod și l-au închinat sfintei biserici unde iaste hramul Svetai Nicolae, din București, care iaste făcută din temelie de Măria sa pentru vecinica pomenire, leat 7212»⁶⁹. I-a mai dăruit un potir de argint aurit, pe care erau gravate cuvintele: «Acestu potir iaste de doamna prea luminatului nostru domn Io Costandin Brîncoveanu voievod și datu la a ei biserică de aci den București, hramul Sveti Nicolae; la leat 7211, 1703»⁷⁰. Au fost multe obiecte de cult dăruite acestui sffnt locaș de către soția voievodului, dar vitregia vremurilor ne-a lipsit de ele. Biserica «Dintr-o zi» este monument istoric. Ea, a fost dată într-o vreme «pentru folosință Comunității creștine ortodoxe albaneze, din București»⁷¹, apoi a trecut iarăși în conducerea bisericii noastre.

După zidirea bisericii «Dintr-o Zi», și în județul Vilcea, unde se cheamă Surpatele, den temelie iarăși a zidit o mînăstioară, cu toată cheltuiala Măriei Sale, foarte frumoasă, făcîndu-i și curte de zid împrejur și chiliore și de toate precum să și vede, împodobindu-o și cu odăjdii și alte odoare bisericesti, scumpe și foarte frumoase și cu bună zestre, moșii, vii și altele, o au întărit unde se odihnesc cu bună viață călugărițe»⁷². Dintre obiectele de cult, care au rămas și astăzi, menționăm o anaforniță, din argint aurit, cu următorul text: «Acestu sfîntu vas naforniță iaste făcut de Măria Sa doamna Maria a lui Io Costandin Basarab voievod și s-au dat sf(î)nteii mînăstiri la Surpatele, hramul Sf(ă)nta Troiță, vă l(eat) 7216»⁷³. Altă donație este o Evanghelie îmbrăcată în argint aurit, al căru text îl reproducem aci: «Această sf(ă)ntă și d(um)n(e)zeiască ev(an)gh(ellie iaste făcut(ă) cu cheltuiala Măriei sale doamnei Mariei a luminatului domnu Ion Costandin Basarabu, și s-au dat sf(î)nteii mînăstir(i) de la Surpatele, hramul al sf(î)nteii și începătoreii de viață Troiță; l(eat) 7216 (1693). Această Evanghelie este tipărită în limba greacă și română»⁷⁴.

Scritorul și arheologul Alexandru Odobescu a vizitat, în anul 1861, Mînăstirea Surpatele — oficial — și a făcut o descriere a acestei așezări duhovnicești, pe care o reproducem, fiind destul de interesantă, prin amănuntele pe care ni le furnizează, în acel timp, pe care cronicarul Radu Grecianu o redă în biografia lui Constantin Brîncoveanu. Iată cum descrie Al. Odobescu acea ctitorie a Doamnei Maria: «Schitul Surpatele sus pe deal pe malul stîng al Otăsăului, fiind satul Surpatele, în valea Govorii, sus pe altă muchie unde era coasta surpată se află un pătrat de chilli cu un oăt cu tindă pe stîlpi, cu un turn dinaintea bisericii. Biserica e cu un turn la pîntocrator și cu tindă pe stîlpi ca și a chiliilor. Această sffntă și dumnezească biserică a mînăstirii de călugăricioare ce se chiamă Surpatele, în care se prăznuiește în Dumnezeu făcătoarea de viață prea Sfînta Troiță, zidită a fost oarecînd de Buzești, însă mică și prost lucrată, iar apoi după multă vreme strîcîndu-se, blagocestiva și buna creștină Doamna Maria a luminatului și înălțatului Io Costandin Basarab voievod, mișcîndu-se de bunătatea sa au vrut a o preface și așa din temelie au ridicat-o, cu toată cheltuiala Măriei Sale, cum și astăzi se vede, făcută frumoasă și iscusită, împodobindu-o cu de toate și miluindu-o pre cit unei biserici sfinte și mînăstioare ca aceasta se cade și se cuvine, pentru buna pomenire și spăsania⁷⁵ sufletelor în veci a părintilor și a Măriei Sale și ispravnic⁷⁶ kir Ioan Arhimandrițul de Hurezi și săvîrșitu-o-au la anul de la Adam 7211 (1703) August 1»⁷⁷.

La Mînăstirea Hurezi, ctitorie brîncovenească, cea mai frumoasă, dintre toate bisericile și mînăstirile zidite de Constantin Brîncoveanu, Doamna Maria a făcut o

68. G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 205—206.

69. *Inscripții medievale...*, p. 249. 70. *Ibidem*, p. 269—270.

71. *Anuarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, cu date statistice pe anul 1941, Mînăstirea Cernica*, 1941, p. 156. 72. Radu Vel logofăt, *op. cit.*, p. 227.

73. *Inscripții medievale...*, p. 618. 74. *Ibidem*, p. 618.

75. *Spdsenie*, călnță, smerenie. 76. *Ispravnic*, odinioară cu înțelesul de prefect.

77. Radu Vel logofăt Grecianu, *op. cit.*, p. 228—229.

bolniță⁷⁸, căreia i-a donat o cădelniță, pe care este săpat următorul text: «(G)osp(o)jda Maria pentru a sa osirdie făcut-au această, cădelniță și dată la bolnița de la mînăstirea Hurezi; l(ea) 7205». De asemenea, tot acestei bolnițe, i s-a dăruit și un epitrahil, de catifea verde, cu fir de argint brodat, pe care se poate citi: «Acestu p-trafir iaste făcut dă Maria, doamna lui Costandin B(asarab) voievod, și datu la bolniță, la mînăstirea Hurezi; leat 7208»⁷⁹.

Mînăstirea Viforita, tot ctitoria doamnei Maria, cronicarul Radu Grecianu ne-o descrie astfel: «Iar la leatu 7221 (1713) fiind aici lingă Tîrgoviște o mînăstioară iarăși de călugărițe ce se chiamă Viforita, unde doară numai sfînta biserică era și foarte proastă, întunecoasă, nezugrăvită, fără clopotniță și fără curte, cu 2—3 chilioare numai ce ședeau bieteale călugărițe, și al nimic, biserică veche foarte ... Măria Sa văzînd și cuprînzîndu-se de dumnezeescu năstav⁸⁰, cu multă pohtă s-au îndemnat și sîrguind cu toată inima, s-au apucat înlii de sfînta biserică de i-au mai lărgit frestrele, o au zugrăvit frumos, o au pardosit cu lespezi și o au grijit precum se cade, făcînd și toală rînduiala odăjdiilor, foarte frumoase și cuviincioase și tot cu zid o au înconjurat, făcînd și clopotniță, lucru foarte gingaș și cuvios precum în ochli tuturor se vede...»⁸¹. De la mînăstirea Dintr-un lemn se păstrează și astăzi o anaforniță donată de Doamna Maria Brîncoveanu. Acest taler este de argint aurit, pe care s-a săpat pe partea exterioară acest text: «Acest sv(ă)nt vas de năfură, den mică osteneală a Doamnei Maria a prealuminatului domn Io Costandin B(asarab) iaste dat la sv(ă)nta mînăstire ce i se zice Dintr-un lemn, pe(n)tru vecinica pomenire; l(ea) 7201»⁸².

Venită în țară, din surghiun, după pierderea soțului și a fiilor săi, Doamna Maria, «plină de jale, de grijă, de frica lipsei de mijloace, nenorocita văduvă a Brîncoveanului, care, Hecubă⁸³ a trecutului nostru, plîngea pe mormintele fiilor ei, ucisii de securea călăului din Constantinopol, cere de la Brașoveni o rămășiță din marea ei avere risipită pe cînd se afla în temniță și în îndepărtatul surghiun asiatic. «Unul Dumnezeu — spune ea — știe la cîtă supărare și necaz mă aflu de supărarea datornicilor, nici o zi nu am răsufli și odihnă de dinșii... Nu ne lasă pe zile și pe ceasuri a răsufli — cît și în patria noastră fiind, dar amară viață trecem, mai mult pentru datoriile acestea»⁸⁴. Pentru a se putea vedea și mai bine situația în care-și ducea viața redăm din textul scrisorii, în care scrie: «Cinstițului și al nostru de binevoitor și vecin de aproape, dumneata jupîne⁸⁵ Filștai (Filstih) marele Județ⁸⁶ al mării și cinstitei cetăți Brașovul, împreună cu tot Statul, De la Dumnezeu sănătate și tot fericitul bine poțesci dumitale, împreună cu tot cinstițul Sfat al cinstitei cetăți. Pricina acestei cărți nu este alta, numai să știm de sănătatea dumitale. După aceasta facem știre dumitale că iată trimesesem pe jupînul Neacșul, omul nostru, pentru cei bani ai noștri ce avem la dumneavoastră. Ci și aceea omul nostru, să ni-i aducă. Că și noi avem mare păs de datoriile ce suntem datori. Ci precum v-am mai scris dumneavoastră, faceți bine și nevoiți să iasă banii fără zăbavă, că doară m-aș mai ușura din datorii. Că acum la primejdia ce am ajuns, ca și cum ni i-ați dăruit de la dumneavoastră. Aceasta și mila lui Dumnezeu pururea să fie cu dumneata, Iunto, o illo, leat 7225 (1717). De binevoitoarea dumneavoastră și veche din prietenii Marica Doamna a răposatului Constantin Vodă»⁸⁷.

78. Bolniță, odinioară cu înțelesul de spital, infirmerie.

79. *Inscripțiile medievale...*, p. 715.

80. *Năstav*, inspirație divină, îndemn, îmbold.

81. Radu Vel logofăt Grecianu, *op. cit.*, p. 228—229.

82. *Inscripțiile medievale...*, p. 614.

83. *Hecubă*, se face o asemănare între suferințele *Hecubei*, regina Troiei, cu suferințele văduvei Maria Brîncoveanu.

84. N. Iorga, *Viața femeilor în trecutul românesc*, Vălenii de Munte, 1910, p. 206.

85. *Jupîn*, titlul rezervat clasei boierești și formula generală de politețe — e sinonim cu *Domn*, odinioară. În ultima vreme s-a întrebuințat pentru meseriași și negustori — pentru *patroni*.

86. *Județ*, în vechea organizare administrativă cu înțelesul de *prefect* — sau *judecată*, în înțelesul religios de «judecata de apoi».

87. N. Iorga, *Viața femeilor în trecutul...*, p. 206.

După îndelungată trudă și amărăciuni, Doamna Marica, încetează din viață, în completă sărăcie, în anul 1728, după cum se poate vedea din scrisorile ei, pline de desnădejde.

DOAMNA MARIA SOȚIA LUI ȘERBAN CANTACUZINO

Doamna Maria, soția lui Șerban Cantacuzino, «personalitatea cea mai puternică a istoriei muntene dintre Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu. El iubia literile și artele pe care le încuraja»⁸⁸. El este ctitorul Mănăstirii Cotroceni, pe care, după cum spune în hrisov, la temelie ei, «noi singuri am înfipt sapa la pământ și cu mîna noastră jos în temelie cărămizi am pus pre chipul sventei și dumnezezești cruci». Soția sa, Doamna Maria, zidește din piatră «în locul uneia de lemn», o biserică căreia îi pune hramul «Intrarea în Biserică» a Născătoarei de Dumnezeu. Zidirea acestei biserici are loc în anul 1683, după cum scrie în pisană care este pusă la intrarea în biserică. Acest sfînt locaș se află cu intrarea din Calea Victoriei. Iată ce spune inscripția: «Această sfîntă și dumnezească biserică este zidită și înălțată din temelie ei, pînă în sfîrșit de luminata doamnă a luminatului domn Ioan Șerban Basarab V. V. Cantacuzino și oblăduitor Țărei Românești, care a fost și mai dinainte de Măria sa Doamna, făcută din lemn, pentru lauda și proslăvirea sf. hram Vovedenie presvetiei Vladicislna tei bogorodița i prosnodnii Marii. Ca să fie Măriei Sale, fiilor și părinților vecinică pomenire și sufletelor răposaiților întru fericire, leat 1683»⁸⁹. Acestei biserici numită «Biserica Doamnei» îi dăruiește, «la 28 octombrie 1690, pe lângă alte venituri ce are, și toate prăvăliile ce sunt la ulița cea dinspre poarta de lemn a Sf. Gheorghe (cel vechi) precum și locurile de oasă și casele și moșia ce este împrejur»⁹⁰. Printre odoarele de preț donate acestei biserici menționăm un epitaf de o rară frumusețe. El a fost lucrat de însăși Doamna, cu fiicele sale. Epitaful are această inscripție: «Această sv(ă)ntă pogrebanie făcutu-o-au prealuminata doamna Maria a prealuminatului domn Io Sărbani C(antacuzino) B(asarab) voievod la biserica mării sale den București, care este sv(ă)ntulu hram «Intrarea în Biserică» a Născătoarei de Dumnezeu, m(ę)s(e)ta septen(v)rie 12, l(ea)t 1683»⁹¹. Este lucrat, cu fir de aur și argint, brodat pe catifea roșie, reprezentînd punerea în mormînt a Domnului nostru Iisus Hristos, cu textul «Iosif cel cu bun chip de pe lemn luînd prea curat trupul tău, înfășurîndu-l cu giulgiu curat și cu miresmă, în mormînt nou l-a pus închizîndu-l, însă în a treia zi ai înviat Mîntuitorule, dăruind lumii mare milă»⁹².

TUDOSCA DOAMNA — SOȚIA LUI VASILE LUPU

Tudosca doamna a fost fiica marelui vornic Costea Bucioc sau Băcioc, care făcea parte dintr-o veche familie boierească din Moldova.

Vasile Lupu, domnul Moldovei, care a domnit între anii 1634—1653, ia ca soție pe Tudosca fiica boierului Costea Bucioc. Ca domnitor, Vasile Lupu, era un om mîndru, «cu hirea înaltă», cum îl caracteriza cronicarul moldovean, Miron Costin; el n-a fost numai un domnitor mîndru, ci a fost și «un om iubitor de cultură și evlavios. El introduce tiparul, întemeiază o școală superioară, ridică lăcașuri dumnezezești care stîrnesc admirația. Cea mai frumoasă dintre ctitoriile sale este fără îndoială mănăstirea Trei Ierarhi din Iași. Bogatul și ambițiosul voievod n-a crutat mijloacele pentru a realiza o operă care să impresioneze alți pe contemporani, cît și pe urmași — prin trăinicia și valoarea materialului — piatră și marmoră — prin mulțimea și varietatea podoabelor...»⁹³.

Doamna Tudosca, devenind prima soție a lui Vasile Lupu, «se mută din casa lor boierească, la curtea domnească, însă acolo pare a nu-și fi schimbat întru nimic obiceiurile vieții sale tihnite. N-o aflăm nici în politică (cum era soția lui Matei Basarab), nici în operele de binefacere, nici la zidirea bisericilor sau ajutorarea mănăstirilor și nici ca vecina doamnă Elena, a lui Matei Basarab, în mișcarea culturală

88. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, part. I-a, București, 1942, p. 157.

89. Pr. Marin Dumitrescu..., *op. cit.*, p. 136.

90. G. I. Ionescu-Gion..., *op. cit.*, p. 184—185.

91.—92. *Inscripții medievale...*, p. 252.

93. C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, vol. III, part. I-a, București, 1942, p. 93—94.

care marchează atît de strălucit epoca acestor domnii pămîntene⁹⁴. Ea avea însă o grijă pe care ne-o inchipuim foarte activă: creșterea copiilor, care a fost atît de aleasă încît chipul doamnei Tudosca, șters în viața publică apare luminos în viața privată. Pentru a face din fetițele ei, vestit de frumoase, niște domnițe atît de căutate, de toți marii aristocrați vecini, înseamnă că Tudosca era însăși o pricepută educatoare și o harnică gospodină⁹⁵. În primii ani de căsnicie, Tudosca doamna duse o viață liniștită, cum a fost și domnia lui Vasile Lupu, apoi începură hîrtuielile războinice, întrucît soțul ei «om mîndru și cu hire înaltă» voia să ocupe și tronul Munteniei unde domnea Matei Basarab, ca apoi să-l facă domn pe fiul său Ioan. Dar, «după multe hîrtuieli și nesfîrșite uneltiri, făcu în sfîrșit pace cu Matei Basarab, abia în 1645 și în semn de creștinească înfrățire, zidi o biserică la Tîrgoviște (Biserica Ștelea), iar Matei Basarab zidi alta în Moldova, la Soveja. Murind fiul lor Ioan, pe care dorea să-l pună domn al Munteniei l-a îngropat în biserica Sfinții Trei Ierarhi, iar mama sa, buna Tudosca doamna, de multă jale și inimă rea, muri curînd și dînsa, într-aceleaș an (1639). Pe mormînt, i s-a așternut acea minunată țesătură care a făcut ocolul Europei, admirată fiind de frumoase lucruri»⁹⁶.

Dovezi despre aleasa creștere pe care «buna Tudosca doamna» a dat-o copiilor ei a rămas ca exemplu pentru familie. Cele două fete: Maria și Ruxandra au atras laudele tuturor care le-a cunoscut, bazele educației fură puse de adevărata lor mamă. Domnița «Ruxandra fata cea mică» se spune că era una din cele mai desăvîrșite frumoșeți. Femeie «deșteaptă, energică și foarte cultivată. Domnița Maria, a doua fată a lui Vasile Lupu și a doamnei Tudosca era «frumoasă, deșteaptă și cu creștere aleasă». Știrea despre însușirile acestor două surori trecuse granițele țării. Ele au fost cerute în căsătorie din afara țării: Ruxandra, de fiul hatmanului Bogdan Hmielnițki Timuș, iar domnița Maria de prințul Ianus Radziwił, palatinul⁹⁷ Lituaniei.

Despre domnitorii noștri s-a scris mult, din viața și faptele lor; în cărți de istorie, în vieți romanțate, în piese de teatru, etc., dar despre soțiile lor, vrednicile colaboratoare, care și-au dus viața alături de ei, «în mijlocul furtunilor, al unui trai așa de sbuciumat», s-a scris foarte puțin. Din note răslețe, culese de ici, de colo, am căutat să facem o mică prezentare a citorva Doamne și Domnițe, din galeria acelor care au luptat, alături de soții lor, pentru binele neamului românesc. Ele, au fost, ca și soții lor, înzestrate cu rîvnă fierbinte și dragoste de țară și de datinile creștinești. Numele lor sînt dăkuite pe pisanile vechilor biserici și minăstiri, pe care le-au zidit sau restaurat; le aflăm dăruind sfințelor lăcașuri obiecte de cult sau odoare bisericești, cusute sau brodate cu fir de aur sau argint, multe lucrute cu răbdare și migală, chiar de mîinile lor; le găsim otitore de așezăminte filantropice; le aflăm dăruind din averea lor pentru tipărire de cărți bisericești; altele le găsim, pe firul istoriei, conducînd la nevoie treburile țării; altele sacrificîndu-și viața pentru a da o cît mai bună creștere copiilor etc.

Din galeria acelor doamne și domnițe, din trecutul îndepărtat, după îndemnul sufletesc, au dorit să-și petreacă ultimii ani ai vieții, în rugă și liniște sufletească — în minăstire — la izvorul armonios al cîntărilor bisericești. Dintre acele care au îmbrăcat schima monahală — prin călugărie — menționăm cîteva: Miha, soția lui Neagoe Basarab, călugărindu-se a primit numele de Platonida; Teodora, mama lui Mihai Viteazul, s-a numit monahia Teofana; Doamna Oltea, mama lui Ștefan cel Mare, care l-a încurajat mult în război, a primit numele de Maria; despre ea a scris Dimitrie Bolintineanu, în poezia «Murma lui Ștefan cel Mare»; Maria, a doua soție a lui Vlad Călugăru, a primit numele de Samonida, și altele.

Diac. GEORGE DINCA

94. *Domnii pămîntene*, în care domnesc «domnitori» născuți în aceeași țară.

95. C. Gane, *op. cit.*, p. 239.

96. *Ibidem*, p. 239.

97. *Palatin*, guvernator de provincie în Polonia, sau Vicerege în Ungaria.

BISERICI DE LEMN PE VALEA SLĂNICULUI — BUZĂU *

Biserici din comuna Vintilă — Vodă¹

Comuna Vintilă-Vodă este a treia, după Lopătari și Mînzălești, pe Valea Slănicului-Buzău.

Ca extensiune geografică, după ultima împărțire administrativă, înglobează multe sate, față de cele câteva care i-au stat la origine.

Comuna Vintilă-Vodă, ca și celelalte menționate, este tot de origine moșnească: la temelia comunei stau cetele moșnenești a Bădineștilor, a Chiruleștilor, a Tulineștilor, a Zmeeștilor². Dar evenimentul epocal pentru această comună ca și pentru întreaga vale se petrece în 1532 cînd Vlad Vintilă, sau Vintilă-Vodă, sau Braga voievod³ întemeiază aici, pe Dealul Răghinarilor, *Mănăstirea Ot Menedicu*, cu prima soție a lui, doamna Zamfira⁴. Întrucît Vintilă-Vodă înzestrare mănăstirea cu multe moșii, din care majoritatea le avea de la Neagu Braga, din rîndul căruia venea el după mamă, ca fiu nelegitim al lui Radu cel Mare († 1508), această mare înzestrare avea să înghită încet-încet și cetele de moșneni care fuseseră de baștină vetrei comunale⁵.

În ceea ce privește moșul «Stoean Zmeul cu cetașii» și satul Zmeești a fost «...miluită svent(a) măn(ă)stire Menedic cu satul Zmeești cu tot hotaru...» și cu toți rumânii, de către Mihai vodă⁶.

În secolul al XVIII-lea toponimul *Menedic* n-a mai rămas decît pe moșia proprie a lui Vintilă-Vodă (în pronunția actuală *Meledic*) din comuna Mînzălești, iar toponimul de Vintilă-Vodă înlocuiește și fostele cete moșnenești, și numele cetății de la «Zidu ăl vechiu», Meneșic, unde fusese zidită la început mănăstirea.

Biserica din satul Bodinești

Satul cetei moșnenești a Bodineștilor, ca un miracol, a rezistat tendinței mînăstirii Ot Menedicu, de a-l încorpora suprafeței mînăstirești, încorporare care se făcea foarte ușor, fie că se «vindeau de a lor bună voe», ca să fie la cei «fără nimic», fie prin procese de hotare, de protimisii etc.

De la biserica de zid a fostei mînăstiri Vintilă-Vodă, a treia refacere a marelui episcop de Buzău, Chesarie, ceva mai jos, pe malul drept al Slănicului, este pitit între pomi și arbori satul Bodinești, vechea vatră a moșnenilor Bodinești.

Coborînd pe șoseaua asfaltată acum, mai spre inima comunei Vintilă Vodă, zărești turlele vopsite alb ale bisericii de lemn a Bodineștenilor, surzînd dintre copacii care o îmbracă pe toate părțile.

Ca să urci la bisericiuță,iei o cărare puțin mai jos de mînăstire. Cărarea însă e greoaie pentru că ia coasta drept în piept.

* Continuare din «Glasul Bisericii», XXXII (1973), nr. 11—12.

1. Cf. Sandu Tudor, *Biserici pe Valea Slănicului-Buzău*, ms., 1934, la Institutul teologic București. Vezi și Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România...*, Craiova, 1970, vol. I și II, la cuvintele respective.

2. B. Iorgulescu, *op. cit.*, p. 525. Cf. Arh. Stat. Buc., *Episcopia Buzău*, pac. XCIV/1.

3. Pr. Sandu Tudor, «Braga Voievod (1532—1535)... *op. cit.*, p. 100. Cf. Petru Demetru Popescu, *Radu de la Afumați domn al Țării Românești*, București, 1969, p. 89, unde Vlad Vintilă e dat ca frate bun cu Radu de la Afumați și fiul lui Radu cel Mare după tată.

4. Nicolaescu Șt., *Domniă lui Vlad Vintilă Vodă de la Slatina. În lumina unor noi documente istorice inedite (1532—1535)*, Craiova, 1936, p. 4. 5.

5. Se întărește Mînăstirea Ot Menedic dreptul pentru «rumânii» din Zmeești. Arh. Stat. Buc., ms. 172, f. 269—270. Zmeești, cercetare pentru ei și Mînăstirea Vintilă Vodă în 1751, ms. cit., f. 322—323; moșnenii Tulinești menționați în *doc. nr. 15*, pac. XCIV.

6. În 1625 iunie 25 sînt menționați Zmeeștii cu rumânii lor, cf. *Documente*, B. Țara Românească, veacul XVII (1621—1625), p. 530—531. Vezi *Bibl. Acad. Soc. România, ms. rom. MDCXLIV*, f. 103.

Drum mai lesnicios e cel al căruțelor, care lasă șoseaua, trece vadul Slănicului în dreapta și urcă pe o vale ce se întinde printre creste pînă sus în sat. Să te fe-rești a face acest drum pe vreme ploioasă... că e argilos nevoie mare.

Satele Bodinești, Pîcleni și Șchei, dau închinătorii bisericeții din Bodinești. Că-tunul a fost întemeiat de un moș Bodinescul, care a fost tulpina moșneniei Bodinești. Acest sat a avut organizarea și viața sa aparte, față de organizarea și viața mînăstirii Vintilă-Vodă cu care se învecina. Pe moșia «Fundurile» a Bodineștenilor ia naștere satul Bodinești.

La leatul 1765 mai 15 «Toader Bodinescul d'împreună cu fratele său Gherghe sin Manea Bodinescul» de o parte și «Toader Bodinescul...» singur de altă parte, vînd din moșiile lor Coca și Fundurile, lui Mușat Lemnescul prin două zapise. Mușat Lem-nescul are ca ginere pe Stoean Grecu căpitanul. Ginerere, om sterp, ridică împreună cu socrul său, și alți creștini, bisericuța din Bodinești la leatul 1769. Stoean Grecul Căpitanul dăruiește, printr-un zăpis, bisericii din Bodinești, jumătate din moșia Coca și jumătate din moșia Fundurile, spre a fi pomenită familia și neamul lui la sfînta liturghie⁷.

Satul Șchei, foarte vechi, intră și el în frămîntări cînd în 1682 martie 10, Voica din Șchei vinde dreptul ei lui Damaschin⁸ ce va înființa schitul Poteca și însăși Stana lui Damaschin în același an decembrie 22, dăruiește dreptul ei aceleiași schit⁹, iar Damaschin dă danie schitului Poteca, moșie, moară, vie, de la Șchei, iar copii, rude etc. ... «să nu se ridice...»¹⁰.

Numai satul Pîcleni e nou, pentru că ceea ce n-a reușit mînăstirea Ol Menedicu să facă din moșnenii Bodineșteni, au reușit Pîclenii. Ei apar ca vătafi de plai pe Plaiul Slănic pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, ca în prima jumătate a secolului al XIX-lea să-i cumpere pe mulți din Bădineșteni¹¹.

Tradiția consemnează o zicală și un fapt interesant de cum au pierdut Bădi-neștenii moșnenia: «Un boer Pîcleanu vrînd să iasă boer de divan și neavînd moșie pă cit îi cerea legea, a stat de vorbă cu moșnenii Bodinești și le-a spus să-i dea lui moșnenia lor, cu zapise de vînzare, și după ce va fi întărit în drepturi, le va înapoia zapisele și le va face și alte bunătați. Moșnenii au crezut în el și i-au dat zapisele. Dar după ce Pîcleanu s-a ales boer de divan, a pus stăpînire și pe zapise și pe moșia oamenilor, dîndu-i în judecată. Moșnenii, fără zapise, au pierdut judecata și s-au ales săraci. Pămînt le-a dat diabia legea lui Cuzea, lor, care aveau moșie și au pierdut-o pe-o făgăduială. În urma acestei întîmplări a ieșit zicala: «Prاف ca pă Slănic, sărăcie ca-n Coca și proști ca-n Bodinești, nu mai găsești»¹².

Din tradiție, bisericuța din 1769 a fost făcută din birne, fără abside și mult mai mică decît cum e azi. N-a avut nici slon, nici turlă. Biserica veche n-a fost zugrăvită, ci a avut numai cîteva icoane agățate de pereți. Din aceste icoane se mai păstrează cîteva, dar n-au vechimea bisericii, ci sînt lucrate în tehnica de după 1860. Această bisericuță a dăinuit pînă în 1896.

În același loc frumos, pe podul vîrfului de deal din mijlocul satului, de unde privirea se aruncă departe, spre Răsărit, pe valea deschisă a Slănicului, iar spre nord-vest două vîrfuri: «Căpița Babele» și «Gorgan» o străjuiesc, s-a ridicat altă biserică în 1896. Biserica a fost lucrată tot din birne de lemn, căptușite cu scîndură, însă i s-au adăugat abside laterale și trei turle. Absidele laterale au cîte cinci laturi, iar a altarului are șapte laturi. Turla cea mare, de deasupra naosului e octogonală, iar cele două mici, de deasupra pronaosului, sînt exagonale. În fața bisericii e un slon închis, mai îngust decît biserica.

Biserica e mică, după nevoile oamenilor, armonioasă în ansamblu, cu lungimea de 15,50 m., iar cu lărgimea de 4,25 m.

7. Copia zapiselor, întărită de Direcția Generală a Arh. Stat., la subsemnatul. Vezi și *Ingerul*, Buzău, 1937, p. 548. 8. Arh. Stat. Buc., ms. 172, f. 196.

9. *Ibidem*, vezi și originalul pac. LX/9.

10. *Ibidem*, ms. 172, f. 304, originalul pac. LV, doc. 11.

11. În 1829 Dumitrache Pîcleanu arendează «Coca», iar Toma Pîcleanu la fel în 1836. Cf. Arh. Stat. Buc., ms. 174, f. 13 și ms. 173, f. 28.

12. De la Vasilache Ștefănescu, de 80 ani, în 1933, știe carte.

Clopotnița, așezată în fața bisericii, lucrată numai din lemn, dar cu nimic mai deosebit, are clopot bun.

Pisania bisericii, scrisă cu litere latine, cu vopsea roșie deasupra ușii care dă în pronaos, zice: «Această S-tă biserică s-au zidit la an. 1769, de capitan Stoean Grecul. Ear la anul mântuirii 1896, luna August 10... Cu binecuvîntare(a) prea sfințitului episcop D. Dionisie Climescu al Eparhiei Budeu s-au reparat această S-lă Biserică cu patronagiul «Adormirea Maicei D(omnu)lui prin rîvna și stăruința parohului Ștefan Georgescu sachelar, precum și cu ajutorul și osteneala D-lui A. D. Păc-leanu, Stoica Olide, G. Jinga, Nițu I. Popescu, Stan Asanache, Nicolai I. Antohi, Constantin Voicilă; și cu cheltue(a)la tuturor locuitorilor acestui cătun Bodinești, pendinte de comuna Vintilă-Vodă și a altor creștini de prin alte localități și a D-nei Stanca I. Tunea, Ene Stoicescu, D-trie C. Dascălu, Voica I. Antohi și Costache Tache».

Zugrăveala în biserică este lucrată îngrijit de D. G. Nicolescu, din orașul Buzău. Tehnica este cea a Renașterii introdusă la noi de G. Tattarescu, fiind și el ucenic în ale zugrăvelii, tot din școala de zugrăvi de la Buzău. De altfel zugravul are grijă să se semneze și să se prezinte cititorilor, în versuri :

«De mine mai jos semnat

Mult iubite și respectat

Spre reamintire de cînd am pictat.

La această filială bisericească

Din cătunul Bodinești.

D. G. Nicolescu — pictor, 24 Septem-
brie 1896» 18.

Chipurile sfinților, înalte de circa 1,20 m sînt rînduite deasupra strănilor și nu sînt despărțite între ele cu nimic.

Ca decorații a lucrat un fel de nori șterși, pe fondul albastru al zugrăvelii și un chenar mărunț, roșu, pe deasupra chipurilor sfinților.

În altar, deasupra sfintei proscomidii este zugrăvită jertfa lui Avraam.

În genere, zugravul respectă Erminia.

Ca icoane vechi se găsește o iconiță «Mr. Thu.» cernită, în dimensiuni de 30 X 25 cm. cum și alte icoane praznicare.

Cărți vechi cu note:

1. *Penticostarion*, București, 1783 (7291). Pe f. 2: «La leat 1791 la ... am cumpărat aciastă Sfîntă și dumnezeiască carte ce să numește Penticostari am cumpărat il. 8».

De la f. 4r — 19: «Acestu Penticostariu este a lu moșu Diaconului¹⁴ dinu satu Bodinești și cini să va ispiți să-l instreineze de către dănsu să fie suptu blestemu lui Dumnezeu, Dumnezeu să nu-i dea și să fie afurisit și anatima de 300 ( ) optu-sprezece de sfinți părinți di la Nichiea și să să topească ca ceara de fața focului și să nu să aleagă de dās. ca prafu și ca pulberea și am scris eu Stoian copilu».

Pe f. 21 r: «La leat 1821 au murit d(u)mn(ea)lui Io Alexandru Nicolae Suțul voievod în Țara Românească. Apoi s-au făcut răvstire mare între boieri și frică întru ei, căci au isit volintirii și s-au strămutat i pe la locurile lor prin munți pentru frica aceea.

Ștefan Andron(i)c log(o)făt».

2. *Apostol*, București, 1784. Pe coperta primă: «Acest sfîntu Apostolu este al bisericii Bodinești și cine să va ispiți a-l muta sau a-l fura să fie suptu canonu sfintii pravile și lepădatu de sfinți Apostoli în prăpastia eadului și acestu tatulud (?) este scris de mine cestu iscălitu astăzi la acestu leat 1834 f(u)nie 29.

Mare logf. sin Sira cu Bodinescu» (Strătonic Bodinescu ?).

Pe prima f. albă: «Pomelnicul lui Simeon Brebeanu 1839 Mar. 20.

Vii

Simionu Stana
Lazăru Neacșe
Ana, Ion Ilinca
Costandinu Rucsanda

Morți

Voica Ileana
Dragomir Ivana
Ilie Dumitru Coidea Călina
Ionu Dumitru Stanca Tudora

13. Semnează în «Slujba Sîntelor... Patîmi», Buzău, 1853, pe ultima filă. Cf. și C. Sandulescu-Verona, op. cit., p. 11—12.

14. Într-o însemnare identică, pe ultima copertă, îi dă numele «Constandin».

Radu Stana Ilinca Bălașa Iona Șapca. Și cu tot neamu lor tl. 4 par. 12 am ajutat la cest carte la legat».

3. *Anthologhion*, București, 1786. Pe prima f. albă: «Să să știe de cându au f(o)stu lipsă bucate și alte ruduri aici în județu Buzăului cătu au (a)ju(n)s ocao de mălaiu parale 30. Și spre a se ține minte am însemnat.

Matache Bod(1)nescu (1)834 Dechemvre 1».

Mai jos, aceeași filă: «Să să știe că acestu mineiu ce este al sfintei biserici Bodinești ce să cuprinde toate lunile în anu, pentru ca să să știe că s-au legat prin silința mea păcătosului preotul popa Andronache cu tl. 12 adică doisprezece și ce s-au dat de logo(fă)țul Mihăilă Popescu¹⁵ patru lei. S-au dat de părintele Arsenie și celelalte parale milostenie și cine va citi să zică: D(um)nezeu să-i erte pe aceștia, 1820.

Popa Andronache Avgu(st) 10».

Pe ultima filă albă: parale ... Radu, Rada, Necula, Tudora, Mihăilă, Mita, Dumitru, Edache, Eofenița, Sabinu, Neacșa cu tot neamu, Necula, Iana, Costache, Nedelașa, Ilie, Radu, Dragole, Ionu, Stana, Voica, Sanda ... Dița...» etc.

4. Sf(a)nta și d(um)nezeiasca *Evangelhie*, București, 1775.

Prima f. albă: «Astăzi la 10 Dechi, 1867 am cetit sf. Maslu la D. Ilinca Dorobăntoae eu preotu Ioan, preotul Nicolae și cu preotul (indisc.) V. Vodă».

De la f. 9—12: «Aciastă sf(ă)ntă *Evangelhie* am dat-o sfintei biserici de la Bodinești pentru pomenirea noastră. Schimonah Dionisie Dechem. — 1783».

5. *Triodion*, Rîmnic, 1782 (7290). De la f. 49 r — 58: «Să s(ă) știe că acest triod este dat de dumne(a)lui Moscu Comis Mărgărit din preun(ă) cu coco(a)na dumnialui al Marii la biserica ot Bodinești pentru pom(e)nire și cine s-a ispitit a-l streina să fie supt blestem».

6. *Sfânta... Evangelhie*, Buda, 1812. *Revers prefață*: «Nu spre laudă amu scris, o fraților, ci pentru ca oricarele din fraț(ii) noștri preoți slujitori sfântului oltar vă veți întâmpla a propovedui cuvântul lui Dumne(e)zeu să nu mă uitați întru neadoromitele voastre rugăciuni, ca și frăția voastră să nu (vă) lipsiți de acest dar».

7. *Sf(î)ntele ... Liturghii*, Sibiu, 1827. f. 1: «Să să știe că această sfântă Leturghie este a sfintei biserici Bodinești și s-au cu(m)părat cu cheltueala poporenilor și să fie a biserici în veci. Iar de va îndră(z)ni să o ia cinevași să fie supt ble(s)te(mu) sfînșilor părinți celor din Nichieva și cumpărător(i) ei au fostu tl. 30 și pr. 13, și prin silința mea păcătosului preotul Andronache la leat 1832 Martie 25».

8. *Cazanii*. București, 1828, prima f.: «Această carte ce să cheamă Cazanie s-au cumpărat de D-l căpitan Stratonic I. Bodinești pe seama bisericii de acilea, spre pomenirea sa. Gheorghe Stratonic 1829 Apr. 18».

9. *Molitvednic bogat*, Buzău, 1835, prima f. r: «Acestu sfântu molit(ved)necu s-au cumpărat cu lei 32, însă lei 17 s-au datu de poporani Bodinești, dar lei 13 s-au dat de Stratone sinu preotu Costandiu, ca să fie pă seama bisericii Bodineștiloru spre pomenire. Și cine să va ispitit a-l streina să fie supt cano(a)nele sfînșilor părinți și a Adormir(ii) Maici Domnului».

10. *Sîntele ... Liturghi*, Buzău, 1840, *prima f. albă*: «Aciastă leturghi(e) s-au cumpăratu de ce(i) mai josu iscăliți Gheorghe Vicolu și Neculae frate să(u) ca să fie pă seama sfînșii biserici Bodinești de (a) săvârși Leturghie cu dasc(ă)li spre pomenire. Gheorghe Vicolu, Neculae Vicolu, 1856 Ghenarie 15».

11. *Psaltirea* (fără început, secolul XIX). *Pe prima copertă*: «Această psaltire a lui Costandin Pavel. Este scrisă în anul 1844 Octomvrie 27. Costandin Pavel la anul 1844».

12. *Tipic bisericesc*, București, 1851, *pe coperta primă*: «Acestu tipicu este al suptscrisului de mai jos cumpărat cu lei 9 adică noă și legat de Neculai Botezat cu lei 6,30 adecă șase lei și pr. treizeci și spre ținerea de minte amu iscălitu ca să (nu să) înstreineze de către cinevași. Preotu Sto(i)anu D.h.v. (Duhovnicu) Bodinești, 1860 Iulie 21».

15. Mihăilă Popescu este aceeași persoană care a refăcut în 1814 biserica din «Coastă» din Niculești (Vințilă-Vodă).

13. *Slujba Stintelor ... Patimi*, Buzău, 1835, ultima f.: «Într-această carte este slujba sf(in)telor și d(umne)zeeștilor Patimi :

De mine mai jos semnat

Mult iubite și respectat

Spre reamintire de cînd am pictat

La această filială biseriucă

Din cătunul Bodinești

D. G. Nicoleanu pictor, 24 Septembrie

1896».

14. *Penticostar*, Buzău, 1854: «Acestu Penticostaru este al suptiscălitului cum-părat cu lei 22,20 de la Sf. Episcopie. Spre ținere de minte am însemnat. 1856, Pr. Ioan duhovnicul Bodinești». Pr. Vasile, Berca.

Cărți fără note: «*Octolh*», Râmnic, 1776; *Orologhton*, București, 1825; *Apostol*, Buzău, 1836; *Opglasdr*, Buzău, 1853.

Pomelnic

Ctitorii de la 1769: Stoian și Ilinca cu neamul lui Mușat cu fii.

Ctitori la 1895:

Morți: Teodor, Radu Stoica, Stancu, Radu, Dumitru Sanda, Manda, Ion, Voica, Stana, Stan, Dumitru Madalina, Alexandru, Marin, Nicolae, Ion erou și Costina prezv. cu fiii, Dedu și Iana cu fiii, Ion cu fiii, Dedu și Costina cu fiii, Ion, Ion erou și Neacșa pr. cu fiii, Costantin, Gavrilă, Maria, Apostol, Androne erou și Arghira pr. —

Vii de la 1895:

«Pr. Ștefan — Teodora presb., Nicolae Eufrosina, Barbu Ana, Ene Sevastița, Arhidiade Ecaterina, Codru Bălașa, Toma Elena, Anghel Elena, Toma Ecaterina, Ecaterina, Anghel Dobra, Maria, Ion Smaranda, Neagu, Neculai Elisaveta, Ecaterina, Mița cu fii, Ana cu fii, Dumitru cu fii, Sanda cu fii, Gheorghe Neacșa, Alexandru Irina, Dumitru Stana, Ilie, Costandin Floarea, Radu Smaranda, Eftimie Maria și Ioana cu Floarea».

Șitul preoșilor:

1. Popa Andronache semnează în 1820 («*Antologhion*», 1786), în 1832 semnează în «*Liturghii*», 1827.

2. Pr. Andronic semnează condicile de botezați, cununăți și morți din 1836—1844¹⁶.

3. Pr. Ioan Duhovnicul în 1856 semnează în «*Penticostar*», 1854; semnează în aceleași condici între 1844 — 1861.

4. Pr. Stoian duhovnicul semnează în 1860 în «*Tipic bisericesc*», 1851.

5. Anastasie Chelaru, 1919 IV, 1 — 1932.

6. Pr. Ioan Popescu, 1936—1964.

IX. Biserica din satul Coca Antimirești

Cu satul Coca Antimirești intrăm și-n fosta comună Coca Nicoleşti, încorporată astăzi comunei Vintilă-Vodă, dar mai ales intrăm într-o regiune de-o bogăție etnografică excepțională. Intrăm în *Caucalandul* omentit de Ammianus Marcellinus, în țara tribului dacic al Caucoensiilor¹⁷, despre care relatează Am. Marcellinus cu prilejul retragerii lui Athanaric cu vizoțiii lui, din fața hunilor. Tot cu acest prilej se reamintește și de martirizarea sfintului Sava Gotul, înecat în apa Buzăului, tot din ordinul lui Athanaric, fapt care a prilejuit comemorarea a 1600 ani, de la martirizarea sfintului Sava Gotul, de către Episcopia Buzăului, în 1972.

Într-adevăr intrăm aici într-o bogăție topică specifică: «Coca-Șchei», «Coca», «Coca Plină», «Coca Seacă», «Muchia Cocii», «Virful Cocii», «Cocani», «Coca Antimirești» etc. Toponimia, acest argument viu istoric, se desfășoară pe aria subcar-

16. Condicile sînt depuse la Arhivele Statului Buzău.

17. C. C. Giurăscu, *Istoria Românilor*, ed. IV, vol. I, București, 1942, p. 95, 145, 209, 212, 223. cf. și *Istoria României în date*, București, 1972, p. 47. Vezi E. Iorgulescu, op. cit., p. 358 care reproduce și textul următor din Ammianus Marcellinus: «Ad Caucalandensen locum altitudine silvarum inaccesum et montium cum suis omnibus declinavit», Res. gest. XXI, 3—4. Tot în această arie e frecventă denumirea de moșneni Ciomăgești, Ciomaga, pădurea Ciomaga etc.

patică, a dealurilor bogate în vii, între Valea Slănicului-Buzău și Dealul Istrița, unde și urmele arheologice duc la același Caucaș pe care toponimele îl confirmă.

Mai jos de satul Șchei, se desface o vale, în dreapta Slănicului, valea Coca Plină, care urcă spre nord-vest, aproape paralel cu Valea Slănicului, și pe această vale se află satul Coca Antimirești, care are biserica lui.

Valea șerpuită, cu ridicături mai domoale, acoperită cu finețe întinse, cu livezi și cu o frumoasă pădure, desfășoară o odihnitoare priveliște.

Regiunea aceasta, cu o așa de adincă băștinășie, pe linie topică, are și o tradiție interesantă, relatată de bătrînul de 80 de ani Vasilache Ștefănescu din Coca Șchei :

«Moșile Coca și Șchei au avut ca stăpîni trei frați : pe unul poreclit Poteca, pe altul poreclit Deliu și pe o soră a lor poreclită Baba fiindcă îmbătrînise și nu se măritase.

Cîteșitri frați au fost sterpi.

Într-o zi a venit la ei un călugăr care i-a sfătuit să se facă și ei călugări. După repetate sfătuirii, s-au călugărit. Dar călugărul nu de dragul călugăriei a luptat să-i călugărească, ci de dragul moșilor pe care pusese ochii.

Și fratele cel mare, după călugărie, ridică «schitul Poteca», sus pe coasta stîngă a Slănicului, sub poalele pădurii. În locul în care a fost schitul și azi se mai văd cîteva peri foarte bătrîni.

Fratele cel mijlociu a ridicat și el o bisericuță sus pe podul dealului Deleni, zis așa de la porecla lui, deal «șezat în dreapta Slănicului, cam față în față cu coasta Poteca. Iar sora lor, după călugărie, nu se știe unde s-a dus. Însă i-a rămas și porecla ei, unei văi, care trece pe lîngă biserica din Petrăchești și care se cheamă «Valea Babii».

După ce a murit fratele cel mare, schitul Poteca a rămas pustiu și din el s-a făcut biserica din coastă, din Podul Muncii. A murit și celălalt frate și biserica lui, cu vremea a fost pogorîtă în vale, la Petrăchești. Numai moșiile lor au rămas în stăpînirea călugărilor de la mănăstirea Vintilă-Vodă¹⁸.

Satul Coca Antimirești, e așezat pe ambele maluri ale pîrîului Coca Plină, la o distanță de circa 4 km departe de șoseaua asfaltată.

«Satul a fost făcut numai din clăcași de pe moșia Coca. Legea lui Cuzea a găsit 39 de familii de clăcași și le-a dat pămînt. Dintre cei care trăiau aici, oameni mai cu stare nu erau decît Antimireștii, veniți din vechime din Ardeal. Aceștia au găsit aici o bisericuță învelită cu stuf, și au făcut alta, cea de acum, dar nu în locul acela. Mai tîrziu, cînd un moș Mihai Dogaru a dat cu toporul și a sfărîmat stonul care era deschis, și l-a lungit și l-a închis, așa cum se vede acum, i-a murit flăcăul la trei zile»¹⁹.

Biserica este așezată lîngă drum, cam în mijlocul satului, pe malul stîng al pîrîului Coca Plină. Dacă n-ar fi clopotnița din lemn, înaltă dar șubredă, care este așezată nordic față de biserică, și dacă n-ar mai fi nici cei doi brazi voinici, așezați unul către intrare și altul spre altar, care să-ți atragă privirea, n-ai bănuî că aici se află o bisericuță. Fiindcă biserica n-are nici turle ca să se vadă, nici stîni, ci este lungă ca o «șatră»²⁰. Numai acoperișul, învelit cu tablă din 1933, clipește printre frunzele pomilor.

Biserica, de plan navă, cu altarul mai îngust decît biserica și în cinci laturi²¹, măsoară în lungime 15,50 m și în lărgime 5 m. Crucea de pe coamă, e frumos lucrată numai din ciocan. Deasupra naosului are o boltă mare octogonală.

18. Vezi nota 60. Vasilache Ștefănescu învățase carte la călugării de la Mănăstirea Vintilă-Vodă (ot Menedicu).

19. Uncheașul Ion Voicilă de 80 ani spune că «Antimireștii au fost șapte frați care au venit cu turmele lor aici, din Ardeal. Dintre ei se mai țin minte : Ion, Radu, Vasile, Stan. Ei au făcut biserica de acum. Baba Dragna a lui Stan Antimir a vîndut patru telegari din turma ei și a cumpărat clopotul, la leatu 1807, dar pã care l-au luat nemții». Ion Voicilă nu știa carte. Cules în iunie 1933.

20. În această regiune cuvîntul «șatră» arată o clădire dreptunghiulară, cu acoperișul în două ape și cu intrare direct din afară înăuntru.

21. Radu Crețeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, București, 1968, p. 38 ; biserica din Coca Antimirești e de tipul II a, cu absida altarului decroșată.

Biserica este lucrată numai din birne groase de stejar, căptușită cu scinduri prinse numai în cuie țigănești. A fost ridicată pe temelie de piatră în 1894.

Ferestre sînt foarte mici, împinzite cu gratii și încadrate cu rame groase și late, tot de stejar.

Slonul, care la început a fost deschis, ca o prispă și larg cît biserica, mai tîrziu, la 1870, a fost închis.

Biserica a fost zugrăvită în anul 1812. Leatul se găsește jos, pe icoana «Sf. M. M. Eustație Plachida», de pe peretele nordic lîngă fereastră: «S-au zugrăvit de dascalul Nicolae zograf și de Gavriil Andronescu zograf, ceracul dumnealui. La leat 1812 Avg(u)st 8 s-au săvârșit». Însemnarea e acoperită de fum. Mai clară este însemnarea din altar, de pe icoana «Ristignirea lui Is. Hs. : «1812 I(u)ilie 18».

Deasupra ușii de la intrare, însă pe partea dinăuntru, sînt scrise în chirilică, cu vopsea albă pe fond albastru deschis, următoarele versuri :

«O judecată d(um)nezească
Neajunsă de firea omenească /
Cel ce se veselia oare cînd luminat
Acum stă în iad de mină cu lanțul legat.
De unde ridicîndu-și ochii săi fiind în muncă
Au văzut pe Lazăr ce era sârac atunci
Cum în poala lui Avraam mîngîindu-se ședea
Iar bogatul în văpae arzîndu-se zicea :

Părinte Avraame miluește-mă
Prin degetul lui Lazăr răcorește-mă.
Iar Avraam prăpastie întărită îi arată
Zicînd că nu va fi mluit niciodată.
Vezi dar iubitorule de avuții
Păzește-te să nu cazi în aceste urgii
Pre sâraci pururea să-i miluești
Dacă vrei în rai în veci să te odihnești».

Versurile sînt încadrate într-un tablou care arată sus, în colțul drept pe «Părintele Avraam» cu «Lazăr» la inimă. Dedesubt scrie : «Pilda Ev(an)gheliei de la Luca cap. IS (16) zac. (verset) (83).

Sub acest înscris este arătat bogatul, care zace gol, în văpăile iadului, iar de mîna stîngă este prins cu un lanț.

Sfinții din biserică sînt aranjați între niște cadre, de lemn, vopsite cu roșu, cu arcade trilobate cu partea din mijloc în ogivă, ca niște icoane. Deși sînt lucrați în picioare, totuși înălțimea nu depășește un metru, întrucît biserica este joasă.

Zugrăveala e lucrată direct pe scindură, după ce mai întîi a fost pregătită cu un strat fin de gips. Desenul este bun și culoarea de asemenea plăcută. Unii sfinți se deosebesc între ei doar prin atitudine și îmbrăcăminte. Cam predomină uniformitatea. Zugrăveala din biserică e aproximativ bine păstrată, numai la tîmplă s-a dat cu ulei, de nepricepuți, care a absorbit o mare cantitate de praf.

Fondul zugrăvelii este verde închis.

În ceea ce privește orînduirea sfinților, notăm :

Tînda femeilor, peretele sudic : Sf. Doftor Cozma, s. Alexie omul lui Dumnezeu, sf. cv. Onufrie, cu barbă și plete pînă în pămînt ; *peretele nordic* : sf. doftor Damian, c. p. cv. Macarie, într-o groapă cu lei, s. p. cv. Parascheva.

Pe o arcadă care unește pereții dintre tînda femeilor și naos, notăm de la stînga spre dreapta : S. apoth. Petră, Mr. Thu, Elișaveta, Mr. Thu., Is. Hs. și c. Ioann pr. Toată zugrăveala aceasta are aceeași vechime.

Naos, peretele sudic : sf. prea cvsul Antonie, S. m. Mc. Procopie, S. m. mc. Theodor, S. m. m. Dimitrie, S. ț.(ari) Elena S. ț. Costandin, S. M. Mc. Varnava, Sf. Ioachim, zugrăvit bătrîn, cu barba albă și cu o ramură de tranfadir îmbobocit în mîna stîngă.

Peretele nordic : Sf. pr. cv. Theodosie, Sf. m. m. Trifon, S. m. mc. Pantelemon, S. M. Mc. Gheorghie, S. M. Mc. Eustație Plachida (sub care s-au semnat zugravii), S. m. mc. Ecaterina, cu o interesantă coafură : părul este prins în iglițe cu mîrgăritare, pe cap are o coroană, la gît poartă mîrgele, iar pe umeri are o hlamidă roșie încheiată cu-n medalion cu mîrgăritare. Brful este frumos bățut cu nasturi cu mîrgăritare. Costum de epocă ; St. Ana cu un crin în mîna stîngă.

Tîmpla foarte frumoasă, are cadrele sculptate în lemn cu flori în relief, date cu gips și aurite, iar printre ele sînt un fel de ramuri scoase din lemn perforat.

Icoanele împărătești sînt de la prima zugrăveală a bisericii, cu fondul auriu, și atît «Mr. Thu.» cît și «Is. Hs.» sînt reprezentați întregi șezînd pe tronuri aurite. Sînt lucrate cu multă îngrijire. Sub ele sînt serafimi.

Ușile împărătești au sus doi serafimi, apoi cei patru evangheliști și jos Buna Vestire.

Zona icoanelor praznicare nu observă ordinea cronologică.

Zona apostolilor, ca și zona proorocilor, lucrate în medalioane.

Pe ușa laterală nordică: *Arron cu toiagul înverzit*, iar pe cea sudică *Melchisedec*, deci nu sînt arhanghelii.

În altar notăm: St. arh. Ștefan, cu tricher și cădelniță, St. Grigorie b(o)g(o)slov, Răstignirea, scena completă, St. Ioan Zlatoust, St. Vasile cel Mare, Mr. Thu., mare, cu Is. Hs. pe nori, Ioan Botezătorul, St. Spiridon, cu cărămida în mînă, St. ier. Nicolae, St. patriarh Chiril, St. patr. Athanasie, Sfîntul mc. Haralampie.

Pe *bolta* altarului este «Dumnezeu Tatăl» refăcut de același măzgălici care a lucrat încă patru icoane în naos, lângă tînda femeilor, și care e de mirare cum a fost îngăduit să lucreze la așa nivel rudimentar. Au pe ele leatul 1870, ceea ce înseamnă că atunci s-a prelungit și biserica și tot atunci s-a închis și slonul. Biserica e declarată monument istoric.

O interesantă Troiță de piatră la mormînt.

Cărți cu note. — 1. *Octoih*, București, 1778 (7286): f. 5—11: «Această sfântă carte ce să cheamă ohtico l-am cumpărat eu multu păcătoșul și mai micul de toți între preoți de mir, prin osteneala dum(nea)lui chir Ianache logof. în zilele prea înălțatului Domnului nostru Ion Alecsandru Ioan Ipsilat v.v.d. și s-au cumpărat cu bani gata tl. 12 pl... și s-au însemnat ca să se știe la lun(a) Mar(tie) 17 leat 1777 Ierei Ștan Alexandru duh(o)v(nic) ot Rătești și am scris eu Ianache log. chiliaș cu învățătura numit(u)lui duh(o)v(nic)».

2. *Triodion*, București, 1798, f. 6—18: «Acestu sfântu triodu este al bisericii Coca cumpărat de robu lui Dumnezeu Radu Antimir în taleri 56. adică cincizeci și șase și cine să va ispiti a-l fura să fie suptu sila a trei sute sfinți părinți de la Nichiea, și am scris eu popa Neculai duhovnicu».

3. *Penticostarion*, București, 1800, f. 1—47: «Acestu sfântu Penticostar este al sfi(n)ți bisericii Coca și cu(n)păratu de robu lui Dumnezeu Neculai Atimiru în taleri 36 adică treizeci și șase din Duraică la leat 1806 și cine să va ispiti a-l înstreina sau a-l fura să fie suptu blestem la trei sute de sfinți pari(n)ți de la sobor de la Nichiea și toate să putrezească her și pe(a)tră iar trupu să (să lu ea ?) în veci să nu putrezească și amu scris eu popa Vasile ot Coca».

f. 48: «Să se știe de cîndu au fostu o coleră foarte grabnică și mînioasă din care au încetatu mulți oameni, tot cei mai însemnați, la leat 1866. Și amu scris eu celu mai josu iscălitu cu mână de țărîină. Și cine va ceti mă va pomeni, 1866 Av-gustu 27».

Preotu Nicolae, cătunu Coca».

4. *Evhoghion*, lipsește începutul și sfîrșitul, secolului al XIX-lea, p. 153—172: «Să se știe că acestu molitfelnic este cumpărat de robu lui Dumnezeu popa Ionită al satului Coca Antimireștilor care mai jos să va iscăli. Ionită Butu, Radu Antimir, Vasile Antimir, Radu ... Antimir, Voicilă Dogaru, Apostescu, 1841 Dechemvre 16».

p. 103—200: «Acestu sfântu molitfelnicu este cumpăratu de otitori(i) bisericii satului Coca»; p. 210—235: «Să se știe că acestu sfântu și dumnezeescu molitfelnicu este cumpărat de poporeni ... sinu Radu Antimir ... să fie slujindu la biserica din sat(ul) Coca Antimireștilor și este cumpărat di (la) Sfânta Episcopua Buzău cu lei 35 și cine să va ispiti ca să-l fure din alții streini să fie afurisit»; p. 345—360: «Acestu sfântu dumnezeescu molitfelnicu este cumpăratu de ctitori satului Coca cu lei trîzeci și patru (?) și cine să va ispiti să-l înstreineze, să aibă parte la unu locu cu Iuda vînzătorulu și să fie blestematu de cele șapte soboare cele dinu Nichiea (sic) și amu scrisu eu preotu Nicolau cu zisa numiților di leatul 1856 februarie 27».

5. *Sf(i)ntele ... Liturghii*, Sibiu, 1835: «Aciastă sfântă și dumnezească carte ce să numește Liturghie s-au cumpărat de robu lui D(um)nezeu Balea și Gheorghe Dogar ot Racovițeni cu lei 18 și au dăruit-o cumnată sau preot(u)lui Emanoilu spre pomenire, ca să să pomenască căt va trăi aciastă sfântă carte și spre știință s-au arătat prin condei de mine Ion logofăt, 1840 Iunie 23».

6. *Sf(i)ntele ... Liturghii*, Buzău, 1835, prima f. albă: «Preotul Nicolae satu Coca Antimireștilor au servitu la cele sfinte pă aciastă sfântă Leturghie de la leatul 1854 și pînă astăzi la leatu 1868 Februarie 24 și de astăzi înainte cătu molitvul Dum-

nezu va bine voi să mă ție sănătosu, și am scrisu suptu iscălitu cu mână de țărănă și cine va citi mă va pomeni. 1868 Fevruarie 24. Preotu Nicolae cătunu Coca».

f. 2 r : «Preotul Nicolae comuna Vintilă-Vodă cătunu Nicoleşti din Coca Anti-mirești, 1875 Fevrorie 28».

Cărți vechi fără note : *Octoih*, București, 1792 ; *Slujitele ... Liturghii*, Râmnic, 1759 (7267) ; *Psaltirea*, București, 1827.

În altar se mai află un pomelnec al lui Costache Moglan la fel cu cel de la biserica Mănești, com. Mînzălești.

ȘIRUL PREOȚILOR :

1. Popa Vasile ot Coca semnează în «Penticostarion» (1800) în 1806 și actele de stare civilă din 1833—1834.

2. Preot Nicolae sin Popa Ioniță²² semnează registrele de stare civilă din 1836—1837.

3. Preot Vasile Dragoslav, vezi nota 22.

4. Popa Ioniță semnează în «Evhologhion», 1841.

5. Preot Manoilu semnează registrele de stare civilă dintre 1838—1852.

6. Preot Frățilă semnează registrele de stare civilă dintre 1853—1864.

7. Preot Nicolae, 1854—1875 semnează în «Sf. Liturghii» (1835).

8. Preot Nicolae Luca 1933—1940.

9. Preot Isac 1969—

Notă : Cărțile cu asterisc s-au predat între timp muzeului Episcopiei Buzău.

Pr. SANDU TUDOR

MEȘTERI DE BISERICI BUZOIENI

Problema meșterilor de biserică nu este încă pe deplin lămurită. Numele unora dintre ei apare cu totul izolat și întotdeauna accidental. Amintim în acest sens, pentru Muntenia, pe meșterul Manole¹, constructorul Mînăstirii Curtea de Argeș, pe «Gheorghe elin meșter»², care și-a lăsat numele pe fațada exterioară, din partea de sud, a pridvorului bisericii de la Mînăstirea Dintr-un lemn, pe Manea³ zidarul și Istrate⁴ lemnarul, care au lucrat pentru Constantin Brîncoveanu la Mînăstirea Hurez, unde două fresce executate în pridvorul bisericii principale le păstrează chipurile, pe Vucașin Caragea⁵ — sîrb — și Pesena Levino⁶ — italian — ambii sculptori în piatră, care au lucrat tot pentru Constantin Brîncoveanu, primul la Mînăstirea Hurez, unde de asemenea o frescă aflată în același

22. F. Ionașcu, *Catagrafia preoților din Eparhia Buzdului pe anul 1835*, Buzău, 1938, p. 17.

1. Problema acestui «meșter Manole» nu este încă pe deplin lămurită. Cu privire la el, în istoriografia noastră s-a scris destul de mult. Între altele să se vadă : Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Meșterul Manole*, în «Biserica Ortodoxă Română», VIII (1883), p. 75—95, 149—168 ; 217—234 ; L. Șelceanu, *Legenda meșterului Manole la grecii moderni*, în «Convorbiri literare», XXII (1888), p. 669—682 ; Al. Odobescu, *Biserica de la Curtea-de-Argeș și legenda meșterului Manole*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice», III (1910), p. 44—47 ; F. Caralman, *Considerații critice asupra genezei și răspîndirii baladei meșterului Manole în Balcani*, în «Buletinul Institutului Philippide», I (1934) p. 63—102.

2. Crețeanu Radu, *Mînăstirea Dintr-un lemn*, București, (1966), p. 22.

3. *Istoria României*, vol. III, București, (1964), p. 325.

4. *Ibidem*.

5. N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, București, (1833), p. 69—109 ; Ionescu Grigore, *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, București, (1965), p. 126.

6. *Ibidem*.

pridvor, îi păstrează chipul, iar cel de al doilea la Mănăstirea Brîncoveni, unde, murind de ciumă în anul 1707, o frumoasă cruce de piatră îi străjuiește mormintul, pe Mira⁷, tot sculptor în piatră, adus de spătarul Mihai Cantacuzino din Italia, pentru ctitoria sa din Rîmnicu-Ţărat și în sfîrșit, pe «Iordan stucatorul»⁸, de la biserica Stavropoleos din București.

Mărturii epigrafice, după cum vom vedea, atestă și numele mai multor meșteri de biserici, lemnari, zidari și pietrari⁹, care au îmbogățit, cu pricipere și gust, peisajul artistic buzoian.

Meșteri lemnari

RNEAC, STANCIU, NEAGU, RADU, STANCIU, BOLATU. Solul buzoian, de la început, a oferit locuitorilor lui un bogat și variat material de construcție. Din acesta, lemnul, ușor de procurat, de transportat și de construit, a căpătat, cum era și firesc, o evidentă preponderență în folosire¹⁰. Așa se explică de ce aria de construire a bisericilor de lemn s-a răsbindit aproape în fiecare așezare buzoiană și de ce meșterii de aici sînt cercetați și apreciați, cum este și cazul celor amintiți mai sus, ale căror nume se află consemnate în pisania bisericii din satul Valea-Muscelului. Cităm :

«Cu vrerea Tatălui și a Fiului și a Sf(ă)ntului Duh, făcutu-s-au ace(a)stă sf(ă)ntă beserecă, hram Rodj(estvi) B(ogorodi)te¹¹ v(ă)nd(î)¹² Io Radu vovodă. Pis m(e)șit(a)¹³ iul(ie) 20, d(ni) v(ă)leat 7174 (1666).

Meșteri Rneac, Stanciu, Neagû, Radu, Stanciu, Bolatu, pis pom(e)leico»¹⁴.

Pisania citată, originară, în limba slavonă și română, săpată cu grijă deasupra intrării în naos, este un model al genului, prin informațiile precise pe care le aduce în privința datării construcției, a hramului și a meșterilor, dar trece sub tăcere satul pentru care această biserică a fost destinată. În felul acesta am fi cunoscut locul de muncă al meșterilor de mai sus, căci, potrivit obiceiului vremii, care îngăduia oricui să dispună de ctitoria sa ca de orice lucru, în aceleași condiții de proprietate, moștenire sau înstrăinare, tot așa și biserica aceasta a fost supusă mai multor prefaceri. Astfel, în anul 1666¹⁵, biserica aceasta a fost construită pentru satul Schitu de lîngă Cislău, la o dată necunoscută a fost mutată în satul Sibicului de Sus¹⁶, iar în anul 1794¹⁷, a fost mutată în satul Valea-Muscelului, unde se află și azi.

În care din aceste trei stadii au lucrat meșterii de mai sus? Cercetînd cu atenție pisania răspundem la această întrebare în sensul că între textul conținutului propriu-zis al ei și textul care consemnează numele meșterilor, există o perfectă identitate de limbă, de stil și de grafie. Întreg textul acestei pisanii este scris în majuscule slavone și chirilice, în stilul vechii noastre limbi și în duct vertical, potrivit uzanței medievale de la noi. Toate acestea dovedesc că textul cu numele meșterilor nu este un adaos de mai târziu, ci dimpotrivă poartă aceeași dată cu textul conținutului propriu-zis al pisaniei, adică anul 1666, din timpul domniei lui Radu Leon (1666—1669), cînd a fost construită această biserică. În concluzie, meșterii de care ne ocupăm sînt cei care au construit de la început această biserică. De la ei ni s-a păstrat pînă astăzi această biserică de lemn, unic și tipic exemplar din zona subcarpatică buzoiană, după cum vom vedea.

În exterior, corpul principal al acestei biserici, format din pronaos, naos și altar, este construit din birne de stejar, ecarisate, dispuse orizontal și încheiate

7. *Ibidem.*

8. *Ibidem.*

9. Brătulescu Victor, *Meșteri zugravi, constructori și ctitori de pe Vedeia și Cotmeana*. În « *Glasul Bisericii*», XIX (1962), p. 95—103.

10. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 113; Radu Crețeanu, *Biserici de lemn din regiunea București*, în « *Glasul Bisericii*», XXI 1964, p. 193—211; *Ibidem*, *Biserici de lemn din Muntenia*, București, (1968).

11. Nașterea Sfintei Fecioare.

12. În zilele...

13. S-a scris în luna...

14. S-a scris pentru pomenire...

15. Săndulescu-Verna, *Biserica din Valea-Muscelului*, în « *Ingerul*», (1937), p. 21.

16. *Anuarul Sfintei Episcopii Buzău*, (1928), p. 64.

17. Săndulescu-Verna, *op. cit.*, în « *rev. cit.* ».

la extremități în «coadă de rindunică». De jur împrejur evoluiază un briu median în torsadă, întrerupt în fațada principală prin ușa de intrare, pe al cărei ancadrament evoluează de asemenea un relief în torsadă, terminat în partea superioară printr-un arc obișnuit. Un acoperiș de șindrilă cu pantă puțin pronunțată și cu streășină largă completează astfel silueta generală a bisericii.

În interior, pronaosul este despărțit de naos prin niște stâlpi uniți între ei prin arcade îndeminatic cioplite, iar naosul este despărțit de altar printr-o timplă, ale cărei registre de icoane sînt și ele despărțite prin travee canelate orizontal. Boltă este un șemicilindru așezat pe ferme cu intradosul în plin centru și sprijinite de o parte și de alta pe console, peste care sînt fixate scîndurile încheiate în lîmba.

În realitate, ea face parte din tipul bisericilor de lemn, cu plan dreptunghiular și cu absidă nedecroșată, destul de frecvent întîlnite în Muntenia evului nostru mediu¹⁸. Observînd-o cu atenție, evident, ne dăm seama că ne aflăm în fața unei străvechi civilizații a lemnului din bazinul superior al Buzăului, cu un pronunțat caracter rural al unei perioade cu un scăzut nivel economic în zona respectivă. Ea este rezultatul efortului colectiv și anonim al sătenilor, este o biserică ridicată de țărani și pentru țărani și lucrată de meșteri de țară, specializați în această meserie, plătiți în bani și în natură¹⁹. În adevăr, meșterii amînțiți, construind această biserică, înfățișează un plan arhaic, pornit de la construcțiile de lemn profane cele mai simple și adaptat la necesitățile liturgice prin înșiruirea celor trei încăperi obligatorii ritului ortodox: pronaos, naos și altar. Chiar și în materie de elevație, meșterii au menținut în mare măsură formele simple din trecut, caracterizate în varianta cea mai arhaică prin planul ei cu absidă nedecroșată, prin urmele ușii primitive de pe latura de sud a pronaosului, prin lipsa pridvorului, prin lipsa oricărei turle sau clopotnițe și prin acoperirea spațiului interior cu o boltă șemicilindrică longitudinală. Ca elemente decorative, capetele grinzilor superioare, prelungite, în chip de console de susținere a streșinii, capătă aici prin prelucrare și o funcție decorativă, printr-o serie de tăieturi egale în unghi drept și în formă de trepte. Tot element decorativ, briul ilustrează pregnant principiul de simetrie ce stă la baza întregii arhitecturi și ornamentații a edificiului. Ancadramentele mai simple, alcătuite din chenare și rozete crestate, caracteristice ornamentației noastre populare²⁰, se întîlnesc și la ușa de intrare a acestei biserici.

Biserica aceasta constituie o piesă etnografică de certă valoare științifică, nu numai prin faptul că este cea mai veche biserică de lemn din Muntenia, datată sigur și păstrată în forma ei inițială, dar și prin numeroasele elemente arhaice pe care le înfățișează, după cum am arătat. Lipsită de monumentalitate, biserica aceasta este valoroasă atît prin interesul arhitectonic, tehnic și decorativ, cît și printr-o tipologie deosebită. Unitară ca structură și ca stil decorativ, prin meșterii de care ne-am ocupat, biserica atestă o veche și bogată tradiție în arta de a construi și de a înfrumuseța lăcașurile sfinte de lemn din părțile Buzăului.

ALEXEA RUSU. Numele acestui meșter lemnar se descoperă dintr-un document datat 18 martie 1689²¹, al cărui text este următorul:

«Adec(ă) eu Alexea Rusul dat-am scrisoarea mea ca să hie de bun(ă) credință la mîna dumnealui Vilcului pîrcălabului cum să să știe că m-am tocmît cu dum-

18. Vătășlanu Virgil, *Contribuții la studiul tipologiei bisericilor de lemn din Țara Românească*, în «Anuarul Institutului de istorie din Cluj», III, (1966); Radu Crețeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, București, (1968), p. 9-15.

19. Pr. Dejan Constantin, *Cătoria țărănești și meșteri de biserică țărani în câteva sate argeșene* (lucrare în manuscris).

20. Florescu Fl. Bobu, *Ornamentica populară românească în lemn*, în «Studii și cercetări de istoria artei» (1956); Ionescu Grigore, *Arhitectura populară românească*, București, (1957); Stănculescu Fl., Gheorghiu Ad., Petrescu P. și Stahe P. H., *Arhitectura populară românească, regiunea Pitești*, București, (1958); Petrescu P. și Stahe P. H., *Decorul în arhitectura populară românească*, în «S.C.I.A.» (1960).

21. Academia Republicii Socialiste România, cabinetul de manuscrise — carte rară — cota CXXVII/86.

nealui ca să fac(ă) o biseric(ă) dumnealui spăt(arului) Mihai (Cantacuzino) în Stilpu precum mi-au dat izvod drept lef 10 și grîu ob(oroace) 10, mei ob(oroace) 5, pște oca 20, brînză oca 20, vin vedri 10 și să-mi dea 10 oameni toporași într-o săptămînă să tăe lemn, deci de altele ce vor fi să-mi port eu grije și cînd am făcut cu dumnealui această tocmeală fost-au mulți oameni mărturie care vor iscăli mai jos și eu pentru mai adevărată credință mi-am pus degetu(l) ca să crează».

Eu Alexea Rusul

Martie 18 din vel(eat) 7197 (1689)

După cum se vede, documentul citat este o ofertă a meșterului amintit prin care se lega față de pîrcălăbul Vilcu din satul Stilpu de a construi o biserică de lemn²², la cererea spătarului Mihai Cantacuzino care avea moșie aici²³.

Dar, în anul 1689²⁴ citat în documentul de mai sus, se constată spre sfîrșitul lui și prezența unei biserici de zid, ctitorie tot a spătarului Mihai Cantacuzino, fapt ce se poate explica prin trei ipoteze:

Prima ipoteză pledează pentru o construire simultană a acestor două biserici, în sensul că spătarul Mihai Cantacuzino a construit în același timp și biserica de lemn cu destinația pentru sat și biserica de zid cu destinația pentru casa și curtea sa.

A doua ipoteză pledează pentru construirea succesivă a acestor două biserici. Potrivit chipului firesc al unei așezări în curs de dezvoltare, cum era satul Stilpu la acea vreme, spătarul Mihai Cantacuzino a construit mai întîi biserica de lemn și apoi pe cea de zid, cu aceeași destinație.

Și, în sfîrșit, a treia ipoteză, mai plauzibilă, pledează pentru renunțarea spătarului Mihai Cantacuzino de a mai construi o biserică de lemn și hotărîrea lui de a construi o biserică de zid, ceea ce a și făcut spre sfîrșitul anului 1689. În sprijinul acestei ipoteze vine însuși documentul citat, care fiind o simplă ofertă stipulează prețul și condițiile lucrării fără însă ca în el să figureze vreun termen de execuție, fără să se menționeze plata vreunei arvuni și fără să poarte semnătura spătarului Mihai Cantacuzino sau al vreunui reprezentant al său. Mai mult, nici un document, în afară de cel citat, nici un vestigiu material și nici o știre din tradiție nu atestă existența în trecut, aici, a unei biserici de lemn. În felul acesta, meșterul lemnar Alexea Rusu nu a mai avut prilejul să-și traducă în faptă oferta despre care am vorbit.

Existența unei biserici de lemn în satul Stilpu ne-ar fi dezvăluit imaginația, pricepera și îndemînarea acestui meșter lemnar și ne-ar fi ajutat să cunoaștem stilul de epocă al construirii bisericilor de lemn din regiunea de silvo-stepă a Buzăului.

ION BORB. Acest meșter lemnar se descoperă pe tîmpla bisericii din satul Valea-Muscelului²⁵. Despre această biserică se știe că ultima dată, în anul 1794²⁶, a fost adusă aici din satul Biciului de Sus. În anul 1797, meșterul Ion Borb, incizînd lemnul tîmplei acestei biserici, nota:

«Această tîmplă catapeteasmă s-au făcutu precum se vede (de robii lui) Dumnezeu Ion Borb. Să le fie pomenire în veci. Av(just) 23, 1799»²⁷.

Citînd această însemnare reținem în primul rînd faptul că meșterul lemnar amintit a lucrat la tîmpla bisericii din satul Valea-Muscelului și, în al doilea rînd că la această lucrare au luat parte și alți meșteri, dacă apreciem folosirea pluralului «Să le fie pomenirea în veci».

22. I. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzdu, 1836—1937*, p. 11; Crețeanu Radu și Ion Dumitrescu, *o ctitorie a spătarului Mihai Cantacuzino la Stilpu —Buzdu*, în «Buletinul Monumentelor Istorice», XL, nr. 2, (1972), p. 59—64.

23. Arh. St. Buzău, Episcopia Buzău, cond. 2, f. 191; Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, București, (1902), p. 344; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzinilor*, Buc. (1902), p. 57—58.

24. Crețeanu Radu și Ion Dumitrescu, *periodicul citat*.

25. Vezi nota nr. 15.

26. Vezi nota nr. 17.

27. Biserica din Valea-Muscelului; Săndulescu Verna, *art. cit.*, în *rev. cit.*

Dacă această timplă trebuie interpretată ca o construcție veche remaniată, sau ca una nouă la care s-a refolosit parțial materialul anterior, nu știm. Adică nu știm dacă meșterii de mai sus au lucrat din nou această timplă sau doar au încheiat-o pe cea veche. Și, iarăși nu știm dacă tot ei sînt meșterii care, în anul 1794, au mutat aici, cum am văzut, această biserică din satul Sibiciul de Sus.

TOMA. Mai multe documente în legătură cu schitul Cîrnu atestă existența acestui meșter lemnar. Schitul Cîrnu este ctitoria doamnei Chiajna, soția lui Mircea Ciobanu (1527—1538 și 1541—1546). El a fost întemeiat de doamna Chiajna în timpul cît ea a tutelat domnia fiului său minor, Petru cel Tânăr, între anii 1559—1568²⁸. Vremea i-a pricinuit multe stricăciuni și tot altele innoiri. Dintre acestea amintim numai pe acelea ce sînt în legătură cu meșterul de care ne ocupăm. Cu timpul schitul Cîrnu intră în stăpînirea ruinei. Episcopul Inochentie al Buzăului, în anul 1876²⁹, sesizînd această stare de lucruri, raportează Ministerului cultelor și instrucțiunii publice că acoperișul bisericii, clopotnița, chiliile și împrejmuirea sînt serios degradate și cere să se autorizeze grabnica lor reparație. Documentația în valoare de 1611,85 lei, semnată de Toma lemnarul, este aprobată cu mici rectificări, dar, practic, nu s-a realizat nimic. În anul 1878³⁰, decembrie 12, cu nr. 18, îngrijitorul acestui monument, preotul Ion Vlădescu cere direct ministerului de resort lemne din pădurea Cîrnu, pentru reparațiile constatate, lucru ce se aprobă cu ord. nr. 1304 din 21 decembrie. Un an mai tîrziu — 1879³¹ el repetă cererea, pentru același lucru, care iarăși se aprobă cu nr. 2888. În anul 1881³² ruina își întinsese și-și adîncise stăpînirea atît de mult încît îngrijitorul amintit, raportînd că acoperișul bisericii, o clădire cu etaj și cu șase încăperi, trapeza, povarna, pătulul de porumb și hambarul de bucate, fiind grav avariate, cere aceluiși minister să cerceteze și să avizeze care din aceste imobile merită reparații și care nu. Ministerul ordonă prefectului de Buzău să cerceteze starea acestor imobile și să raporteze în acest sens. Prefectul, la rîndul său, ordonă primăriei Rușavăț, în arhiva căreia se afla inventariată averea acestui monument, să ia în atenție și să se ocupe de această treabă. Cu raportul nr. 692 din 10 iulie 1881³³ amintita primărie arată că imobilul cu șase încăperi se poate repara cu condiția ca etajul să fie dat jos, imobilul cu cinci încăperi și cămara, alte două imobile, trapeza, pătulul de porumb și hambarul de bucate urmează a fi vindute la licitație³⁴. Cu banii rezultați trebuia să se facă reparațiile necesare celorlalte imobile și îndeosebi acoperișului bisericii, fapt pentru care îngrijitorul, în anul 1883³⁵, întocmește devizul respectiv în valoare de lei 1551, semnat tot de Toma lemnarul, însoțit și de semnătura primarului comunei Rușavăț, Tănase Toader. Rezultatul nu-l cunoaștem.

Meșteri zidari

TACHE, NĂSTASE, ȘI PETRILĂ. Biserica din Salvini de pe Valea Biscii-Chiojdului, ctorie a vătafului de plai Tudor Săseanu și a soției sale Ancuța, construită în anul 1775, este opera acestor meșteri zidari³⁶.

În altar, la proscomidie, pe perețele de est al acesteia, un succint text le păstrează astfel amintirea:

«Tache, Năstase și Petrilă star lucrători».

28. Arh. St. Buc., Mînăstirea Căldărușani, pac. LXXI, doc. 1; Ibidem, pac. II — doc. 6; Ibidem, doc. 7; Șt. D. Greceanu, *Genealogiile documentate ale familiilor bolerești*, publicate de Paul Șt. Greceanu, vol. I, București, (1915), p. 18, ș. u.

29. Arh. St. Buc., Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, (1876), doc. 3340.

30. Ibidem. 31. Ibidem. 32. Ibidem.

33. Arhivele primăriei comunei Viperești, satul Rușavăț, dosarul din anul 1881. 1

34. Ibidem.

35. Arh. St. Buc., Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, (1876), dos. 3340.

36. N. Iorga, *Trei biserici de sat muntene; Petroșița, Salvini și Cremenaria*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice», XXI, (1931), p. 49; N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 12 ș. u.; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 212; Pr. Constantinescu Horia, *Biserica din Salvini, monument de artă puțin cunoscut*, în «Glasul Bisericii», XXV (1966), p. 511—532.

Modul deosebit, în care ei s-au achitat de obligațiile lor profesionale, justifică pe deplin recomandarea de mari meșteri zidari pe care singuri și-o fac în textul citat. În adevăr, monumentul acesta, frumos compus, armonios proporționat și solid construit, face proba științei, îndemnării și gustului cu care acești meșteri zidari se pot mândri. Construind acest monument, meșterii zidari de care ne ocupăm nu folosesc procedee noi, ci le repetă pe cele vechi, pe care le selecționează, le perfecționează și le unifică. Simplu vorbind, ei folosesc o arhitectură rațională, în care fiecare element este potrivit cu destinația sa.

În interior, monumentul acesta, conceput în formă treflată, are zidurile corpului principal mai înalte, fațadele acoperite cu tencuiele de var, elementele decorative mai bogate, turlele cu siluetele mai svelte, pridvorul cu stâlpi uniți în partea superioară cu arcade în plin centru și bolțile sprijinite pe principiul consolelor, așa cum se obișnuia în noul nostru stil arhitectonic din veacul al XVIII-lea, cunoscut sub numele de stil brincovenesc³⁷.

În legătură cu această arhitectură, meșterii au știut să rezolve în mod deosebit și problema decorației, folosind de asemenea elemente lipice veacului al XVIII-lea³⁸. Astfel, fațadele sînt împărțite în două registre inegale, despărțite printr-un brîu cu torul rotund, tras la șablon³⁹. Registrul superior, mai îngust, evoluează între cornișă și brîu pe o friză decorată, cu un rînd de ocnițe circulare. Cel inferior, mai larg, evoluează între brîu și fundație pe cîmpul corpului principal al edificiului, decorat și el cu un rînd de arcaturi festonate, de proveniență orientală⁴⁰.

Ceea ce însă ridică prestigiul acestor meșteri zidari, după cum vom vedea, este folosirea dificilului procedeu arhitectonic al sprijinirii turlelor pe principiul consolelor. La origine, acest monument a avut două turle zid, una pe naos care se menține încă și alta pe pronaos, care servea de clopotniță și care acum este înlocuită cu alte două de lemn. Destinația de clopotniță dată de meșterii turlei de pe pronaos, presupune din partea lor un dezvoltat simț practic, căci ea corespunde mai bine necesităților timpului, avînd avantajul de a întruni în corpul aceleiași clădiri, împreună cu alte elemente și pe acesta nou — clopotnița — fiind vorba, ca în cazul de față, de o biserică de mir. Fără îndoială, considerente de ordin arhitectonic impune convingerea că sistemul de construcție al acestui monument este rezultatul creației artistice a școlii muntești, care își urcă originea pînă în vremea domniei lui Matei Basarab⁴¹, și, printre alii a cărei urmași se numără și acești meșteri zidari. Ambele turle înfățișează toate elementele caracteristice arhitecturii noastre religioase din veacul al XVIII-lea⁴². Astfel, ele sînt proporționate, în deplină armonie cu liniile generale ale monumentului. Fiind niște poligoane delimitate spre exterior în opt fețe înguste și juxtapuse, turlele acestea formează în spațiu o serie de planuri verticale, perpendiculare unele pe altele. Pe fiecare latură a poligonului se află cîte o fereastră înaltă și îngustă, încoronată de colonete care decorează muchiile de la intersecția fețelor și ornamentată cu arcade concentrice, din care ultima este denticulată.

Aceleași reale calități profesionale ale acestor meșteri zidari se observă și în construcția pridvorului, a cărui arhitectură îi conferă un caracter specific Țării Românești. Deschis pe trei fețe, pridvorul acesta se sprijină pe opt coloane dispuse astfel: patru pe latura de vest, din care două în ax, iar alte două încastrate în cele două masive de zidărie de la colțuri, destinate a le proteja de împingerile laterale; două pe latura de sud, din care una încastrată în amintitul masiv de zidărie, iar alta în peretele fațadei principale și, în sfîrșit două pe latura de nord, urmînd aceeași dispoziție de plan ca și cea din partea opusă. Toate aceste coloane, de secțiune circulară, au baze și capitele simple, se sprijină la rîndul lor pe un pedestal de zidărie care nu lasă liberă decît intrarea și se unesc sus prin arcade în plin cîntur, după exemplul arhitecturii Renașterii italiene⁴³ de care meșterii de aici au avut și ei cunoștință.

37. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 12 ș. u. 38. *Ibidem*, p. 27.

39. *Ibidem*, p. 27 ș. u. 40. Ionescu Grigore, *op. cit.*, p. 211.

41. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 11 ș. u. 42. *Ibidem*, p. 35.

43. *Ibidem*, p. 21.

În interior, meșterii au respectat tradiționala dispoziție a spațiului, impusă de cerințele ritului ortodox: pronaos, naos și altar. Dar, ceea ce rămâne important, observând acest interior, este sistemul de boltire și soluțiile variate și ingenioase date de meșterii acestuia, care în jumătatea secolului al XVIII-lea ajunseseră la o deplină înfăptuire. Boltirea acestui compartiment de origine moldovenească⁴⁴, este soluționată prin trecerea de la planul dreptunghiular la cel pătrat cu ajutorul pandantivelor, prin intermediul cărora se înalță turlele, care devin astfel mai svelte și mai monumentale. Consolele în număr de patru, câte două de fiecare perete lateral, sînt așezate simetric față de abside și formează în spațiul central dintre ele un pătrat perfect, asigurîndu-se egala înălțime a celor patru arcuri mari și dîndu-le astfel puțința de a executa în mod normal pandantivii cu tamburul cilindric al turlei. «Porteux-faux»-urile consolelor, mai vizibile aici, sînt construite cu multă dibăcie de meșteri⁴⁵.

Prin urmare, meșterii de aici, au avut de rezolvat dificila problemă de construcție a sistemului arhitectonic al arcurilor pe console de origine moldovenească, așa cum am văzut, care în secolul al XVIII-lea înlocuiesc peste tot picioarele de zidărie din cele patru colțuri, ei dovedind siguranță pe metodele noi de construcție. Ei au avut apoi de rezolvat și problema constructivă a sistemului arhitectonic al coardele orizontale de lemn, de la nașterea arcurilor, de origine bizantină⁴⁶, au avut apoi de rezolvat problema arcurilor în trilob de origine venețiană⁴⁷, a festoanelor și acoladelor de origine musulmană⁴⁸ și în sfîrșit a influențelor Renașterii italiene⁴⁹.

Biserica aceasta, executată în secolul al XVIII-lea, de numiții meșteri, demonstrează cît de adînc pătrunseseră în păturile țărănești arta de a construi și a împodobi lăcașurile sfinte. Cînd se construiește biserica se găsea deja formată școala populară de artă a lui Vodă Brîncoveanu⁵⁰. Această școală populară de artă se răspîndește în toate regiunile țării, dar mai ales, se pare, în părțile de munte, unde s-au format și meșterii de care ne-am ocupat.

Datorită expansiunii artelor în genere și a artei de a construi în special, prin meșterii de care ne-am ocupat, avem dovada unei temeinice organizații a breslelor meșteșugărești, avem semnul unei reale culturi și al unei vădite prosperități și în sfîrșit avem, neatîns, pînă în zilele noastre, tradițiile artistice strămoșești⁵¹.

În încheiere, biserica aceasta, cu meșterii ei, ne dă expresia unei culturi de formă patriarhală, exclusiv românească.

SAVU ȘI STOICA. «Această sfîntă biserică a(u) făcut-o meșteru(l) Savu i (și) meșteru(l) Stoica, leat 1794»⁵².

Este vorba despre biserica din satul Sibiciul de Sus, construită în anul 1794⁵³. O frescă executată de «popa Vasile zugravul» pe zidul exterior din partea de sud a pridvorului de la această biserică păstrează textul cu numele meșterilor zidari citați.

Biserica aceasta este o navă cu o turlă pe pronaos, care a servit de clopotniță și cu un pridvor deschis.

Redusă numai la corpul ei principal — pronaos, naos și altar — de formă rectangulară, biserica aceasta își are originea fie în vechile modele din Balcani, ca moștenire de la școlile din Asia Mică, leagănul arhitecturii creștine, fie în vechile modele din Transilvania, ca moștenire de la edificiile romane și gotice⁵⁴.

Adăugînd și celelalte elemente — turla și pridvorul — în ansamblul ei, construcția se încadrează în noul nostru stil arhitectonic, care înfloresce în tot timpul veacului al XVIII-lea, pînă în prima treime a veacului al XIX-lea, cînd dispăre sub înfrîuririle decadente din Orient și Occident⁵⁵.

44. Ibidem, p. 17 ș. u. 45. Ibidem, p. 12 și u. 46. Ibidem, p. 12—19.

47. Ibidem, p. 21. 48. Ibidem, p. 21. 49. Ibidem, p. 21.

50. Ibidem, p. 14. 51. Ibidem, p. 7. 52. Aactuala biserică.

53. N. A. Constantinescu, *Biserici și minăstiri din județul Buzdu*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice», (1924) ; Săndulescu-Verna, *art. cit.*, în «rev. cit.» p. 22.

54. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 14. 55. Ibidem, p. 7.

În general, biserica aceasta înfățișează arhitectura sobră a modelelor amintite.

Astfel, în exterior, meșterii preferă formele arhitectonice simple, capabile să înfrunte intemperiiile. Dimpotrivă, formele arhitectonice complicate — ornamentele de tot felul — constituind tot atâtea obstacole în calea apelor de ploaie, care le atacă și încetul cu încetul, prin înghețul și dezghețul alternativ din timpul iernii, le degradează, meșterii, intenționat, le-au evitat.

În interior, problema sprijinirii bolților pe principiul consolelor a fost rezolvată bine, în același sistem ca la biserica din Calvini.

Ceea ce însă a preocupat în mod deosebit pe meșterii de aici au fost fără îndoială problemele de ordin tehnic, menite să asigure trăinicia edificiului. Astfel, ei folosesc materiale rezistente, aproape inalterabile — piatra și cărămida — de o calitate și formă potrivită cu locul și funcția ce fiecare o are de îndeplinit. Rostuiala paramentului este atât de bine făcută, încât apa se scurge pe suprafața fațadelor fără a produce stricăciuni. Așa se face că monumentul acesta, după aproape două sute de ani de existență, rămâne încă neatins în construcție și frumusețe.

În concluzie, meșterii de care ne-am ocupat sînt și ei vrednici urmași ai școlii populare de artă a lui vodă Brîncoveanu, care în veacul al XVIII-lea ajunseser la o bună organizare a breslelor de meșteșugari români⁵⁶. Și, monumentul acesta, cu compoziția lui atât de armonioasă, demonstrează reale calități artistice și clasează pe meșterii lui printre cei mai iscusiți din vremea aceea.

ISAIA SINAITUL. Acest meșter zidar era grec. El făcea parte din obștea călugărilor greci de la fosta mănăstire Rîmnicu-Sărat construită între anii 1691—1697⁵⁷ de Constantin Brîncoveanu și unchiul său spătarul Mihai Cantacuzino, ca fortăreață la marginea de est a țării, împotriva imixtiunilor străine⁵⁸. Cognomenul său adoptiv «Sinaitul» indică metania lui de origine, adică ne arată că el a venit de la Muntele Sinai, unde fosta mănăstire Rîmnicu-Sărat fusese închinată de ctitorii ei în anul 1700⁵⁹. Numele lui se află scris pe timpla bisericii acestei mănăstiri în formula:

«Isaia Sinaitul, 1806, Sept.(embrie) 13».

În anul 1804⁶⁰, un alt Isaia, în calitate de egumen al acestei mănăstiri, intervine la domnie pentru o moară pe riul Rîmnicu-Sărat, lângă biserică. De aici deducem că Isaia egumenul este una și aceeași persoană cu Isaia meșterul zidar de care ne ocupăm.

Un incendiu, din anul 1806⁶¹, izbucnit în biserică, a distrus și frumoasa timplă de lemn, despre care se crede că era opera spătarului Mihai Cantacuzino care studiasse arhitectura, împreună cu fratele său, învățatul stolnic Constantin Cantacuzino, la Padova, în Italia⁶². Locul acestei timplă de lemn l-a luat alta de zid, decorată în stuc, constructorul ei fiind chiar egumenul mănăstirii Isaia Sinaitul.

Executarea acestei timplă după cunoscutul uz al registrelor etajate îi dă un aspect arhitectonic monumental. Sînt aici patru registre. În cel de jos, muluri ornate cu ghiwece, din care se înalță tulpina biblicului crin, închid niște ovale pictate, încadrate cu ornamente reprezentînd vreji întretăiați și terminați helicoidal. În cel de al doilea, bazoreliefuli în formă de semicolonete împreunate prin arcuri

56. *Ibidem*, p. 14.

57. Pisania ; Arh. St. Buc., Mănăstirea R. Sărat, pac. 1, doc. 18 ; Radu D. Greceanu, *Istoria Țării Românești de la 1689 pînă la 1700*, în «Magazin istoric», vol. II, ed. Șt. D. Greceanu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 74 ; Pr. N. Jantea, *Mănăstirea Adormirea Maicii Domnului din R. Sărat*, teză de licență, (1933), p. 58. 58. Radu D. Greceanu, *op. cit.*

59. Arh. St. Buz., Mănăstirea R. Sărat, pac. 1, doc. 18.

60. *Ibidem*, pac. 1, doc. 78.

61. Acest foc a fost consecința războiului ruso-turc de la începutul veacului al XVIII-lea, cînd a murit înecat în apa riului R. Sărat — 1811 — principele Arcady Alexandrovici Suvorov și a fost îngropat în mănăstirea cu același nume, după care a fost dus la mănăstirea Voskresenski de lângă Moscova (Pr. Horia Constantinescu, *Biserica fostei mănăstiri R. Sărat, monument de artă brîncovenească*, în «Glasul Bisericii», XXI⁷, (1965), p. 87).

62. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 89 ; Brădulescu Victor, *Elemente de artă picturală și sculpturală la mănăstirea Sinaita*, în «Glasul Bisericii», XIX (1962), p. 47—73.

acolate și meplate, închid la rindul lor, cadrele rectangulare ale icoanelor împărătești. Între arcuri sprijinite pe semicolonete apar ghivece cu luxuriant tulpini de flori care se înalță până dedesubtul unui ciubuc sculptat în rincea-uri de vreji subțiri și flori crucifere. Pe acest ciubuc, mai multe colonete pe al căror fus evoluează torsade de frînghie și ale căror capete superioare se unesc prin nervuri în formă de arcuri frînte, închid registrul al treilea al icoanelor praznicare. Ultimul registru înfățișează ovale simple, sprijinite pe o travee și ornate în partea lor superioară cu motive florale. Deasupra acestora se înalță un fronton pe al cărui cîmp se întind vreji și a cărui parte superioară se termină printr-o nervură în formă de acoladă cu capetele imitînd casa de melc. Pe această nervură, de o parte și alta a crucii, sînt sculptați doi grifoni, iar sub ea la centru un cap de mort.

În general, stucatura acestei temple vădește o fericită îmbinare a curbelor, liniilor, frunzelor și florilor, o corectă distribuire a motivelor și o bună alegere a chipurilor mitologice, animale și păsări, dînd acestei decorații o reală valoare artistică, iar meșterului ei legitime aprecieri.

LUCA KUKNSZI. După nume acest meșter zidar pare a fi străin. Indiferent însă de originea lui etnică, cert este că el a construit în anul 1817⁶³ o biserică de zid, într-un sat de cîmpie — Largu — care, orientat geografic este așezat în partea de sud-vest a orașului Buzău, iar orientat topografic se află la o distanță de treizeci de km de acest oraș.

Într-o arhitectură sobră, acest meșter a realizat un monument de proporții mici, în stil romanic, cu o turlă pe naos și cu un pridvor, sprijinit pe stîlpi cu capitele ca la vechile case de munte.

Această biserică de zid, care mai păstrează încă urmele acestui instrument, unic în părțile Buzăului, este opera meșterului Luca Kuknszi, al cărui nume se poate citi în pisanie :

„Această sîntă și dumnezeia(s)că biserică s-au ridicatu de robu(l) lui D(u)mnezeu Luca Kuknszi și cu cheltuiala robu(lui) Dumnezeu Vladu, Rada și cu fi(ii) săi la leat 1817»⁶⁴.

ENACHE, RADU, GHEORGHE ȘI TĂNASE. Pe una din laturile de sud ale altarului de la biserică din satul Glodeanu-Sărat se află incizate numele acestor meșteri în ordinea de față :

«Enache
Radu»⁶⁵

«Gheorghe
Tănase»⁶⁶

Cu aspectul ei monumental — adevărată catedrală a cîmpiei buzoiene — inițiată de preotul Gheorghe Andreescu (1856—1905), proistos al plășii Tohani, sprijinită de primarul Radu Fefeleanu și ajutată de obștea satească a credincioșilor⁶⁷, biserică aceasta este opera meșterilor zidari de mai sus.

Observînd însă construcția acestei biserici se poate constata lipsa unei autentice arhitecturi. Evident, acesta este un fenomen general pentru ținutul Buzăului, căci în vremea cînd se construiește această biserică — 1888—1890 — stilul arhitectonic românesc dispare sub înrîturile decadente din Orient și Occident⁶⁸. Datorită acestei stări de lucruri formele și procedeele arhitectonice nu se mai înnoiesc, ci se repetă pînă la disfigurare. Astfel, frumoasele meșteșuguri bătrînești se pierd cu încetul și vechea arhitectură din veacul al XVIII-lea — epoca de aur a artelor noastre naționale⁶⁹ — se stinge, cum se poate constata și la această biserică.

63. Ion Potlogea, *Vechea biserică din satul Largu-Buzău*, în «Îngerul», (1940), p. 364—364.

64. Biserica cea veche, a cărei pisanie se află acum depusă în actuala biserică.

65. Actuala biserică. 66. Ibidem.

67. Informație dată de preotul paroh Barbu Georgescu.

68. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 12. 69. Ibidem p. 126—128

Meșteri pietrari

MIRA. Frumosul meșteșug al cioplitorului în piatră a apărut la noi, la nivel de artă, spre sfârșitul veacului al XVIII-lea⁷⁰.

Puternica, bogata și influenta familie a Cantacuzinilor, împreună cu vodă Constantin Brîncoveanu, a adus din străinătate, fie din Occident, fie din Orient, meșteri pietrari care ne-au lăsat prea frumoase opere sculpturale în acest sens, cum sînt cele de la bisericile Cotroceni, Colțea, Fundenii-Doamnei, Hurezu și Rîmnicu-Sărat⁷¹.

Pentru Buzău a lucrat marele meșter pietrar Mira, care a împămîntenit în aeste părți stilul Renașterii italiene, răspîndit în toată Europa în veacurile XVII—XVIII. Acest meșter a fost adus din Italia de spătarul Mihai Cantacuzino pentru ctitoria sa din Rîmnicu-Sărat, construită în anii 1691—1697⁷². Dar, numele lui se afla scris pe unul din frumoșii stilpi interiori ai bisericii fostei mînăstiri Bordești, tot din părțile Rîmnicului-Sărat și anume din părțile de munte. Faptul acesta se explică desigur prin relațiile de rudenie dintre Cantacuzini și fondatorul sus-zisei mînăstiri. S-ar părea de altfel firesc ca între vel spătarul Mihai Cantacuzino și vel căpitanul Mănăilă, aceste relații să fi fost atât de bune, încît cel dintîi să fi pus la dispoziția celui de al doilea pe meșterii săi obișnuiți, deci și pe Mira. Mai mult decît atât, analiza sculpturii în piatră de la ambele biserici impune convingerea că și într-o parte și în alta a lucrat una și aceeași persoană, adică Mira.

În primul rînd, ferestrele cu chenare largi de piatră, care sfîrșesc, sus, în arc trilob, inspirat după cele venețiene din epoca gotică⁷³ și care încoronate cu o cornișă profilată, rezemată pe denticule, și-au păstrat arhitectura inițială și deci și decorația. Cadrul lor de piatră este decorat cu «rinceau»-uri în torsadă reprezentînd coarde, frunze și flori crucifere. Toate acestea sînt încoronate cu o cornișă profilată și sculptată, care se sprijină, așa cum am spus, pe denticule. Partea superioară a acestor ferestre reprezintă un decor în piatră în arc trilob, iar partea inferioară a lor este decorată cu cîte un cap de înger înaripat, ca la biserica Colțea din București⁷⁴, ctitorie tot a spătarului Mihai Cantacuzino.

Pridvorul acestor biserici e deschis și se sprijină pe cîte zece coloane. Bazele lor de origină ionică⁷⁵ și dorică⁷⁶ sînt decorate cu foi de acant sau cu capete de înger înaripate. Pe fusul acestor coloane evoluează ornamentul în torsadă, reprezentînd prin benzi cu coarde de viță, struguri și foi stilizate, alternînd cu alte benzi simple. Capetele lor, de origină corintică⁷⁷, sînt sculptate cu motive care alternează ca și în decorația coloanelor. Foi de acant, rotunjite, formează niște volute identice cu acelea de la unele capetele romanice și gotice, așa cum se vedeau la multe case medievale de la Padova și Vicenza⁷⁸. În general, coloanele pridvoarelor, sculptate de la baze și pînă la capetele, amintesc gustul pseudo-italian al palatelor din Sтамбул⁷⁹. Nu numai originală, dar și interesantă, arhitectura portalelor de piatră, cu planul în trei zone suprapuse, denotă pricepere și gust. Astfel, în partea de jos cele două blocuri de piatră, verticale, care susțin ușile de intrare, sînt sculptate cu motive vegetale dispuse pe două rînduri. «Rinceau-uri» reprezentînd coarde, frunze și struguri, simbolizînd pe Iisus Hristos care este vița și pe Sfinții Apostoli care sînt mlădițele, formează rîndurile din ex-

70. Ibidem p. 49, 69, 101, 109, 116.

71. N. Iorga, *Bisericile din Filipeștii de Pădure și Afumați*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice», (1915), p. 1 și p. 33; N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 49, 69, 101, 109, 116; *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, (1958), p. 128; *Istoria României*, vol. III, București, (1964), p. 325; Crețeanu Radu, *Mînăstrea Dintr-un Lemn*, (1966), p. 22.

72. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 69.

73. Ibidem «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice», 1913, p. 83—84; V. Drăghiceanu, *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, 1911; Ibidem, 1915, p. 48; N. Iorga, *Bisericile de la Filipeștii de Pădure și Afumați*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice», 1915, p. 1 și 1831, p. 33. A. Referendaru, *Relevueul bisericii*, în «Relevări și monumente naționale».

74. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 77.

75. Ibidem: Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 76.

76. Ibidem. 77. Ibidem. 78. Ibidem. 79. Ibidem.

treme. Alte «rincea-uri», reprezentind vreji, frunze și flori de mac, formează rindurile de lângă ușă, care se continuă, alcătuiind o semicoroană pe alte două blocuri de piatră, orizontale, tăiate în partea lor inferioară în arc trilob cu vîrf, inspirat de la unele arcuri venetiene din epoca gotică⁸⁰. La colțurile acestui cadru sînt sculptate cunoscutele simboale ale evangheliștilor. În partea mijlocie, alt panou de piatră păstrează pisania gravată cu majuscule chilirice, înscrise în arcuri pe un pergament, deasupra căruia se pare că zboară vulturul bicefal, peste mijlocul căruia flutură o panglică cu numele spătarului Mihai Cantacuzino. Ornamente de frunze și flori încheie sculptura acestei părți și, în sfîrșit, în partea de sus, pe ultimul bloc de piatră, o coroană de frunze și două cartușe în stilul Renașterii⁸¹ închid stema Țării Românești, adică vulturul cu crucea în cioc, sprijinind pe aripi soarele și semiluna. Inițialele domnești «I(o) K(onstantin) B(rîncoveanu) V(oievod)», protejate de cele două balustre și de cornișă, sculptate în foi de acant, străjuiesc această stemă.

Demarcația dintre pronaos și naos este făcută prin patru coloane de piatră, svelte, din care două rînduite pe axul bisericii și alte două încastrate în pereții laterali. Ca și la pridvor, aceste coloane își sprijină bazele pe zidărie masivă, care îngăduie numai comunicația dintr-o parte și alta și care se împreună, sus, prin arcade trilobate, înalte și elegante, alcătuiind un prea frumos motiv arhitectonic, de proveniență venetiană sau padovană, din veacul al XIV-lea au al XV-lea⁸². Coloanele de aici sînt bogat sculptate. Cele de pe axul bisericii, au sculptați pe bazele lor cîte patru îngeri, iar cele încastrate în pereții laterali cîte doi îngeri. Pe fusul lor sînt sculptate «rinceau-uri» în spirală, reprezentind motive vegetale, rînduite pe patru benzi, despărțite de cîte un ciubuc rotund. Pe prima bandă apar frunze late și rozete cu șase petale, pe a doua, frunze mici cu vîrfurile în afară, pe cea de a treia coarde de viță cu frunze și struguri și pe cea de a patra frunze subțiri, solzite. Capitelele sînt sculptate cu volute și foi de acant.

Atît în pronaos cît și în naos, consolele de piatră profilată, de pe pilaștrii care susțin arcurile mari, sînt sculptate în chip de îngeri înaripați.

Interesantă este și sculptura ușilor laterale de la proscomidie și diaconion, din altar. Cadrul lor de piatră înfățișează diferite ornamentații în care predomină figurile geometrice.

Lucrată cu măiestrie, sculptura în piatră de la aceste două biserici a constituit un admirabil model pentru meșterii noștri pietrari din părțile Buzăului, formați la școala populară de artă a lui vodă Constantin Brîncoveanu.

ALBU. Biserica Broșteni, a fost construită în anul 1797⁸³, ca schit de călugări, pe un mic ostrov din partea de nord-vest a orașului Buzău. Schit de mici dimensiuini, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, a avut ctitor pe un Caloian⁸⁴, personaj cunoscut la Buzău, în preajma anului 1700, prin dregătoria de căpitan, pe care o avea în aparatul de stat.

Biserica Broșteni, așa cum o vedem azi, reprezintă rezultatul adăogirilor suferite ulterior, timp de două secole și jumătate, care i-au alterat în așa măsură plastica inițială, încît cu greu ne putem închipui înfățișarea sa exterioară de altădată. Așa se explică de ce o piatră cu săpături geometrice, destinată a fi ramă de fereastră, este acum prinsă în soclul absidei altarului, sub fereastră, avînd incizat pe ea numele unui meșter, care a lucrat la această biserică și anume Albu, după cum scrie :

«Să se scrie precum că a lucrat Albu»⁸⁵.

80. Ibidem. 81. Ibidem. 82. Ibidem.

83. Arh. St. Buc., *Mîndstrea Banu*, pac. XXXVIII, doc. 24.

84. Fiul lui Rîzea, la 3 ianuarie 1685, este gînerul căpitanului Stoian și cumnat cu Mănăilă, dregător și om de încredere al lui C. Brîncoveanu în părțile de răsărit ale Țării Românești (Arh. St. Buc., *Minăstirea Banu*, XLIII, doc. 3) ; acest Mănăilă, se pare, este una și aceeași persoană cu «vel căpitanul Mănăilă» ctitorul fostei minăstiri Bordești din părțile de munte ale R. Sărat.

85. Biserica actuală ; Antofle Radu, pr., *Istoria bisericii Broșteni din orașul Buzău*, în «Glasul Bisericii» ; XXVIII (1968), p. 172 ; Ionescu Dumitru, *Alte vechi biserici din orașul Buzău*, în «Glasul Bisericii», XXV (1966), p. 854—863.

Inițial, ferestrele acestei biserici au avut ancadrame cu profile în stilul Renașterii, sculptate în piatră cu motive geometrice.

Din tot ce a fost altădată au mai rămas doar două ferestre, al căror ancadrament, dăltuit în felul arătat mai sus și a cărui piatră frumos fățuită dovedește strădania unui priceput meșter local, ridicat din popor, care a fost cel despre care am scris.

URSAIN. Bogata imaginație a zugravului Ieremia, de la biserica din Calvini⁸⁶, a veșnicit într-o admirabilă frescă, reprezentând iadul, pe fațada peretelui de intrare din pridvor, chipul acestui meșter, sub numele de «Ursan pietrarul»⁸⁷. Ce anume a motivat zugrăvirea acestui meșter pietrar în dramatismul scenei de mai sus, alături de marii tirani ai lumii «împărații Nabukodonosor, Avjust și Alisandru» (Macedon), de exploatare locală «morariul», «cîrciumarul», «preocupatul» etc.... și de câteva personaje de represiune contemporană «Neghiuța armaș», «Pahomie ceauș» și «Palaghia călărăș», nu știm. Știm însă că zugravul Ieremia ne face cunoscut, chiar și pe aceste cale, numele unui meșter pietrar român, format, așa cum am spus, la școala populară de artă a lui vodă Brincoveanu, care în veacul al XVIII-lea ajunsese la o mare înflorire⁸⁸. Așa se explică de ce sculptura în piatră, de o bogăție mereu crescândă, se resimte și la acest monument la ferestre, portal și pietre tombale⁸⁹.

Ușile, dintre toate elementele exterioare, sînt cel mai bogat împodobite. În genere, un cadrul de piatră dreptunghiular, decorat cu un «rincau», inspirat și modelat după vechiul procedeu al săpatului la suprafața pietrei, înconjură ușa. Figuri geometrice reprezentînd chenare în torsadă, linii curbe și rozete denticulate urmează relieful acestui cadru. În partea superioară, cadrul acesta închide pisania săpată cu litere decorative. La baza acesteia, în dreapta, se află sculptat Sfîntul Gheorghe în reprezentarea lui clasică, iar în stînga stema Cantacuzinilor, acvila bicefală.

Cadrela ferestrelor, din registrul inferior, sînt bogat sculptate cu «rincau-uri» asemănătoare celor de la cadrul ușilor. Același desen, perfect executat și aceeași sculptură, îndemănatec modelată, se observă și aici. În registrul superior, medaliioane, fixate în axul compartimentelor, formează mici ferestre pe piatră ajurată, în motive florale de o frumoasă compoziție.

Sculptura pietrelor tombale a ctitorilor principali, din pronaos, este ștearsă și din tot ce a fost odată abia se mai disting frînturi dintr-un chenar în torsadă.

Un merit deosebit îl are acest meșter și în alegerea materialului de lucru. El a folosit piatra locală, bună de modelat, tăiată fie din roca de munte, fie din cariera Ciuta, unde astăzi este instalată în aer liber o tabără de sculptori moderni.

Indiferent însă de proveniența ei, această piatră, detunată, decroșată și stilizată, are în ea nu numai geometria formelor, ci și omul care a fost meșterul «Ursan pietrarul».

EMANOIL ȘI GRIGORE. Aceștia sînt ultimii meșteri pietrari, cunoscuți nouă, din părțile Buzăului. Numele lor sînt consemnate pe acul altarului de la biserica din satul Glodeanu-Sărat, despre care am mai vorbit. Alături de ei sînt consemnate și soțiile lor. Iată textul :

«Emanoil
Magdalena»

«Grigore
Maria»

Ei sînt meșterii pietrari care au construit fundația acestei biserici în anii 1888—1890⁹⁰.

Piatra folosită a fost recuperată din crucile vechiului cimitir⁹¹. Fățuiala și roștuiala pietrei îi arată ca pe niște meșteri pietrari pricepuți.

86. Vezi nota nr. 36.

87. Pictura bisericii ; Pr. Horia Constantinescu, *art. cit.*, în «*rev. cit.*».

88. N Ghica-Budești, *op cit.*, p. 7.

88. *Ibidem*, p. 12—14.

90. Actuala biserică.

91. Informație dată de Pr. Georgescu Barbu, parohul bisericii din Glodeanu-Sărat.

MANOLE. Nu știm dacă acest meșter a fost lemnar, zidar sau pietrar și, de aceea îl așezăm la urmă.

Tradiția pune ruinele unui schit pe un platou deasupra satului Unguriu, unde, pe la 1840, se mai vedeau pe jumătate urmele unui zid și vorbește de «meșterul Manole», care ar fi îngropat aici, după ce se călugărise cu numele de Macarie⁹².

Amintim că meșterii anonimi, români sau străini, care au construit biserici pe meleagurile buzoiene cum au fost unii meșteri de la Zagon din Transilvania au lucrat unele biserici de pe valea Buzăului⁹³, meșteri italieni, sub îndrumarea arhitectului german Hantzik, au lucrat capela — proprietate personală⁹⁴ din satul Monteoru, la cererea ctitorului său Grigore Monteoru⁹⁵, meșteri bulgari au lucrat biserica din satul Valea-Botei, executând un pronaos în stilul arhitectonic italian al logiilor, cu destinația de asistență religioasă a familiei ctitorului Constantin Musceleanu⁹⁶.

Studiul de față vrea să fie un modest capitol de istorie bisericească ortodoxă română. Prin el, ctitorul află nu numai numele unor meșteri de biserici buzoieni, ci și opera lor, precum și contextul social-religios în care ei au lucrat, și școlile din care ei făceau parte. Mai mult, ctitorul află că ei nu ne-au lăsat numai niște simple lăcașuri de închinăciune, ci și niște adevărate opere de cultură materială și admirabile monumente de artă.

Construind și împodobind aceste biserici, meșterii lor ne dau măsura însușirilor poporului nostru, care ne ține în credința că și în viitor el va ști să utilizeze puterile sale materiale și spirituale creatoare de frumos.

PR. HORIA CONSTANTINESCU

BISERICA „VOVIDENIA“ GALAȚI — MONUMENT ISTORIC SCHIȚĂ MONOGRAFICĂ ȘI BIBLIOGRAFICĂ

Bătrînul și tînărul oraș de la Dunărea de Jos, în trecutul său, n-a fost, după strigătul lui Barbu Nemțeanu, numai «oraș cumplit de negustori; Sodomă ce-și ucedea poeții», ci, Galații au fost și au rămas un oraș de însemnătate istorică.

«Cînd cele două Principate ridică în mîinile lor o singură coroană și cer un Domn pămîntean, Galații îl dau pe Pîrcălabul Alexandru Ion Cuza, Domnitorul Unirii»¹.

Casa sa din Galații, de pe strada ce-i poartă numele, a devenit Muzeu de Istorie iar, între această stradă și strada Logofătului Tăutu, se află edificiul Bisericii Vovidenia, monument istoric național.

Este știut că, bisericile au păstrat documentele cele mai prețioase și au rămas depozitarele a numeroase valori materiale și spirituale ale poporului nostru. Este cazul și cu Biserica Vovidenia din Galații.

92. N. A. Constantinescu, *Biserici și mîndștiri din județul Buzău*, în «Ingerul», XIII, (1941), p. 19—23.

93. Informație dată de pr. Angelescu Gheorghe de la parohia Cislău.

94. Capela aceasta este înălțată deasupra cavoului familiei ctitorului ei.

95. Informație dată de pr. Brătulescu Gheorghe de la parohia Monteoru.

96. Informație dată de pr. Alexandru Vasilescu de la parohia Valea-Botei.

1. Prof. Dr. I. Brezeanu și colectivul de Redacție. *Monografia județului Galații pe scara timpului*, Galații, 1972, p. 69.

1. Sumar istoric al Bisericii

După vechime și după importanță, Biserica Vovidenia este al treilea edificiu religios, monument istoric în Galați, dar ca depozitară bibliografică, trece pe primul plan.

Numele bisericii vine de la slavonescul «Vovideni», care, în traducere românească, înseamnă «Ceea ce se face văzut».

Monumentul bisericesc, la care se referă numirea aceasta, este cel al intrării în biserică a Maicii Domnului, la vârsta de 3 ani, potrivit obiceiului din acea vreme: cînd anumiți copii erau închinați Templului, cu ceremonial special. De aici vine și numele hramului Bisericii, care este: «Intrarea în Biserică a Maicii Domnului».

După toate documentele, biserica Vovidenia a fost construită în anul 1790, prin stăruința Banului Ioan Cîrjă, pe locul alteia mult mai veche, care era zidită din nuiele, lemn și pămînt, așa cum se zideau bisericile pînă în veacul al XV-lea².

Această biserică străveche a fost construită de către negustorul Stavrică, al cărui portret pictat se mai găsește în biserică³.

Biserica actuală este construită din cărămidă subțire, dar pereții sînt foarte groși (1,20 m.). Ea are trei turlă, din care două, una mică deasupra altarului ca ornament, iar a doua — pantocrator, sînt în stil românesc ca arhitectură, artistic lucrate, iar turla a treia, la intrare, în care se află și două clopote, este un adaos neîncadrat la arhitectura bisericii.

Actualul sfînt locaș a fost sfințit în anul 1790, de către protoiereul Gheorghe Avram, care era totodată și parohul ei, cu delegația Episcopului de Roman, Antonie, de care depindea bisericește Galațiul.

Turcii au ars biserica cu ocazia răzvrătirii grecilor din anul 1821, rămînd numai pereții, dar prin stăruința protoiereului Gh. Avram, a cărei piatră funerară se mai află și astăzi în curtea bisericii, la intrare, s-a reparat și s-a sfințit din nou, de către Episcopul Gherasim de Roman, în anul 1823.

În anul 1851, a fost restaurată de către Aga Gheorghe-Constantin, care i-a făcut și catapeteasma actuală, foarte artistic sculptată, de o rară frumusețe și poleită în praf de aur.

Tot Aga Gheorghe-Constantin și soția sa Elena, ale căror tablouri se mai păstrează și astăzi în biserică, au înzestrat-o cu o cotă parte din venitul a două case, cu care se întrețineau preoții și cîntăreții și anume: o casă pe str. Domnească, astăzi str. Republicii, aproape de Biserica Catolică și una casă pe str. Tecuci, în fața Pieții mari, astăzi str. 1 Mai.

În anul 1886, i se făcu reparație radicală și prefacere chiar în planul primitiv, cheltuindu-se pe acea vreme cca 11.000 lei, sumă parte dată de Primărie și parte provenită de la o colectă făcută în acest scop⁴.

De asemenea, sub parohiatul pr. Gh. Costin, au fost legați pereții bisericii cu drugi de fier.

Un important eveniment istoric este legat de biserica Vovidenia. Aici, în anul 1865, luna martie, ziua 2, în spatele altarului, în partea dreaptă spre Răsărit, a fost înmormîntată Smaranda Cuza⁵, mama Domnitorului Al. I. Cuza. Cu acest prilej Domnitorul Cuza a vizitat și biserica. În jurul bisericii locul a fost cîmîntit⁶.

Pînă la secularizarea averilor mînăstirești, biserica Vovidenia a servit drept Catedrala orașului Galați, iar după aceea ca biserică de practică pentru elevii Seminarului teologic din Galați.

În anul 1901, i s-a zidit turla de deasupra pridvorului, turlă care, precum s-a spus, este disproporțională față de clădirea bisericii și nici nu se încadrează în stilul originar al ei, adică în stilul bisericii moldovenești din sec. al XVII-lea.

2. Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești*, vol. I, Vălenii de Munte, 1908, p. 25.

3. M. N. Pacu, *Cartea județului Covurlui*, partea I și II, București, 1891, p. 127; Gh. N. Munteanu, *Birlad. Galați*, Galați, 1927, p. 62; Gh. Popescu, *Dare de seamă asupra parohiilor*, Galați, 1906, p. 54; *Danubius — Istorie*, IV-1970, p. 300; V. Brătulescu, *Inscripții și însemnări din Biserici*, în «Glasul Bisericii», nr. 7—8, 1966, p. 643.

4. Reparații făcute sub îngrijirea proistosului N. Gheorghiu; M. N. Pacu, *op. cit.*, p. I-a, p. 128.

5. Gh. Popescu, *op. cit.*, p. 54, o numește Sultana Cuza.

6. M. N. Pacu, *op. cit.*, p. I-a, p. 128.

Episcopii care au vizitat această biserică sînt : Episcopul de Roman, Gherasim la anul 1823, cînd a sfințit-o ; Meletie Burdujanu, Lt. Episcopiei de Roman ; Episcopul de Roman Meletie, la anul 1834 ; Episcopul de Roman Veniamin Roset, în mai multe rînduri ; Justin, Lt. de Episcop de Roman ; Episcopul de Huși Meletie Istrate la anul 1852 ; Episcopul Ghenadie Șendrea, Lt. de Huși, la anul 1858 și Episcopul Melchisedec Ștefănescu, fost episcop al Dunării de Jos în mai multe rînduri, cînd a și liturghisit ; de asemenea Episcopul Partenie al Dunării de Jos, ajuns Mitropolit al Moldovei și Sucevei⁷.

Parte din protopopii timpului scurs și-au avut reședința în casele din curtea acestei biserici, actualmente str. A. I. Cuza nr. 31, casă ridicată prin străduința preotului centenar Simion Preda⁸.

În anul 1944, biserica a fost bombardată de aviația germană, distrugîndu-i în bună parte peretele dinspre Nord al Sf. Altar.

În anul 1945, a fost reparată și redată cultului.

În 1951 i s-au făcut reparații exterioare capitale, iar în anii 1957, 1958 și 1964, i s-a pictat interiorul în tempera și i s-a poleit catapeteasma cu Schlag-metal, de către pictorul Ioan Musceleanu din București.

În vara anului 1967 s-a pictat și pridvorul bisericii.

Dintre slujitorii care se mai cunosc, în afară de protoiereul Gheorghe Avram, amintit, se mai pot înscrie pr. Neculae Gheorghiu, și preotul Simion Preda (sau Ioan Preda), precum și diacorul Gheorghe Niculescu.

Ceva mai recent, se numără preoții : Gheorghe Costin, fost protopop⁹ și preotul Vasile Rozei, iar și mai recent preoții Emanoil Bogatu și Grigore Tivdă.

Actualmente slujesc preoții : Teodor Trandafir, paroh și Constantin Cronț, ambii foști protopopi.

2. Sumar bibliografic

Biserica Vovidenia se presupune că este cea mai bogată în cărți vechi, deosebit de importante, în Galați. Ea posedă peste 130 de cărți numai din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, tipărite în limbile : latină, greacă, franceză, germană, sau cu caractere chirilice, cu conținut teologic, filozofic, istoric, moral sau de cult. Specialiștii au cercetat o parte din acest tezaur al tipăriturilor vechi, care face parte din patrimoniul cultural și istoric al poporului nostru și din cel universal.

Iată cîteva din aceste lucrări :

— Cea mai veche carte cu valoare istorică documentară de la această biserică este : «DIONYSII AREOPAGITAE EPISCOPI» (Athenen fis Libri duo alter Mysti en Theologia, alter de Divinis nominibus).

Marsilio. Fici noet interprete et explanatore. Qvirus Nun graca gvuos lectio audieta esli, locis fuis apposita ad studios rum commodateme omnia diligenti recognitione castigata.

VENETIIS M. D. XXXVIII (1538).

Cartea are format mic cu 250 de pagini, de cuprins teologic și este scrisă în limbile latină și greacă, tipărită la Veneția în anul 1538. Cartea are o valoare imensă.

— De asemenea, biserica mai posedă un *Manuscris cu 117 scrisori*, în limba greacă, ale Episcopului Sinosios de Ptolomanus (Africa), cu adnotări marginale scrise de mîna foarte mărunț și foarte artistic, avînd un conținut cu literatură bizantină, fără an.

— PARAKLITIKI-Sin Toaghio Periehusatin, apsmb (1742). Con licenza de — Superiorii, 2 coloane, 466 pagini. Are un conținut cultic și este scrisă în limba greacă.

— EVANGHELIE «care acum întîi s-au tipărit în acest chip în zilele prea înălța-tului Domn Ion Grigore Voevod și Mitropolitul Gavriil», tipărit la Iași, 1762 în chinlic.

7. Gh. Popescu, *op. cit.*, p. 55.

8. M. N. Păcu, *op. cit.*, p. 127 — partea I.

9. Anghel Constantinescu, *Monografia Episcopiei Dunării de Jos*, București, 1971, p. 103.

— SINOPSIS, din anul 1751, tipărit chirilic la Tasosa, în timpul lui Ion C. Mihail Racoviță, avînd conținut teologic.

— ATIRNARE, alcătuire filozofică în chip de scrisoare (134 pagini, chenare negre) tipărit la Paris în 1773, mai, 8, cu litere chirilice, făcută de Petru Stamatiași, cu cuprins ca un răspuns la altă carte a lui Oghel Lefcanosu, tipărită la Viena în anul 1743.

— SEIRA (prezentăm lucrarea aceasta mai pe larg, avînd la îndemînă date mai ample)¹⁰.

«Enos che Pentaconta ipomnizatiston is tin Octatevhon che ta ton Vasilion idi proton tipis ecdatisa aghiosi men tu evsevestetu che galinotatu ighemonos pasis ufrovalasis Khiriü Kiriu Grigoriu Alexandru Gkika.

Epimelias de Nichiforu ieromonahu tu Teotocu. Tomos protos tin Pentatevhon Periehon.

En Lipsia tis Saxonias.

En ti tipografia to Britkopf.

Eti apsoy (1772)».

Tomul II diferă doar prin cuvintele «Tomos defteros» și Apsu. (1773).

Traducerea este următoarea: «Seria (înșiruirea) celor 51 de scoliaști (adnotatori) de Octateuh și la Cartea Regilor.

Pentru prima dată tipărită prin învrednicirea Prea Sfîntului și Pașnicului Domnitor al întregii Ungro-Vlahii, Domnul Domn Grigore Alexandru Ghica, prin grija ieromonahului Nichiforos Thotokis». Lipsca în Saxonia în tipografia lui Breitkopf t. I—II. 1772—1773.

Tomul I — conține 32 pagini + 1676 coloane (cite 2 coloane pe pagină) + 21 foi. Foia cu portretul Domnitorului Ghica, lipsește.

Tomul II conține 18 pagini + 960 coloane (cite două coloane pe pagină + 12 foi).

Ambele volume au după titlu insignele Moldovei și Munteniei (bourul și vulturul) și 2 lei.

Cărțile sînt redactate în limba greacă cu tipar negru, legătură originală din carton maron. Starea bună.

Hîrtia de calitate (poroasă) din sec. al XVII-lea.

Se remarcă o ilustrație deosebit de bogată.

Primul volum se deschide cu tabloul înrămat al Potopului lui Noe, arătînd înbarcarea viețuitoarelor pe corabie.

Apoi capitolele încadrate cu motive florale, cu ingeri și cu motive botanice.

Precum se vede, primul volum este o ediție *princeps*, editată de Ier. Nichifor Teotokis, cu dedicație și omagiu pentru Domnitorul Moldovei, Grigore Al. Ghica, ocrotitorul său.

Muzeologul gălățean citează multe izvoare ca privire la biografia lui Teotokis și la operele sale¹¹.

Opera «Seira», care face parte din bibliografia elenică a sec. XVIII, este o lucrare rară și care se găsește numai în 11 biblioteci europene, inclusiv la Academia R.S.R. — cota III — 51124.

Nichifor Teotokis (1731—1800) era de origină grec și avea studii superioare la Bologna, Padova și Leipzig, în domeniile: filozofiei, fizicii, matematicii, geografiei, medicinei și teologiei. Era un savant poliglot care a ajuns predicator la Catedrala din Constantinopol, de unde pleacă apoi forțat de Patriarhul Samuil Cacteris acuzat că făcuse un panegiric exagerat pentru mama Domnitorului Ghica al Moldovei, căruia i-a rămas prieten statornic și i-a dedicat unele lucrări ale sale.

10. Dan Ripă Bucliu — *Indrumător și muzeolog la Muzeul de Istorie Galați, Comunicare asupra acestui lucrări la Simpozionul din decembrie, 1972, la Tîrgoviște. Manuscris — cuprinde prețioase date, care le-am folosit.*

11. Emil Legrand, *Bibliografie hellénique au description raisonnée des ouvrages publiés par grecs au dix — huitième siècle, t. II, Paris, — 1928 și alte lucrări.*

Teotokis a funcționat ca Director și Profesor la Academia Domnească din Iași (1765—1767 și 1774—1776) desfășurând o intensă activitate didactică fiind considerat, un ctitor al învățămîntului raționalist din Moldova. De aceea, cercurile conservatoare din acel timp au început să-l persecute pentru ideile sale umaniste și progresiste, fiind obligat să treacă în altă activitate și anume în aceea de medic la Iași.

El a scris numeroase lucrări din cele mai diferite domenii, începînd de la teologie și pînă la filozofie și medicină, însă sub unghiul iluminist, dar lucrările sale n-au putut fi editate în țară atunci, ci tocmai la Lipska.

Fiind ostracizat, pleacă în Rusia, urcînd treptele ierarhiei bisericești, la Herson (1776—1786) și apoi ca Arhiepiscop la Astrahan, de unde apoi se retrage la o mînăstire în Moscova pînă la moarte (1800).

Marele Jerarh și ieruditul teolog a scos vestitele Cazanii cu numele de: «Kiriacodromion», sau tîlcuirea Evangheliilor din toate Duminicile anului și după fiecare tîlcuire «cite un cuvînt pentru învățătura năravurilor».

Edițiile acestor tîlcuiri în limba greacă au apărut la Moscova în 1796, 1808 și 1837, Veneția 1831, Iași 1816, și traduceri și tîlcăcirile în românește la Neamț, Buzău, Iași, Sibiu și București (1801—1857 și 1860). Un exemplar din Kiriacodrom — t. II, (limba greacă) se află în biblioteca M-rii Cocoș din jud. Tulcea.

După acest Kiriacodrom a alcătuit Prea Fericitul Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, neîntrecutele Cazanii¹².

Opera Seira trebuie inclusă și în bibliografia românească veche. Valoarea operei lui Teotokis este intrinsecă, cu fondu, destinația și universalitatea ei, pentru Biserică și pentru legăturile vaste cu cultura românească și cu Domnitorul Moldovei.

De asemenea, se apreciază la această biserică catapeteasma — schelet și icoane — sculptură în lemn, poleită cu șlag-metal, foiță de aur, foarte artistic lucrată, poate chiar una din cele mai frumoase și mai valoroase lucrări de artă din Galați, de interes excepțional.

3. Pietre funerare

Importanța Bisericii Vovidenia, constă și în «Petrele ei de mormînt», fiind cea mai bogată în această privință din Galați¹³.

Arătăm descrierea cu inscripțiile respective a 7 pietre funerare de la această biserică¹⁴.

1. *Un stîlp rotund* aflat chiar la intrarea în biserică din piatră de calcar — anul 1838, are următoarele inscripții cu caractere chirilice: «Aicea se află îngropat Căpitanul Grigore Vîrnav, trecut din viață. Anul 1838, octombrie, 30».

2. *Placă funerară* (1,75/c, 75/07) din marmoră zaharoidală — anul 1815, cu următoarea inscripție cu caractere chirilice: «Sub această piatră odihnește robul lui Dumnezeu Ioan, tată, preot, și Iconom GHEORGHE AVRAM ot Galați, Biserica Vovidenie, 1815, sept. 1». Placa se află depusă la intrarea în biserică, partea stîngă.

3. *Placă funerară* (1,780/0,788/0,05) din marmoră zaharoidală, anul 1855, cu următoarele inscripții cu caractere chirilice: «Poliția Galați — În anul 1855, luna martie, 15».

12. Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Tîlcuirea Evangheliilor și Cazanilor Duminicilor de peste an*, Institutul Biblic, București, 1960.

13. N. Iorga, *Pietre de mormînt*, în *Studii și Documente*, 15, p. 344, 346, cf. *Danubius*, IV, 1970, p. 300.

14. V. Brătulescu, *Inscripții și însemnări din Biserici*, în «*Glasul Bisericii*», XXV (1966), nr. 7—8, p. 643—644.

Eu Petka di(n) viață m-am săvârșit
 Se de iubitul mie bărbat
 Nicolae Cazacu m-am despărțit
 Cînd lumea am dobîndit atunci
 Ție zic iubitul bărbat
 Suptu această piatră m-am acoperit

Ca aice m-ai înmormîntat
 Pînă ce și tu aicea vei veni
 Să nu te lenevești a mă pomeni
 Safta fica noastră, la 1847
 În acestu mormîntu
 Mai înainte cale nouă ne-ai făcut.

PASCAL, IVAN, SEVASTI, CHIRA 15.

4. *Piatră funerară*: (2,150/0,090/0,50) culoare gri, din marmoră zaharoidală, din anul 1841, cu următoarea inscripție cu caractere chirilice:

Zac fără suflare în veșnica uitare
 Aici în mormînt
 De toți despărțită în vise părăsită
 Mă acopăr cu pămînt

Așa-i la o floare ce-a vîntului suflare
 Cu ale zorilor plîns
 Face să răsar săcurea ce o tale
 Totu lucrul îl stîns

Mărimea, averea, norocul, puterea
 Toate-s acum lut
 Și nu duc cu mine, decât rău sau bine
 Ce-n lume am făcut

Frumusețea, îi dusă, lumina apusă
 Și tot ce am lăsat
 Este cu uimire slabă pătîmire
 Tristului bărbat

Înimilor, vii în nimernicie
 Iarăș sîtat le las
 Că așa să pîtreacă cum ar vrea să facă
 Într-al morții ceas.

Rudele o slabă mingiere albă
 Ce negru mormînt
 Cum legea scrie în veșnicie
 Ne vom vede curînd

Așteaptă, oprește, trecători, nu treci
 Pașii nu-ți grăbi
 Marginea-ți va spune uitatul meu nume
 De vorești a-l găti.
 1841-sept. 4 10.

5. *Piatră funerară* (1,951/0,50/0,05) din marmoră zaharoidală, fără an. Inscripție cu caractere chirilice:

«Azi sub orizontul lumii cu soția cea intrisbată
 I-am lăsat un trist adio».

Pentruce di apoi altă nici un ajutor n-au
 fost priincios, la întîmplare moartea cea nemilostivă

m-au rănit fără cruțare,
 Prietenule-ți oprește pasul tău cel obosit
 Stăi puțin și te gîndește
 Pe a me piatră tu citește
 Și vezi un nenorocit
 De 36 de ani la vîrstă

Am fost cînd am murit
 De atunci sub această
 Piatră mă aflu odihnit
 COMIS IANCU VASILIU»
 D. I. ct. 17

6. *Piatră funerară*: (2,091/0,150/0,05) din marmoră zaharoidală anul 1858, februarie, 1 cu următoarea inscripție în caractere chirilice:

«Sub această piatră zac rămășițele robilor lui Dumnezeu Aga Paraschiv, Șarban, Elisabeta monahia, Nicolae Paraschiva, Costache, Măria, Vasile, Ioan, Eufrosina, Elena, Luca, Ecaterina (sic) Anna, Constantin, Alexandru. 1858, februarie, 1» 18.

7. *Piatră funerară*: (1,950/0,030/0,05) din marmoră zaharoidală fără an, cu următoarea inscripție cu caractere chirilice:

«Sub această piatră (sic) s-a înmormîntat trupurile răposaților robi ai lui Dumnezeu.

15. Se află depusă la Colecția muzeistică de artă bisericească și feudală românească, de la Biserica Precista, Galați, 16. Ibidem. 17. Ibidem. 18. Ibidem.

Băralarial (sic) Pavel Străjescu cu soția sa Elena, ... cel întâi în vîrstă de... și săvîrșit la anul 18... luna... iar soțit în vîrstă de... ani săvîrșit la 18... luna...

Inceputul cu ficile lor săvîrșite mai înainte»¹⁹.

La Biserica Vovidenia din Galați și pietrele au limbajul lor, ele vorbesc, în taină, despre atîtea și atîtea fapte ale trecutului nostru.

Un trecut plin de strălucire, pe care trebuie mereu să-l cercetăm.

Căci, «Cercetarea istorică departe de a constitui o investigație cu caracter strict documentar a trecutului, este așa cum ne arată viața, o știință a prezentului».

«Cunoscînd istoria glorioasă a poporului nostru, luptele și sacrificiile înaintașilor noștri pentru creațiile materiale și spirituale, noi învățăm să prețuim și să iubim mai mult și mai profund cuceririle prezentului, spre a făuri o istorie nouă a Patriei noastre»²⁰.

Preot C. CRONȚ

---

19. Ibidem.

20. Nicolae Ceaușescu, din *Mesajul* către Congresul al XIV Internațional de Știință Bizantină, București, septembrie 1971.

**În vremea arhipăstoririi
Prea Fericitului Părinte Patriarh
Justinian**

**GHID BIBLIOGRAFIC, PE TEME ȘI PROBLEME,
DIN PUBLICAȚIILE REVISTEI MITROPOLITANE
„GLASUL BISERICII“**

C o n t i n u a r e

„A N E X E“

P R E C I Z A R E :

În *Cuvîntul înainte* al acestei lucrări documentare precizăm cu anticipare că la finele ei vom continua cu o rubrică «Anexe», în care vom înfățișa teme și probleme din restul publicațiilor revistei mitropolitane «Glasul Bisericii», din anii următori, 1970 și respectiv nr. 5—6 din 1973, care vor împlini, în felul acesta, o perioadă de 25 de ani de arhipăstorie a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — o perioadă rodnică și variată și în această direcție a vieții culturale a Bisericii Ortodoxe Române contemporane.

Acest lucru îl vom face în cele ce urmează, folosindu-ne de aceeași manieră de lucru întrebuințată pînă acum.

De asemenea, mai notăm că, întrucît pe parcursul redactării acestei lucrări s-au produs unele omiteri, fără de voie, vom proceda la adăugirea lor, după necesitate în rubrica prezentă, în dorința de a fi lucrarea cît mai completă și, în același timp, un lucru cît mai bun și folositor pentru toți aceia care citesc și cercetează revista noastră bisericească mitropolitană «Glasul Bisericii».

— A —

A N T R O P O L O G I E

Ion V. Paraschiv, «*Problema omului*» în *cadrul antropologiei contemporane*: Chestiuni introductive. Cîteva aspecte ale felului nou în care se pune astăzi «problema omului». Problema identității omului. Încercare de interpretare teologică a schimbărilor contemporane în antropologie. Considerații asupra ținutei pe care trebuie s-o adopte în vremea noastră antropologia creștină (*Prezentare*, după comunicarea Prof. Nikos A. Nissiotis, *Problema omului*) (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 502—513).

A P O S T O L A T

(Chemarea la apostolat)

Pr. Gh. Negru, *La Dumînica a II-a după Rusalii*: Chemarea primilor patru ucenici la apostolat (G.B., XI (1952), nr. 5—7, p. 200—201).

Pr. Prof. Constantin Pîrvu, *La Dumînica a II-a după Rusalii*: Cînd și cum și-a ales Mîntuitorul nostru Iisus Hristos primii Săi ucenici. Care este adevăratul sens al chemării Domnului și foloasele ei binecuvîntate (G.B., XVII (1958), nr. 5, p. 410—413).

Pr. I. Alexandru, *La Duminica a II-a după Rusalii*: Despre alegerea celor doisprezece apostoli ai Domnului nostru Iisus Hristos (G.B., XVIII (1959), nr. 5—6, p. 397—402).

Pr. Gheorghe Căciulă, *La Duminica a II-a după Rusalii*: Chemarea primilor ucenici la apostolat (G.B., XIX (1960), nr. 5—6, p. 390—392).

Pr. Gh. Iordăchescu, *La Duminica a II-a și a XVIII-a după Rusalii*: Locul și împrejurările în care Domnul nostru Iisus Hristos și-a ales primii săi ucenici (G.B., XXI (1962), nr. 11—12, p. 1036—1042).

Prof. C. Pavel, *Despre chemarea lui Hristos*: Chemarea la apostolat a celor dintii ucenici ai Mântuitorului nostru Iisus Hristos (G.B., XXVIII (1969), nr. 5—6, p. 524—527).

Pr. Dumitru Soare, *La Duminica a II-a după Rusalii*: Chemarea la apostolat, a celor dintii apostoli, de către Domnul nostru Iisus Hristos (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 457—461).

Pr. David Popescu, *La Duminica XVIII-a după Rusalii*: Alegerea și chemarea la apostolat a ucenicilor Mântuitorului nostru Iisus Hristos (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 874—876).

Pr. Asist. Dumitru Radu, *La Duminica a II-a după Rusalii*: Despre chemarea la apostolat a primilor ucenici ai Domnului nostru Iisus Hristos (G.B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 498—502).

APOSTOLII DOMNULUI

1. Date generale despre Sfinții Apostoli

Ioan V. Covercă, *«Învățătura celor doisprezece Apostoli» și însemnătatea ei pentru conștiința canonică ortodoxă*: ...Apostolii — ce sînt ei, atribuțiile și alegerea lor... (G.B., XIX (1960), nr. 9—10, p. 762—765).

2. Date speciale despre Sfinții Apostoli

SFINȚII APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL

Pr. Dumitru I. Cursaru, *La Sfinții Apostoli Petru și Pavel* (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 461—464).

APOSTOLAT SOCIAL

(Autorul nesemnat), *De Sfintele Paști, la Palatul patriarhal*: ...Îndemnări și sfaturi duhovnicești, cu caracter moral-social, date de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian preoțimii Capitalei cu prilejul marelui sărbători creștine — Învierea Domnului (1970) (G.B., XXIX (1970), nr. 3—4, p. 220—222).

(Autorul nesemnat), *În ajutorul sinistraților*: Fapte de asistență socială în Eparhia Buzăului, în urma calamităților naturale din mai 1970 (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 610—612).

ARHEOLOGIE

I. — Descoperiri arheologice în cuprinsul țării noastre

1. Descoperiri arheologice efectuate în București

Maria Grigoruța, *Tezaur monetare din secolul al XVIII-lea descoperite la București*: (Notă bibliografică, de Ioan F. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 178).

Panait I. Panait, *Însemnări arheologice pe șantierele de construcții din București (II)*: (Notă bibliografică, de Ioan F. Stănculescu) (Rev. cit., p. 178—179).

«Buletinul Monumentelor Istorice», nr. 2/1972: (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu, la studiul lui Panait I. Panait, *Hanul Manuc — cercetări arheologice*)... (G.B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 909—910).

2. Descoperiri arheologice în alte localități ale țării noastre

(Autorul nesemnat), *Descoperiri arheologice la Niculițel-Tulcea* (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 1008—1009).

«*Buletinul Monumentelor Istorice*», nr. 2/1972: (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu, la studiul lui Victor H. Bauman, *Bazilica cu «martyricon» din epoca romanității târzii descoperită la Niculiței (jud. Tulcea)*; și la studiul lui Dinu V. Rosetti, *Vestigiile feudale de la Suslănești (jud. Argeș)*: ... (G.B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 910).

II. — Descoperiri arheologice de pretutindeni

XVI-e *Rencontre assyriologique internationale. La civilisation de Mari: Descoperiri arheologice la Mari* (oraș de tranzit între partea siriană și feniciană a Mediteranei) (Recenzie, de Pr. Gheorghe I. Drăgulin) (G.B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 907).

III. — Figuri distinse de arheologi

Corneliu N. Mateescu, *Un maestru al desenului arheologic — Dionisie Pecurariu*: (Notă bibliografică, de Prof. N. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1254).

ARTE FRUMOASE

A. — ARTE PLASTICE

I. — Considerații istorice și tehnice despre arta românească în general

Florentina Dumitrescu, *Modalități estetice în decorația artei medievale românești*: (Notă bibliografică, de Prof. N. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1252—1253).

I. D. Ștefănescu, *Artă în epoca lui Ștefan cel Mare: Probleme de ordin istoric și tehnic* (G.B., XXX (1971), nr. 5—6, p. 489—495).

«*Buletinul Monumentelor Istorice*», nr. 3/1971: (Recenzie, de Prof. N. Stănculescu, la studiul lui Maria Ana Musicescu, *Bizanțul și arta țărilor românești (sec. XIV — prima jumătate a sec. XV)*... (G.B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1208—1209).

«*Buletinul Monumentelor Istorice*», nr. 2/1971: (Recenzie, de Prof. N. Stănculescu, la studiul lui Nicolae Stoicescu, *Câteva documente despre acoperișurile vechilor biserici*)... (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 131—132).

II. — Arhitectura românească

1. — Arhitectura religioasă creștină românească

«*Buletinul Monumentelor Istorice*», nr. 1/1970: (Notă bibliografică, de Ioan F. Stănculescu, la studiul Prof. univ. arh. Horia Teodoru, *Contribuții la studiul originii și evoluției planului triconc în Moldova*) (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 1095—1060).

«*Buletinul Monumentelor Istorice*», nr. 2/1970: (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu, la studiul Arh. Eugenia Greceanu, *Țara Făgărașului, zonă de radiație a arhitecturii de la sud de Carpați*)... (G.B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1248—1249).

Arh. Maria Elena Enăchescu, *Aspecte ale studiului critic, privind arhitectura în lemn românească*: (Notă bibliografică, de Prof. N. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1253).

Pr. Horia Constantin, *Influența cantacuzinilor în arhitectura noastră religioasă* (G.B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 597—608).

«*Buletinul Monumentelor Istorice*», nr. 2/1972: (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu, la studiul lui Virgil Vătășianu, *Probleme privind arhitectura Moldovei și a Țării Românești din secolul al XIX-lea*)... (G.B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 910—911).

2. — Arhitectura populară (laică) românească

«*Buletinul Monumentelor Istorice*», nr. 4/1970: (Recenzie, de Prof. N. Stănculescu, la studiul lui Nicolae Ungureanu, *Locul monumentelor de arhitectură populară în cadrul programului de sistematizare și modernizare a satului contemporan*)... (G.B., XXX (1971), nr. 5—6, p. 620—621).

III. — Pictura religioasă creștină

1. — Pictura religioasă-creștină românească, în trecutul istoric

a) Pictura religioasă-creștină murală veche

«Buletinul Monumentelor Istorice», nr. 4/1970: (Recenzie, de Prof. N. Stănculescu, la studiul lui Vasile Drăguț, *Pictura murală din Țara Românească și din Moldova și raporturile sale cu pictura Europei de Sud-Est în cursul secolului al XVI-lea*)... (G.B., XXX (1971), nr. 5—6, p. 621—622).

Teodora Voinescu, *Un aspect puțin cercetat în pictura exterioară din Țara Românească — Motivul sibilelor*: (Notă bibliografică, de Prof. N. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1252).

Vasile Drăguț, *Pictura murală din Transilvania (sec. XIV—XV)*: (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 622—628).

b) Pictura religioasă-creștină veche pe icoane

«Buletinul Monumentelor Istorice», nr. 3/1971: (Recenzie, de Prof. N. Stănculescu, la studiul lui Al. Efremov, *Probleme ale cristalizării stilului în pictura de icoane în secolul XVI și o «nouă» icoană din epoca lui Neagoe Basarab*)... (G.B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1211—1212).

c) Figuri de pictori și zugravi români din trecut

Ruxandra Ionescu, *Un portret mai puțin cunoscut semnat de Gh. M. Tattarescu — Preotul Ioniță Văleanu*: (Notă bibliografică, de Ioan F. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 828).

Pr. Dr. Const. Nițescu, *Istoricul bisericilor din Băleni-Dîmbovița (Pe urmele picturii lui Gh. Tattarescu)*: Date biografice despre marele pictor român... (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 958, nota 1).

George P. Nedelcu, *Bustul lui Petre Serafim de Dimitrie Paciurea*: Date despre pictorul român Petre Serafim (Notă bibliografică, de Prof. N. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1255—1256).

«Buletinul Monumentelor Istorice», nr. 2/1971: (Notă bibliografică, de Prof. N. Stănculescu, la studiul lui Viorel Tigău, *Zugravul Nedelcu Popovici — artist bănățean din secolul al XVIII-lea*)... (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 1032).

d) Figuri de pictori străini din trecut

Diac. P. I. David, *Confesiunea pictorului Van Gogh*: Vincent Van Gogh (1853—1890), pictor, desenator și gravor olandez (G.B., XXX (1971), nr. 7—8, p. 686—697).

VI. — GRAVURĂ ȘI SCULPTURĂ RELIGIOASĂ-CREȘTINĂ LA ROMÂNI

Lidia A. Demény, *Xilogravarile lui Filip Moldoveanu*: Clișee gravate în lemn (Notă bibliografică, de Prof. N. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 618—619).

Flaminio Mărțu, *Reprezentări ale «Pomului Vieții» pe ținele românești, din secolele XVI—XVII*: (Notă bibliografică, de Prof. N. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1254—1255).

Ierom. Nifon Stoica, *Expoziția de sculptură românească de la mîndstirea Ciolanu*: Primul Muzeu de sculptură în aer liber din țara noastră numit «Tabăra de sculptură de la Măgura» după materialul cu care s-au alcătuit operele de artă (piatra de Măgura)... (G.B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1172, și planșele).

V. — BRODERIA ȘI ȚESĂTURA RELIGIOASĂ-CREȘTINĂ LA ROMÂNI

Dr. Corina Nicolescu, *Lucrări de artă românească în colecțiile străine — O broderie moldovenească din secolul al XVI-lea în Muzeul «Victoria și Albert» din Londra*: (Notă bibliografică, de Pr. Udrea Aurelian) (G.B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 188).

VI. — COLECȚIONARI DE OBIECTE DE ARTĂ

Petre Oprea, Constantin Esarcu, *colecționar*: Colecționar de obiecte de artă (Notă bibliografică, de Prof. N. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 828—829).

B. — MUZICA

I. — Pagini din istoria muzicii românești

George Breazu, *Pagini din Istoria muzicii românești*: (Recenzie, de Prof. N. Stănculescu) (G.B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 178—182).

Viorel Cosma, *Muzicienii români. Lexicon*: (Recenzie, de Adrian N. Popescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 1069—1071).

Georges Duhamel, *Puterea muzicii*: Considerații despre muzică și creatorii ei (Notă bibliografică, de Pr. Ilie V. Iacobescu) (G.B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 706—707).

II. — Date speciale despre muzica bisericească

1. Din muzica bisericească bizantină

A. N. P., *O sărbătoare colegială*: Sărbătorirea părintelui I. D. Petrescu, la împlinirea vârstei de 80 de ani, cu care prilej s-a menționat aportul său important în cercetarea și cunoașterea muzicii bizantine (G.B., XXIII (1964), nr. 11—12, p. 1202—1209).

2. Din muzica bisericească românească

Diac. Asist. Nicu Moldoveanu, *Indice bibliografic al studiilor, articolelor și altor lucrări mai mari privind muzica bisericească, publicate în revistele bisericești — centrale și mitropolitane — și în Editura de Stat între anii 1950—1970* (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 555—565).

Diac. Drd. Marin Pană, *Cântarea psaltică tradițională, ca mijloc de susținere a unității cultului în Biserica Ortodoxă* (G.B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 779—784).

Vezi și: *Pagini din istoria muzicii românești*

— Cântarea în comun a credincioșilor în biserică

Pr. Dumitru Cristescu, *Viața culturală în eparhie*: „Cântarea în comun a credincioșilor în biserică, o altă verigă a spiritului de bun organizator al Preafericitului Părinte Patriarh Justinian... (G.B., X (1951), nr. 6—7, p. 47).

3. Figuri de compozitori români de muzică bisericească

Ion Popescu-Pasărea

(Autorul nesemnăat), *Veșnică să-i fie pomenirea!* — Cu prilejul centenarului nașterii lui Ion Popescu-Pasărea (G.B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 657—658).

Teodor Teodorescu

Marin Velea, *Teodor Teodorescu — compozitor, profesor și dirijor*: Date biografice. Activitatea sa muzicală (G.B., XXIX (1970), nr. 3—4, p. 386—389).

Nicolae Lungu

Ioan F. Stănculescu, *Compozitorul Nicolae Lungu (Cu prilejul împlinirii a 70 de ani de la naștere)* (G.B., XXIX (1970), nr. 3—4, p. 390—393).

(Autorul nesemnăat), *O binecunoscută aniversare*: Profesorul, compozitorul și dirijorul Nicolae Lungu la vârsta de 70 de ani (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 584—591).

Vezi și: *Pagini din istoria muzicii românești*

4. Compoziții de muzică bisericească românească

a) La Sfânta Liturghie

Axion la Întîmpinarea Domnului (2 februarie), Glas III : Prelucrare și armonizare, după Macarie Ieromonahul, de Nicolae Lungu (G.B., XXX (1971), nr. 1—2, p. XIV—XIX, Anexă).

Axionul Bunei Vestiri (25 martie), Glas IV : Prelucrare și armonizare după Macarie Ieromonahul, de Nicolae Lungu (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. XI—XVI, Anexă).

Ingerul a strigat (Axion la Învierea Domnului), Glas V : Armonizat de Nicolae Lungu (G.B., XXX (1971), nr. 7—8, p. V—VIII, Anexă).

Axion la Înălțarea Domnului, Glas V : Prelucrare și armonizare, după Macarie Ieromonahul, de Nicolae Lungu (G.B., XXX (1971), nr. 7—8, p. IX—XII, Anexă).

Axion la Pogorîrea Duhului Sfînt, Glas IV, *Leghetos* : Prelucrare și armonizare, după Macarie Ieromonahul, de Nicolae Lungu (G.B., XXX (1971), nr. 7—8, p. XIII—XV, Anexă).

Axion la Nașterea Maicii Domnului (8 septembrie), Glas VIII : Prelucrare și armonizare, după Macarie Ieromonahul, de Nicolae Lungu (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. I—V, Anexă).

Axion la Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (21 noiembrie), Glas IV *Leghetos* : Prelucrare și armonizare, după Macarie Ieromonahul, de Nicolae Lungu (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. VI—X, Anexă).

b) La laudele bisericești

— *La Utrenie*

Luminînda Învierii Domnului, Glas III : Armonizat de Nicolae Lungu (G.B., XXX (1971), nr. 7—8, p. I—IV, Anexă).

5. Colinde (compoziții) de Crăciun

Bună dimineața la Moș Ajun : Melodie de Al. Podoleanu și aranjament coral de Ioan D. Chirescu (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. I, Anexă).

O, ce veste minunată (Cîntec de stea). Ia sculați, creștini! (Colind popular) și *Moș Crăciun* : Aranjamente corale, de D. G. Kiriac (Rev. cit., p. II—IV, Anexă).

Domnuț și Domn din cer (Colind popular) și Coroana de Trandalir (Colind popular) : Aranjamente, de Gh. Cucu (Rev. cit., p. IV—VIII, Anexă).

Cu steaua; Steaua sus răsare (Cîntec de stea din Dobrogea); În orașul Betleem (Cîntec de stea din Dobrogea) și Nunta din Cana Galileii (Cîntec de stea din Dobrogea) : Aranjamente de Ioan D. Chirescu (Rev. cit., p. VIII—XVI, Anexă).

3 Colinde populare : Iată vin colindătorii (armonizat de Tiberiu Brediceanu); Sus în vîrfu muntelui; Gazde mari, nu mai dormiți (G.B., XXX (1971), nr. 11—12, p. I—IV, Anexă).

Noi umblăm și colindăm (Colind moldovenesc) : Aranjament de M. Bircă (Rev. cit., p. V—VIII, Anexă).

În Betleem s-a născut Hristos : Aranjament, de Vasile I. Popovici (Rev. cit., p. IX—XIV, Anexă).

Praznic luminos (Cîntec de stea din Ardeal) : Aranjament de Timotei Popovici (Rev. cit., p. XV—XVI, Anexă).

6. Compoziții pentru Vinerea Mare a Sfințelor Paști

Prohodul Domnului (cîntare psaltică tradițională) : Starea I (În mormînt viață), glas V (Hypodorian); Starea II (Cuvine-se dar...), glas V (Hypodorian); Starea III (Neamurile toate; Primăvară dulce), glas III (Frigian) — armonizat de Nicolae Lungu (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. I—IX, Anexă).

7. Compoziții religioase cu caracter special

Inchinat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu prilejul aniversării a 70 de ani de viață

Imn închinat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu prilejul aniversării a 70 de ani de viață: Cor pentru voci bărbătești, versurile de Diac. Anatolie Lefter, muzica de Nicolae Lungu (G.B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 191 și I—IV. Anexă).

Urare Prea Fericitului Patriarh Justinian, la împlinirea vârstei de 70 de ani: Cor mixt, versurile de Diac. Anatolie Lefter și muzica de Pr. Constantin Drăgușin (Rev. cit., p. 191—192 și V—XIII, Anexă).

8. Date speciale despre Corala preoților din Capitală

Pr. Dumitru Soare, *Adunarea generală anuală a Coralei preoților din Capitală* (G.B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 149—153).

9. Date speciale despre Corala Patriarhiei

Pr. D. S., *Un eveniment de seamă din activitatea Coralei Patriarhiei* (G.B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 681—682).

10. Date speciale despre Corala Episcopiei Buzăului

Pr. Gabriel Cocora, *Corul Episcopiei Buzăului*: De la începuturi până în zilele noastre (G.B., XXX (1971), nr. 7—8, p. 729—737).

11. Muzica bisericească la alte Biserici Ortodoxe

În Biserica Ortodoxă Rusă

Johann von Gardner, *Lupta între Moscova și Petersburg în jurul cântării canonice la mijlocul secolului al XIX-lea*: Disputa între cântarea liturgică polifonică (corală) și cea unisonă a cântărilor liturgice (Notă bibliografică, de Diac. Prof. O. Bucevschi) (G.B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 703—704).

III — DESPRE MUZICA LAICĂ ROMÂNEASCĂ

1. Din istoria muzicii laice românești

Doru Popovici și Costin Miereanu, *Începuturile muzicii culte românești*: (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 183—190).

2. Figuri de compozitori români de muzică laică

Ciprian Porumbescu

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Anii de studenție ai lui Ciprian Porumbescu. Contribuții bibliografice* (G.B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 105—113).

George Enescu

(Autorul nesemnat), *Acțiuni în slujba păcii (septembrie—octombrie)*: ... Concursul și Festivalul internațional «George Enescu»... (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 892).

Vezi și: *Pagini din istoria muzicii românești*; — *Figuri de compozitori români de muzică bisericească*

ARTE GRAFICE

1. Tiparul slavon la români

Virgil Molin, *S-au tipărit oare cărți slavo-bisericești la Cracovia în 1491 pentru Biserica din Țările Românești?*: O analiză critică la două cărți intitulate «Tiparul» și «Cartea unui călător milenar», care aduce o contribuție importantă

pentru istoriografia noastră cu privire la începuturile tiparului de carte slavo-bisericască (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 533—538).

2. Tipografii românești din trecut

Pr. Nicolae Șerbănescu, *450 de ani de la moartea lui Neagoe Basarab, 1521 — septembrie — 1971: ...Tiparnița de la mănăstirea Dealu...* (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 956—957).

3. Tipografi români din trecut

Mitropolitul Tit Simeedrea, *Epilogul în «Octoihul slavon» (Mănăstirea Dealul, 1510) și identitatea de tipograf a lui Macarie din Muntenegru (1493—1496):* (Notă bibliografică, de P. V. I.) (G.B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1227—1228).

4. Cercetători și cunoscători ai istoriei tiparului vechi românesc

(Autorul nesemnat), † *Virgil Molin: Cîteva date din viața și activitatea neobositului cercetător și cunoscător al istoriei tiparului vechi românesc* (G.B., XXVII (1968), nr. 1—2, p. 197—198).

ATOSUL

(Sfîntul Munte)

Georges Zographakis, *Athos: O lucrare despre Atos* (cu text, fotografii și hărți) (Recenzie, de Pr. Prof. Al. I. Ciurea) (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 847—851).

Pr. Nicolae Șerbănescu, *450 de ani de la moartea lui Neagoe Basarab, 1521 — septembrie — 1971: ...Biserici și mănăstiri de la Atos ajutate și sprijinite de Neagoe Basarab...* (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 961—963).

AUTOCEFALIE

Despre autocefalia Bisericii Ortodoxe Române

A. A. Bolșacov—Ghimpu, *O știre bizantină din Dobrogea despre un voievodat creștin de la Nordul Dunării, la sfîrșitul secolului al X-lea: O contribuție nouă la cercetările din ultimii ani, care atestă că în voievodatele române, din secolele al X-lea—XIV-lea, existau în fruntea Bisericilor episcopi autocefali, adică ei și episcopiile lor nu depindeau canonic-jurisdicțional de Patriarhia ortodoxă din Constantinopol* (G.B., XXXI (1972), nr. 1—2, p. 104—106).

— B —

BIBLIA

(Sfînta Scriptură)

I. — DESPRE SFÎNTA SCRIPTURĂ, ÎN GENERAL

Pr. Dr. Ioan Constantinescu, *Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție* (G.B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 533—548).

Franz Zeilinger, *Contribuții la înțelegerea minunilor din Biblie:* (Recenzie, de Prof. O. Bucevschi) (G.B., XXIX (1970), nr. 3—4, p. 419—420).

II. — TRADUCERI ȘI EDIȚII ALE SFINTEI SCRIPTURI

1. Traduceri și ediții românești ale Sfintei Scripturi, cu text integral sau parțial

Prof. M. Drăgulin, *Traducerile biblice ale lui Gala Galaction și prefulrea lor în cultura română* (G.B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1100—1108).

2. Traduceri și ediții străine ale Sfintei Scripturi, cu text integral sau parțial

K. Logacev, *Traducerea Noului Testament în limba rusă. La 150 de ani de la prima ediție*: (Recenzie, de Paraschiv V. Ion) (G.B., XXIX (1970), nr. 3—4, p. 410—414).

III. — EXEGEZA BIBLICĂ

— Exegeza unor texte biblice

Athanase Negoitsa et Constantin Daniel, *L'Agneau de Dieu est le Verbe de Dieu (Ad Joan I, 29 et 36)*: Studiul urmărește să demonstreze înțelesul adevărat al expresiei «iată Mielul lui Dumnezeu...» (Notă bibliografică, de Ion V. Georgescu) (G.B., XXXI (1972), nr. 1—2, p. 223—225).

IV. — CĂRȚI APOCRIFE

Pierre Bogaert, *Apocalypse syriaque de Baruch (Apocalipsa siriacă a lui Baruh)*: (Recenzie, de Ion V. Georgescu) (G.B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 695—700).

BIBLIOTECI

1. Biblioteci teologice vechi din țară

Prof. T. G. Bulat, *Contribuții la istoricul bibliotecii de la mănăstirea Sfântul Sava din București* (G.B., XXVII (1968), nr. 7—8, p. 879—902).

2. Biblioteci laice românești contemporane

Victoria Roman, *Cărți tipărite la București, în perioada 1821—1848, aflate în Biblioteca Muzeului de Istorie a Municipiului București*: (Notă bibliografică, de Ioan F. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 174—175).

BISERICA CREȘTINA

A. — ECLEZIOLOGIE SAU DOCTRINA DESPRE BISERICĂ

I. — Ființa și însușirile Bisericii la Sfinții Părinți

Arhiepiscop Vasile Krivoșein, *Ecleziologia Sfântului Vasile cel Mare*: (Prezentare și Trad. rom., de Paraschiv V. Ion) (G.B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 126—144).

Constantin V. Scuteris, *Ecleziologia Sfântului Grigorie de Nyssa*: (Recenzie, de Pr. Conf. Ștefan C. Alexe) (G.B., XXX (1971), nr. 7—8, p. 772—775).

II. — Ființa și însușirile Bisericii, la cele trei confesiuni creștine

Pr. Ilie A. Negoită, *Biserica și atributele ei*: Ființa Bisericii. Atributele Bisericii: una, sfântă, sobornicească și apostolică (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 497—501).

Drd. Sandu Ștefan, *Sfântul Duh și Biserica*: Ecleziologia treimică (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 712—719).

Nikos A. Nissiotis, *Die Theologie der Ostkirche im ökumenischen Dialog ... (Teologia Bisericii Răsăritene în Dialogul ecumenic...)*: Cu privire la învățătura despre Biserică: însemnătatea învățăturii despre Sfânta Treime pentru viața și teologia Bisericii; hristologia pneumatologică ca premisă a ecleziologiei; însemnătatea calitativă a catolicității; cultul divin, euharistia și intercomuniunea; contribuția Ortodoxiei la unitatea Bisericii... (Recenzie, de Lect. Ioan I. Ică) (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 842—844).

M. Heinz, *Noul profil al Bisericii*: Comentarea interviului Cardinalului Suenens (Brüssel) — în legătură cu conceptul juridic despre Biserică formulat dogmatic de Conciliul Vatican I și reluat în discuție la Conciliul al II-lea de la Vatican (Notă bibliografică, de Prof. O. Bucevschi) (G.B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 173—174).

B. — DIN ISTORIA BISERICII CREȘTINE UNIVERSALE

I. — *Biserica creștină între perioada primară și Sinodul Ecumenic de la Calcedon*

Ștefan C. Alexe, *Sfântul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele IV și V*: (Recenzie, de I. I. G.) (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 832—834).

A. A. Bolșacov-Ghimpu, *Organizarea Bisericii din Scythia Minor în secolul al VI-lea* (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 971—977).

II. — *Biserica creștină de la Schisma cea mare (1054) și până la Reforma religioasă din 1517*

Torquato Tasso, *Ierusalimul eliberat*: Despre lupta creștinilor apuseni pentru eliberarea Ierusalimului de sub stăpânirea musulmană (Cruciadele) (Recenzie, de Pr. Dumitru Soare) (G.B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 176—178).

S. Columbeanu și Radu Valentin, *Cruciadele*: (Recenzie, de Gh. Bogdan-proste) (G.B., XXXI (1972), nr. 1—2, p. 212—215).

C. — CONFESIUNILE CREȘTINE

I. — *Biserica Ortodoxă*1. *Chestiuni generale despre Ortodoxie*

«*Stimme der Orthodoxie*» (nr. 9): ...Ortodoxia cu doctrina și cultul său în atenția deosebită a Bisericii Protestante (Recenzie, de Prof. O. Bucevski) (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 847).

Pr. Prof. Dr. Petru Rezuș, *Ortodoxia și lumea contemporană* (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 919—934).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Ortodoxia în zările ecumenismului. Perspective ecumenice*: (Notă bibliografică, de P.V.I.) (G.B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1224—1225).

2. *Bisericile Ortodoxe Naționale Autocefale*

PATRIARHIA ECUMENICĂ

— *Din viața și activitatea contemporană a Patriarhiei Ecumenice*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: *Patriarhatul Ecumenic din Constantinopol*... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 404).

Anca Manolache, *Știri ecumenice*: Noi ierarhi aleși în Sinodul Patriarhiei Ecumenice... (G.B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 43—44).

Pr. David Popescu, *Moartea patriarhului ecumenic Atenagoras I (1886—1972)*: Date din viața și activitatea marelui prelat ecumenic (G.B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 751—753).

PATRIARHIA DE ALEXANDRIA

— *Din viața și activitatea contemporană a Patriarhiei de Alexandria*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: *Patriarhatul Ortodox grec din Alexandria*... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 404).

Prof. O. Bucevski, *Știri ecumenice*: ...Alegerea noului patriarh al Alexandriei și a întregii Africi, în persoana Episcopului Nicolae de Dar-es-Salaam (Tanganica)... (G.B., XXVII (1968), nr. 5—6, p. 697).

PATRIARHIA DE ANTIOHIA

— *Din viața și activitatea contemporană a Patriarhiei de Antiohia*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: *Patriarhatul Ortodox grec din Antiohia*... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 404—405).

PATRIARHIA DE IERUSALIM

— *Din viața și activitatea contemporană a Patriarhiei de Ierusalim*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: *Patriarhatul Ortodox grec din Ierusalim*... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 405).

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ

— *Din viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe Ruse*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: Patriarhatul Ortodox Rus din Moscova... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 405—406).

— *Figuri distinse de prelați ortodocși ruși contemporani*

(Autorul nesemnat), *Moartea patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia: Însemnări despre încetarea din viață și prohodirea marelui prelat rus. Date biografice din viața sa* (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 489—492).

*

(Autorul nesemnat), *Mitropolitul Pimen al Crutișelor și Colomnei a fost ales Patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse* (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 826—827).

*

Pr. Al. Ionescu, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Krutișei și Colomnei a fost decorat cu Ordinul «Steagul Roșu al muncii»* (G.B., XIV (1955), nr. 9, p. 519—522).

(Autorul nesemnat), *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Krutișei și Colomnei doctor «Honoris Causa» al Institutului teologic protestant din Cluj* (G.B., XV (1956), nr. 1—2, p. 36—38).

Anatolie Zarea, *Mitropolitul Nicolae de Krutișa și Kolomna (13 ianuarie 1892 — 13 decembrie 1961)* (G.B., XXI (1962), nr. 7—8, p. 812—824).

— *Figuri distinse de teologi ruși*

Pr. Constanțin Galeriu, *În amintirea teologului rus V. Nesmelov. (Cu prilejul centenarului nașterii sale, 1863—1963)* (G.B., XXIII (1964), nr. 7—8, p. 685—697).

— *Învățămîntul teologic contemporan al Bisericii Ortodoxe Ruse*

Nicodim Mitropolitul Leningradului și Novgorodului, *Pregătirea noilor slujitori ai lui Hristos pentru zidirea viitorului Bisericii Ortodoxe locale: (Prezentare, de Paraschiv V. Ion)* (G.B., XXX (1971), nr. 5—6, p. 473—481).

BISERICA ORTODOXĂ GEORGIANĂ (GRUZINĂ)

— *Din viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe Georgiene*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: Biserica Ortodoxă a Georgiei... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 406).

BISERICA ORTODOXĂ SIRBĂ

— *Din viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe Sîrbe*

Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *Știri ecumenice: ...Sărbătorirea celei de a 750-a aniversare a Bisericii Ortodoxe Sîrbe...* (G.B., XXVIII (1969), nr. 11—12, p. 1200—1201).

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: Patriarhatul Ortodox al Iugoslaviei... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 406).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

1. *Despre originea și începuturile organizării Bisericii Ortodoxe Române*

Pr. Mircea Nișcoveanu, *Contribuția Sfîntului Ioan Cassian la cunoașterea monahismului din secolele IV—V, în lumina ecumenismului creștin: Originea creștinismului în Scythia Minor și continuitatea poporului român...* (G.B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 549—551).

2. *Din trecutul istoric al Bisericii Ortodoxe Române*

a) *Pagini însemnate din istoria vieții și organizării Bisericii Ortodoxe Române*

A. A. Bolșacov-Ghimpu, *O știre bizantină din Dobrogea despre un voievodat creștin de la Nordul Dunării, la sfîrșitul secolului al X-lea: O contribuție nouă la cercetările din ultimii ani, care conduce la concluzia că în Țara Românească și Mol-*

dova, asemănător ca în Transilvania și în toate țările vecine, în secolele X—XIV au existat voievodate puternice, iar în fruntea Bisericilor se găseau episcopi autocefali, care nu depindeau de Patriarhia Ortodoxă de Constantinopol (G.B., XXXI (1972), nr. 1—2, p. 104—116).

Pr. Ilie D. Negoită, *Legăturile româno-bizantine și greco-române oglindite în revista «Biserica Ortodoxă Română» în primii 30 de ani de la apariție* (G.B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 143—152).

Pr. Petre F. Alexandru, *Tîrgoviștea în sărbătoare. — Comemorarea a 450 de ani de la tirnosirea Mitropoliei din Tîrgoviște* (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 428—437).

Pr. Corvin Parnia, *Gînduri la aniversarea celor 450 de ani de la sfințirea Mitropoliei Țării Românești de la Tîrgoviște* (Rev. cit., p. 438—444).

Pr. Nicolae Șerbănescu, *450 de ani de la moartea lui Neagoe Basarab, 1521 — septembrie — 1971: ...Biserica în vremea acestui domnitor al Țării Românești. Neagoe Basarab și Sfîntul Nifon în problema reorganizării Bisericii în Țara Românească... Neagoe Basarab, ctitor de biserici și minăstiri din Țara Românească. Biserici și minăstiri de la Atos și din Răsăritul creștin ajutate de Neagoe Basarab...* (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 954—964).

Drd. Constantin Mosor, *Căldtoria patriarhului Macarie al Antiohiei în Țările Române și importanța ei pentru Istoria Bisericii Române*: Fapte, evenimente și impresii din Țările Române la începutul jumătății a doua a veacului al XVII-lea (G.B., XXXI (1972), nr. 1—2, p. 73—90).

Diac. George Dincă, *Două ctitorii voievodale — biserica Stelea din Tîrgoviște, minăstirea Soveja din Vrancea înălțate în semnul împăcării și prieteniei*: Biserica în vremea celor doi voievozi români Matei Basarab în Țara Românească și Vasile Lupu în Moldova... (G.B., XXX (1971), nr. 5—6, p. 511—515).

Pr. Dumitru Găină, *Antim Ivireanul, apărător al independenței Bisericii Ortodoxe Române* (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 946—957).

Al. Elian, *Clerul ortodox român și răscoala lui Tudor Vladimirescu* (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 735—748).

Ioan V. Covercă, *Protopopii în trecutul Bisericii Ortodoxe Române* (G.B., XXI (1962), nr. 7—8, p. 756—778).

b) *Figuri distinse de episcopi ortodocși români din trecut*

A. A. Bolșacov-Ghimpu, *Episcopi ortodocși din Țările Române în secolul al XIII-lea* (G.B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 118—129).

*

Prof. T. G. Bulat, *Episcopia Buzăului. Titularii ei din secolele XVI—XVII* (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 759—772).

(Același autor), *Episcopii Buzăului din secolul al XVII-lea* (G.B., XXX (1971), nr. 5—6, p. 496—510).

(Același autor), *Tîntularii Episcopiei Buzăului din secolele XVII și XVIII (continuare)* (G.B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 825—850).

*

Pr. Nicolae Șerbănescu, *O pomenire și o aniversare: Mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei (1850—1875), primul «Primat» al Bisericii Ortodoxe Române* (G.B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 649—656).

c) *Figuri distinse de protopopi ortodocși români din trecut*

Pr. Ion Răuțescu, *Trei protopopi musceleni din secolul al XIX-lea* (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 1012—1027).

Diac. M. Teodoru, *O pioasă comemorare: Protopopul Teodor Economu — ctitor de așezăminte sociale și culturale* (G.B., XII (1953), nr. 5—7, p. 428—430).

d) *Figuri de clerici ortodocși români din trecut*

Pr. Dr. Const. Nițescu, *Figuri de proești tîrgovișteni* (G.B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 48—57).

Pr. Ioan Spiru-Alexandria, *Preoți și biserici în prima jumătate a veacului al XIX-lea*: Numărul preoților și al bisericilor din acea vreme. Cum se făceau preoții atunci. Preotul și duhovnicia. Angajamentul preotului cu enoriașii. Preotul și activitatea sa socială (G.B., XXVIII (1969), nr. 3—4, p. 417—425).

Pr. Nițșor Cazacu și Matei Cazacu, *Hirotoniile săvârșite în Eparhia Mitropoliei Ungrovlahiei între anii 1834—1840 (continuare)* (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 862—886).

(Aceiași autori), *Hirotoniile săvârșite în Eparhia Mitropoliei Ungrovlahiei, între anii 1834—1852. Partea a II-a. A (1840—1843)* (G.B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1120—1141).

(Aceiași autori), *Hirotoniile săvârșite în Eparhia Mitropoliei Ungrovlahiei între anii 1834—1852. Partea a II-a. B (1844—1846)* (G.B., XXXI (1972), nr. 1—2, p. 126—150).

(Aceiași autori), *Hirotoniile săvârșite în Eparhia Mitropoliei Ungrovlahiei între 1834—1852. Partea a III-a. C (1847—1850)* (G.B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 622—637).

(Aceiași autori), *Hirotoniile săvârșite în Eparhia Mitropoliei Ungrovlahiei între 1834—1852. Partea a IV-a. D (1850—1852)* (G.B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 851—873).

Pr. Eugeniu Bărbulescu, *Chipuri de preoți adormiți întru Domnul* (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 380—382).

e) *Figuri distinse de stareți ai mănăstirilor românești, din trecut*

Prof. R. Ilie, *Arhimandritul Ioan, primul stareț al mănăstirii Hurez (1692—1726)* (G.B., XIII (1954), nr. 1—2, p. 98—104).

(Același autor), *Dionisie I Iliev și Dionisie II Bălăcescu, stareți ai mănăstirii Hurezului (1726—1783)* (G.B., XIV (1955), nr. 1—2, p. 59—71).

Arhim. Atanasie Gladcovschi, *Gheorghe arhimandritul, starețul mănăstirii Cernica — la o sută cincizeci de ani de la încetarea lui din viață, 1806 decembrie 3 — 1956 decembrie 3* (G.B., XV (1956), nr. 12, p. 716—724).

3. Din viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române, în vremea arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian

— PRECIZARE —

Dat fiind varietatea și multiplicitatea aspectelor vieții Bisericii noastre contemporane, precum și intenția de a facilita cunoașterea și studierea lor, cât mai exactă și veridică, vom evita o prezentare globală a lor, la capitolul de față, procedând în schimb la o prezentare pe probleme mari înălțate, fiecare, la locul potrivit, după aceeași manieră de lucru enunțată în cuvântul introductiv al lucrării.

4. Impresii și mărturii, de peste hotare, despre Biserica Ortodoxă Română din zilele noastre

K. H. Jung, *Orthodoxes Christentum bei einem westlichen Volk*: Spicuri din Conferința Prof. Dr. Paul Miron de la Universitatea din Freiburg, *Ortodoxia română în istorie și prezent* (Notă bibliografică, de Prof. O. Bucevschi) (G.B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1220—1221).

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

1. *Din viața și activitatea internă contemporană a Bisericii Ortodoxe Bulgare Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970*: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: *Patriarhatul Ortodox al Bulgariei...* (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 406).

Iwan PANTSCHAWSKI, *Patriarch Kyrill*: Biografia și activitatea patriarhului Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare (Recenzie, de Diac. Prof. O. Bucevschi) (G.B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 900—901).

2. *Din viața și activitatea externă contemporană a Bisericii Ortodoxe Bulgare — Diaspora Bisericii Ortodoxe Bulgare*

(Autorul nesemnat), *Hramul bisericii bulgare din București* (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 1031—1035).

(Autorul nesemnat), *Aniversarea nașterii Sanctității Sale Patriarhului Kiril: De către credincioșii comunității ortodoxe bulgare din București* (G.B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 47—49).

BISERICA ORTODOXĂ GREACĂ (ELENA)

1. *Din viața și activitatea internă contemporană a Bisericii Ortodoxe Grecești*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: Biserica Ortodoxă Greacă... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 406).

2. *Din viața și activitatea externă contemporană a Bisericii Ortodoxe Grecești*

Pr. Traian Valdman, *Știri ecumenice. — Biserica Greciei și participarea sa la Mișcarea Ecumenică* (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 824).

BISERICA ORTODOXĂ CIPRIOTĂ

— *Din viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe Cipriote*

(Autorul nesemnat), *Acțiuni în slujba păcii: Arhiepiscopul Makarios a fost ales Președinte al Republicii Cipru...* (G.B., XXVII (1968), nr. 3—4, p. 386).

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: Biserica Ortodoxă Cipriotă... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 405).

BISERICA ORTODOXĂ ALBANEZĂ

— *Din viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe Albaneze*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: Biserica Ortodoxă a Albaniei... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 406).

BISERICA ORTODOXĂ DIN POLONIA

— *Din viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe din Polonia*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: Biserica Ortodoxă a Poloniei... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 406).

BISERICA ORTODOXĂ DIN CEHOSLOVACIA

— *Din viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Autocefale: Biserica Ortodoxă Cehoslovacă... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 406).

BISERICA ORTODOXĂ FINLANDEZĂ

— *Din viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe Finlandeze*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Naționale...: Biserica Ortodoxă a Finlandei... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 407).

3. *Bisericile Ortodoxe Naționale Autonome*

BISERICA ORTODOXĂ AUTONOMĂ DIN CRETA

— *Din viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe Autonome din Creta*

Antonios Alivisopoulos, *Biserica Ortodoxă din Creta: (Notă bibliografică, de Diac. Prof. O. Bucevschi)* (G.B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 704—705).

BISERICA ORTODOXĂ AUTONOMĂ DIN JAPONIA

— *Din viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe Autonome din Japonia*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Naționale și Autonome: Biserica Ortodoxă din Japonia... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 407).

BISERICA ORTODOXĂ AUTONOMĂ DIN CHINA

— *Din viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe Autonome din China*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe Naționale și Autonome: Biserica Ortodoxă din China... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 407).

4. Biserici Ortodoxe independente, în străinătate

— *Din viața și activitatea lor contemporană*

Anuarul bisericesc al catolicilor vechi din R. F. Germania, 1970: Statistica de la Cap. IV — Bisericile Ortodoxe independente în străinătate: Biserica Ortodoxă din America (Mitropolia Rusă); — Biserica Ortodoxă Română din America (aflată sub jurisdicția canonică a Bisericii mitropolitane americane); — Biserica Ortodoxă Rusă din străinătate (așa-zisă Biserica sinodală de la Karlowitz); — Biserica Ortodoxă în Franța și Europa apuseană; — Biserica Ortodoxă Ucraineană în străinătate... (Recenzie, de Diac. Prof. N. Balca) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 407—408).

(Va urma)

Pr. ALEXANDRU-ARMAND MUNTEANU

CTITORII ȘI DANII FĂCUTE DE DOMNITORII ȚĂRII ROMÂNEȘTI LA LOCURILE SFINTE, OGLINDITE ÎN COLECȚIA „DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA”. B. ȚARA ROMÂNEASCĂ VOL. I ȘI II

Se știe că domnitorii români n-au ctitorit numai la ei acasă. Istoria este plină de astfel de mărturii.

De la început însă trebuie să aducem mulțumiri tuturor ostenitorilor Academiei Republicii Socialiste România care s-au sîrguit a ne pune la îndemînă pe această cale prin publicarea colecției *Documenta Romaniae Historica* făcîndu-ne accesibile și documente referitoare la activitatea ctitoriească bisericească a Domnitorilor Țării Românești peste hotare, precum și acțiunea de dotare a ctitoriilor lor și a înaintașilor lor.

Pentru aceasta merită osteneala de a face cunoscut și cititorilor revistelor noastre teologice aceste documente medievale pe care le-am extras în rezumat din primele două volume ale colecției sus-citate.

Am făcut aceasta nu pe probleme sau localități, ci în mod cronologic.

Documentele medievale pentru Țara Românească și Moldova se întind pînă la anul 1700.

Volumul doi al acestei colecții se sîrîște cu domnia lui Radu de la Afumați 17 decembrie 1525.

Iată și documentele:

1398 noiembrie 21. Boierul Aldea și soția sa, Bisa, dăruiesc Minăstirii Cultumuz de la Athos satul Cireșov.

Jipan Aldea care a slujit cu credință pe Mircea cel Bătrîn, «mi-am împlinit dorința, ca să dau la Sfîntul Munte, la mănăstirea sfîntului arhierarh și făcător

de minuni al lui Hristos, Nicolae, care este la Cutlumus, la Turn, salul numit Cireaşov, ca să fie pomenire în fiecare săptămână, mai întâi domnului nostru Io Mircea voievod, apoi şi părinţilor noştri şi mie şi soţiei mele, pentru că este mănăstirea noastră.

Şi am venit către atotcinstitul părinte şi duhovnic şi ieromonah chir Eremia şi i-am dat lui aceasta, ca să se roage pentru sufletele noastre, ca prin rugăciunile lui să ne apere Dumnezeu în ziua judecăţii».

Totodată pune şi opreliştea ca nu civa să se amestece cineva ca să tulbure satul dat minăstirii Sfântului Munte.

Documentul este scris de ambii donatori.

1433 (6941) februarie 9, Tîrgovişte. Alexandru Aldea voievod dăruieşte minăstirii Zograf de la Athos un obroc anual de 3000 aspri.

În urma vizitei făcute de egumenul chir Moisi împreună cu Iosif şi cu popa Ervasie la Tîrgovişte la Alexandru Aldea «a dăruit acest atotcinstit... care este deasupra tuturor cinstilelor daruri, hrisovul de faţă al domniei sale, minăstirii de la Sfântul Munte, Zograf, locaşul sfântului marelui mucenic Gheorghe».

De aceea în fiecare an, pe cît mi-a fost cu putinţă, am dăruit 3000 aspri, care să fie spre veşnică pomenire a sfîntrăposatului părinte al domniei mele, Mircea voievod şi să pomenească în sfintele domunezeieştile lor taine numele meu, Alexandru voievod».

<1449 septembrie 1—1450 august 31> (6958) Vladislav al II-lea voievod, fiu lui Dan la II-lea, acordă privilegiu minăstirii Cutlumuz de la Athos.

Hrisovul lui Dan Vlad Basarab voievod al Ungrovlahiei, dăruind sfintei mănăstiri Cutlumuz de la Athos privilegiu; 6958. Titlu scris în limba greacă. Documentul nu este redat.

1457 (6965) iunie 12. Vlad Ţepeş voievod acordă privilegiu minăstirii Rusicon de la Athos, iar în greceşte scrie: «Hrisovul lui Vlad Dracul voievod al Ungrovlahiei, prin care dă mănăstirii sfântului Pantelimon de la Athos, privilegiu. 6965: <1457> iunie 12.

<1460 septembrie 1—1461 august 31> 6969. Vlad Ţepeş voievod dăruieşte mănăstirii Filoteu de la Athos un obroc anual de 4000 aspri. În greceşte este scris: «hrisovul lui Vlăd Dracul, voievod al Ungrovlahiei prin care dă sfintei mănăstiri Filoteu de la Athos patru mii aspri: 6969».

<1475 septembrie 1—1476 august 31> 6984, Bucureşti. Basarab cel Bătrîn voievod întăreşte mănăstirii Cutlumuz de la Athos mai multe sate şi un munte.

«Astfel am însetat domnia mea către casa şi sfîntul locaş al preobrajeniei Domnului Dumnezeu şi Mintuitorului nostru Iisus Hristos şi mănăstirea domniei mele de la sfîntul şi marele munte numită Cutlumuz, ca să-i fie stăpînire satele anume: Giurgiu şi Prislop şi <toate> bălţile de la Şiştev pe tot Călmăţuiu şi Comanţa şi Laiouul lui Stroe şi Dăneştii cu hotarul cît <a dăruit > Mircea voievod, de la Uibăreşti să-şi ia călugării dijme, şi Circaşovul pe Olt şi Grecii Călugăreşti pe deal şi Hîrteşti pe Argeşel şi ocina lui Bucur <şi muntele > de la Strunga Hîrteştilor şi satul Maricino».

Toate acestea le-a dat de moştenire pe vecie cu interdicţia de a nu se amestece nimeni nici chiar slujbaşii Domnului în treburile acestor ţinuturi. Cel ce se va încumeta a nesocoti porunca, «va primi mare rău şi urgie de la <domnia mea, ca> un necredincios şi călcător al acestei porunci a domniei mele».

Documentul este iscălit de martori şi de scribul Milco.

<1487—1492> (7000) Vlad Călugărul voievod întăreşte mănăstirii Filoteu de la Athos un obroc anual de 4000 aspri.

Acesta deplînge starea decăzută a mănăstirilor unele ajunse chiar la deplină pustiire din pricina buneicinstirii, vai, pentru păcatele noastre, mai ales cea aflătoare la poalele sfîntului munte al Athosului, hramul preasfîntei maici a lui Dumnezeu şi pururea fecioară Maria, cinstitei ei blagoveştenii. Căci de la această mănăstire mai sus-zisă au venit trimişi cinstiţii călugări părintele proegumen Gherman şi al doilea proegumen Ştefan cu binecuvîntare şi ne-a încunoştiinţat despre multele nevoi pe care le are mai sus-zisul sfînt loc şi au cerut miluire pentru sfînta mănăstire ca s-o ajutăm oît ne este în pulintă şi să fac un hrisov

sfintei mănăstiri ca să se dea la sfânta mănăstire cât ne este în putere, ca să li se știe obrocul în fiecare an. De aceea, au din mila lui Dumnezeu, care am fost numit domn al Țării Românești, Io Vlad voievod și cu de Dumnezeu dăruții copii, Io Radul voievod și Mircea, am făgăduit aceasta și am făcut obroc sfintei mănăstiri ca în fiecare an să vină frații de la sfânta mănăstire să ia câte 4000 de aspri să-i ducă la sfânta mănăstire, în afară de cheltuiala fraților, iar cheltuiala să fie cite 300 aspri. Și să vină în luna mai după mai sus-zisul obroc».

Aceasta cit va trăi el; fiii și cei ce-l vor urma și sînt îndemnați să-l respecte să înnoiască și să întreaacă acest hrisov.

Conducerea mănăstirii este rugată în schimb să fie trecuți la pomelnicul sfintei proscomidii părinții lui Vlad Călugărul Io Vlad voievod și maica sa monahia Evpraxia, precum și el cu fiii Io Radul voievod, Vladul și Mircea, să li se săvîrșească sfînta liturghie cu colivă și băutură într-o zi din săptămîină.

Hrisovul se încheie cu o rugă către Maica Preacurata.

1487 (6995) iunie 12 *Tîrgoviște*. Vlad Călugărul voievod dăruiește mănăstirii Ruși de la Athos un obroc anual de 6000 aspri.

După titlatură, domn al Ungrovlahiei și herțeg al Amlașului și Făgărașului zice: «a binevoit domnia mea cu a sa bunăvoință, cu inima curată și luminată a domniei mele și am dăruit domnia mea acest atotcinstit și cu frumoașă față și precinstit, care este deasupra tuturor cinstelor și darurilor, hrisovul de față al domniei mele, sfintei mănăstiri numită Ruși, hramul sfîntului și marelui mucenic Pantelimon.

Și am dăruit domnia mea în fiecare an sfintei mănăstiri cite 6000 de aspri să fie pentru hrana dumnezeieștilor călugări și spre veșnică pomenire a părinților domniei mele și a doamnei mele».

Documentul este scris și datat de Drăgoi.

<1489 aprilie 21 — august> (6997) Vlad Călugărul voievod întărește mănăstirii Cutlumuz de la Athos mai multe sate și munți, scutindu-le de dădji și slujbe. Ca și Basarab voievod cel Bătrîn întărește mănăstirii Cutlumuz aceleași localități și munți cu aceleași opreliști pentru supușii domniei sale. Ca orice act și acesta este semnat de martori și de cel ce a scris hrisovul, Radul.

1490 (6998) martie 24, *București*. Vlad Călugărul voievod dăruiește mănăstirii Dohiar de la Athos un obroc anual de 3000 aspri.

«Am dorit cu toată inima către cinstitul hram al sfinților față de trup arhi-strategi Mihail și Gavril, mănăstirea Dohiaru, pentru că a venit părintele egumen chir David și starețul Evtimie și ieromonahul Macarie și au cerut ca să primim sfînta mănăstire, ca să ne numim ctitori și să ajutăm sfînta mănăstire, cit este cu puțință. De aceea am primit cu toată asirdia și am făgăduit să vie frații de la sfînta mănăstire, în fiecare an, în postul mare, să se dea obroc sfintei mănăstiri cite 3 mii aspri de fiecare an. Aceasta am făgăduit să ținem neatins, să fie obroc sfintei mănăstiri și dumnezeieștilor călugări pentru folosință: cit este nevoie sfîntului loc, ca să se întărească iar nouă să ne fie de veșnică pomenire. Aceasta făgăduim să se dea cit vom fi viu, în domnie». Același testament îl lasă și urmașilor săi.

Hrisovul a fost scris de Radul gramatic.

1492 (7000) august 29. Vlad Călugărul dăruiește mănăstirii Cutlumuz de la Athos un obroc anual de 1000 aspri.

«Din mila lui Dumnezeu, Io Vlad voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfîntului hram și locaș al sfîntului prooroc Ilie, unde este chilia părintelui nostru fostul preot chir Cozma ieromonah, căci i-am făcut obroc, să aibă din casa noastră, pînă ce vom fi în viață noi și fiii noștri și pînă ce domnul Dumnezeu ne va ține în stăpînirea noastră încredințată de Dumnezeu, ca să trimită oarta noastră prin frații care vor veni de la sfînta noastră mănăstire de la Cutlumuz, să-i trimitem cite 1000 aspri și cheltuiala 100, ca să împlinească și să dreagă cu ei în fiecare an nevoile lor din sfîntul loc. Iar ei să roage pe Dumnezeu pentru sufletele părinților mei Vlad voievod și maica mea, monahia Evpraxia și pentru noi și pentru copiii noștri pe care ni i-a dat

Dumnezeu, Radul voievod și Mircea și Vladul. Acestea toate, cite le-am scris, să le fie neschimbate în acel sfânt loc».

1492 (7001) noiembrie, București Vlad Călugărul voievod dăruiește mănăstirii Hilandar de la Athos un obroc anual de 5000 aspri.

În urma intervenției și rugămintii doamnei Mara și a surorii ei, doamna Cantacuzino, și a expunerii situației mai puțin bune în care ajunsese această mănăstire, Vlad Călugărul primește să-i fie ctitor și sprijinitor. «De aceea, am făgăduit și am făcut acest hrisov al nostru ca să fie neschimbat sfintei mănăstiri, cit am putut spune, să fie obroc sfintei mănăstiri în fiecare an 5000 aspri deplin și fraților care vor veni să ia obrocul cheltuială 500 aspri. Acestea, cum am spus, cit ne-a stat în putere, să se dea; și am lăsat și fiilor noștri mai sus spuși, Io Radul voievod și Mircea, cit timp vom fi și noi în viață și cit va fi plăcut lui Dumnezeu să avem cele ce ne-a încredințat, de asemeni și fiii noștri după moartea noastră să facă <același lucru> cit îi va ține domnul Dumnezeu în viață și în stăpânirea dăruită de Dumnezeu părinților și moșilor lor». Acesta este esențialul documentului.

<1495 septembrie—1496 august>, 30, 7004, București. Radu cel Mare voievod întărește mănăstirii Rusicon de la Athos un obroc anual de 3000 aspri.

După ce se sprijină pe texte din Sfânta Scriptură care se referă la milostenie și la mîntuire și luînd cunoștință și de starea rea în care se afla mănăstirea Rusicon zice: «aceasta văzînd eu, Io Radul voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Românești, văzînd făgăduința și hrisovul părintelui meu, am așezat ca să vie frații de la sfînta mănăstire în fiecare an, să ia obrocul în luna aprilie sau mai, cite 3000 aspri, afară de cheltuială, iar cheltuiala fraților cite 400 aspri».

Aceasta o spune și pentru cei ce-i vor urma la domnie.

Are un cuvînt de rugă către părintele egumen, preoții și stareții și toți cîți se află în mănăstire ca să se roage și pentru bunicii lui, Io Vlad voievod și monahia Evpraxia, pentru părinții lui monahul Pahomie și maica monahia Samonida, și pentru el Io Radul voievod și soția doamna Catalina, și frații Vladul și Mircea. «Să se săvîrșească pentru ei într-o zi din săptămîna liturghie cu colivă și băutură».

Actul se incheie cu o invocare către Sfîntul Pantelimon să primească unicul dar făcut mănăstirii ce-i poartă numele și să mijlocească cu rugăciunile sale pentru mîntuirea sufletelor lor.

1497 (7005) martie, Tîrgoviște. Radu cel Mare voievod întărește mănăstirii Hilandar de la Athos un obroc anual de 5000 aspri.

Auzînd că cele cerești se dobîndesc prin cele pămîntești «am rîvnit către cinstita mănăstire numită Hilandar hramul sfintei preacuratei și preabinecuvîntatei stăpînei noastre născătoare de Dumnezeu și pururea fecioară Maria și cinstitei ei văvidenii în sfînta sfîntelor, pentru că au venit frații de la sfînta mănăstire și au adus scrisoarea și făgăduiala părintelui meu, Vlad voievod. De aceea, părinți sfinți, noi am văzut și am primit sfînta mănăstire cu toată osîrdia și am făgăduit să ne numim ctitori ai sfintei mănăstiri împreună cu sfintrăposații domni de mai înainte și am făcut obroc sfintei mănăstiri, ca să vie frații de la sfînta mănăstire în fiecare an la Învierea lui Hristos, să ia obrocul sfintei mănăstiri, cite 5000 aspri și fraților, în afară de obroc, cheltuială cite 500 aspri. Aceasta făgăduim să ținem neclintit, ca să fie obroc sfintei mănăstiri și dumnezeieștilor călugări de folosință, cit este nevoie sfintei mănăstiri să se întărească, iar nouă să ne fie de veșnică pomenire. Aceasta făgăduim a da oit vom fi viu și în domnie».

Urmează același indemn către urmași de a ține și spori aceste danii pentru binele lor.

1497 (7005) martie <20>, Tîrgoviște. Radu cel Mare dăruiește mănăstirii Dohiar de la Athos un obroc anual de 3000 aspri. «Aceasta și noi văzînd și auzînd, am rîvnit către cinstita mănăstire numită Dohiar, hramul și lăcașul sfîntului fără trup arhistrateg Mihail, pentru că au venit frații de la sfînta mănăstire și au adus scrisoarea și făgăduiala părintelui meu, Vlad voievod. De aceea, părinți sfinți, noi am văzut și am primit sfînta mănăstire cu toată osîrdia și făgăduim să ne numim ctitori ai sfintei mănăstiri împreună cu sfintrăposații domni de mai înainte și am făcut obroc sfintei mănăstiri ca să vie frații din sfînta mănăstire în fiecare

an la învierea lui Hristos, să ia obrocul sfintei mănăstiri, cite 3000 de aspri și fraților de cheltuială, în afară de obroc, cite 400 aspri. Aceasta făgăduim să ținem neclintit, ca să fie obrocul sfintei mănăstiri și dumnezeieștilor călugări de folosință, cât este nevoia sfintei mănăstiri, să se întărească, nouă să ne fie spre veșnică pomenire».

Documentul este scris în luna martie <20> zile, în postul mare, în Lunca Mare, în cetatea de scaun Tîrgoviște, 7005 <1497>.

1497 (7006) septembrie 15. Radu cel Mare voievod dăruiește mănăstirii de la Muntele Sinai un obroc anual de 5000 aspri.

Îată că acest domnitor își întinde aria binefacerilor și asupra mănăstirii numită Muntele Sinai unde zac moaștele izvoritoare de mir ale sfintei mării mucenice Caterina, căreia-i face un obroc anual de 5000 aspri.

«De aceea, am făgădui, după cât ne stă în putere și am făcut acest hrisov al nostru, ca să fie neschimbat, cât am putut spune, să fie obrocul sfintei mănăstiri în fiecare an 5000 aspri, în afară de cheltuială și 500 de aspri fraților care vor veni să ia obrocul sfintei mănăstiri. După cum am spus, cum am putut, după putere, am lăsat să se dea și de fiii noștri și de frații noștri, Io Mircea voievod și Vladul, cât vom fi noi vii și după plăcerea lui Dumnezeu vom avea cele încredințate nouă de Dumnezeu. De asemenea și frații noștri și fiii noștri, după moartea noastră să facă la fel, până ce li va tine domnul Dumnezeu vii și în slăbînirea de Dumnezeu dăruită a părinților lor. Dacă ei vor face precum le-am spus și vor îndeplini și vor cinși și vor întări acest hrisov și ei și oricare pe care Dumnezeu va voi să fie urmaș al acestor mai sus zise, pe acela domnul Dumnezeu să-l cinstească și să-l păzească și să-l întărească. Celui care va împlini acestea, să-i dea domnul Dumnezeu ca aci cele pămîntești să le cîrmuiască bine în pace, să dobîndească bunurile cerești și să-l învrednicească de șederea la dreapta lui», de care ședere se roagă să aibă și el parte.

Documentul este scris în luna septembrie în 15 zile, în anul 7006 <1497> de gramaticul Sin.

1498 (7006) aprilie 19, București. Radu cel Mare voievod întărește Mănăstirii Hilandar de la Athos un obroc anual de 5000 aspri.

În prima parte a documentului face o închinare întăritărilor acestei mănăstiri «și după acestea, părinți sfinți, dau știre sfințiilor voastre că a venit diaconul Visarion și a adus obișnuita binecuvîntare de la sfînta mănăstire și ne-a dat de veste despre cite lucruri sînt necesare mănăstirii. Noi toate, pe rînd le-am înțeles.

De aceea, sfinți părinți, noi am primit sfînta mănăstire cu toată osîrdia, ca să ne numim ctitori noi, cu cei dinainte binecinstitori și sfîntrîpotași domni și am făgădui ca oricît vom fi în stare, după putere și după porunca părintelui nostru și am făcut obroc sfintei mănăstiri în fiecare an, în postul mare, cite 5000 aspri și cheltuiala fraților care vor veni să ia obrocul sfintei mănăstiri, cite 500 aspri».

Urmează obișnuitul indemn către conducerea mănăstirii de a fi trecut în pomenire și-și exprimă speranța că și urmașii săi se vor achita de acest obroc care onorează un domnitor.

1500 (7008) ianuarie 29, Tîrgoviște. Radu cel Mare voievod întărește mănăstirii Cutlumuz de la Sfîntul Munte satul Dăneștii și dijma de la Uibărești.

Aceste localități sînt date în întregime cu tot hotarul. De la Uibărești călugării să ia dijma întrucît aceasta este răscumpărată de domn cu 500 aspri de la Chirca.

«De aceea am dat și domnia mea sfintei mănăstiri, ca să le fie de ocină (moștenire) și de ohabă (de veci), nouă de veșnică pomenire și de nimeni neatins, după porunca domniei mele».

Urmează martorii și secretarul Sin.

1500 (7008) ianuarie 31, Tîrgoviște. Radu cel Mare voievod dăruiește mănăstirii Capriuleu de la Athos un mertic anual de 3000 aspri. Această mănăstire are hramul sfîntului arhieru și făcător de minuni Nicolae, așezată în locul numit Carea, aproape de Protalo.

Acesta-i stabilește un mertic de 3000 aspri pe care trebuie să-i ridice mănăstirea prin trimișii ei, în ianuarie sau decembrie. Pentru cheltuială se acordă 300 aspri.

Face aceeași recomandare urmașilor ca să țină și să îmbogățească acest mertic.

Actul se încheie cu rugăciuni către sfântul Nicolae și cu rugăminți către cetele alese ale lui Dumnezeu, călugării de la această mănăstire, să fie pomeniți în rugăciunile lor.

Document Indoelnic. 1369 (6878) septembrie. Vladislav voievod întărește mănăstirii Cutlumuz de la Athos mai multe danii și fixează raporturile dintre călugării români și călugării greci.

La propunerea catigumenului Hariton de la această mănăstire, Vladislav primește bucuros să-i adauge încă o biserică, trapeză și chilii pentru călugări, s-o înzestreze cu moșii și vite. La această mănăstire era rînduiala de obște pe care nu mulți o puteau suporta. Catigumenul este rugat să schimbe această rînduială dar nu vrea și pleacă la Sfîntul Munte. Aici este sfătuit de sobor să primească indemnul domnitorului mai ales că le puse la dispoziție banii necesari pentru construirea bisericii, trapezei și chiliilor. Catigumenul este înduplecat, cauza este ciștigală, domnitorul se bucură, dar intervin suspiciuni din partea călugărilor greci trăitori la această mănăstire și se iscă certuri, că adică românii ar face ce-ar pofti. În această situație Vladislav face un legămint cu comunitatea în care spune că «niciodată nu va încerca cineva dintre călugării români să turbure pe vreunul dintre trudiitorii greci, cei de acum și cei din viitor». Cel ce va călca legea să fie izgonit din mănăstire fie grec fie român.

Alegerea egumenului se va face de către toți călugării cu catigumenul. După alegere urmează confirmarea dată de domn și apoi «întorcîndu-se să ia cîrja de la protul Sfîntului Munte».

Acest act este socotit indoelnic deoarece editorul observă că actul nefiind pecetluit, el nu este decît o cîrnă propusă spre aprobare domnului Țării Românești.

1501 (7009) ianuarie. Tîrgoviște. Radu cel Mare voievod dă un hrisov prin care se acordă un mertic de 2000 aspri părintelui chir Cozma fost prot la mănăstirea Cotlumuz de la Sfîntul Munte Athos.

«Acest obroc să-l primească chir părintele Cozma oriunde va viețui el iar după moartea lui unde va orîndui să fie acest mertic sau la hramul sfîntului Ilie sau la alte sfinte hramuri».

Domnitorul cere ca acest mertic să fie neatins cît se va afla în viață iar după moartea sa îndeamnă pe urmași să fie și ei milostivi și osîrduiitori către sfintele dumnezeiești biserici din Sfîntul Munte Athos care este grădina precuratei mame a lui Dumnezeu.

1501 (7009) ianuarie 28, banul Barbul Craiovescu și frații lui dăruiesc mănăstirii sfîntul Pavel de la Athos un obroc anual de 2000 aspri.

«Cu ocazia venirii la noi a proegumenului Nicon din partea întregii frății mănăstirești, am făgăduit și am alcătuit și am întărit această scrisoare ca pe fiecare an să se dea cite 2000 aspri călugărilor și cheltuiala fraților cite 100 aspri și să vie în luna ianuarie 6, la sfînta Bobotează ca să ia acel obroc, acel obroc mai sus-zis».

Proegumenul Nicon era de la mănăstirea Sfîntul Pavel, cu hramul sfîntului mare mucenic și purtător de biruință al lui Hristos, Gheorghe. La rîndul lor noii citori roagă pe sfinții părinți de la această mănăstire să fie pomeniți de ei în rugăciunile lor, iar după moarte să li se facă parastas cu colivă.

În hrisov se găsește și o mică rugăciune către marele mucenic și ostaș Gheorghe în care donatorii se roagă să fie primit cu toată cinstea acest mic prinos. Scrisoarea este alcătuită de numitul Stepan care la rîndu-i se roagă să fie și el pomenit pentru mica trudă depusă.

1502 (7010) februarie 25, Tîrgoviște. Radu cel Mare voievod dăruiește mănăstirii Rusicon de la Athos un mertic anual de 4000 aspri.

Indemnat de sfințele cuvinte ale Scripturii precum și că «a venit la noi părintele nostru, chiar Cozma, fostul prot, și cu alți bărbați de Dumnezeu sfințiți și ne-a vestit nouă despre starea, despre multele nevoi și lipsuri și greutăți ale sfinților mănăstiri care sînt în acel loc Sfîntul Munte Athos, mai ales pentru sînta mănăstire numită Ruși, hramul sfîntului mucenic Pantelimon, că sînt în mare sărăcie și strîmtoare sfințiți călugări care trăiesc în sînta mănăstire, ducînd viață binecinstitoare și cu smerită înțelepciune întru Hristos Dumnezeu. Iar noi din toată inima am cugetat și am binevoit ca, după puțină, din averea dăruită de Dumnezeu și cu indemnul celui de sus, să facem merlic sîntei mănăstiri pentru întărirea acestor lipsuri și astfel am făcut, ca să vie frații din sînta mănăstire în fiecare an, în luna ianuarie, să ia meric cite 4000 aspri, afară de cheltuială. Iar fraților care vin, cheltuiala cite 400 aspri. Iar cei 4000 să-i ducă întregi la sînta mănăstire. Astfel am făgăduit să dăm în fiecare an cît timp vom fi în viață de acum și în stăpînirea cea dată nouă de Dumnezeu, neclintit».

La fel face indemn întru urmarea exemplului. Acest hrisov este scris de gramaticul Stan.

1510 (7018) mai 15, București. Vlad cel Tânăr voievod dăruiește la Athos — fostului prot Cozma — un obroc anual de 5000 aspri.

«Văzînd eu dar că pentru păcatele noastre s-au împuținat binecinstitorii domni și ctitori, care au ridicat și au infrumusețat și au măluit dumnezeieștile și sfințitele biserici, mai cu osebite cele ce se află la Sfîntul Munte Athos, grădină a preacuratei maici a lui Dumnezeu. Pentru că a venit la noi, de la Sfîntul Munte, părintele chir Cozma, fostul prot și a adus scrisoarea și hrisovul preaiubitului și binecinstitorului frate al meu Radul voievod și eu, văzînd scrisoarea hrisovul, și noi ne-am învoit să ajutăm după puterea și darul dăruit nouă de pronia cea de sus, pe sfințele dumnezeieștile biserici, mai ales cele de la Sfîntul Munte Athos, grădina preacuratei maici a lui Dumnezeu. De aceea, cu indemnul lui Dumnezeu și cu învățătura mai sus-scrisului părinte, din cite ne este cu puțință către o asemenea faptă am ajutat și am vrut să cinstesc pe acel sfînt loc și pe acel bărbat bun către noi și nouă, după sfîntul Duh, părinte și nastavnic, mai sus-zisului părinte chir Cozma, fostul prot, cît este cu puțință de la noi și din averea dăruită nouă de Dumnezeu, să se dea obroc în fiecare an cite 5000 aspri și cheltuială cite 500 aspri și să vină frații după obroc în luna lui mai 15 zile, unde el va locui, fie în ce loc, fie la hramul sfîntului Ilie sau altunde, în alt loc unde va binevoi el, în viața lui și după trecerea din cele de aici». Domnitorul dorește ca acest mai sus-zis obroc «să fie neconținut nouă și părinților noștri de veșnică pomenire».

1510 (7018) mai, 15, București. Vlad cel Tânăr voievod dăruiește mănăstirii Hilandar de la Athos un obroc anual de 5000 aspri.

Motivat de sărăcirea binecinstitorilor și fericitorilor ctitori sîrbi, ca și de rugămintea doamnei, împărătesei și maică a noastră Mara, am primit să ne numim ctitori ai sîntei mănăstiri și să o măluim cu cît ne va fi cu puțință. «De aceea am făgăduit și am făcut acest hrisov al nostru, ca să fie neschimbat sîntei mănăstiri, cît am putut spune, să fie obroc sîntei mănăstiri în fiecare an 5000 aspri și cheltuială fraților care vor veni să ia obrocul 500 aspri. Aceștia, cit am spus, după cît ne-a fost în putere și am lăsat, să se dea; să vină frații să ia acel mai sus-zis obroc în luna mai 15 zile. Iar vouă, sfinți și cinstiți părinți, nu vă fie cu supărare să scrieți pe părintele meu Vlad voievod, și pe fratele meu Radul voievod, fiul mai sus-zisului Vlad voievod, în sfîntul pomelnic la sînta proscomidie, căci pomenirea noastră vă este mai mică trudă, iar nouă mare răsplătă». La fel face indemn posterității pentru purtarea de grijă a locurilor sînte. Acest hrisov este scris de Ștefan.

1512 februarie — 1521 septembrie. Neagoe Basarab voievod întărește mănăstirilor Clocociov și Cutlumuz jumătate din ocina Pirdeștilor, dăruită de Manea mare clucer, «ca să-i fie de poménă lui și părinților. Și s-au scris la poménic și la sînta proscomidie, ca să pomenească cît va fi mănăstirea».

1512 (7020) februarie 20, *Tîrgoviște*. Neagoe Basarab voievod întărește mănăstirii Cutlumuz de la Athos mai multe sate, scutindu-le de toate dările și slujbele, afară de bir și oastea cea mare.

«Din mila lui Dumnezeu, Io Basarab voievod și domn. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfintei mănăstiri Cutlumuz ce este la Sfîntul Munte, hramul Schimbării la față a domnului Dumnezeu și mintuitorului nostru Iisus Hristos, ca să le fie satele numite: Hîrtești cu tot hotarul și cu gorșina și Călugăreni și Cireasovul și Dăneștii lui Vlac și Giurgiova și Comanca și Suhaa și Omrazani, pentru că sînt aceste sate mai sus scrise ale sfintei mănăstiri de la Cutlumuz vechi și drept ocine și dedine. De aceea am dat și domnia mea și le dăruim sfintei mănăstiri cu tot venitul, totul să se dea sfintei mănăstiri pentru întărire». Tot Neagoe Basarab voievod întărește mănăstirii Cutlumuz de la Athos satele sale, hotărnicite de boieri în <1512—1513> iulie 23.

1512 (7020) august 2, *Tîrgoviște*. Neagoe Basarab voievod dăruiește mănăstirii Turnul lui Arbănaș de la Athos un obroc anual de 1000 aspri. «Și după acestea, părinți sfinți, am înțeles că este al sfințiilor voastre căci a venit la noi de la sfinția voastră starețul Rafael cu obișnuita binecuvîntare și ne-a înștiințat de cite lucruri sînt necesare mănăstirii și noi toate pe urmă le-am priceput și am primit sfîntul locaș cu toată osîrdia ca să fim și noi ctitori împreună cu cei dinainte sfințiti ctitori, domnul Io Vlad voievod și Io Radul voievod: <și numele> noastre să se pomenească în sfintele pomelnice. Și am făcut și noi obroc sfîntului locaș, după cum am aflat făcut și de părintele domniei mele Basarab voievod, de asemenea să dăm și noi în fiecare an cite 1000 aspri și cheltuială fraților care vor veni cite 100 aspri. Și să vină în luna noiembrie cu această scrisoare a noastră și să ia sus-zisul obroc al sfintei mănăstiri».

În continuare roagă pe părinții de la această așezare să se roage pentru părinții săi și pentru el și doamna Despina pentru a petrece în pace vremea de acum.

1514 (7028) decembrie 7, *București*. Neagoe Basarab voievod dăruiește mănăstirii Cutlumuz de la Athos un obroc anual de 10.000 aspri și 700 aspri pentru bolniță.

Găsind biserica mănăstirii Cutlumuz stricată și neisprăvită «astfel cît a fost în puterea noastră... și am zădit-o pînă ce am săvîrșit-o și am împlinit-o... din cît am putut și din agonisirea dată nouă de Dumnezeu am adăugat mai mult obrocul sfintei mănăstiri... de la noi în fiecare an obroc cite 10.000 aspri și pentru cheltuială cite 500 și pentru bolniță cite 700 aspri. Și să vină frații de la mănăstire, pentru obrocul mai sus-zis, în luna decembrie să ia obrocul sfintei mănăstiri».

1517 (7025) august 23, *Curtea de Argeș*. Neagoe Basarab voievod dăruiește mănăstirii Hilandar de la Athos un obroc anual de 7000 aspri.

Mai înti face o salutare foarte simțită către sfîntul locaș, egumen, preoți, stareți și diaconi.

«Și după acestea, părinți sfinți, să fie cunoscut sfințiilor voastre că a venit la noi de la sfințiile voastre părintele proegumen chir Leontie și bătrînul monah Mardarie și ne-au adus nouă obișnuita binecuvîntare și ne-au binecuvîntat pe noi în locul vostru al tuturor și ne-au dat de veste despre lucrurile necesare mănăstirii și despre starea voastră. Și noi toate le-am înțeles și bine le-am primit cu toată simțința.

De aceea, sfinți părinți, am făcut un obroc sfintei mănăstiri, 7000 aspri, și să vie frații și trimișii de la sfînta mănăstire pentru mai sus-zisul obroc în fiecare an, la Bobotează, să ia obrocul sfintei mănăstiri, ca să fie sfintei mănăstiri de întărire, iar nouă și copiilor noștri cei dați de Dumnezeu de veșnică pomenire».

Mai departe sînt rugați sfinții părinți să nu uite a se ruga pentru el și pentru sfintrăposații ctitori. Hrisovul este redactat de Sin, numit logofăt și Florea cel care l-a scris.

<1519 septembrie 1 — 1520 august 31> 7028. Neagoe Basarab voievod acordă privilegii mănăstirii Xenofon de la Athos. Document nepublicat. Nu pot fi cunoscute ce anume privilegii au fost acordate acestei mănăstiri.

1525 (7033) aprilie 30, *Tîrgoviște*. Radu de la Afumați dăruiește mănăstirii Hilandar de la Athos un obroc anual de 10.000 aspri.

Pentru început domnul face o smerită închinăciune viețuitorilor din mănăstirea Hilandar de la Muntele Athos și ascultă cu toată osîrdia nevoile și suferințele și cele trebuitoare pentru traiul celor de acolo expuse de egumenul Macarie și de duhovnicul Ison (?).

«De aceea și eu, sfinți părinți, făgăduiesc obișnuitul obroc pe care l-ați avut în timpul altor domni care au fost înaintea noastră, și de la domnia mea să aibă sfînta mănăstire de asemenea cite 10.000 aspri și să vină frații, și trimișii de la sfînta mănăstire pentru mai sus-zisul obroc în fiecare an, după Bobotează, și ia obrocul sfintei mănăstiri, să fie sfintei mănăstiri de întărire, iar nouă celor de Dumnezeu dăruți fie de veșnică pomenire. Iar sfințiile voastre să primiți și să binecuvîntați și să rugați pe Dumnezeu pentru noi, păcătoșii».

Se adaugă pentru cheltuiala celor ce vor veni să ia obrocul 500 aspri și pentru bolniță 800 aspri. Actul este scris de Trifon.

1525 (7033) mai 4 (?), *Tîrgoviște*. Radu de la Afumați dăruiește mănăstirii Turnul lui Arbănaș de la Athos un obroc anual de 1.200 aspri și egumerului Macarie 1000 de aspri.

«Astfel am dorit și am iubit și eu, în Hristos Dumnezeu, binecredinciosul și de Dumnezeu păzitorul și singurul stăpînitorul, Io Radul mare voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei și Podunaviei, fiul marelui și preabunului și sfînt răposatului Io Radul voievod, am primit cu toată inima și cu bunăvoință ca să fim noi ctitori și păzitori și innoitori aceluia în Sfîntul Munte Athos, grădina a preacuratei de Dumnezeu născătoare, sfințitului și cinstitului lăcaș al sfîntului și slăvitului mare mucenic și purtător de biruință Gheorghe și celui întru sfinți părintele nostru arhierarh și făcător de minuni al lui Hristos Nicolae, numit Turnul lui Arbănaș și am făcut obroc sfîntului lăcaș 1200 aspri și părintelui egumen ieromonah Macarie, să aibă și el obroc 1000 aspri. Și să vină frații în fiecare an după Bobotează să ia obrocul sfintei mănăstiri și al părintelui Macarie, să fie sfîntului lăcaș de întărire, iar nouă veșnică pomenire, să fim pomeniți cu sfinții ctitori și în toate strigările în biserică și la trapeză, pretutindeni, și să se cînte paraclis simbăta, după vecernie, și duminica liturghie sobornică și la trapeză băutură, și să fim pomeniți cit stă sfînta mănăstire, precum se pomenesc sfinții ctitori și împărați binecinstitori după moartea lor». Actul este scris de Radul Pădure.

1525 (7033) mai 16, *Tîrgoviște*. Radu de la Afumați voievod dăruiește mănăstirii Turnul lui Arbănaș de la Athos un obroc anual de 1200 aspri și egumeului Macarie 1000 de aspri. Documentul are același conținut. Este scris de același Radu Pădure.

Document indoielnic.

1525 (7034) <septembrie 1—7> Hrisovul lui Vladislav Dracul, voievodul Ungrovlahiei dăruiește ajutoare sfintei mănăstiri Xenofon de la Athos: <1525>. Nu se dă conținutul documentului.

Preot ILIE D. NEGOTIȚA

aspru = monedă turcească de argint care a circulat în sec. XV—XIX și la noi.

goștină = dijmă constînd din porci și din oi.

mertic = sumă de bani care i se cuvine cuiva ca plată.

nastavnic = conducător, administrator.

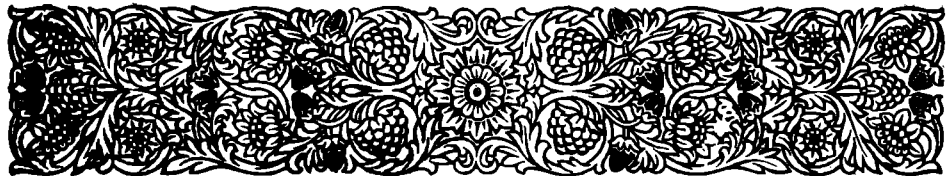
o b o l = contribuție modestă în bani.

o b r o c = vas de nulele cu o capacitate de 44 sau 22 ocale.

o c i n ă = moștenire, proprietate.

o h a b ă = de vecl, denumire a imunității boierești sau mănăstirești.

NOTA: Între parantezele unghiulare < > se fac întregirile susceptibile de mai multe soluții (Introducere în Colecție, VIII).

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

SĂRBĂTORIREA HRAMULUI «SFINȚII TREI IERARHI»

La 30 ianuarie a.c. la Institutul teologic de grad universitar din București, a avut loc, într-un cadru festiv, sărbătorirea hramului — Sfinții Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu și Ioan Gură de Aur.

În dimineața acestei zile, în paraclisul Institutului teologic — biserica Sfînta Ecaterina — a fost oficiată slujba sfîntei liturghii de către P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, înconjurat de un sobor alcătuit din : P. C. Pr. Ioan G. Coman, P. C. Pr. Prof. Ene Branîște, P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, P. C. Pr. Prof. Vladimir Prelipceanu, P. C. Pr. Conf. Ștefan Alexe, P. C. Pr. Conf. Dumitru Radu ; diaconii : Constantin Dumitrescu, Mihai Colibă, Pană Marin, Ioan Bănățeanu, Codici Mitrofan și Vadici Vasile.

Cu acest prilej P. S. Episcop Roman Ialomițeanul a hirotonit în diacon pe tînărul Despouir Mircea. Predica zilei a fost rostită de dl. Gușe Gheorghe, student anul IV. A urmat slujba Te-Deum-ului și apoi a Parastasului pentru sufletele adormiților întru Domnul, profesori și studenți ai Institutului. Au participat invitați, studenți, profesori și membrii delegației Comitetului de lucru al Conferinței Bisericilor Europene, în frunte cu dl. Pastor Glen Garfield Williams, secretarul general al conferinței.

După oficierea liturghiei cei prezenți au trecut în sala de festivități a Institutului teologic și au asistat la programul cultural-artistic susținut de corul studenților.

Delegații Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, — P. S. Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor — au fost întîmpinați, la intrarea în sală, cu imnul arhieresc executat de corul studenților.

Serbarea a fost deschisă de P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, care, printre al-

tele, a spus : «Ziua de 30 ianuarie a intrat în tradiția institutelor teologice din Biserica Ortodoxă Română drept o zi deosebită, o zi de aleasă sărbătorire, de mare bucurie duhovnicească și de mare praznic. Este ziua în care Institutul nostru cinstește și el cu toată pietatea și vrednicia pe ocrotitorii spirituali, cei trei mari dascăli și ierarhi : Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Ioan Gură de Aur... Cei ce se pregătesc astăzi aici pentru a fi mâine propovăduitori ai Cuvîntului lui Dumnezeu și îndrumători ai credincioșilor, vor găsi întotdeauna în viața și figurile Sfinților Trei Ierarhi pe marii luminători ai creștinătății primare, pe marii teologi și trăitori ai învățaturii creștine, adevărate călăuze pe calea slujirii față de Dumnezeu și față de semenii noștri».

Referindu-se la viața și activitatea Sfinților Trei Ierarhi, vorbitorul și-a exprimat admirația și prețuirea pentru «complexul calităților care împodobeste sufletul ales al ocrotitorilor noștri ; înalta lor gândire teologică, adînca lor trăire creștină, dragostea lor deplină și jertfelnică, pentru evanghelie și pentru slujirea binelui obștesc... O trăsătură fundamentală care caracterizează personalitatea și activitatea sfinților Trei Ierarhi este slujirea deplină, convingerea și stăruitoarea rîvnă față de Dumnezeu și față de oameni». Avînd ca exemplu astfel de modele de slujire, «preotul, preciza P. C. Pr. Rector — trebuie să aibă un suflet înzestrat cu alese virtuți și să-și îndeplinească cu stăruință datoria de a propovădui învățătura drepte credințe. Puterea cuvîntului său trebuie însoțită de o viață neprihănită, plină de dragoste și de sfințenie... De la Sfinții Trei Ierarhi vom lua și noi pilde ca strădaniile noastre să fie cît mai rodnice în pregătirea viitorilor slujitori ai lui Dumnezeu, ai credincioșilor și ai Patriei noastre».

Vorbitorul și-a exprimat, în continuare, bucuria deosebită pentru faptul că «în această zi de aleasă sărbătoare, Institutul are cinstea de a primi vizita și participarea la prăznuirea hramului său a unui grup de oaspeți care, între 24—28 ianuarie 1974, în urma invitației Prea Fericitului Patriarh Justinian, au participat la lucrările Europene (Nyborg VII) desfășurate aici la București.

În grupul oaspeților se află și dl. Glen Garfield Williams, secretar general al Conferinței Bisericilor Europene. Nădăjduim că vizita Domniilor lor va contribui la cunoașterea teologiei românești și la o cît mai rodnică colaborare a teologilor, membri ai Conferinței Bisericilor Europene, cu teologi români».

P. C. Părinte Rector a adresat apoi un cuvînt de mulțumire Prea Sfințitului Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, pentru dragostea ce o arată institutului și l-a rugat să încredințeze pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian de devotamentul și recunoștința pentru grija părintească ce o poartă neconținut acestui așezămînt de cultură teologică.

S-au adus mulțumiri pline de recunoștință P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, pentru bună-

voința arătată prin participarea la slujba praznicului Sfinților Trei Ierarhi și prin prezența la această sărbătoare.

Domnul Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, a fost rugat să primească respectuoase mulțumiri pentru acceptarea invitației de a onora institutul cu prezența d. sale la acest program festiv și a transmite Domnului Profesor Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, asigurarea întregului devotament pentru sollicitudinea arătată totdeauna învățămîntului teologic.

P. C. Părinte Rector a adus apoi mulțumiri tuturor invitaților și a anunțat pe conferențiarul prelegerii festive. Corul studenților a intonat compoziția *Imn festiv* de Al. Podóleanu, sub conducerea dirijorului Diac. Asist. Nicu Moldoveanu.

Prelegerea festivă, *Spiritualitatea și slujire la Sfinții Trei Ierarhi*, a fost rostită de P. C. Pr. Lector Dumitru Radu.

Prezentînd în partea introductivă concepția despre spiritualitate și raportarea ei la slujire, vorbitorul a spus: «cei trei Sfinți Ierarhi ocrotitorii institutului nostru, s-au împărtășit cu nesaț din cultura greacă, filozofică și literară, dar au sorbit cu și mai multă pasiune din izvorul cel nou al Sfintei Scripturi și al vieții creștine».

Partea a doua a prelegerii a tratat despre *Coordonatele spiritualității creștine la Sfinții Trei Ierarhi*.

1. Cunoașterea lui Dumnezeu — «principiul întregii existențe spirituale și materiale, necauzat și necompus este în afară de timp și spațiu, fără început, mai presus de rațiune, este veșnic și atotputernic. Din El s-a născut, din veșnicie, Fiul și a purces Sfîntul Duh. De aceea, noi creștinii trebuie să mărturisim și să adorăm un Dumnezeu în Treime și Treimea în unime, fără să amestecăm persoanele ori să despărțim ființa».

2. Umanismul Sfinților Trei Ierarhi — accentuarea iubirii ca virtute supremă de conviețuire între oameni, înlăturarea urii și patimilor, cultivarea rațiunii în scopul luminării întregii ființe umane.

3. Cultura creștină și raportul ei cu cea profană. S-a subliniat îmbinarea armonioasă la cei Trei Sfinți Ierarhi a idealului culturii elenice-kalokagathia — cu idealul creștin al filokaliei.

Partea a treia a prelegerii s-a referit la *Slujirea creștină*, care înseamnă o angajare voluntară și aceasta nu este decît consecința morală a faptului ontologic al proexistenței, adică al existenței noastre pentru alții, prin alții, și împreună cu alții. «Dragostea adună mulți într-un singur trup și le transformă sufletele în tot atâtea lucruri ale Duhului. Dreptatea face comune toate bucuriile fiecăruia».

Ultima parte a prelegerii s-a referit la *Sublimul preoției și slujirea credincioșilor*, privite prin prisma învățaturii Sfinților Trei Ierarhi. «Spiritualitatea și slujirea creștină — a spus în încheiere vorbitorul — așa cum au fost înțelese de Sfinții Trei Ierarhi și cum au fost concretizate de Întîistătătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și de toți membrii Sfîntului Sinod, dau sens și semnificație preoției

zilelor noastre cu o identitate și un rol precis în obștea Bisericii românești».

A urmat apoi următorul program coral : *Prăznuiește astăzi Biserica*, cântare psaltică de Diac. Asistent Nicu Moldoveanu ; *Acum slobozește pe robul Tău Stăpîne* — cântare psaltică de Ion Popescu-Pasărea, armonizare de Diac. Asistent Nicu Moldoveanu : *Anixandare* — cântare psaltică glas VIII de Nicolae Lungu și *Oda Bucuriei* (din Simfonia a IX-a) — cor de Ludwig van Beethoven.

Partea a doua a programului au constituit-o *Cîntece clasice, patriotice și folclorice*, precum urmează : *Mama*, de Ioan D. Chiorescu, solist Dragu Cătălin, student anul IV ; *Hora cu strigături*, de Nicolae Lungu, soliști Panait Dumitru și Iliescu Valerian, anul IV ; *Foaie verde leuștean*, cîntec popular revoluționar de Nicolae Lungu ; *Frumoasă ești patria mea* — cîntec patriotic de Preot Prof. Gheorghe Șoima ; *Pe-al nostru steag* de Ciprian Porumbescu ; *Marș de excursie*, Fr. Abt ; *Marșul gloriei* din opera «Aida» — cor de Giuseppe Verdi. Conducerea muzicală a programului au avut-o dl. Prof. Nicolae Lungu și Diac. Asistent Nicu Moldoveanu.

În încheierea programului s-a intonat imnul *Gaudeamus igitur*.

A luat cuvîntul P. S. Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, care a adus Înalta binecuvîntare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a salutat prezența la această festivitate a domnului Glen Williams, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, a soției sale și a celorlalți oaspeți. P. S. Sa a făcut o succintă prezentare a învățămîntului teologic din Biserica Ortodoxă Română și rezultatele deosebite obținute pe această linie, care se datorează în mare parte activității neobosite a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

P. S. Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul a mulțumit pentru buna desfășurare a programului și a felicitat, în mod deosebit, pe P. C. Prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic și pe P. C. Pr. Lector Dumitru Radu.

Referindu-se la sărbătoarea în sine, Prea Sfințitul Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul a spus : «N-aș vrea să vă mai adaug ceva în plus, ci, doar să apreciez unele aspecte și anume :

1. Sfinții Trei Ierarhi sînt trei mari tîlcuitori ai cunoașterii lui Dumnezeu. De la ei au de învățat studenții noștri teologi.

2. Ei sînt printre primii care au pus bazele teologiei ca obiect de studiu, în același timp sînt mari trăitori ai Evangheliei și credinței. E de ajuns să amintim ce a făcut Sfîntul Vasile cel Mare pentru societatea de atunci și cum a îndreptat lucrurile Sfîntul Ioan Gură de Aur și cum a clarificat învățătura Sfîntul Grigorie.

3. Cei trei sînt aceia care au lăsat teologiei tezaurul și înțelegerea învățăturii lui Hristos în lume.

Dacă astăzi Bisericile creștine au redescoperit dimensiunile sociale ale Bisericii celei una și nedespărțită nu găsim în altă parte mai bine calea decît la Sfinții Trei Ierarhi. De aceea, toate Bisericile trebuie să-i aibă ca model.

Dovada acestei redescoperiri o constituie și faptul că astăzi avem ca oaspeți reprezentanți ai Conferinței Bisericilor Europene, în frunte cu secretarul general G. Williams, și scopul acestei conferințe este găsirea acestei dimensiuni neglijată sau uitată. De aceea vechile rațiuni și titluri de «Biserică triumfătoare» sînt astăzi pe cale de dispariție. Reînvie Biserica slujitoare, ca reprezentanta Învățătorului și Capului ei, Hristos Domnul. Însăși actuala sesiune a Comisiei de lucru a Conferinței Bisericilor Europene a studiat problema Bisericii slujitoare, adică punerea în practică a învățaturii Mintuitorului. Pentru aceasta tema Conferinței Nyborg VII se intitulază : *Fiiți împlinitorii Cuvîntului*, iar ca un corolar al acestei teme se desprind două idei : unitatea sufletească în Hristos și pacea în lume».

Dl. Glen Williams, luînd cuvîntul, a rostit în limba engleză impresiile sale, din care menționăm : «Noi reprezentăm peste 100 de Biserici și toți colaboratorii mei ne-am străduit să găsim soluții pentru ceea ce trebuie să fie Biserica, adică slujitoarea lumii, omenirii și păcii. Scopul conferinței este și acela de a elimina diferențele dintre ele».

Apoi, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, adresîndu-se studenților a spus : « Voi veți fi conducători de parohii și păstori ai credincioșilor ; să nu uitați că lumea dorește unitatea, iar Europa, deși foarte avansată științific, are mare nevoie de un climat de pace și o satisfacție duhovnicească».

În încheiere Domnia Sa a mulțumit P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul și l-a rugat să transmită mulțumirile sale personale și ale grupului de colaboratori Prea Fericitului Părinte Patriarh. De asemenea au fost aduse mulțumiri «Statului român și tuturor acelor care au înțeles și au înlesnit întîlnirea noastră de lucru».

Urmărit cu viu interes, a luat cuvîntul Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor care, după ce și-a exprimat bucuria de a lua parte la această serbare, a cerut permisiunea de a aduce călduroase salutări și felicitări din partea Departamentului Cultelor. «Am ascultat cu emoție solii bucuriei din Simfonia a IX-a, soli aduși, prin glasurile lor, întregii asistențe, de către studenți — a spus Dl. vicepreședinte. Într-adevăr armonia acestei simfonii este expresia cea mai fidelă a coexistenței popoarelor continentului nostru».

În continuare, Dl. Vicepreședinte Gheorghe Nenciu a subliniat următoarele :

I. Există o tradiție pe care o are Biserica Ortodoxă Română și trebuie recunoscut faptul că sufletul poporului român s-a identificat de-a lungul secolelor cu Biserica Ortodoxă Română și aceasta trebuie să fie în vederea dascălilor și studenților teologi...

II. Încă un element ași dori să-l relev : Biserica Ortodoxă Română a fost o Biserică tolerantă, nu exclusivistă. Or, noi socotim acest fapt ca o realitate a înfrățirii Bisericilor și cultelor din țara noastră. Acest lucru nu numai că-l prevede ci îl și respectă Constituția Republicii Socialiste România».

Referindu-se la prezența distinșilor oaspeți — participanți la lucrările Comisiei pregătitoare a Adunării generale Nyborg VII, Dl. vicepreședinte a subliniat faptul că aceasta confirmă dorința Bisericii Ortodoxe Române de a sluji orice mișcare religioasă pentru pacea și dreptatea în lume. «Rog pe distinșii reprezentanți ai Bisericilor Europene să primească și cu această ocazie felicitările noastre pentru toate eforturile depuse».

«Am fost deosebit de mișcat — a adăugat dl. vicepreședinte — de sinteza sărbătoririi de astăzi : un studiu de teologie, rostit de P. C. Pr. Lector Dumitru Radu, legat de realitate ; cîntări de simțire religioasă, folclorică și patriotică ; cuvinte de aleasă cinstire ale oaspeților la adresa poplului nostru, culturii lui, Bisericii Ortodoxe Române, ceea ce mărește prestigiul tuturor».

Adresîndu-se studenților și profesorilor le-a urat noi succese și satisfacții în muncă iar «lumina învățaturii din *Apostolat social* al Prea Fericitului Părinte Patriarh să fie permanent călăuză în înțelegerea ecumenismului. Să fim conștienți de munca noastră și să avem satisfacția ca Oda bucuriei să nu fie un vis trecător ci să cîntăm această odă ca o realitate adusă fiecăruia dintre noi».

În încheierea programului a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului care, mulțumind PP. SS. lor pentru prezență, i-a rugat să transmită Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian adîncă recunoștință și asigurarea că și pe viitor profesorii și studenții Institutului teologic vor depune toate eforturile pentru a fi la înălțimea misiunii încredințate. Apoi vorbitorul a adresat cuvinte alese P. S. Episcop Antonie pentru binecuvîntarea adusă din partea Prea Fericirii Sale cît și pentru sfaturile, îndemnurile și sprijinul direct acordat Institutului.

P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic, a adus respectuoase mulțumiri domnului Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, pentru aleasa cuvîntare, care «a fost un motiv de încurajare și totodată o apreciere deosebită cu care ați încununat strădaniile noastre». P. C. Sa a rugat pe domnul vicepreședinte să asigure conducerea de Stat și pe Domnul Profesor Dumitru Dogaru de tot devotamentul «în înțelegerea și sprijinirea eforturilor poporului nostru spre o viață mai bună, mai fericită».

Adresîndu-se distinșilor oaspeți, în frunte cu domnul Secretar general al Conferinței Bisericilor Europene, vorbitorul a mulțumit pentru cuvintele de apreciere și a adăugat că la noi domnește pacea iar «Bisericile se înfrățesc, cultele se respectă și între credincioși domnește armonie desăvîrșită».

Festivitatea s-a încheiat cu Imnul arhieresc.

Profesorii și studenții, invitații și delegații la lucrările pregătitoare ale Conferinței Bisericilor Europene au participat, apoi, la o agapă tradițională.

IOAN F. STĂNCULESCU

ȘEDINȚA ADUNĂRII GENERALE A CASEI DE AJUTOR RECIPROC A CLERULUI ȘI SALARIAȚILOR BISERICEȘTI DIN ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

În conformitate cu art. 10 din Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Caselor de ajutor reciproc din Patriarhia Română, în ziua de 31 ianuarie 1974 a avut loc ședința Adunării Generale.

După oficierea serviciului Te Deum-ului în Biserica Sfânta Ecaterina, lucrările au continuat în sala de festivități a Institutului teologic de grad universitar din București.

Ședința a fost onorată cu prezența P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, care a adus binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și s-a informat de desfășurarea lucrărilor Casei.

În numele Adunării Generale au fost trimise două telegrame omagiale și de mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor.

În «Darea de seamă» prezentată de către P. C. Preot Petre Alexandru, Președintele Comitetului, s-a arătat activitatea economico-financiară a Casei pe perioada 1 ianuarie — 31 decembrie 1973 și realizările obținute.

S-a menționat că la 31 decembrie 1973 Casa avea un număr de 3114 membrii activi, capitalul social al acestora fiind de lei 7.901.830.

În anul 1973 au fost acordate 798 de împrumuturi în valoare de lei 4.506.377; 133 ajutoare de boală în valoare de lei 51.800, precum și 63 ajutoare pentru cazuri de deces în valoare de lei 160.500.

Comisia de verificare, prin raportul prezentat a solicitat aprobarea descărcării Comitetului de gestiunea anului 1973.

La «Discuții», P. C. Protoieru Emil Bildescu, de la protoieria Turnu Măgurele a subliniat opera caritativă pe care o face Casa de ajutor reciproc în viața economică a membrilor ei.

P. C. Pr. Teodor Georgescu, de la protoieria Cîmpina apreciază stilul de muncă, de corectitudine, de promptitudine și seriozitate cu care lucrează salariații și Comitetul de conducere.

P. C. Pr. Alexandru Popescu, de la protoieria Tîrgoviște arată că această Casă îndeplinește rolul samarineanului milostiv pentru familiile membrilor Casei, mai ales la vreme de nevoie, probleme economice majore, căsătoria copiilor, clădiri de case etc.

Aduce mulțumiri Casei pentru toate aceste ajutoare acordate.

Toți vorbitorii au adus, în numele membrilor pe care îi reprezintă, mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Departamentului Cultelor pentru concursul dat și anul acesta lucrărilor Casei, precum și Comitetului de conducere.

În încheiere, Adunarea generală a aprobat «Darea de seamă», Contul de execuție financiară, Bilanțul, Contul de beneficii și pierderi, precum și planul financiar pentru anul 1974.

Sedința s-a încheiat cu tradiționala agapă colegială într-o atmosferă caldă și frățească.

Pr. DAVID POPESCU

BISERICA DIN SATUL GLÎMBOCEL, COMUNA BOGAȚI, JUDEȚUL ARGEȘ

Duminică, 28 octombrie 1973, într-un cadru cu totul sărbătoros a avut loc resfințirea bisericii parohiale «Sfântul Nicolae» din satul Glîmbocel, comuna Bogați, județul Argeș, în urma lucrărilor de restaurare generală a picturii, efectuate în anii 1972—1973.

Potrivit rînduielilor tipiconale și datinilor creștinești în biserica unde s-au făcut lucrări de restaurare, spălare de pictură etc., «în care au umblat și lucrat oameni nesfințiți...», spre a fi redată din nou cultului, este nevoie a se oficia aci slujba de resfințire, cu fastul și cuviința stabilite de ritul ortodox, încununată cu rugăciunea de mulțumire adusă Bunului Dumnezeu, pentru ajutorul dat obștei creștinești la desăvîrșirea lucrărilor de preînnoire a locașului de închinare.

În situația aceasta fiind biserica menționată mai sus, la terminarea lucrărilor și în urma solicitării organelor parohiale către Centrul Eparhial, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a delegat pe Prea Sfințitul Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul — Vicar Patriarhal, să facă resfințirea bisericii.

În dimineața zilei de 28 octombrie 1973, Prea Sfințitul Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, însoțit de P. C. Consilier Mitropolitan Mihail C. Marinescu, sosește la biserica ce urma să fie sfințită, fiind întâmpinat cu multă căldură de credincioși în frunte cu P. C. Protoieru Gheorghe Dudu și P. C. Pr. Paroh Ioan Tomescu.

Slujba de resfințire s-a început la orele 9 dimineața, prin sfințirea apei și înconjurarea bisericii, cu cele patru opriri tipiconale, pentru stropirea cu apă sfințită și ungerea cu Sfîntul și Marele Mir.

S-a făcut apoi, după toată rînduiala tradițională, sfințirea interioară a bisericii, cu rostirea solemnă a rugăciunii celei mari în fața catapetesmei.

P. C. Consilier Mihail C. Marinescu a citit apoi «Documentul de resfințire», dînd prețioase explicații asupra momentelor simbolice din slujba de resfințire, asistența ascultînd cu multă atenție și mult interes lămuririle date.

La orele 10 s-a început Sfînta Liturghie, oficiată de Prea Sfințitul Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, secundat de P. C. Consilier Mitropolitan Mihail C. Marinescu, P. C. Protoieru Gheorghe Dudu de la Protoieria Cîmpulung-Muscel, P. C. Preot Paroh Ioan Tomescu cu un sobor de preoți și diaconi, răspunsurile fiind date omofon de toată asistența.

Predica zilei a fost rostită de P. C. Consilier Mihail C. Marinescu, care, în cuvinte calde și pline de miez duhovnicesc, a subliniat roadele dragostei creștine pentru viața de toate zilele, pentru comuniunea frățească și pentru mîntuirea sufletească.

După oficierea parastasului pentru «ctori» acestui așezămint sfânt, P. C. Protoiereu Gheorghe Dudu face o scurtă dare de seamă, înfățișând starea spiritual-religioasă, gospodărească și economică a Protoieriei Cîmpulung-Muscel, evidențiază vrednicia exemplară a preotului Ioan Tomescu, care se numără printre preoții fruntași ai Protoieriei, prin lucrarea sa pilduitoare atât pe tărîm pastoral-gospodăresc, cit și pe tărîm social-gospodăresc, și aduce smerite mulțumiri tuturor celor care au contribuit la solemnitatea deosebită a acestei sărbători în frunte cu Prea Sfințitul Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh.

După vorbirea P. C. Protoiereu, ia cuvîntul preotul paroh Ioan Tomescu care — adînc mișcat de cinstea de a avea la această solemnitate sfință pe delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în persoana Prea Sfințitului Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, însoțit de P. C. Consilier Mihail Marinescu de la Centrul Eparhial, înconjurat de soborul de preoți și diaconi și de credincioși, — își mărturisește profunda sa mulțumire că a putut săvîrși cu ajutorul Bunului Dumnezeu, cu obolul evlavioșilor săi enoriași, cu sprijinul Sfintei Patriarhii, al Departamentului Cultelor, frumoasa lucrare la biserica satului Glimbocel, pe care o păstorește de aproape 30 de ani.

Înfățișează în continuare în vorbirea sa, că biserica, resfințită astăzi, a fost durată aci în anul 1812 din lemn, de preotul Neagu, împreună cu 45 de familii, cit numără parohia în vremea aceea. În anul 1851 preotul paroh Vasile, cu credincioșii satului, ridică în locul bisericii din lemn — care se deteriorase între timp — o nouă biserică din zid învelită cu șindriță. În 1896 biserica este învelită cu tablă.

Dintele vremii produce, pe parcurs, stricăciuni acestei biserici, iar cutremurul din 1940, adîncește aceste deteriorări, determinînd organele parohiale, în frunte cu inimosul său păstor, preotul Ioan Tomescu, să-i facă reparațiile generale de zidărie etc., încă din anul 1947. Din obolul enoriașilor s-au putut efectua lucrări mai mari, precum și restaurarea picturii în anii 1972—1973.

Cu glasul tremurînd de emoția lucrului împlinit, în numele organelor parohiale și al enoriașilor săi, mulțumește tuturor donatorilor și ostenitorilor pentru ajutorul și concursul dat pentru încheierea cu bine a lucrărilor propuse pentru restaurarea și înfrumusețarea sfintului locaș de rugăciune din satul Glimbocel.

În încheiere, Prea Sfințitul Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul felicită, în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, pe toți osirduitorii creștini, care au contribuit cu bănușul lor și cu munca lor la restaurarea acestei biserici, Casa lui Dumnezeu. Fapta lor se înscrie, la loc de cinste, alături de toți ostenitorii creștini care contribuie la păstrarea și înălțarea tot mai sus a prestigiului Bisericii noastre. Recomandă credincioșilor să fie și pe mai departe vrednici cetățeni ai Patriei și evlavioși enoriași ai bisericii resfințite. Împărtășind apoi patriarhiceasca binecuvîntare a Prea Fericitului Părinte Patriarh, pentru toți cei de față, răsplătește strădania neobositului preot Ioan Tomescu, acordîndu-i în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh, înalta distincție de «Iconom Stavrofor».

S-a făcut apoi un Polihroniu pentru sănătatea Conducătorilor Bisericii străbune, pentru sănătatea Conducătorilor Patriei noastre și a tuturor celor prezenți la această creștinească sărbătoare.

Solemnitatea zilei de neuitat din 28 octombrie 1973, din satul Glimbocel, s-a încheiat cu tradiționala agapă creștinească servită în casa preotului paroh.

ASISTENT

BISERICA SFÎNTUL NICOLAE DIN PAROHIA CĂȚELU

Între localitățile suburbane care aparțin Municipiului București, se găsește și satul Cățelu în partea de răsărit a Capitalei.

Nu se cunoaște prea bine de ce acest sat s-a numit Cățelu. Unii localnici din sat povestesc că această numire se datorește faptului că aici a fost o moară a cărei proprietăreașă i-a dat numele de Cățelu pentru aceea că într-un pariu a biruit pe un adversar al său strigându-i în momentul în care l-a biruit: «O, cățelul meu!»

Alții spun că atunci când s-a fixat fundația fortului Cățelu, cei care măsurau terenul au fost însoțiți de un cățel, care într-un anumit punct s-a oprit, a început să latre și să scormonească pământul; lucrul acesta i-a afectat pe cei care măsurau, s-au oprit și i-a determinat să fixeze centrul fortului, în locul indicat de cățel, dând și numele fortului de «Cățelu» și de aici și-a luat numele și satul. Sint legende; sigur este faptul că în acest sat a fost o moară și că de la numele acesteia și-a luat numele și satul.

Biserica cu hramul Sfântul Nicolae datează din anul 1820 și a fost ridicată de un proprietar de pe vremuri al moșiei Dudești-Cioplea, cu sprijinul locuitorilor din sat; proprietarul s-a numit Ștefanache Haği Moscu.

În vremea celui de al doilea război mondial o bombă a căzut pe biserică distrugând două treimi din sfântul lăcaș. Enoriașii însă n-au disperat și cu sprijinul preoților slujitori au refăcut-o; au umplut groapa făcută de bombă cu pietriș, cu fiare și au trecut la refacerea ei.

La îndemnul preoților slujitori și cu sprijinul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, biserica a fost complet refăcută (s-au rezidit zidurile, au fost îencuite, i s-au fixat contra-forturi, au învelit-o cu tablă).

La îndemnul și stăruința părintelui Teodor Manole, biserica a fost complet refăcută, iar în ultimii ani a fost pictată, fiind angajat pentru aceasta pictorul profesor Gh. Teodorescu-Romanați. În același timp, părintele Manole s-a ostenit pentru îngrădirea curții bisericii cu prefabricate, plantând și 250 de plopî în curtea bisericii. De asemenea, cimitirul parohiei în suprafață de 15.000 m.p. a fost împrejmuît cu prefabricate.

Cînd lucrarea de pictură a fost terminată, părintele Manole a cerut resfințirea bisericii și Prea Fericitul Patriarh Justnian a dat delegație pentru aceasta Părintelui Vicar Alexandru Ionescu.

La începutul lunii septembrie, Părintele Vicar însoțit de P. C. Preoți Consillieri Petre F. Alexandru, Octavian Iatan și diaconul Petre Zamfira, au oficiat slujba de resfințire, fiind însoțiți de preoții Manole și Gh. Diaconescu de la biserica Buna Vestire-Giulești.

A fost o mare sărbătoare a enoriașilor din parohia Cățelu, care s-au bucurat mult văzîndu-și biserica iarăși înfrumusețată și încărcată cu podoaba sfinților ce o îmbracă.

După oficierea slujbei de resfințire și a Sfintei liturghii părintele Teodor Manole a făcut o documentată dare de seamă asupra lucrărilor ce au fost executate și asupra activității ce a desfășurat întru împlinirea multelor lipsuri ce le-a găsit la venirea sa în această parohie.

Ca fiu al satului și-a dat și mai mult osteneala ca lucrarea să fie bine întocmită și bine executată.

Despre activitatea părintelui Manole, a rostit o frumoasă cuvîntare, arătînd meritele acestuia, părintele Consilier Octavian Iatan.

Despre rivna enoriașilor care l-au ascultat și l-au înțeles pe părintele Manole, a vorbit Părintele Consilier Petre F. Alexandru.

Cel din urmă a vorbit Părintele Vicar Alexandru Ionescu, transmițînd binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru enoriașii ce s-au ostenit și au ajutat pe părintele Manole în desăvîrșirea acestei lăudabile activități.

Ca fost elev al Prea Fericitului Patriarh Justinian, părintele Manole se ostenește din răspuțeri să răspundă corect tuturor chemărilor ce se fac de către Conducerea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române.

În încheierea cuvîntării sale, Părintele Vicar felicită pe membrii Comitetului și Consiliului parohial, pe enoriașii și pe vrednicul lor păstor, care a realizat o lucrare așa de frumoasă cum este refacerea sfintei biserici din satul Cățelu.

S-a oficiat un Polihroniu pentru Conducerea de Stat, pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian și pentru enoriași și toți cei ce au fost de față la această sfințită și dumnezeiască slujbă.

În curtea bisericii a urmat o agapă la care au luat parte credincioși ai bisericii Cățelu și preoții slujitori.

A fost o sărbătoare ce rămîne adînc întipărită în mințile și sufletele celor ce au fost de față la această solemnitate.

ASISTENT

BISERICA DIN PAROHIA „SFINȚII ÎMPĂRAȚI“ - CĂLĂRAȘI, JUDEȚUL IALOMIȚA

Ziua de 2 decembrie 1973, a însemnat pentru credincioșii parohiei «Sfinții Împărați» din Municipiul Călărași, o zi de aleasă bucurie duhovnicească, deoarece au avut prilejul să se întîlnească pentru prima dată cu Prea Sfințitul Roman Ialomiteanul, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor. Această întîlnire a fost prilejuită de redeschiderea bisericii parohiei «Sfinții Împărați» din Călărași, redeschiderea ce a avut loc în urma lucrărilor de pictură ce s-au executat.

Încă de dimineață credincioșii s-au adunat la biserica amintită, așteptînd cu evlavie sosirea Prea Sfințitului Episcop.

La orele 9,30, Prea Sfințitul Roman Ialomiteanul, însoțit de P. C. Părinte Consilier Petre F. Alexandru și P. C. Părinte Consilier Octavian Iatan, precum și de P. C. Părinte Anton Poșitcă, Secretar Eparhial, intră în sfînta biserică. Soborul preoților din Călărași împreună cu P. C. Diaconi Evghenie Dascălu și Ștefan Mazăre, de la Catedrala Sfintei Patriarhii, au întîmpinat pe Prea Sfințitul Episcop, cu Sfînta Evanghelie și imnul «Pre Stăpinul...». Conduc în interiorul bisericii, P. S. Episcop binecuvîntează poporul credincios care-și pleacă fruntea cu evlavie.

După slujba de sfințirea apei, se ocolește biserica stropindu-se cu aghiasmă, se citesc rugăciunile respective și se începe Sfînta liturghie. Răspunsurile sfintei liturghii au fost date de credincioșii aflați în biserică — în cadrul cîntării omofone..

Predica zilei a fost rostită de părintele Ioan Chiriță de la biserica parohiei Sfinții Împărați — Călărași.

După terminarea sfintei liturghii a luat cuvîntul părintele Ioan Purcărea, protoierul protoieriei Călărași, care salută cu deosebită căldură sufletească prezența Prea Sfințitului Episcop și a distinșilor oaspeți de la Centrul Eparhial, la această solemnitate. În continuare, P. C. Sa face un raport succint asupra activității și realizărilor din Protoieria Călărași, motivînd că realizările din Protoieria Călărași se datoresc, pe de o parte preoților și credincioșilor, care se străduiesc să materializeze toate îndrumările Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, iar pe de altă parte, climatul existent în Patria noastră, de totală libertate de conștiință și religioasă.

Mulțumind distinșilor oaspeți pentru participare, face urări de sănătate Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cît și celor prezenți.

În continuare ia cuvîntul P. C. Părinte Pătrașcu Gheorghe, parohul parohiei Sfinții Împărați din Călărași, care face un raport asupra lucrărilor executate. La început face un mic istoric al bisericii, arătînd că biserica s-a construit de către enoriași în timpul Domnitorului Barbu Dimitrie Știrbei (domn 1849—1856). Zugrăvirea bisericii s-a început în luna iunie 1856, deci la această dată biserica era terminată. Iar pe lespede de piatră a Sfintului Prestol fiind săpat în piatră Sfinții Împărați Constantin și Elena — 21 mai 1860, se presupune că la această dată s-a terminat biserica, deci pictura era terminată. Pictura s-a mai refăcut în anul 1915 și spălat în 1948. În continuare P. C. Sa arată că lucrările picturii actuale precum și alte lucrări de întreținere au fost executate numai din fondurile proprii.

În încheiere aduce mulțumiri înalților oaspeți în frunte cu P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, precum și enoriașilor, Consiliului și Comitetului parohial pentru munca depusă și obolul dat pentru acoperirea tuturor lucrărilor executate, — asigurînd în același timp conducerea bisericească, cît și pe cea de Stat, de deplinul devotament, ascultare și colaborare pentru prosperitatea Bisericii strămoșești și a Patriei noastre dragi — Republica Socialistă România.

După raportul părintelui Pătrașcu Gheorghe, ia cuvîntul P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, care mulțumind pentru invitație, aduce cuvinte de laudă pentru enoriașii și preoții parohiei Sfinții Împărați din Călărași, cărora le împărtășește binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

În cuvîntul său P. S. Episcop spune printre altele că manifestînd cinstire și respect pentru Biserică, ne manifestăm cinstirea și respectul pentru moșii și strămoșii noștri, care s-au închinat în aceeași biserică.

Dar în afară de biserica văzută, există și biserica nevăzută din inima credincioșilor «Voi sinteți biserica nevăzută...».

Ați împodobit biserica văzută, nu uitați biserica nevăzută, pe care s-o împodobiți la fel de frumos, ca Domnul Iisus Hristos să învie în sufletele voastre.

Referindu-se la Evanghelia zilei, arată cum poate să învieze Hristos în inimile noastre.

«Iubind pe Dumnezeu și pe aproapele nostru, păzind poruncile Bisericii și făcînd fapte bune, traduse prin faptele milosteniei trupesti și sufletești, arătăm că sintem cu adevărat urmașii Mîntuitorului Hristos.

Dovada iubirii lui Dumnezeu este iubirea aproapelui.

Îndeamnă, în continuare, pe credincioși de a veni la biserică, unde cu adevărat vor împlini cuvintele: «Gustați și vedeți ce bun este Domnul».

Solemnitatea se încheie cu un Polihroniu pentru Conducerea Bisericii și a Statului. Credincioșii prezenți la slujba săvârșită în acea zi în biserica Sfinții Împărați din Călărași s-au întors la casele lor mulțumiți de solemnitatea slujbei religioase la care au luat parte.

ASISTENT

BISERICA DIN PAROHIA SATNOIENI — JUDEȚUL IALOMIȚA

Pe șoseaua județeană Călărași — Fetești, la km 17, se află parohia Satnoieni la limita dinspre est a parohiei Călărași.

În ziua de 6 decembrie 1973, la biserică cu hramul «Sfântul Nicolae», din Satnoieni, a avut loc solemnitatea sfințirii sfântului locaș, în urma restaurării picturii.

La ora 9 dimineața P. C. Părinte Protoiereu Ioan Purcărea delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, înconjurat de un sobor de preoți, a început slujba re-sfințirii, după care a urmat slujba sfinței liturghii, răspunsurile fiind date de credincioșii parohiei.

Predica zilei a fost rostită de preotul Sima Jean de la parohia Cuza Vodă. După otputul sfinței liturghii și intonarea Polihroniului, preotul paroh Constantin Stancu a făcut o succintă dare de seamă asupra lucrărilor. Concomitent cu restaurarea picturii s-a realizat și altă lucrare: electricizarea bisericii.

Mulțumește călduros Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, pentru ajutorul acordat parohiei, precum și enoriașilor care s-au ostenit și au contribuit la înfrumusețarea locașului lor de închinăciune.

În continuare, P. C. Părinte Protoiereu, aducând binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, evidențiază împodobirea măreață a sfinței biserici și stăruința în credință a enoriașilor parohiei care în decurs de 35 de ani asistă la a doua sfințire a bisericii lor.

Recomandă pe părintele paroh ca pe un vrednic slujitor căruia i s-a conferit, pe merit, «Crucea Patriarhală Comemorativă» și insistă la cultivarea cîntării omofone în biserică pentru stimularea sentimentului religios. Aduce laude tuturor credincioșilor pentru munca depusă alături de preotul lor la această măreață lucrare.

A urmat slujba de pomenire a citorilor și a enoriașilor repauzați, după care s-a servit o agapă frățească.

Aici P. C. Părinte Secretar Eparhial, prezent la această solemnitate și plăcut impresionat de cele constatate, recomandă cu căldură Consiliului parohial pe preotul paroh spre ascultare și colaborare, ca fiind unul din puținii preoți ce au înscris la activul lor două construcții de biserici și două sfințiri, precum și o pregătire teologică evidențiată, — făgăduind că va informa pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, despre întreaga desfășurare a lucrărilor și despre marea bucurie duhovnicească ce au încercat cu toții cu acest prilej.

ASISTENT

† PREOTUL IOAN BERBECEANU

În dimineața zilei de 18 ianuarie 1974 a încetat din viață, în urma unei congestii cerebrale, în plină putere de muncă, vrednicul și neobositul slujitor al sfântului altar, preotul Ioan Berbeceanu, de la parohia Herăstrău din București.

Preotul Ioan Berbeceanu, descendent din familie preotească, s-a născut la 29 septembrie 1907 în suburbia Piteasca, în apropiere de Mănăstirea Pasărea.

După ce a terminat școala primară «Cuibu cu Barză» din București, a frecventat cursurile Seminarului Nifon din București între anii 1916--1927 și a urmat Facultatea de teologie din București, pe care a absolvit-o în 1933.

Încă de la 1 ianuarie 1926 a fost numit cîntăreț bisericesc la biserica Herăstrău din Capitală; la 16 februarie 1941 a fost hirotonit ca diacon aci; la 17 martie 1946 ca preot, iar la 1 aprilie 1968 i s-a încredințat postul de preot paroh.

Deci, aproape o jumătate de secol, cu darul său de ales cîntăreț, cu glasul său dulce și sfătuitoare, cu viața sa modestă, tăcută, dar plină de râvnă pentru împlinirea datoriei sale de adevărat părinte sufletească, a desfășurat inimile credincioșilor bisericii Herăstrău, sădind în sufletele lor dragostea de Dumnezeu, de aproapele, de Biserica străbună și de Patria scumpă.

Desigur, mulți dintre enoriașii parohiei Herăstrău s-au născut în legea mîntuirii lui Hristos, prin lucrarea și osîrdia pastorală a preotului Ioan Berbeceanu și, conștienți că paternitatea lor spirituală decurge din ființa sacerdotală a preotului Ioan Berbeceanu, cu lacrimi de pioasă recunoștință s-au închinat smeriți lângă trupul rece al bunului lor păstor, la ziua prohodirii, pentru fericita odihnă a sufletului său, care s-a dăruit — cu timp și fără timp — pentru mîntuirea sufletească a enoriașilor săi.

Preotul Ioan Berbeceanu a iubit preoția și Biserica, reușind prin muncă stăruitoare și în perfectă colaborare cu colegii și enoriașii săi să facă din biserica Herăstrău o adevărată ființă de adăpare spirituală, o adevărată școală de trăire și lucrare creștinească.

Preotul Berbeceanu Ioan a fost o figură distinsă a clerului Capitalei și un solist de prestigiu al Coralei Preoților din București.

S-a impus în rîndurile acestui cler, prin pregătirea sa intelectuală, prin seriozitatea sa, prin distincția sa sufletească, prin modestia sa, prin discreția sa dar mai ales prin bunătatea sa sufletească.

Respectat și apreciat de toată enoria, ca și de toată preoțimea care l-a cunoscut, prin linuta sa și prin profilul său de adevărat duhovnic, preotul Berbeceanu Ioan a fost apreciat și de înalta autoritate bisericească, acordîndu-i-se, la vremea cuvenită, cea mai înaltă distincție pentru lucrarea sa preotească de «Iconom Stavrofor».

Într-o atmosferă de adîncă tristețe și unanime regrete, condus de obștea de credincioși ai parohiei și din împrejurime, a fost înmormîntat în ziua de 20 ianuarie 1974, lângă biserica pe care a slujit-o și îngrijit-o cu toată dăruirea ființei sale.

Soborul în frunte cu P. C. Vicar Alexandru Ionescu, secundat de PP. CC. Consilieri Mitropolitani Alexandru F. Petre și Mihail C. Marinescu, de P. C. Protoiereu Iuliu Man și de un număr mare de preoți, diaconi și cîntăreți, a prohodit cu jale pe fostul lor confrate, conducîndu-l pe ultimul său drum.

P. C. Consilier Mihail C. Marinescu, în numele Centrului Eparhial, într-o mișcătoare cuvîntare a omagiat lucrarea pilduitoare a defunctului preot, transmițînd familiei îndoliate părintești și arhieresti condoleanțe din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

A vorbit apoi P. C. Protoiereu Iuliu Man, în numele preotimii din Protopopiatul II Capitală, dintre care făcea parte și preotul decedat, evidențiind alesele sale calități de păstor sufleteș și de bun chivernisitor al Sfintei Biserici, iar în încheiere, au rostit cuvîntări P. C. Preoți Bușilă și Popescu Lahovari, care — în cuvintele pline de emoție — au înfățișat vrednicia și spiritul de frățietate al fostului lor coleg de biserică.

Soborul preoțesc a ridicat sicriul cu rămășițele pămîntești ale preotului Ioan Borbeceanu și, purtîndu-l pe umeri, a înconjurat biserica și l-a condus în criptă.

În veci să-i fie pomenirea și Dumnezeu să-l ierte!

ASISTENT

† PREOTUL ICONOM STAVROFOR POPOVICI VALENTIN

În ziua de 27 ianuarie 1974 s-a rupt firul vieții Preotului Iconom stavrofor Valentin Popovici, fost paroh al parohiei Buturugeni, județul Ilfov, din Protoieria a II-a Capitală.

Preotul Valentin Popovici s-a născut în anul 1911 pe frumoasele și bogatele meleaguri moldovene, spre care, tot timpul își avea ațintiti ochii, gîndurile și nostalgia pe care fiecare o păstrează la amintirea locurilor natale, locuri pe care, însă, nu le-a mai văzut pînă cînd și-a încrucișat mîinile pe piept.

Descendent din familie preoțească, căsătorit cu fiica unui preot și el descendent din generații vechi tot din familie preoțească, după absolvirea Seminarului teologic «Veniamin Costache» din Iași, și-a îndrumat pașii spre Facultatea de teologie. Îndată după obținerea titlului de licențiat în teologie a fost hirotonit preot pe seama parohiei Copanca, o comună dintr-o regiune cu bogate podgorii și întinselor livezi de fructe.

Bine pregătît din punct de vedere teologic și pastoral, și deplin conștient de misiunea preoțească, a trecut de îndată la îndeplinirea îndatoririlor sale pastorale. Avînd o construcție sufletească de adevărat preot, adînc îmbogățit de o rară blîndețe omenească, preotul Valentin Popovici și-a apropiat dragostea enoriașilor săi și aprecierile organelor superioare bisericești și, fiind remarcat drept un rar gospodar și un priceput pîlon în administrația bisericească, a fost ridicat la rangul de iconom stavrofor și numit protopop de raion, funcțiunea din urmă exercitîndu-o pînă la înca-

drarea, în 1944, la parohia Buturugeni—Ilfov, pe care a păstorit-o pînă la moarte, vreme de 30 de ani.

Și la Buturugeni a pășit de îndată la reparația radicală a sfîntului locaș, la pictarea lui și la amenajarea și înfrumusețarea cimitirului, fiind tot așa de iubit de parohieni și tot așa de apreciat de autoritatea superioară bisericească, activitate pentru care, cu puțin înainte de moarte, în iunie 1973, a fost gratificat cu «crucea patriarhală».

Măsura dragostei pe care i-o păstrau credincioșii s-a exprimat prin participarea lor, la slujba înmormîntării, care a avut loc miercuri, 30 ianuarie 1974, în biserica parohială din Buturugeni—Ilfov, unde fiecare din ei ținînd să vină să se închine în fața sicriului celui care i-a binecuvîntat vreme de 30 de ani și care i-a sfințit.

Slujba prohodului — ultima slujbă la care preotul Valentin Popovici a asistat cu mîinile încrucișate pe piept — a fost săvîrșită de un impunător sobor de preoți, avînd în frunte pe P. C. Protoiereu Ion Băltărețu de la Circ. II Capitală.

La căpătîii au străjuit, cu inimile cernite și cu ochii storși de atîta amar de lacrimi vărsate, văduva — inginer agronom, cele două fiice Magda și Ileana Popovici, fratele răposatului, preotul Gheorghe Popovici din eparhia Iașilor și alte rude mai apropiate sau mai îndepărtate.

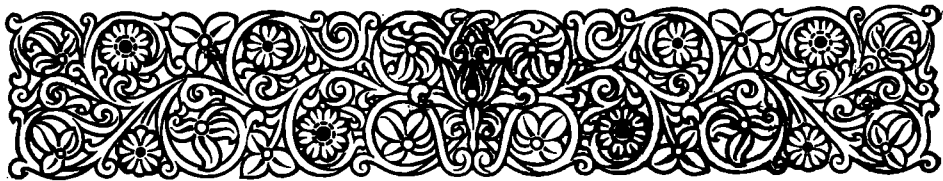
Au vorbit, Părintele Protoiereu Ion Băltărețu, preotul Savian Bunescu, preotul Galaction Buruiană și profesorul onorar de teologie Constantin N. Tomescu. Toți și-au exprimat regretul pentru moartea subită și prematură a preotului Valentin Popovici, scoțînd în evidență meritele de iubit păstor duhovnicesc și de bun gospodar în pastorație. Vorbitorii au înconjurat-o pe văduvă și pe rude — care l-au iubit atît de mult — ,amintindu-le că în ceasul acesta de grea despărțire, cel ce i-a părăsit înainte de vreme, aici pe pămînt, a trecut dincolo, în cealaltă lume, «unde nu este durere, nici întristare, nici suspin, ci viață fără de sfîrșit».

Sicriul, purtat de preoți și de colegi, în cîntările corului de cîntăreți cu litania cea mai de pe urmă cu care se face înconjurul bisericii la prohodul preoților: «Ajutor și acoperitor s-a făcut mie spre mîntuire...» a fost coborît și zidit în mormîntul anume săpat în dreapta bisericii pe care a reparat-o, a pictat-o și a slujit-o cu vrednicie vreme de peste 30 de ani.

Dumnezeu să-l primească printre liturghisitorii Altarului ceresc, iar pe noi să ne întărească spre a nu-i uita pomenirea, în veci!

ASISTENT

EPISCOPIA DUNĂRII DE JOS

CRONICA SĂRBĂTORILOR NAȘTERII DOMNULUI 1973, ANUL NOU 1974 ȘI BOTEZUL DOMNULUI LA CENTRUL EPARHIAL — GALAȚI

Praznicul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, sărbătoare dintre cele mai mari din calendarul ortodox, a fost celebrat la Centrul Eparhial cu deosebit fast după toată rânduiala tradițională.

În cinstea praznicului și a vechiului obicei cu privire la «Moș Crăciun» care împarte daruri copiilor, în amintirea Pruncului Iisus care a primit daruri de la păstori și de la magi, P. S. Episcop Dr. Antim Nica, a aprobat ca alți salariaților Centrului Eparhial cit și copiilor lor să li se împartă mici daruri.

În ajunul serbării, slujitorii Catedralei episcopale, au venit cu Icoana Nașterii la reședința episcopală, pentru a vesti sosirea Praznicului Nașterii Domnului prin cântarea «Troparului și a Condacului Nașterii» și făcând urările de cuviință.

Seara, la Catedrală, s-a oficial slujba privegherii în sobor.

După priveghere, P. S. Episcop a primit corul Catedralei episcopale care a executat un program de colinde. Conducătorul corului, Pr. Tudorel Popa a rostit un scurt cuvânt ocazional, iar la urmă P. S. Sa a mulțumit coriștilor și i-a binecuvîntat.

În prima zi a praznicului, a fost săvîrșită Liturghia arhierescă de P. S. Episcop Antim. La vremea cuvenită, P. S. Sa, a adresat cuvîntul de învățătură, cea dintîi Pastorală, a P. S. Sale, ca episcop al Eparhiei Dunării de Jos.

Adresîndu-se clerului și dreptcredincioșilor creștini din această Eparhie, P. S. Sa a spus: «Praznicul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos din acest an, îmi prilejuiște aleasa bucurie de a ne întîlni pentru întîia dată cu voi, fiii mei sufletești, prin mijlocirea acestui cuvînt de învățătură. Ca nou Arhipăstor al acestei Eparhii, la cîrmuirea căreia am venit prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu și în urma alegerii făcute de reprezentanții clerului și credincioșilor, am dorit fierbinte să vă împărtășesc dragostea mea părintească și să vă aduc arhierescă binecuvîntare. Totodată, am voit să mă adresez inimilor voastre calde, cu nădejdea și încrederea că zidirea duhovnicească la care am fost chemat, se va săvîrși cu sprijinul și împreunălucrarea voastră, spre binele de obște al Bisericii și spre folosul vostru al tuturor.

Vorbînd apoi despre însemnătatea venirii pe pămînt a Mîntuitorului Iisus Hristos, care ne-a împăcat cu Dumnezeu și ne-a izbăvit din robia iadului, P. S. Sa arată că Nașterea Domnului este și sărbătoarea familiei, a părinților și a copiilor adunați în

jurul aceleiași vetre. Familia ideală este cea care are mulți copii, căci: «Copiii sînt o moștenire de la Domnul și roada pîntecului o răsplătire» (Ps CXXVI, 3). Copiii nu sînt numai ai noștri, ci și ai întregului popor și trebuie să ne îngrijim de buna lor educație. Să-i deprîndem să fie buni și ascultători și să se pătrundă cu tot sufletul de tradiția sănătoasă a poporului nostru, de munca lui cinstită și de năzuințele pentru o viață demnă, creatoare de valori spirituale și morale.

În aceeași zi, la Vecernie, corul catedralei, a executat al doilea program selecționat de colinde, iar P. C. Arhimandrit Ieronim Motoc — Starețul Catedralei Episcopale, a rostit un cuvînt despre originea și semnificația colindelor la poporul nostru.

În cea de a doua zi de Crăciun, la catedrala episcopală s-a slujit în sobor, în prezența P. S. Episcop Dr. Antim Nica. Predica a fost rostită de P. C. Preot Tudorel Popa, care pornind de la sărbătorirea Sfîntului Nicodim cel sfințit de la Tismana a reliefat rolul monahismului și al Bisericii în viața credincioșilor noștri.

Corul Catedralei, a executat un nou concert de colinde.

Sărbătorirea Sf. Arhidiacon Ștefan, în a treia zi de Crăciun s-a făcut cu slujbă în sobor, iar predica despre viața Sf. Arhid. Ștefan a fost rostită de P. C. Protoiereu Costică Mohonea din Galați.

Ziua de Anul nou 1974, a prilejuit o nouă manifestare de bucurie duhovnicească pentru slujitorii și credincioșii catedralei Episcopale din Galați. P. S. Episcop Antim a săvîrșit liturghia arhierască, urmată de Te-Deum, ca mulțumire adusă lui Dumnezeu pentru binefacerile revărsate în anul trecut asupra poporului nostru și a Bisericii strămoșești și cu cereri fierbinți, pline de speranță și optimism pentru un an nou rodnic în 1974, cu pace, prosperitate și bună înțelegere în toată lumea.

P. S. Sa a rostit cu acest prilej, un cuvînt ocazional de învățătură în care a explicat întreita semnificație a praznicului de la 1 ianuarie: Tăierea împrejur a Domnului nostru Iisus Hristos, Sf. Ierarh Vasile cel Mare și Anul Nou.

Referindu-se la anul care a trecut, P. S. Sa a spus că anul 1973, a fost un an jubiliar pentru Biserică. S-au împlinit 25 de ani de activitate a P. F. Patriarh Justinian.

Despre anul 1974, P. S. Sa a spus că, anul în care am pășit, este un nou an de muncă, de dragoste către Biserică, către scumpa noastră patrie, către familie, către noi împliniri duhovnicești și gospodărești și de afirmare a unității noastre în jurul conducătorilor bisericii noastre. Fiecare din noi este chemat să semene în acest an sămînța cea bună în ogorul sufletului său, și al obștei întregi. Sămînța sînt faptele bune, munca cinstită și slujirea intereselor obștești. P. S. Sa a încheiat cuvîntul cu urări de sănătate, de pace și prosperitate pentru poporul nostru și pentru toți credincioșii.

La orele 17, în ziua de Anul nou, după slujba Vecerniei, P. S. Episcop a primit vizita preoțimii din orașul Galați, și a salariaților Centrului Eparhial. Din partea tuturor, P. C. Protopop C. Mohonea a prezentat felicitările și urările de sănătate și prosperitate pentru Arhipăstor în noul an, asigurîndu-l totodată pe P. S. Sa, de devotamentul preoțimii în lucrarea pastoral-misionară și socială, care ne stă înainte în slujirea Bisericii și a patriei noastre.

P. S. Episcop Antim răspunzînd își arată bucuria de a fi Păstor al unei Eparhii în care a mai lucrat și în trecut și de care s-a legat sufletește pentru toată viața. Apreciază eforturile care s-au depus la parohii, pentru înviorarea vieții religioase, și pentru repararea și înfrumusețarea bisericilor prin grija preoților și a credincioșilor, ajutați de Centrul Eparhial — și arată că, prin aceasta s-au adus în același timp și o contribuție la înfrumusețarea satelor și a orașelor.

Pentru anul care a început, P. S. Sa, arată că îndatoririle rămîn aceleași ca fiecare preot să predice dreaptacredință și totodată să se îngrijească de viața spirituală a credincioșilor din parohiile lor. În cadrul lucrării Apostolatului Social, preoții să sprijine în continuare pe plan local acțiunile de interes obștesc, să colaboreze cu organele parohiale în strînsă unire și să se îngrijească de împlinirea trebuințelor religioase ale credincioșilor și de buna întreținere a bisericilor.

Zilele de praznic de la început de an nou, s-au încheiat cu liturghia arhierescă și sfințirea Apei celei mari, de la Botezul Domnului, oficiate de P. S. Episcop Antim, împreună cu soborul Catedralei și participarea credincioșilor.

În a doua zi a praznicului, la sărbătoarea Sf. Prooroc înaintemergător și botezător Ioan, preoții Catedralei au slujit în sobor, iar P. C. Protodiacon Necula Nica, a rostit predica despre viața Sf. Ioan Botezătorul.

La încheierea tuturor acestor mari sărbători creștine, constatăm că, fiecare zi de praznic și toate împreună, au însemnat un șirag de nenumărate bucurii duhovnicești, la care toți cei care au participat cu credință s-au adăpat din izvorul cel nesecat al harului sfînt și au primit hrană spirituală pentru sporul lor cel sufletesc și trupesc.

În aceste zile de praznice, prin purtarea de grijă a P. S. Episcop Antim, și alte centre bisericesti mai însemnate din Eparhie, au avut bucuria să participe la slujbe arhieresti săvîrșite de P. S. Gherasim Constanțeanul — Arhiepiscop Vicar al Eparhiei Dunării de Jos.

În ziua întii de Crăciun, P. S. Sa a săvîrșit Liturghia arhierescă la biserica Sf. Ap. Petru și Pavel din Constanța, fostă Catedrală Episcopală. În ziua a doua de Crăciun, la biserica Sf. Arhangheli din același oraș. Iar în ziua a treia, P. S. Sa a săvîrșit resfințirea bisericii parohiale din Independența, Protopopiatul Constanta, fiind însoțit de P. C. Protoiereu D. Stănei și de C. Diacon I. Dobre.

În ziua de Anul nou, P. S. Sa a săvîrșit Liturghia arhierescă în biserica Sf. Gheorghe — catedrală din orașul Tecuci. Iar slujba Bobotezei, la 6 ianuarie, a săvîrșit-o la biserica Sf. Nicolae — catedrală, din orașul Tulcea. Pretutindeni, P. S. Arhiepiscop Gherasim, a împărtășit credincioșilor binecuvîntarea P. S. Episcop Antim și a rostit cuvînt de învățătură duhovnicească în numele P. S. Sale.

Veștile primite din întreaga Eparhie, ne arată de asemenea, că la toate bisericile slujbele religioase din aceste mari praznice ale Ortodoxiei s-au desfășurat după toată rînduiala tradițională, iar credincioșii au fost bine deserviți de slujitorii Sfințelor Allare.

În temeiul relațiilor de prietenie și colaborare care s-au statornicit între cultele religioase din țara noastră, în ziua a doua a Anului nou, P. S. Episcop Antim, însoțit de P. S. Arhiepiscop-Vicar Gherasim Constanțeanul, au făcut o vizită frățescă I.P.S.

Mitropolit Ioasaf Timotei — conducătorul Cultului Creștin de Rit Vechi, la Reședința sa din Brăila, de față fiind și P. S. Arhiepiscop-Vicar Chiprian.

P. S. Episcop Antim a prezentat I.P.S. Sale, felicitări pentru noul an și a mulțumit pentru trimiterea P.S. Arhiepiscop-Vicar Ambrozie ca reprezentant al I.P.S. Sale. la instalarea ca Episcop al Dunării de Jos de la 19 august 1973.

Cu acel prilej, PP. SS. Lor, s-au întreținut frățeste și apoi P.S. Episcop Antim și P. S. Arhiepiscop Gherasim au vizitat Catedrala și Paraclisul de la Reședința Mitropoliei de Rit Vechi, I.P.S. Mitropolit Ioasaf dînd explicațiile de cuviință.

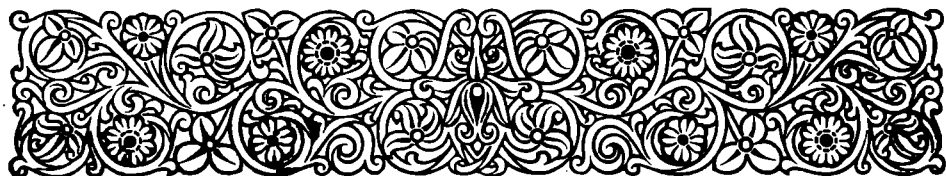
Cu prilejul sfințelor sărbători, P. S. Episcop Dr. Antim Nica al Dunării de Jos a primit multe scrisori, telegrame și felicitări, din partea Ierarhilor Bisericii noastre și a multor preoți și credincioși, precum și din partea unor ierarhi și personalități bisericesti ecumenice de peste hotare, care și-au manifestat dragostea frățescă pentru Arhiepiscopul nostru, care de peste două decenii, a slujit cu bun spor cauza ecumenicității și a Ortodoxiei.

P. S. Sa, a răspuns și a mulțumit tuturor cu aceeași dragoste întru Hristos, urîndu-le tuturor: La mulți ani!

Aceeași urare o facem și noi P. S. Sale, pentru bucuriile care le-a oferit întregii Eparhii cu prilejul acestor sfinte sărbători.

CRONICAR.

R E C E N Z I I

Romeo Crețu, *Prezențe românești la Istanbul*, București, 1973, 94 p.

«Constantinopolul roman sau bizantin, Constantinopolul ortodox sau otoman, cetatea de Bosfor» a fost pentru poporul nostru «Orașul împărătesc Tarigradul», simbol al civilizației europene medievale — prin excelență cea bizantină — ...vatra principală a culturii pe care o împărțăseam, Marea școală pe unde au trecut Milescu, Cantemir și atîția cărturari, culme artistică la care noi, românii, am participat prin monumente și odore, arhivele în care sînt încă îngropate atîtea mărturii de seamă ale trecutului nostru» — spunea cercetătorul Virgil Cîndea —, volumul de față este încă un pas spre descifrarea acestor mărturii.

Capitala bizanțului se bucura de o faimă deosebită. Existau aici numeroase centre de cultură, dintre care, cel mai renumit a fost cel reprezentat de Academia Patriarhiei Ortodoxe — continuatoarea tradiției și culturii bizantine. Printre profesorii acestei înalte școli se numărau: Theofil Coridaleu — renumit om de știință; Mihail Psellos, considerat «un precursor al Renașterii», Alexandru Mavrocordat, profesor de filozofie, teologie și medicină, Meletie de Arta — viitor mitropolit de Atena, Hrisant Notara — viitor patriarh al Ierusalimului, Dionisie Ieromonahul, profesor de filozofie, fizică și teologie.

După anul 1453, o parte din acești profesori s-au răspîdit prin alte orașe, alții au continuat să ducă mai departe renumele Universității.

Aici, la Academia Patriarhiei au învățat și Nicolae Milescu Spătarul, Constantin Duca, Stolnicul Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir și — se presupune — chiar Neagoe Basarab. Aceste legături cu civilizația europeană au influențat puternic dezvoltarea ulterioară a culturii românești.

Legăturile culturale dintre populația Dunării de Jos și renumita capitală bizantină s-au întărit și ca urmare a faptului că, începînd din secolul al IV-lea, «episcopii de Tomis, ca și toți aceia care își desfășurau activitatea în diferite centre situate pe malul drept al Dunării, depindeau direct de Constantinopol».

La Constantinopol românii erau prezenți prin «vechi reședințe voievodale și ctitorii». Dintre acestea un loc important îl aveau două mari clădiri, reședințe ale voievozilor și boierilor moldoveni și munteni trecuți pe aici: *Bogdan-Serai* (Palatul Moldovei) și *Vlad-Serai* (Palatul Țării Românești). Construit în anul 1500, *Bogdan-Serai* a fost susținut, de-a-lungul timpului de domnitori români printre care: Bogdan-Vodă, Petru Rareș, Petru Știopul, Barnovschi Vodă, Moise Movilă, Antioh Cantemir și fratele său Dimitrie. În urma unui puternic incendiu, din iunie, 1784, din frumoasa reședință moldovenească și paraclisul biseriței moldovenești, au mai rămas doar ruinele.

Tot în cartierul Fanar, nu departe de *Bogdan-Serai*, se afla *Vlad-Seraiul*. Au stat aici Spătarul Milescu, — capucehaie a lui Grigore Ghica, Ion Ghica — agent diplomatic al Țării Românești la Constantinopol. Din această reședință au mai rămas, spunea Marcel Romanescu, numai biserica, ctitorie a lui Caragea.

La Constantinopol, ne spune cercetătorul, și biserici construite cu ajutorul țarilor române. În același timp biserici, cum a fost *Sfînta Sofia*, au folosit ca model

unor biserici construite de domnitorii români. Astfel, la timpul său, «în afară de *Sfinta Sofia, Curtea de Argeș* a fost cel mai strălucit monument arhitectural din răsărit».

Despre vechile legături dintre Țările Române și Poartă, vorbesc și hrisoavele, scrisorile, rapoartele și documentele cancelariei, planurile de cetăți și hărțile. *Topkapı Serayı Arşivi* (Arhivele Curtii Imperiale) cuprind o renumită colecție de documente (un milion) și condici (12000) printre care se găsesc și cele mai vechi documente turcești referitoare la țărilor române. Printre acestea se numără: o scrisoare în limba turcă, prin care boierii Țării Românești propuneau Porții, ca domnitor, pe Radu Voievod; o scrisoare din 1510, a lui Vlad cel Tânăr referitoare la înfrângerea lui Mircea, pretendent la domnie; documente asupra judecăților privind moșii din Moldova închinată *Sfintului Mormint* și asupra unor danii făcute de domnitori. Deosebit de importante sînt rapoartele ambasadiorilor, și care cuprind și referiri la domnitorii români, la geniul lor militar etc.

Și în arhiva metohului *Sfintul Mormint* s-au păstrat hrisoave de preț.

Printre documentele descoperite în arhivele de la Constantinopol se află și lucrarea originală a lui Matei al Mirelor, o povestire despre căderea din domnie a lui Șerban Vodă etc.

La Istanbul se păstrează și «obiecte de artă de proveniență românească». Între acestea o importantă istorică deosebită o prezintă *metopa de la Adamclisi* (păstrată azi la Muzeul de arheologie din Istanbul), parte componentă a renumitului monument de artă roman, *Tropaeum Traiani*.

Palatul imperial din Constantinopol păstrează, în sala sa de arme, *sabia lui Ștefan cel Mare* ce poartă pe miner o inscripție cu litere chirilice săpate în aur pe fond negru: *Ioan Ștefan Voievoda*, iar pe verso, *Ospodar Zemli Moldovscoi*. În sala de tezaur a palatului de la Topkapı se mai află și un relicvar din aur, donat — potrivit inscripției slavone — de Neagoe Basarab (1512—1521), decorat cu motive inspirate din arta populară românească. Visteria Patriarhiei ecumenice din Fanar păstrează, printre documentele sale, un manuscris grecesc cu stema și numele domnitorului Petru, un patrahil bogat înflorat, donație a lui Șerban Cantacuzino și a soției sale, un aer pe care este brodată stema Moldovei, o inscripție brodată cu fir de aur ce pomenea numele lui Constantin Moruzi Voievod etc.

Și frescele din țărilor române sînt considerate de autor o «formă de exprimare a influenței Bizanțului». Expresie a unității elementelor romanice, protocreștine și populare locale, frescele reprezintă un valoros izvor de cunoaștere a istoriei țării. În ele sînt cuprinse scene ce vorbesc de momente de răscruce din istoria omenirii (*Cavalcada împăratului Constantin* și *Asediul Constantinopolului* de la biserica din Pătrăuți), figuri de ctitori ce au avut ca model, cel mai adesea, chiar figurile domnitorilor și ale familiilor lor. Așa ni s-au transmis figurile lui Ștefan cel Mare (cel mai reușit este cel de la Voroneț), Neagoe Basarab (minăstirile Snagov, Hurez și Curtea de Argeș), familia Brîncovenilor (la Minăstirea Hurez). Interesante sînt și portretele unor mari filozofi ai vremii, ca Pitagora, Aristotel, Sofocle, Virgiliu, Platon, Seneca, Cicero, ce apar în picturile de pe pereții exteriori ai minăstirilor Lainici, Sucevița și Voroneț.

Cercetătorul, demonstrînd influența bizantină în țărilor noastre, accentuează asupra faptului că nu e vorba de o simplă imitație. Toate aceste fresce poartă puternic amprenta talentului artistului popular român. În aceasta constă și originalitatea renumitelor picturi ale bisericilor românești.

«Cum au ajutat țărilor române învățămîntul din Constantinopol» este o problemă a cărei rezolvare ne-o dă în special perioada brîncovenească. Însuși patriarhul Constantinopolului, Callinic al II-lea, în noiembrie 1701, îl felicită pe Constantin Brîncoveanu «cel iubitor de cultură», pentru că a publicat cărți în mai multe limbi străine. Dar despre ajutoare acordate Școlii Patriarhiei vorbesc și documentele din timpul lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, Constantin Racoviță, voievodul Grigore al III-lea Ghica, Constantin Moruzi. Asemenea subvenții sînt menționate și în documentele referitoare la Țara Românească.

Un interes deosebit îl prezintă capitolul intitulat «Pe urmele marilor noștri voievozi și cărturari».

Dimitrie Cantemir — «reprezentant de frunte al spiritualității românești» este puternic legat, prin viața și activitatea sa, de istoria și cultura renumitei capitale bizantine. Istoric, geograf, etnograf, muzicolog, biograf și orientalist, Dimitrie Cantemir ocupă un loc de seamă «în panteonul personalităților remarcabile ale istoriografiei și culturii românești». Așa precum menționa istoricul literar și criticul francez Pierre de Boisdeffre, «încă din 1714 Academia din Berlin chema în sinul său pe Prințul Dimitrie Cantemir, marele istoric al Porții Otomane și al Principatelor Moldovei și Munteniei».

Ajuns la Constantinopol, ca ostalic, în anul 1688, Cantemir urmează cursurile Academiei patriarhale. După trei ani se reîntoarce în țară. În anul 1693, după moartea tatălui său, este numit Domn al Moldovei. La intervenția domnului Țării Românești, domnia lui Cantemir nu durează decât trei săptămâni, după care se întoarce iar la malurile Bosforului. Aici a petrecut aproape 20 de ani — timp în care Dimitrie Cantemir a avut prilejul să cunoască multe curente filozofice, dar și adevărata față a imperiului.

Opera marelui cărturar este imensă. El a scris mai mult în limba latină pentru că a dorit ca opera să circule cât mai mult. Poporului român a lăsat prima sa lucrare, *Divanul*, și ultima, *Hronicul romano-moldo-vlahilor*, redactate în limba română. Realităților țărilor românești le este dedicată și lucrarea *Istoria ieroglică* (1705), una din cele mai importante lucrări ale cărturarului român.

În perioada 1714—1716, Dimitrie Cantemir a scris, în limba latină *Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae* (*Istoria creșterii și descreșterii Curții Otomane*). Autorul a adunat aici o serie de date privind instituțiile, cultura, religia, organizarea statală și viața socială. Lucrarea a fost tradusă în românește în anul 1872, sub titlul *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*.

De activitatea lui Dimitrie Cantemir este legată și prima hartă detaliată a Moldovei, hartă ce trebuia să însoțească lucrarea *Descriptio Moldaviae*, și un plan al orașului Constantinopol.

În șirul preocupărilor sale, Cantemir a înscris și domeniul creației muzicale. El a fost creatorul sistemului de scriere a muzicii turcești de pînă atunci. Tratatul său de muzică îl situează printre cei mai renumiți muzicieni.

Prin vasta sa activitate, Dimitrie Cantemir s-a dovedit un demn urmaș și continuator al cronicarilor poporului nostru, Grigore Ureche, Miron Costin și Stolnicul Constantin Cantacuzino.

De Constantinopol, de faimoasa sa *Bastilie* este legală tragedia domnitorului român Constantin Brîncoveanu și a familiei sale. După crunta moarte a domnitorului și fiilor săi Doamna Marica, domnița Bălașa, nurorile și nepoțelul au reușit să obțină exilarea în Anatolia. După alți trei ani de surghiun au reușit să ajungă în Țara Românească. Dar abia în anul 1720 Doamna Marica a reușit să aducă în țară rămășițele pămîntești ale soțului său și să le așeze laîncălc sub o lespede de marmură la Biserica *Sfinții Gheorghe Nou* din București. Abia după două secole a fost descoperită candela ce lumina osemintele domnului martir Constantin Brîncoveanu, la numita biserică.

După evocarea impresionantei vieți a lui Constantin Brîncoveanu, autorul ne prezintă, pe scurt activitatea acestui «mare binefăcător al artei și al culturii... ctitor al unei epoci de mare înflorire a culturii și artei românești».

Un alt eveniment istoric pentru țările române, legat de Înalta Poartă, a fost vizita domnului Alexandru Ioan Cuza la Constantinopol la sfîrșitul lunii septembrie 1860. Alături de domnitorul român erau atunci generalul Herescu, generalul Nicolae Gulescu, Vilara, Dumitru Filipescu, Gorjan, Bălan, N. Ghica, Bolintineanu și alții. După vizita protocolară au urmat alte cîteva întrevederi amicale, între oficialitățile române și cele turcești. Vizita a durat 12 zile. Conform mențiunilor cronicarilor vremii, «niciodată Înalta Poartă nu a primit cu atîta cinste un Domn român, venit la împărăția Seraiului, așa cum a făcut-o cu prilejul primirii lui Cuza».

Toate acestea sînt o parte din mărturiile care vorbesc de lungă și intensă prezență românească la Constantinopol.

Ligia Bârzu, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV—V (Cimitirul I de la Bratei)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, 308 pagini text + 8 pagini planșe.

Apărută sub egida Institutului de Arheologie, lucrarea de față este consacrată Cimitirului I de la Bratei — monument de o importanță excepțională, singurul cunoscut până acum și cercetat în întregime, ce vine să întărească documentar existența unui grup de daci romanizați în fosta provincie în a doua jumătate a secolului al IV-lea și la începutul secolului următor. Rezultatele cercetărilor asupra acestui cimitir atestă totodată continuarea procesului de romanizare și după retragerea administrației și trupelor romane la nordul Dunării.

Cimitirul a fost descoperit întâmplător în vara anului 1958 pe teritoriul comunei Bratei (județul Sibiu), pe terasa strinsă a Tirnavei Mari. În cei zece ani de cercetare au fost date la iveală 353 de morminte de o valoare deosebită prin ritul și ritualul de înmormintare practicat, prin mobilierul funerar cu caracteristici deosebite.

Din punct de vedere al structurii cimitirului, mormintele au fost săpate inițial în șiruri. Ordinea nu a mai fost respectată pentru că, presupune autoarea, deși spațiul acordat fiecărei familii fusese epuizat cu timpul, membrii aceleiași familii au continuat să se îngheșue în același perimetru. Ca urmare, tipurile de gropi ale mormintelor sînt diferite ca formă, dimensiuni și orientări. După formă sînt: gropi ovale sau rectangulară (cu pereți arși sau nearși) și gropi rotunde în formă de sticlă sau conică. În funcție de modul în care au fost săpate se pot distinge: gropi simple și gropi săpate în trepte.

Prima problemă expusă în capitolul *Ritul și ritualul de înmormintare* este aceea a ordinii depunerii resturilor în groapă: pietre arse, pe fundul gropii, oase de animale, resturi din rug sau de la banchetul funerar. Asemenea resturi erau destul de multe pentru că ritul practicat era în exclusivitate incineratia. Pe rug erau așezate, alături de mort, ofrande (monede, vase de lut, sau de sticlă cu alimente, obiecte de podoabă) și obiecte personale ale defunctului. Se evidențiază numărul mare de animale sacrificate cu prilejul înmormintărilor și prezența calului printre acestea.

Dat fiind faptul că nu există un alt monument contemporan cu cimitirul de la Bratei ca să poată fi comparat cu el, este dificilă stabilirea originii ritului și a ritualului. Există însă mai multe cimitire mai vechi descoperite pe teritoriul Daciei romane (la Alba Iulia, Cinciș, Morești, Zlatna, Sebeș, Porolissum și Romula) cu caracteristici apropiate de cele ale mormintelor de la Bratei.

Printre problemele ridicate de cercetătoare în legătură cu aceste morminte este și aceea a arderii gropii. Se respinge, de la început, ideea arderii acesteia ca urmare a incinerării chiar în ea. Printre argumentele aduse, un loc important îl ocupă acele privind cantitatea extrem de redusă a oaselor umane găsite. Din gropile mormintelor lipsesc sau sînt foarte rare piesele de inventar ce ar fi trebuit să fie în cazul unei incinerări pe acel loc. Cercetările permit emitera ipotezei că piesele de inventar erau special alese din resturile rugului și puse la baza movilei. Dacă mormintele ar aparține tipului «bustum» oasele de animale descoperite pe fundul gropilor ar trebui să fie calcinate și nu necalcinate și însoțite chiar de omoplați de vită.

Faptul că la gropi părțile superioare sînt de obicei mai puternic arse și grosimea arsurii ajunge uneori la cinci șase centimetri conduce la respingerea unei alte ipoteze, aceea a arderii gropilor de către resturile aduse din rug în stare incandescentă.

Numărul mormintelor cu groapă arsă este de 270, mult mai mare decît al celor cu groapă nearsă (61). Cu excepția arderii sau nearderii acestor morminte se aseamănă între ele. Dintre mormintele cu groapa nearsă, cele de formă rotundă prezintă un ritul diferit — oasele calcinate au fost depuse în groapă, probabil într-o pînză.

În cazul mormintelor cu groapă în formă de sticlă și în formă conică, datele obținute pînă acum sînt mai puțin sigure.

O situație deosebită o prezintă gropile de formă ovală, rectangulară sau trapezoidală, toate de mari dimensiuni, majoritatea cu o vatră alături. Dată fiind forma

aparte și poziția laterală în cadrul cimitirului a acestui tip de morminte, se presupune că ele ar fi aparținut unui grup etnic deosebit.

Inventarul mormintelor de la Bratei este relativ sărac, fapt ce conduce — după părerea cercetătoarei — la idei asupra puterii economice a grupului ce folosea acest cimitir.

Din acest inventar un loc important îl ocupa ceramica, în cea mai mare parte fragmentară, probabil tot datorită unui ritual ce pretindea spargerea vaselor pe rug sau deasupra mormintelor. Au fost descoperite însă și resturi din vase arse, provenite probabil din inventarul ars pe rug. Se evidențiază și faptul că, în afara unor cazuri rare, fragmentele de ceramică sau vasele întregi se găsesc exclusiv în gura gropilor și în movile.

Ceramica este împărțită, din punct de vedere al provenienței, în: locală și de import. Ca pastă de lucru ea a fost clasificată în: ceramică lucrată la roată și ceramică lucrată cu mâna.

Din ceramica lucrată la roată se disting mai multe categorii:

- ceramica din pastă zgrunțuroasă (oala borcan, vasul mare de provizii, strachina, amforele sau amforetele, cămile și ulcioarele);
- ceramica lucrată din pastă fină, (găsită în cantitate mică);
- un pahar fragmentar din ceramică cu decor imprimat;
- ceramica de import; vase lucrate din pastă fină arsă la roșu și vase smălțuite.

Vasele din ceramică lucrată cu mâna sînt mai rare dar nelipsite din morminte. Din punct de vedere al pastei și arderii acestea se împart în trei specii: vase din pastă grosolană cu pietre și cioburi pisate, numai pietricele sau numai cioburi pisate, vase din pastă cu pietricele mai mici sau nisip cu bobul mare și vase lucrate cu mina din pastă zgrunțuroasă.

După forma lor vasele se deosebesc în: oala fără toartă (frecventă), cătuia și capacul.

Asupra ceramicii de la Bratei nu se trag concluzii certe dar se subliniază diversitatea de specii, de forme, decorație și tehnică.

Din inventarul mormintelor cercetate la Bratei fac parte și *piesele de metal*. Numărul acestora este mic și, dintre ele, cele mai multe sînt din fier. De aici concluzia că lipsea materia primă (bronzul sau metalul prețios) lipsă pusă de cercetătoare pe seama controlului drumurilor metalului de către o populație ostilă și a restricțiilor puse în imperiu asupra comerțului cu populația barbară.

Din metal prețios au fost descoperite: actul de argint al unei fibule mici și un inel de buclă din argint. Obiectele din bronz sînt: 13 fibule, jumătate dintr-o brățară, un pandantiv, o plăcuță turnată, fragment dintr-o oglindă și o verigă de bronz cu fețele ușor aplatizate.

Cele mai multe obiecte sînt din fier. Ele se împart în: unelte agricole și meșteșugărești (fierul de plug, seceri sau coase, unelte pentru țimplărie, toporul), ustensile (cuțite, brice, dălți și chei), piese de port. În ultima categorie sînt încastrate armele-puține la număr, fusioarele (discoideale, bitronconice, tronconice, plate, rotunde) fibule (6) de diferite dimensiuni, catarama (8) de formă ovală alungită, ovală, cu veriga alungită, cu placă și fără placă.

În mormintele de la Bratei au fost descoperite și multe obiecte din sticlă: vase, brățări și mărgel.

Țiglele și cărămizile, deosebite de cele romane clasice, sînt fragmentare și în număr destul de mare.

Monedele, aparținînd movilelor mormintelor, au fost identificate și descrise de B. Mîtreă, C. Preda și Gh. Poenaru Bordea. Acestea sînt, în majoritatea lor, arse. Dintre ele, numai pot fi folosite la datarea cimitirului — cele care concordă cu datele furnizate de restul inventarului.

Din punct de vedere al datării se pun două probleme: 1) în ce perioadă a secolului al IV-lea se poate plasa cimitirul; 2) cît de tîrziu poate fi așezată folosirea lui. Referitor la prima problemă, analizînd succint toate datele oferite de inventarul mormintelor, cercetătoarea Ligia Bîrzu ajunge la concluzia că datarea nu poate fi mai devreme de mijlocul secolului al IV-lea. În ce privește cea de a doua pro-

blemă, existența a trei faze de înmormintare și întretărierea gropilor nu permit obținerea unui răspuns cert.

Cele mai grele dar și cele mai importante probleme puse de cimitirul de la Bratei sînt considerate stabilirea caracterului etnic al cimitirului și a condițiilor istorice în care cultura reprezentată de el a reușit să se formeze și să existe chiar și după retragerea aureliană. În măsura elucidării acestor probleme se urmărește fixarea ei în ansamblu descoperirilor de proveniență romană din Dacia.

Pentru aceasta se procedează mai întîi la studierea comparativă a ceramicii din acest complex arheologic în raport cu ceramica provincială romană, ceramica din Dacia și aceea din cultura Sintana de Mureș. Cu acest prilej se evidențiază trăsăturile caracteristice ale ceramicii din cimitirul de la Bratei. Sînt necesare aceste precizări deoarece, după concepția cercetătoarei Ligia Bîrzu, pentru a se ajunge la demonstrarea convingătoare a ideii persistenței culturii provincial-romane în Dacia pînă la sfîrșitul secolului al IV-lea și chiar la începutul secolului al V-lea se impune cunoașterea *perfectă* a culturii provinciale dacice.

«Ceea ce este posibil să se formuleze astăzi relativ la cultura provincial-romană din Dacia ar putea fi rezumat în cîteva fraze-dacii preiau forme noi de cultură, păstrînd totodată o serie de elemente de cultură materială și spirituală tradițională». Între aceste elemente tradiționale sînt menționate vase dacice prin tehnica, forma și decorul lor și ritul și ritualul de înmormintare. Există, în inventarul de la Bratei, obiecte cu elemente daco-romane dar și amfore, amforete căni de forme pur romanice dar mai vechi. Prezența lor este explicabilă prin existența unor ateliere aflate la o distanță nu prea mare, ce produceau încă în secolul al IV-lea și chiar la începutul secolului al V-lea vase de o pură tradiție romană».

Ritul și ritualul de înmormintare reprezintă o altă problemă importantă ridicată de cimitirul de la Bratei. Ritualul de aici este, cu certitudine, străin de lumea dacică. Printre cei ce au folosit cimitirul au fost desigur și coloniști — poate de neam illyric. Ritualul de aici a fost însă practicat și de daci, dovadă ceramica lucrată cu mîna în stil specific. Nici sacrificarea unui mare număr de animale nu este caracteristică coloniștilor illyri din Dacia romană.

Caracteristic cimitirului de la Bratej este și așezarea inventarului deasupra gropii, fapt întîlnit la cimitirele de tip Porolissum, deci înainte de cucerirea Daciei de romani.

Probleme deosebite au ridicat și gropile cu diferitele lor tipuri.

Analiza atentă a tuturor acestor elemente au permis să se afirme că la Bratei «avem de-a face în principal cu un grup de populație daco-romană, care păstrează caracterele fundamentale ale culturii provinciale din Dacia pînă în a doua jumătate a secolului al IV-lea și foarte probabil în primele două decenii ale secolului al V-lea».

Demonstrînd experiența acestora, cimitirul de la Bratei alestă totodată rămîinerea după evacuarea Daciei a unui număr de coloniști (aici de origine illyrică) precum și continuarea procesului de romanizare și după retragerea romană de către populația autohtonă din fosta provincie Dacia.

IOAN F. STĂNCULESCU

NOTE BIBLIOGRAFICE

Șantierul pilot de restaurare pictură de la biserica fostei minăstiri Humor, în «Buletinul monumentelor istorice», nr. 3/1973, p. 53—79.

Vastul studiu este format din mai multe fragmente-fiecare prezentînd cite o problemă privind conservarea și restaurarea picturilor bisericii Humor.

Elementele introductive sînt expuse de dl. Vasile Drăguț în *Insemnări marginale la campania anului 1972*.

Inaugurarea, în anul 1971, a șantierului-pilot de la biserica fostei minăstiri Humor este prima acțiune din șirul aceluia ce urmează să se desfășoare în țara noastră, în baza unui program de colaborare dintre Direcția monumentelor istorice și Centrul Internațional UNESCO pentru protecția și conservarea bunurilor culturale-Roma. Activitatea acestui șantier este de o deosebită importanță științifică și formativă. Tocmai de aceea diferitele aspecte ale sale sînt supuse dezbaterii publice (în sesiunea de comunicări, în *Buletinul monumentelor istorice* etc.).

«Principiul fundamental care a stat la baza întregii acțiuni a fost acela al neutralității și reversibilității oricărei intervenții, pentru perfectă asigurare a integrității picturilor tratate».

Ing. Ion Istudor prezintă *Unele probleme privind curățirea, desinfecțarea și fixarea picturilor murale apărute cu prilejul restaurării bisericii fostei minăstiri Humor*.

În prima etapă de activitate a șantierului s-a precizat starea de conservare a monumentului, condiții de microclimat, gradul de umiditate a zidurilor, materialele folosite în pictură și tehnica ei de lucru. Datele au fost prelucrate pornindu-se de la constatarea modificărilor, în general ireversibile, suferite în timp de picturile murale. S-a pornit de la ideea că aspectul cromatic și saturația de culoare nu pot fi redată la fel niciodată. Deci, orice intervenție trebuie să se oprească la «redarea stării actuale a materiei originale» cu transformările suferite în timp. Chiar și procesul de curățire trebuie dozat astfel încît în final să se obțină o unitate perfectă cu ansamblul. Restaurările trebuie să respecte și

patina monumentului, adică «ansamblul alterărilor normale ale operei de artă, care nu afectează aspectul acestei și nu o desfigurează». Fumul gudroanelor, praful sau alte depuneri ale picturii sînt considerate produse nedorite ce trebuiau îndepărtate.

După stabilirea acestor principii de bază, au urmat o serie de analize de laborator asupra proprietăților materialelor folosite în pictură și a bacteriilor care produc în general eflorescențe. În baza acestora s-a stabilit tratamentul picturilor în scopuri desinfecțante și preventive.

Altă problemă a fost aceea a fixării stratului de culoare. În legătură cu aceasta, pentru moment, acțiunea de fixare a picturilor de la Humor s-a limitat la experimentarea paraloizului B. 72 în soluție 2% în xilen-recomandată de specialiștii Centrului de la Roma, și a soluțiilor de caseinat de calciu-procedeu elaborat de către laboratorul DMIA în colaborare cu pictorul GH. Ciobanu. Cel de al doilea procedeu a fost experimentat cu rezultate satisfăcătoare — ne spune autorul — la bisericile Slobozia și Bătușii din București, Sfînta Vineri din Tîrgoviște, Coțofeni-Craiova, biserica minăstirii Secu.

Urmează apoi *Considerații asupra operațiilor de consolidare* de Ion Neagoe.

Acțiunea de restaurator implică totdeauna cunoașterea în intimitate a structurii zidului, cunoașterea tehnicii și facturii picturii, caracteristicile ei din punct de vedere al istoriei și interpretarea datelor de laborator. Restauratorul procedează apoi la diagnosticarea maldiel și propune, împreună cu alți oameni de știință, metodologia și tratamentul adecvat.

În cadrul degradărilor suferite de perețele pictat un loc important îl ocupă *desprinderile și burdușurile* datorate apei, ce distruge mortarul și tencuiala, și insectelor.

Ca metodă de tratament s-a folosit *consolidarea*. Ea constă în injectarea unei soluții de caseinat de calciu în zonele dislocate.

În interior, s-au stabilit două zone de activitate la *gropniță*-unde au existat probleme deosebite datorate gradului crescut de umiditate — și la *calota pronaosului* a cărei pictură era afectată de desprinderile și că-

derile stratului suport. La exterior, acțiunile de consolidare s-au desfășurat în funcție de condițiile specifice: gradul redus de umiditate și natura dislocărilor.

Cercetătorul Ion Neagoe ne descrie fiecare etapă de consolidare insistând în mod deosebit asupra aspectului de neprevăzut al fiecărei situații.

Cercetătorii Nicolae Sava, Daniel Dumitrache și Ovidiu Boldura expun problemele privind restaurarea cupolei pronaosului.

Pictura cupolei pronaosului bisericii reprezenta pe Maica Domnului Orantă, într-un disc în degradă susținut destul de bine din punct de vedere al citirii și al colorilor. Deteriorarea s-a datorat unor cauze multiple — expuse clar în studiu. Ca urmare a iminenței prăbușirii picturii murale din cupolă s-a trecut la alcătuirea documentației, la întocmirea relevoului de ansamblu al cupolei și a fișei de sănătate. Apoi, prin stabilirea concretă a mijloacelor tehnice și materiale și a ordinii operațiilor (expuse pe larg în studiu), s-a trecut la consolidarea efectivă a cupolei. Se insistă asupra necesității — în scopul păstrării în bune condiții a picturii — unei ventilații corespunzătoare, a unei încălziri adecvate în timpul iernii, utilizării de luminări nefumigene și evitării umidității.

Decaparea și înlăturarea unor tencuieli anterioare — prezentată de Caslan Labîn — este una din primele operații în restaurarea picturilor murale. Decaparea constă în «îndepărtarea tuturor corpurilor străine de pe suprafața pictată», iar înlăturarea presupune «îndepărtarea tuturor chiturilor din straturile suport, și care nu corespund, și corpurilor străine din ciupituri, lacune și crăpături. Aceste operații se fac în urma unor studii de laborator asupra tencuilei anterioare sau impurităților din zona de lucru.

În anul 1972, asemenea activității de decapare și înlăturare a unor tencuieli anterioare au avut loc la exterior — perete nord, gropniță, și calota pronaosului. Ele au cerut foarte mare atenție pentru a nu fi sacrificate porțiuni de particule de frescă (situație ce nu a reușit întodeauna).

Printre problemele mai dificile s-au numărat următoarele: decaparea la mormintul Anastasiei și înlăturarea chiturilor vechi de mică întindere. Nespectaculoasă la prima vedere, decaparea este operația de care depinde realizarea în continuare a procesului de res-

taurire — expuse, în studiul de față, de cercetătorul Jenő Bartoš.

Chituirea are rolul de consolidare a suportului și de asigurare a bazei pentru re-integrarea cromatică a picturii. La biserica minăstirii de la Humor «chitul» — executat în baza analizelor de laborator — a fost aplicat pe bolta pronaosului, în gropniță și la exterior pe perețele de nord. Fiecare zonă a ridicat probleme specifice. Rezolvarea cu succes a acestora s-a datorat și stabilirii corecte a fazelor de lucru, a acordării lor cu celelalte operații.

Viorel Grimaltschi, și Ștefania Grimaltschi prezintă, în continuare, *Probleme de curățire a picturii și de consolidare a peliculei de culoare exfoliate*.

Potrivit principiilor școlii de restaurare de la Roma, restauratorul trebuie să cunoască bine detaliile tehnice, modalitatea de executare a unei fresce — azi și în trecut. Abia după o atentă documentare prin probe de laborator și după studierea fotografiilor de ansamblu și detaliu, s-au propus mijloacele și metodele de curățire. La curățire s-a observat o gradare în ce privește dificultatea operațiilor. Au fost astfel: scene mai ușor de curățat (*Soborul Arhanghelilor și Arhanghelul Mihail și Isus Navi*); scene cu grad mărit de dificultate (*Arhanghelul Mihail și falsul prooroc Balaam, Sfintele Evfimia, Mitrodora, Marina și Minodora*, tabloul funerar, *Fecioara și Pruncul*); scene cu un grad foarte mare de dificultate (*Minunea din Hontia, Falsa tăiere a capului lui David*).

În ultima parte a studiului sînt adăugate observațiile privind felul în care s-au păstrat culorile în registrele curățate de autor.

Procesul de restaurare de la biserica fostei minăstiri Humor a pus și probleme de cercetare — prezentate aici de cercetătorul Matei Lăzărescu. Se definește mai întâi situația și structura activității restauratorului privită prin prisma experienței de la Humor.

Raportarea datelor cercetării restauratorului la investigațiile și analizele de laborator are ca rezultat clarificarea tehnicii de execuție a picturii, alegerea procedeeilor de conservare și restaurare cele mai adecvate, ameliorarea lor. Cunoașterea stilului de lucru al pictorului și a stilului picturii contribuie de asemenea la o mai bună restaurare.

În scopul exemplificării acestor afirmații autorul prezintă cîteva observații apărute în timpul activității la pictura dintre ușa spre

pronaos și cea a tainței bisericii minăstirii Humor. Există aici zone cu tipuri diferite de desen : zone de precizie canonică dar lipsite de improvizatie ; zone cu desen ritmic, expresiv ; zone cu tratare liberă ; aureolele și arcurile arhitecturale ; zona creată de scris, cu liniile sale regulate ; zona fondului — cimpul, cerul. Imbinarea zonelor dă ansamblului un aspect echilibrat. O altă observație se referă la aplicarea și distribuirea culorilor în trei genuri de suprapunerii. Și pusaștia se prezintă în două tipuri diferite : aceea a desenului final și cea numită de cercetător, «ostentativ vizibilă».

Avind în vedere aspectele legate de compoziția cromatică de la Humor autorul își pune problema manifestării personalității artistului. Observarea atentă duce însă la concluzia că originalitatea există «în fleoare urmă vizibilă a puseii ; de asemenea, mai departe, în reglarea fină a gesturilor, atitudinilor personajelor reprezentate». Nicl existența unor schițe model nu poate înlătura reglarea fină — expresie a personalității artistului.

Toate acestea constituie o exemplificare a contribuției restauratorului la adâncirea cunoașterii picturii murale. De aici necesitatea ca restauratorul să aibe o formație artistică, o bogată practică de creație și un larg orizont în științele implicate în restaurare și, mai ales, în domeniul istoriei artei.

În ultima parte a acestui valoros studiu, dl. Al. E f r e m o v expune, sub titlul *Restaurarea picturii privită prin prisma istoricului de artă*, foloasele ce le poate avea istoricul de artă, urmărind activitatea restauratorului.

În primul rind istoricul de artă are posibilitatea să studieze mai bine pictura curățată de impurități. Implicit, acest fapt dă posibilitatea stabilirii și determinării cu precizie a eventualelor refaceri ori restaurări anterioare. În acest sens cercetătorul se oprește asupra problemelor de la Humor, și, în deosebi, asupra tabloului votiv ce-l reprezintă pe marele logofăt Toader Bubulog, ctitorul minăstirii.

Studierea atentă a straturilor de culoare au condus la ideea că portretul ctitorului a fost refăcut. În aceeași situație se află și scena *Detsis* (fig. 4) pe peretele nișei mormintului logofătului Toader Bubulog. Întrebările sînt multiple dar, cea mai interesantă este una de ordin iconografic : himationul lui Iisus apare aici de culoare verde. Explicația a fost găsită numai datorită colaborării cu oamenii de știință : culoarea s-a transformat, în timp, sub influența igrasiei ; pigmentul de azurit a devenit malahit.

Interesant este și portretul egumenului Paisie, pictat pe peretele exterior de nord, portret pe baza căruia a fost datată pictura ansamblului de la Humor. Cercetarea atentă a condus la ideea că portretul lui Paisie este «adăugat ulterior picturii peretelui exterior de nord». Se ridică, în acest caz, noi probleme. Dar cea mai importantă este aceea că data 1535 de pe portretul lui Paisie ar putea să nu mai reprezinte anul pictării întregului ansamblu de la Humor. Continuarea cercetărilor în spiritul colaborării tuturor factorilor interesați, va aduce lămuririle necesare.

Florica Dimitrescu, *Contribuții la istoria limbii vechi*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973, p. 290.

Volumul de față reunește cîteva studii axate pe ideea că «limba română literară modernă nu poate fi înțeleasă fără studierea aprofundată a temeliei ei, limba veche, care își are originea în textele secolului al XVI-lea». Prima parte a volumului cuprinde studiul referitoare la limba română veche sau la relațiile dintre texte aparținînd aceluiași secol ; partea a doua cuprinde un indice lexical și un studiu privind valorificarea de către Mihail Eminescu a limbii române vechi.

O problemă actuală a filologiei române : *datarea* — este titlul primului studiu al volumului. Datarea constă «în înregistrarea primei apariții în scris a unui fenomen lingvistic». Din punct de vedere al siguranței lor, atestările aparițiilor pot fi *directe, imediate* sau *indirecte, mediate* de persoane care folosesc cuvinte, forme, construcții existente deja în circulație. Ca urmare, și datarea poate avea un caracter absolut — în primul caz, ori relativ — în al doilea caz.

În scopul evitării erorilor, autoarea propune ca «examinarea textelor să înceapă prin extragerea materialului din principalele texte ale limbii noastre, de la *Scrisoarea lui Neacșu (1521)* și pînă la ultimele lucrări beletristice, științifice etc». *Scrisoarea lui Neacșu* este considerată, pînă în momentul de față, cel mai vechi document scris în limba română, cu datare precisă. Datarea urmează să se bazeze pe principalele monumente de limbă română și să aibe un caracter provizoriu — dată fiind posibilitatea completării ori modificării sale în urma nollor cercetări.

Textele vor fi studiate sistematic și *cronologic* — acesta fiind, după părerea autoarei, singurul criteriu valabil în ceea ce privește datarea. Prin fixarea datelor s-ar a-

junge la o mai bună înțelegere a unor probleme litigioase din filologie și istoria limbii, cum ar fi aceea a relațiilor dintre textele lui Coresi și textele rotacizante.

Studiul următor, *Dicționarul limbii române din secolul al XVI-lea*, are ca punct de plecare necesitatea punerii bazelor unui «dicționar tezaur» al limbii române.

Demonstrând că materialul lexicografic utilizat în cele mai bune dicționare ale limbii române (*Dicționarul limbii române* redactat sub îndrumarea lui S. Pușcariu, *Dicționarul limbii române*, sub redacția lui Iorgu Jordan și Ion Coteanu) au utilizat un material insuficient, autoarea propune organizarea întregului material lexical din secolul al XVI-lea într-un dicționar special: *Dicționarul limbii române din secolul al XVI-lea*. Numai astfel s-ar reflecta geneza procesului de trecere de la limba vie la limba literară.

Autoarea expune, în continuare, concepția generală a elaborării acestui dicționar, elementele ce formează structura sa particulară. Așa cum a fost proiectat și cum a început să fie elaborat sub egida Academiei Republicii Socialiste România, *Dicționarul limbii române al secolului al XVI-lea* va oferi «o amplă panoramă a lexicului din secolul al XVI-lea» și va fi astfel o treaptă în alcătuirea Dicționarului tezaur al limbii române.

Modalitatea de realizare a dicționarului este exemplificată prin *Extrase din macheta DLR XVI*.

Studiul următor face referiri asupra prelucrării automate a textelor românești scrise cu caractere chirilice. În lume asemenea activitate datează de aproape 25 de ani. În țara noastră ea este rezultatul unei fructuoase colaborări dintre Centrul de cercetări fonetice și dialectale al Academiei Republicii Socialiste România și secția lingvistică a renumitului Centru de la Pisa, oraș cu o veche tradiție științifică. În mod experimental, colaborarea dintre București și Pisa s-a făcut prin introducerea în calculator a textului din *Tetraevangheliarul* lui Coresi. Materialul a fost, în prealabil, pregătit: convențional, au fost stabilite corespondențe pentru slovele chirilice și pentru semnele diacritice. Cercetarea pe baza sistemului electronic poate ajuta nu numai la elaborarea unui dicționar al limbii vechi ci și la rezolvarea unor probleme de filologie și lingvistică românească. Prin intermediul acestora, se numără: stabilirea relațiilor dintre cele trei versiuni ale Psalmilor din nordul Transilvaniei-Maramureș; datarea, localizarea etc. privind texte ca *Evanghe-*

liarul de la Petersburg (1551—1553), manuscrisul slavo-român al popii Bratul, (1559—1560), manuscrisul cuprinzând *Psaltirea slavo-română* (1573—1584), *Pravila Ritorului Lucaci* (1581) etc.

Discutind aceste probleme nu trebuie uitat, se menționează în studiu, faptul că măștile sînt rod al inteligenței umane.

În studiul *Despre pre la acuzativ în limba textelor traduse din slavă în secolul al XVI-lea*, autoarea demonstrează, pe baza comparației textului românesc tradus și originalul slav că pentru explicarea unor fapte de limbă trebuie admis că nu în toate situațiile este acceptabil «servilismul» traducătorilor față de textul slav. Demonstrând pe baza textului autoarea ajunge la concluzia că, de exemplu, lipsa lui *pre* la acuzativ, se datorează faptului că «fenomenul, în evoluție și astăzi, se afla încă într-un stadiu incipient».

Studiile următoare cuprind «observații asupra construcției paratactice daco-românești și» precum și probleme privind «repartizarea teritorială a lexicului românesc în secolul al XVI-lea».

Deosebit de interesant este studiul *Asupra raportului dintre Tetraevangheliul lui Coresi și Evangheliarul lui Radu de la Mănăcești*.

Tetraevangheliul român a fost tipărit de tipografia lui Coresi în anul 1521 iar *Evangheliarul* lui Radu de la Mănăcești a apărut în insula Rodos, în anul 1574. Asupra relațiilor dintre acestea au existat diferite ipoteze. În baza izbitoarelor concordanțe — prezentate sistematic în studiul de față — se ajunge la concluzia că «Radu a copiat *Evangheliarul* său direct după *Tetraevangheliul* tipărit de Coresi». Deosebirile dialectale dintre cele două texte sînt explicate, cu probabilitate, prin folosirea de către Radu și a unor texte cu nuanțe dialectale.

A doua parte a studiului demonstrează — în baza analizei lexicale — inconsistența celorlalte două ipoteze privind raporturile dintre *Tetraevangheliul* lui Coresi, tipărit în 1561, și manuscrisul din 1574, copiat în insula Rodos, cunoscut sub numele de *Evangheliarul din Londra*.

În strînsă legătură cu aceste probleme sînt expuse, în continuare, *Observații asupra structurii etimologice a Tetraevangheliului lui Coresi*.

Tetraevangheliul lui Coresi este «prima carte de mari proporții tipărită în limba română și este prima traducere datată sigur a *Evangheliei*». Tocmai de aceea acesta a

fost luat ca eșantion al limbii secolului al XVI-lea.

Analiza cantitativă a etimologiei lexicului din *Tetraevanghel* a scos în evidență dominația lexicului de origine latină, precum și o sărăcie a lexicului.

Cercetătoarea propune, în legătură cu acestea, o «*analiză statistică comparată* între lexicul primei traduceri integrale în limba română a celor patru Evanghelii și traducerea aceluiași text în secolele următoare, pentru limba actuală oprindu-ne la ultima traducere în limba română a *Bibliei*, efectuată în 1968...».

Cele două ediții de text din secolul al XVI-lea formează subiectul unui alt studiu. Este vorba despre *Liturghierul* lui Coresi și *Pravila Ritorului Lucaci*.

Liturghierul lui Coresi a fost editat științific în anul 1969. Analizând aparatul însoțitor-operă a lui Alexandru Mareș, cercetătoarea Florica Dimitrescu laudă stăruința autorului, dar respinge tendința acestuia de a privi mereu limba din secolul al XVI-lea prin prisma limbii actuale — fapt ce a dus deseori la afirmații neconcludente.

Pravila Ritorului Lucaci a apărut în anul 1971 la Editura Academiei, cu un studiu introductiv și indice de I. Rizescu. Cunoscută și sub numele de *Nomocanon* sau *Pravila de la Putna*, *Pravila Ritorului Lucaci* este «cel mai vechi text literar moldovenesc cunoscut până acum (1581) și, pe de altă parte cel mai vechi manuscris juridic român». Ea este formată din trei părți: textul slavon, textul slavon cu traducere românească și textul românesc. În studiul de față autoarea stăruie asupra *introducerii* la text și a *studiului de limbă* însoțitor făcând câteva obiecții asupra acestora.

Stolnicul C. Cantacuzino. Insemnările de călătorie și de studii la Constantinopol, Veneția și Padova (1665—1669) — este studiul următor inserat în volum. El ne dezvăluie, o dată mai mult, personalitatea celui ce a fost — după expresia lui N. Cartoian — «figura cea mai reprezentativă a culturii din Muntenia veacului al XVII-lea și al XVIII-lea». Prin studiul de față se pune la dispoziția cititorilor și a specialiștilor o ediție filologică a acestui text din secolul al XVII-lea.

A II-a parte a volumului de față o constituie un *Indice lexical paralel* (*Secolul al XVI-lea*). În acest indice au fost înregistrate oca. 5000 de cuvinte ce apar în nouă texte din secolul al XVI-lea: *Psaltirea Schelană*, *Codicele voronețean*, *Evangheliarul slavo-ro-*

mân, Coresi, *Tetraevanghelul*, Coresi, *Liturghierul* Coresi, *Psaltirea* (1577), Coresi, *Cazania a doua*, *Palia de la Orăștie și Pravila Ritorului Lucaci*.

Prof. N. STÂNCULESCU

Ovanes Kalpakian, *Cuvinte românești în dialectul armean din Transilvania*, art. în «Baicar», Nr. 265 (20116) din 3 decembrie 1972.

Impresionează plăcut prin dorința sa de a populariza trecutul istoric al poporului armean, printre conaționali săi reîntregiți ca familie în America, articolul domnului Ovanes Kalpakian, intitulat «*Cuvinte românești în dialectul armean din Transilvania*». Articolul s-a publicat în nr. 265 (20116) din 3 decembrie 1972 al ziarului «Baicar», care apare în limba armeană la Watertown, în statul Massachusetts din Statele Unite. Așa cum reamintește și autorul, o parte din armenii din Moldova — stabiliți aici din a doua jumătate a secolului al XIV-lea — au început să plece în Transilvania după 1650. Emigrarea s-a întezit însă după pacea de la Karlovitz, cind Transilvania a trecut sub ocupația austriacă. În 1703, episcopul armean Axente Varzarian, care-și avusese până atunci reședința la Suceava și unde era cunoscută Mînăstire Zamca, a obținut în anul 1703 privilegiul împăratului Leopold I pentru întemeierea unui oraș armenesc în Transilvania. El s-a numit Armenstadt, fiind construit de arhitectul armean Alexaian, adus special de la Roma.

Alături de clădirile instituțiilor publice, s-au ridicat trei biserici armenesti și catedrala (1746—1776). Construită în stil baroc, ea a fost și a rămas o adevărată operă de artă. Românilor i-au zis acestui oraș armenesc Gherla, deoarece a fost ridicat pe teritoriul vechiului sat românesc cu acest nume.

A doua așezare armenescă importantă — Elisabethstadt — întemeiată alături de satul Ibașfalău — azi Dumbrăveni — prin hrisovul împăratului Carol al VI-lea din anul 1733, avea drept de administrație autonomă, iar actele publice ale orașului erau scrise în limba armeană. Părintele K. Kovrigian, care a scris despre armenii din cele două centre, examinând aceste acte publice, a semnalat o serie de cuvinte românești. Necunoscînd prea bine limba română, a atribuit însă și altora, în mod greșit, altă etimologie. Tocmai acest lucru dă temelii autorului să scrie articolul pe care îl semnalăm și să afirme că d-sa a putut identifica încă circa 500 de cuvinte ro-

mănești în dialectul armenilor din Transilvania. Unele dintre acestea sînt vechi, emigranții venind cu ele din Moldova.

Dar și în Transilvania, influența românească a fost tot atît de puternică, armenii continuînd să adopte unele cuvinte românești. Mai mult, primind și unele cuvinte ungurești, mai ales verbe, le-au conjugat pe unele din ele după conjugarea românească. Autorul dă și unele exemple. De pildă verbul unguresc *gatolni* (a împiedica) sau verbul *foğalni* (a lua, a reține), le-au conjugat la timpurile trecute după modelul verbelor românești de conjugare a patra. Autorul dă și alte exemple, dar, în cadrul unui articol de ziar nu putea trata în extenso această problemă.

Pentru armenologi, vechile așezări ale armenilor din Transilvania au o deosebită importanță. De aceea, cunoscutul armenolog francez Fr. Macler le-a vizitat în 1927, la invitația profesorului Nicolae Iorga. Învățatul francez a revenit în 1934, scriind și un mic studiu despre armenii din Transilvania. Desigur, procesul de romanizare era și atunci foarte înaintat. Aceasta se vedea și din numele proprii de persoane. Multe familii armenesti își romanizaseră numele de familie, ba chiar și pe cel de botez. La numele semnalate de Macler, autorul articolului semnalat mai adaugă încă 25. cum ar fi Axente Varzarian (Vărzărescu), Hovhanes Crăcun, Teodor Buzescu ș. a.

Dar ceea ce nu se scrie decît odată direct, citindu-se însă mereu printre rînduri, este dragostea acestor armeni — și în special a autorului — pentru pămîntul românesc și pentru România în general. Astfel autorul arată că în 1957, cînd acoperișul și turlele bisericii armenesti din Gherla au ars, statul român a alocat imediat peste două milioane de lei pentru renovarea acestei biserici.

Deși plecați din țară și stabiliți în America, armenii din România nu pot uita pămîntul în care mulți din ei s-au născut și în care strămoșii lor au poposit cîteva veacuri. Acestul popas într-o țară ospitalieră, în trecut și azi, și care a determinat, și integrarea lor sufletească în viața noastră spirituală, i se datoresc, printre altele, și cuvintele românești din limba armenilor din Transilvania.

CONSTANTIN N. VELICHI

Victor Heinrich Baumann, *Nouveaux témoignages chrétiens sur le limes nord-scythique: la basilique à martyrium de basse époque romaine découverte à Niculițel (dép. de Tulcea), în «Dacia», revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle serie, XVI, 1972, éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, p. 189—203.*

Mai întîi, autorul face o scurtă istorie a pătrunderii creștinismului în Scîția-Minor. Momentul convertirii la creștinism al popoarelor care trăiau în regiunile gurilor Dunării nu poate fi precizat cu certitudine, din cauza lipsei de izvoare și a cercetării insuficiente a terenului. Totuși, prezența Episcopului Evangelicus la Tomis, sfîrșitul sec. al III-lea, confirmă o treaptă de dezvoltare deja avansată a noii credințe și că aceasta presupune existența în Scîția-Minor a unui însemnat număr de prozeliti ai noii religii, — îndrumați și supravegheați de apostoli, misionari, profeți și cateheți.

Ceea ce a favorizat răspîndirea creștinismului au fost pacea și prosperitatea perioadel cuprinsă între domniile lui Constantin cel Mare și Valens. În a doua jumătate a secolului IV începe misiunea în stînga Dunării locuții de «barbari» germani dar și de daco-romani care erau receptivi la tot ceea ce venea din imperiu.

Încă de pe timpul invaziei goților în Pont și Capadocia, cînd au adus cu ei prizonieri, sămînța noii credințe, a fost aruncată pe aceste meleaguri, din rîndul acestora ieșind și Ulfilă episcopul.

Un loc important între misionarii care au contribuit la răspîndirea creștinismului printre barbari revine ortodocșilor Sava Gotul și Nichita Romanul, martirizați în persecuția lui Atanaric în 372. Această persecuție s-ar fi datorat amestecului Constantinopolului în afacerile interne ale Goților ceea ce l-a determinat pe Atanaric să procedeze în consecință. Cum, pe atunci, Scîția Minor făcea parte din imperiu, creștinii luau cu ei moaștele coreligionarilor lor pe care le depuneau în mormînte ordinare, citeodată comune, deasupra cărora se ridicau mai tirziu cripte și bazilici menite să cinstească memoria celor căzuți pentru credință. O astfel de bazilică este și cea de la Niculițel de care se preocupă autorul. Această bazilică avea formă dreptunghiulară, cu trei nave și o absidă. Lărgimea interioară era de 12,30 m., zidurile groase de 0,92 m. erau acoperite de o tencuială superficială. Elementul cel mai important din acest edificiu îl constituie cripta de formă trapezoidală, înal-

tă de 2,25—2,30 m. O cupolă domină cripta. Cupola se termina cu un vîrf triconic care se găsea în centrul acestei cupole pînă la înălțimea pardoselei bazilicii marcînd foarte probabil, locul altarului propriu-zis, Prestolul sau Sfînta Masă. Cu ocazia descoperirii criptei, s-a putut constata că intrarea sa era închisă cu ajutorul unei zidării întrebunînd cărămizii la fel cu cele care au servit la pardoseala bazilicii. Desfăcîndu-se intrarea, s-a descoperit o cameră funerară, de formă aproape pătrată, pavată cu trei lespezi mari de calcar cretacic. În interior, jos se găsea un cosciug comun, închizînd în el moaștele a patru martiri, cu numele incizate cu caractere grecești în tencuiala peretelui din dreapta intrării. Înhumarea era făcută în poziție orizontală, pe spate. Lipsește cu totul țînta vestimentară. Pe peretele din stînga sub monograma lui Hristos, reprezentată de o simplă cruce se poate citi inscripția $\mu\alpha\rho\tau\omicron\upsilon\varsigma \chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$, pe peretele din dreapta, tot sub o cruce, sînt gravate numele a patru martiri: Zoticos, Attalos, Kamasis și Filippos, care ar putea fi martiri din timpul persecuțiilor din 319, ordonate de Licinius.

Întrebunțarea acestor materiale de construcție denotă că, atît cripta cît și bazilica, au fost construite în aceeași epocă. Tehnica de construcție este sprijinită pe mortar de var și cărămizii sfărțimate. Bazilicile cu trei nave, cu sau fără narțex, sînt frecvente în secolele IV—VII, timp în care se presupune și construirea acestei bazilicii. De un real folos, în datarea bazilicii de la Niculițel, este și moneda găsită în pragul criptei, care are pe verso o cruce abia perceptibilă. Această monedă face posibilă datarea aproximativă a monumentului în a doua jumătate sau mai degrabă la sfîrșitul secolului IV. Mărturiile arheologice, recoltate pînă în prezent, tînd dar să așeze construcția acestei bazilicii a martirilor către sfîrșitul secolului IV sau începutul secolului V.

Cînd au suferit persecuția acești martiri? Moaștele acestor martiri datează cu siguranță de mult. Ele aparțineau unor bărbați între 35—50 de ani. Observațiile făcute la nivelul membrilor inferioare dovedesc, chiar în absența craniilor complet distruse — originea orientală a celor patru persoane. Pare deci probabil că resturile celor patru misionari cateheți sau monahi, care și-au găsit moartea la Nord de Dunăre — probabil la începutul persecuțiilor religioase — să fi fost berute de vreo comunitate creștină care și ducea viața în împrejurimile Niculițelului. Aceeași comunitate se va fi ocupat și de

transferarea și înhumarea lor într-o criptă, construită special în acest scop. Înhumarea în cripta de la Niculițel deasupra căreia a fost zidită bazilica paleocreștină, acești martiri ar fi trebuit să fie sărbătorii în fiecare an în cadrul unei adunări solemne. La o dată ulterioară, probabil citeva decenii mai tîrziu, cu ocazia uneia din sărbătorile martirilor, cripta a trebuit să fie redeschisă pentru aerisire și să se evacueze eventualele resturi ce ar fi provenit din descompunere. Probabil că, cu această ocazie s-a procedat la dezbrăcarea scheletelor — ceea ce ar explica absența elementelor vestimentare, ca și unele indicii de dezordine constatate în dispoziția osemintelor.

Lucrarea Domnului Victor Heinrich Baumann se referă la perioada pătrunderii creștinismului în părțile nord-dunărene.

Subsolul lucrării nu este numai o înșiruire de autori și titluri de opere, ci de dense și concludente explicații referitoare la text.

Menționăm și noi că în trecutul său Biserica și răscumpăra pe cei dragi ai săi după cum se poate vedea din Istoria Bisericească Universală, precum și din actele martirice, lucru ce se va fi întîmplat și cu moaștele celor patru martiri din cripta bazilicii paleocreștine din Niculițel.

Ion Matei, *Le Maître de langue turque de Dimitrie Cantemir: Es'ad Efendi*, în «Revue des études sud-est européennes», X (1972), no. 2, p. 281—289.

Printre marii demnitari și erudiți ai Curții Otomane se găsea și $\delta \epsilon \nu \delta \omicron \xi \omicron \tau \omicron \varsigma$ 'Es'ad Efendi — prea ilustrul Es'ad Efendi, prieten și profesor de limba turcă al lui Dimitrie Cantemir. După acestul personaj, s-au purtat unele controverse, datorită faptului că numele acestui erudit turc a fost greșit transmis de traducere existente ale Istoriei Imperiului Otoman.

Cea mai mare parte a învățaților, care s-au ocupat de viața și opera lui Dimitrie Cantemir, au fost ispitii să identifice pe acest Sa'di Efendi, în realitate Es'ad Efendi, cu numele lui Sa'di Efendi de Larissa. La rîndul său, Franz Bobinger, un învățat german, ocupîndu-se și el de această temă, emite ipoteza, de altfel greșită, că este vorba în această împrejurare de două persoane diferite, căutînd în zadar să descopere un matematician sau astronom cu acest nume. Cercetările făcute de Admar bey, la Biserica Universității din Istanbul, au înlăturat posibilitățile identificării acestui presupus Sa'di matema-

ticianul cu Sa'di fiul lui Mehmet secretarul lui Damad Ibrahim Pacha. Mai există și un alt Sa'di Mehmet Efendi, numit și Hafiz Zadi († 1693), precum și un alt Efendi Nirh, menționat de Dimitrie Cantemir în cartea *Sistemul religiei mahomedane*, apărută la Petersburg 1722, dar acesta era medic la Curtea Sultanului. De fapt cine era acest Es'ad Efendi? Tot Cantemir este cel care, într-un opuscul asupra Coranului, scris în latinește, face mențiune despre acesta în termenii următori: *Quandam quidam fortissimus Turcae nomine Issadi Efendi et atronomus perfectissimus — quem in Turcicis literis praeceptorom habetimus Constantinopoli — (odinioară au avut ca profesor pentru limba turcă, la Constantinopol, pe un preaputernic al Turciei și astronom renumit, pe nume Issadi Efendi). Un alt loc, din care se vede tot așa de limpede cine i-a fost profesor, ni-l oferă Istoria mării și decăderii Imperiului Otoman, în care Dimitrie Cantemir spune despre Saadi Efendi că numai lui îi poate fi recunoscător «pentru tot ceea ce știu turcește».*

Datorită datelor transmise de Cantemir știm că Es'ad Efendi era un mare erudit turc (*doctissimus*), versat în matematică și în filozofie greacă, precum și astronom.

Acest Es'ad Efendi nu este decât prietenul și profesorul de limbi orientale (araba și persana) al lui Ion Mavrocordat (poate și al lui N. Mavrocordat) și mai ales al lui Hrisant Notaras patriarhul Ierusalimului, cu care poartă discuții cu caracter filozofic și teologic. Această prietenie se remarcă și din corespondența dintre Es'ad Efendi și patriarhul de Ierusalim Hrisant Notaras.

Mențiune despre acest Es'ad Efendi mai face și logotetul, din Țara Românească, Draco Suțu în două scrisori adresate lui Hrisant Notaras, în care se spune: «Ilustrul Es'ad Efendi se pleacă cu prietenie în fața Fericirii Tale».

Același Draco Suțu, adresându-se lui Hrisant Notaras (16 nov. 1728) îi transmite salutări din partea lui Es'ad Efendi. S-a păstrat și o scrisoare a lui Efendi către patriarhul Ierusalimului Hrisant Notaras, care, de fapt, este o felicitare, către vechiul său prieten Ion Mavrocordat, cu ocazia suirii sale pe tronul Țării Românești. Es'ad Efendi scria: «am aflat că Înălțimea Sa este ridicat la putere ca totdeauna» și-i exprimă, în turco-persană urările de a rămâne pe tron, până la adînci bătrînețe.

Es'ad Efendi este traducătorul în limba arabă, din grecește, a Fizicii lui Aristotel, în introducerea căreia spune această operă nu contrazice principiile islamului.

Este demn de arătat că, în comentariile sale, el menționează noi descoperiri științifice, amintind aici problema patratul cercului, iar Adnan Adivar socotește că acest Es'ad Efendi este cel ce a introdus, pentru prima dată, nu numai în Turcia ci și în întreaga Orient, termenii «microscop» și «telescop».

Tot acestui Es'ad Efendi i se atribuie o traducere din arabă a unei opere a lui Avicena (Ibn Sînă). De asemenea, ne-au rămas de la el unele lucrări de logică și de teologie.

Prietenia mărturisită de Es'ad Efendi lui Cantemir și altor personalități marcante pun în lumină raporturile intelectuale și multiplele lor preocupări comune. Cu toate că aparțineau unor religii diferite, intelectualii au întreținut un dialog constant.

Prețuim la justa valoare munca asiduă a autorului care în mod științific a elucidat pe maestrul de limbă turcă a domnitorului moldovean Dimitrie Cantemir. Ne bucurăm că a făcut-o un român. Era și cazul.

Preot ILIE D. NEGOTA

CĂVINTE-SE CU ADEVĂRAT

glasul 3

Nicu Moldoveanu

Moderato

T. I *mp* Cu - vi - ne - se cu a - de - vă - rat să te fe - ri - cim pe

T. II *mp* Cu - vi - ne - se cu a - de - vă - rat să te fe - ri - cim pe

Bar. Bas *mp* Cu - vi - ne - se cu a - de - vă - rat să te fe - ri - cim pe

ti - ne Nă - s - că - toa - re de Dum - ne - zeu, cea

ti - ne Nă - s - că - toa - re de Dum - ne - zeu, cea

ti - ne Nă - s - că - toa - re de Dum - ne - zeu, cea

pu - ru - rea fe - ri - ci - tă și prea ne - vi - no - va - tă și

pu - ru - rea fe - ri - ci - tă și prea ne - vi - no - va - tă și

pu - ru - rea fe - ri - ci - tă și prea ne - vi - no - va - tă și

Mai - ca Dum - ne - ze - u - lui nos - tru. Ce - ea ce

Mai - ca Dum - ne - ze - u - lui nos - tru. Ce - ea ce

Mai - ca Dum - ne - ze - u - lui nos - tru. Ce - ea ce

ești mai cin- sti — tă de- cit — He-ru- vi — mii — și mai mă-
 ești mai cin- sti — tă de- cit — He-ru- vi — mii — și mai mă-
 ești mai cin- sti — tă de- cit — He-ru- vi — mii și mai mă-

ri - tă fă - ră de a - se - mă - na — re de- cit — se - ra — fi — mii ;
 ri - tă fă - ră de a - se - mă - na — re de- cit — se - ra — fi — mii
 ri - tă fă - ră de a - se - mă - na — re de- cit — se - ra — fi — mii

ca - rea fă - ră stri - că - ciu — ne pre Dum - ne - zeu Cu
 ca - rea fă - ră stri - că - ciu — ne pre Dum - ne - zeu Cu
 ca = rea fă = ră stri - că - ciu — ne pre Dum - ne - zeu Cu -

vin - tul ai năș - cut, pe ti - ne cea — cu a - de - vă -
 vin - tul ai năș - cut, pe ti - ne cea — cu a - de - vă -
 vin - tul ai năș - cut, pe ti - ne cea cu a - de - vă -

rat Năs-că - toa — re — de Dum-ne - zeu — te mă - rim.

rat Năs-că - toa — re — de Dum-ne - zeu — te mă - rim.

rat Năs-că - toa — re — de Dum-ne - zeu — te mă - rim.

CINEI TALE

chinonic pe glasul 7

Andante
mp

T. I
mp
Ci - nei Ta — le ce — lei — de tai — nă

T. II
mp
Ci - nei Ta — le ce — lei — de tai — nă

Bar.
Bas
mp
Ci - nei Ta — le ce — lei — de tai - nă

as - tăzi — Fi — ul lui Dum-ne-zeu păr-taș — mă — pri -

as - tăzi Fi — ul lui Dum-ne-zeu păr-taș — mă — pri -

as - tăzi Fi — ul lui Dum-ne-zeu păr-taș — mă — pri -

meș — te, — că nu voi spu — ne tai — na Ta vrăj — ma — și — lor

meș — te, — că nu voi spu — ne tai — na Ta vrăj — ma — și — lor

meș — te, — că nu voi spu — ne tai — na Ta vrăj — ma — și — lor

Tăi nici să — ru — ta — re îți voi da ca Iu — da, ci

Tăi nici să — ru — ta — re îți voi da ca Iu — da, ci

Tăi — nici să — ru — ta — re îți voi da ca Iu — da, ci

ca til — ha — rul măr — tu — ri — sin — du — mă strig

ca til — ha — rul măr — tu — ri — sin — du — mă strig

ca til — ha — rul măr — tu — ri — sin — du — mă strig

Ți e: po — me — ne — ște — mă, Doam — ne, cînd

Ți e: po — me — ne — ște — mă, Doam — ne, cînd

Ți — e: po — me — ne — ște — mă, Doam — ne, cînd

rall.

vei ve - ni în - tru îm - pă - ră - ți - a Ta.

vei ve - ni în - tru îm - pă - ră - ți - a Ta.

vei ve - ni în - tru îm - pă - ră - ți - a Ta.

CU TRUPUL ADORMIND *)

Luminînda Sf. Paști, glasul 3

arm. Nicu Moldoveanu

Moderato

p

T. I
Cu tru-pul a - dor - mind ca un mu - ri - tor,

T. II
Cu tru-pul a - dor - mind ca un mu - ri - tor,

Bar.
Bas *mp*

Cu tru-pul a - dor - mind ca un mu - ri - tor,

mp

Îm - pă - ra - te și Doam ne, a

Îm - pă - ra - te și Doam ne, a

Îm - pă - ra - te și Doam ne,

*) Melodia din Penticostarul uniformizat

tre - ia zi ai în - vi - at pe A - dam din stri - că -
 tre - ia zi ai în - vi - at pe A - dam din stri - că -
 a tre - ia zi ai în - vi - at pe A - dam din stri - că -

ciu - ne ri - di cînd și moar
 ciu - ne ri - di cînd și moar
 ciu - ne ri - di cînd și moar

tea pier - zîn - du - o ; Paș - ti - le ne - stri - că - ciu -
 tea pier - zîn - du - o ; Paș - ti - le ne - stri - că - ciu -
 tea pier - zîn - du - o ; Paș - ti - le ne - stri - că - ciu -

nii lu - mii de mîn - tu - i re.
 nii lu - mii de mîn - tu - i re.
 nii lu - mii de mîn - tu - i re.

PRĂZNUȘTE ASTĂZI BISERICA

Cântare psaltică pe glasul 3 la Sf. Trei Ierarhi

Moderato
mp

T. I Prăz - nu - eș - te as tăzi Bi -

T. II Prăz - nu - eș - te as tăzi Bi -

Bar. Prăz - nu - eș - te as tăzi Bi - se - ri -

Bas Prăz - nu - eș - te as tăzi Bi -

se - ri - ca lui Hris - tos pe cei trei mari în - vă - ță -

se - ri - ca lui Hris - tos pe cei trei mari în - vă - ță -

ca lui Hris - tos pe cei trei mari în - vă - ță -

se - ri - ca lui Hris - tos A

tori și ai lu - mii lu - mi - nă - tori.

tori și ai lu - mii lu - mi - nă - tori.

tori și ai lu - mii lu - mi - nă - tori: pre ma - re -

și ai lu - mii lu - mi - nă - tori: pre ma - re -

pre ma-re - le Va - si - li -
 pre ma-re - le Va - si - li -
 le Va - si - li - e A
 le Va - si - li - e A

e, A
 e, *mf* pre Gri - go - ri - e Te - a - lo - gul și
 e, *mf* pre Gri - go - ri - e Te - a - lo - gul și

f și pe slă - vi - tul I - oan *p* cel cu cu - vin - te - le de
 pe slă - vi - tul I - oan *p* cel cu cu - vin - te - le de
 pe slă - vi - tul I - oan *p* cel cu cu - vin - te - le de
 și pe I - oan *p* cel cu cu - vin - te - le de

a — ur; — deci că — tre din — șii să stri — găm: Prea sfin — țî —

a — ur; — deci că — tre din — șii să stri — găm: Prea sfin — țî —

a — ur; — deci că — tre din — șii să stri — găm: Prea sfin — țî —

a — ur; — deci că — tre din — șii să stri — găm: Prea sfin — țî —

lor și slă - vi — țî - lor I — e — rarhi, pe Hris - tos Dum - ne -

lor și slă - vi — țî - lor I - e - rarhi, pe Hris - tos Dum - ne -

lor și slă - vi — țî - lor I - e - rarhi, pe Hris - tos Dum - ne -

lor și slă - vi — țî - lor I - e - rarhi, pe Hris - tos Dum - ne -

zeu ru - ga — țî - L pen - tru su - fle - te - le noas — tre. —

zeu ru - ga — țî - L pen - tru su - fle - te - le noas — tre. —

zeu — ru - ga — țî - L pen - tru su - fle - te - le noas — tre. —

zeu — ru - ga — țî - L pen - tru su - fle - te - le noas — tre. —

DOGMATICA DE LA VECERNIA GLASULXI 8*)

arm. Nicu Moldoveanu

Andante

T. I
T. II
Bar.
Bas

mf *mf* *mf* *mf*

Îm - pă - ra - tul ce ru ri lor, pen - tru iu -
Îm - pă - ra - tul ce ru ri lor, pen - tru iu -
Îm - pă - ra - tul ce ru ri lor, pen - tru iu -
Îm - pă - ra - tul ce ru ri - lor, pen - tru iu -

mf *mf*

bi - rea de oa - meni pe pă - mînt s - a a - ră - tat
bi - rea de oa - meni pe pă - mînt s - a a - ră - tat
bi - rea de oa - meni pe pă - mînt s - a a - ră - tat
bi - rea de oa - meni pe pă - mînt s - a a - ră - tat

mf *mf*

și cu oa - me - nii a pe - tre - cut, că
și cu oa - me - nii a pe - tre - cut, că
și cu oa - me - nii a pe - tre - cut, că
și cu oa - me - nii a pe - tre - cut, că

*)Melodia din vecernierul uniformizat

din Fe - cioa - ră cu - ra - tă trup lu - înd și din -
 din Fe - cioa - ră cu - ra - tă trup lu - înd și din -
 din Fe - cioa - ră cu - ra - tă trup lu - înd și din -
 din Fe - cioa - ră cu - ra - tă trup lu - înd și din -

trîn - sa ie - șind cu lu - a - rea, *mf* U - nul es - te Fi - ul
 trîn - sa ie - șind cu lu - a - rea, *mf* U - nul es - te Fi - ul
 trîn - sa ie - șind cu lu - a - rea, *mf* U - nul es - te Fi - ul
 trîn - sa ie - șind cu lu - a - rea, *mf* U - nul es - te Fi - ul

în - do - it în fi - re, *f* dar - nu în
 în - do - it în fi - re, *f* dar - nu în
 în - do - it în fi - re, *f* dar - nu în
 în - do - it în fi - re, *f* dar - nu în

fe - te. Pen - tru a - ceas - ta pre a - ces - ta de

fe - te. Pen - tru a - ceas - ta pre a - ces - ta de

fe - te. Pen - tru a - ceas - ta pre a - ces - ta de

fe - te. Pen - tru a - ceas - ta pre a - ces - ta de -

să - vir - șit Dum - ne - zeu și om de - să - vir - șit cu a -

să - vir - șit Dum - ne - zeu și om de - să - vir - șit cu a -

să - vir - șit Dum - ne - zeu și om de - să - vir - șit cu a -

să - vir - șit Dum - ne - zeu și om de - să - vir - șit cu a -

de - vă - rat pro - po - ve - du - in du - L, măr - tu - ri -

de - vă - rat pro - po - ve - du - in du - L, măr - tu - ri -

de - vă - rat pro - po - ve - du - in du - L, măr - tu - ri -

de - vă - rat pro - po - ve - du - in du - L, măr - tu - ri -

sim pe Hris-tos Dum-ne-ze-ul nos

sim pe Hris-tos Dum-ne-ze-ul nos

sim pe Hris-tos Dum-ne-ze-ul nos

sim pe Hris-tos Dum-ne-ze-ul nos

tru, pre ca-re-le roa-gă-L Mai-că ne-nun-ti-tă

tru, pre ca-re-le roa-gă-L Mai-că ne-nun-ti-tă

tru, pre ca-re-le roa-gă-L Mai-că ne-nun-ti-tă

tru, pre ca-re-le roa-gă-L Mai-că ne-nun-ti-tă

să se mi-lu-ias că su-fle-te-le noas-tre.

să se mi-lu-ias că su-fle-te-le noas-tre.

să se mi-lu-ias că su-fle-te-le noas-tre.

să se mi-lu-ias că su-fle-te-le noas-tre.

vă și a - pos - to - li - lor Tăi pa - ce dă ru - in - du - le;

vă și a - pos - to - li - lor Tăi pa - ce dă ru - in - du - le;

vă și a - pos - to - li - lor Tăi pa - ce dă ru - in - du - le;

ce - la ce dai ce - lor că - zuți în - vi - e re.

ce - la ce dai ce - lor că - zuți în - vi - e re.

ce - la ce dai ce - lor că - zuți în - vi - e re.

ACUM SLOBOZEȘTE

glasul 5

arm. Nicu Moldoveanu

Andante

T. I

T. II

Bar.
Bas

A - cum, a - cum slo - bo - zeș - te pe ro - bul tău Stă - pi

Tutti Moderato

Că vă - zu - ră

Că vă - zu - ră

ne du - pă cu - vin - tul Tău în pa - ce Că vă - zu - ră

o — chii — mei — mîn-tu- i - rea Ta ca-re ai gă- tit în-a-

o — chii — mei — mîn-tu- i - rea Ta ca-re ai gă- tit în-a-

o chii — mei — mîn-tu- i - rea Ta ca-re ai gă- tit în-a-

in-tea — fe-ții — tu — tu — ror — po — poa-re- lor, — lu-mi-nă, lu-

in-tea — fe-ții — tu — tu — ror — po — poa-re- lor, — lu-mi-nă, lu-

in-tea — fe-ții — tu — tu — ror — po — poa-re- lor, — lu-mi-nă, lu-

mi — nă spre des-co-pe- ri - rea — nea-mu-ri- lor și sla-vă și sla-vă și

mi — nă spre des-co-pe- ri - rea nea-mu-ri- lor și sla-vă și sla-vă și

mi — nă spre des-co-pe- ri - rea — nea-mu-ri- lor și sla-vă și sla-vă și

sla — vă și sla — vă po — po — ru — lui, po-po — ru-lui Tău.

sla — vă po — po — ru — lui, po-po — ru-lui Tău.

sla — vă și sla — vă po — po — ru — lui, po-po — ru-lui Tău.